

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντι

Περίοδος Β', τεύχος 298, Παρασκευή 30 Αυγούστου 1985

Δρχ. 70

- ΠΑΣΟΚ και οικονομικά αδιέξοδα
- Νίκος Καχτίσης
- Μελέτες για τον Δ. ΧΑΤΖΗ

ΣΑΚΗΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ

- Χρόνια η κρίση στη Ν.Δ.

Τό νέο κῶμα τῆς Δεξιᾶς.

ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΑΤΖΗ

ΤΟ ΔΙΠΛΟ ΒΙΒΛΙΟ

μυθιστόρημα

δεύτερη έκδοση ξανακοιταγμένη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΑΤΖΗ

ΑΝΥΠΕΡΑΣΠΙΣΤΟΙ

διηγήματα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΑΤΖΗ

ΣΠΟΥΔΕΣ

διηγήματα
ξανατυπωμένα και άλλα

„ΚΕΙΜΕΝΑ“

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ
ΑΠΟ ΤΙΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Δημήτρη Χατζή
Σπουδές (Διηγήματα)
Το διπλό βιβλίο (Μυθιστόρημα)
Ανυπεράσπιστοι (Διηγήματα)

**ΖΗΤΗΣΤΕ ΤΑ
ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ**

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 72.32.713 - 72.32.819

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΗΛ. ΕΥΘΥΜΙΟΠΟΥΛΟΣ

Νέφος και πολιτική 10

Σάκης Καράγιωργας 11

ΣΠ. ΠΑΠΑΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

Σάκης Καράγιωργας: η πολιτική του πο-
ρεία 12

ΑΚΗΣ ΚΟΣΩΝΑΣ

Το χείρον βέλτιστον 14

ΒΑΓΓ. ΓΙΑΧΝΗΣ

Κι όμως η πτώση ενός «τσάρου» μπορεί
να είναι και πισωγώρισμα 16

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΔΗΜ. ΧΑΤΖΗ

«Περί του έργου μου ομιλώ αυτός» 23

ΒΑΣ. ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗ

Θητεία στην απάτη 26

ΦΩΤΕΙΝΗ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗ

Απ' το τέλος της μικρής μας πόλης, στη
Στουτγκάρτη — την πολιτεία των ξένων
HERO HOKWERDA

«Το τέλος της μικρής μας πόλης»: δύο
γραφές 33

ΜΙΚΡΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΝΙΚΟ ΚΑ-
ΧΙΤΙΤΣΗ

1926-1970 45

Ακμή και παρακμή της Μεγαλούπολης
Κινδύνα 46

ΑΝΤΕΙΑ ΦΡΑΝΤΖΗ

Ο «εξώστης» του Ν. Καχίτιση — ένα ψυ-
χικό θρίλλερ 48

ΒΙΚΤΩΡ ΑΡΑΙΤΤΗΣ

Περιμένοντας την «Ορέστεια» 42

Ν. ΣΑΒΒΑΤΗΣ

Ροκ: τέλος εποχής 50

ΘΡΑΣ. ΓΙΑΤΣΙΟΣ

Βίντεο: όνειρα ηλεκτρονικά 52

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

ΑΝΤΗΝΩΡ

Ένας Αύγουστος με πολλά πάρε - δώ-
σε 4

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ 6

ΑΝΤΙ-ΚΙΝΗΣΗ 6

ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΕΣ

Γ. ΙΩΑΝΝΟΥ 22

Δ. ΧΑΝΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

Η μέθοδος 40

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

ΧΑΡ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Τα επεισόδια της Λεμεσού απείλησαν το
«κυπριακό θαύμα» 18

ΦΛΩΡΕΣΚΑ ΚΑΡΑΝΑΣΟΥ

Αραβικές ισορροπίες 19

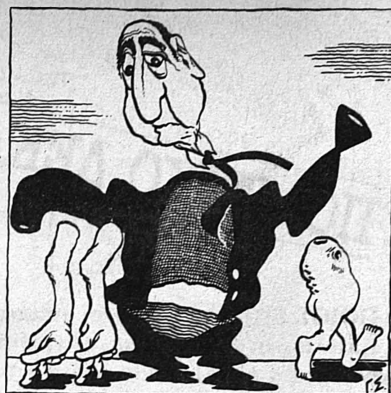
ΠΑΡΕ ΜΕ ΣΤΟ ΤΗΛΕΦΩΝΟ 21

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ 41

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ 54

ΔΙΑΛΟΓΟΣ 55

ΤΟ ΚΩΜΑ

ΟΤΑΝ στην ΝΔ, έχοντας απωλέσει και τους ημερολογιακούς δείκτες, αποφάσισαν ότι για να επανακτήσουν την εξουσία, έπρεπε να σαλπίσουν τα αντιμαρξιστικά συνθήματα —πρώτος διδάξας ο Ευ. Αβέρωφ— και περιόριζαν όλο το πρόβλημα «απέναντι στον μπαγάσα τον Αντρέα θα βάλουμε τον απατεώνα που είναι ο Ψηλός», είχαν ήδη καθορίσει όλα όσα ακολούθησαν και όλα όσα πρόκειται να ακολουθήσουν στο εγγύς μέλλον.

ΟΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ που οδηγούν στις ουσιαστικές λύσεις για τα προβλήματα του τόπου φαίνεται πως μετρούν περισσότερο από τα μυθεύματα και την επίδειξη ισχύος. Ο «απλός και ευκαταφρόνητος λαός» ίσως καταλαβαίνει πιο πολλά από όσα πιστεύουν οι βαρώνοι και οι δελφίνοι —και αυτό βέβαια ισχύει για όλα τα κόμματα. Ακόμα και για κείνα που νόμισαν ότι μπορούν αιωνίως να επαναπαύονται στο μύθευμα ότι ο λαός αρκείται στην προτίμηση «του μπαγάσα από τον απατεώνα»— και όλα τελειώνουν εκεί.

ΑΛΛΑ το θέμα που συζητείται αυτή τη στιγμή είναι τα σενάρια και η πορεία της τέως ΝΔ. Είναι όμως δύσκολο να συζητά κανείς σοβαρά την περίπτωση της. Μένει η εντύπωση ότι καταργήθηκε η πολιτική επιστήμη και δεν έχει υπόσταση καμιά πολιτική ανάλυση —καλό είναι να θυμώμαστε τότε - τότε την ανθρώπινη και αυτόχρονα γελοία φύση της εξουσίας· στην περίπτωση της μικροκομματικής.

Η ΕΙΚΟΝΑ προκύπτει ανάγλυφη αν παρακολουθήσει κανείς —και χρειάζεται υπομονή— τον Τύπο που εκφράζει τον χώρο της Δεξιάς. Είτε πρόκειται για την σοβαρή «Καθημερινή» είτε για τον, ομογάλακτο της «Αυριανής», «Ελευθερο Τύπο». Τα σχόλια, τα άρθρα, τα ρεπορτάζ, οι δηλώσεις και οι μη δηλώσεις, τα περί διαδικασιών και συνεδρίων και ιδεολογίας και άλλα ηχηρά παρόμοια δεν δίνουν υλικό για κάποια σοβαρή ή έστω σοβαροφανή αντιμετώπιση του θέματος. Άλλων αρμοδιότης είναι τα περί ΝΔ.

ΓΙΑΤΙ είναι γεγονός ότι και οι πιο άσπονδοι φίλοι της τέως ΝΔ δεν είχαν φανταστεί το μέγεθος της γελοιοποίησης που θα υφίστατο το τέως κυβερνών κόμμα. Αλλά είναι διδακτικό για κείνους που κρατούν τις δέουσες αποστάσεις να διαπιστώνουν άλλη μια φορά ότι οι μύθοι, οι βαρώνοι, οι πάλαι ποτέ ισχυροί, οι σωτήρες του έθνους και οι υπερασπιστές των οσίων της Φυλής είναι τόσο ασημαντοί που κακώς οι επιθεωρησιογράφοι τους χρησιμοποιούν ως πρωταγωνιστές. Ο θίασος δεν έχει χώρο πια να στήσει το σκηνικό και το έργο φέρνει χασμουρητό.

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ αγώνες δεν τελείωσαν στην Ελλάδα. Ίσως μάλιστα οι πραγματικοί πολιτικοί αγώνες αρχίσουν πολύ σύντομα. Ο λόγος δεν είναι βέβαια η παρουσία του όποιου Κωνσταντίνου Μητσοτάκη στην πολιτική σκηνή. Η παρεμβολή του απλώς υπογραμμίζει την φύση και το είδος των πολιτικών διαδικασιών. Η απουσία θεσμών επιτρέπει του είδους αυτού τα φαινόμενα. Το άλας έχει μωρανθεί.

ΚΑΠΟΤΕ ο σοφός θεός της ΝΔ ξεμπέρδευε με το «Λαϊκόν Κόμμα» για να εισβάλλει στον «Ελληνικό Συναγερμό» και να ιδρύσει εν συνεχεία την περιώνυμη ΕΡΕ. Και αφού μεσολάβησαν όλα εκείνα τα γνωστά —από πρώτο χέρι τα γνωρίζουν οι νεοδημοκράτες βουλευτές που συμμετείχαν στην Συμβουλευτική του Παπαδόπουλου —επέστρεψε από την πρώτη του έξοδο ως νέος Κιγκινάτος και ίδρυε με τυμπανοκρουσίες και βεγγαλικά την «Νέα Δημοκρατία».

Η ΑΠΟΡΙΑ είναι εύλογη: Καλά ούτε ένας, ο πιο ασημαντός στους τόσους ασημαντους, δεν διδάχτηκε από την πείρα που προσκόμισε ο Πατριάρχης της Δεξιάς; Γιατί υβρίζουν και λοιδωρούν τον Γιάννη Ζιγδη που τους προσέφερε ύψιστη υπηρεσία με την πιο σοφή και συμφέρουσα για την παράταξη τους συμβουλή; Η συμβουλή ήταν, την θυμίζουμε: «Είναι εθνική ανάγκη να διαλυθεί η Νέα Δημοκρατία»

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Ένας Αύγουστος με πολλά πάρε - δώσε...

ΠΟΙΟΣ ΕΙΠΕ ότι η ζωή, οι αντιπερισπασμοί, οι διασπάσεις, οι εμφύλιοι, οι ανατιμήσεις, η λιτότητα, τα ελλείμματα, τα πάρε - δώσε με τους Αμερικανούς, κοντολογίς ο δημόσιος βίος σταματούν, επειδή ο Αύγουστος είναι μήνας διακοπών;

ΕΤΣΙ, ΚΑΘΩΣ ο πρωθυπουργός ετοιμάζεται να εξαγγείλει, αύριο στη Θεσσαλονίκη, τη νέα εισοδηματική πολιτική και οι εργαζόμενοι της χώρας ζητούν έλεγχο των τιμών, έλεγχο των κερδών, εκδημοκρατισμό του δημόσιου τομέα, κ.ά., η Τράπεζα της Ελλάδας, με τα στοιχεία που δίνει, επιμένει να δηλητηριάζει την κυβερνητική ευεξία. Πώς να δεχθείς λ.χ. ότι όλα θα πάνε πρίμα στην οικονομία μας, όταν το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, παρουσίασε, στο πρώτο εξάμηνο του '85, αύξηση 38,7% σε σύγκριση με το αντίστοιχο εξάμηνο, πέρσι; (Ήταν 1,41 δισεκατομμύρια δολάρια και έφτασε, φέτος, το 1,96 δισ. δολάρια). Αλλά και όλα τα μεγέθη του ισοζυγίου πληρωμών —εξαγωγές, άδηλοι πόροι κτλ.— δείχνουν ύφεση της οικονομίας. Όσο για τον εξωτερικό δανεισμό, προχωρεί και προχωρεί! Μόνο για τοκοχρεωλύσια, στην περίοδο αυτή, πληρώσαμε περίπου 853 εκατομμύρια δολάρια, ακριβέστερα 290 εκατομμύρια δολάρια για χρεωλύσια και 563 εκατομμύρια δολάρια για τόκους...

ΦΥΣΙΚΑ, ΤΑ στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας, ήλθαν να διαψεύσουν όλες τις κυβερνητικές «προβλέψεις» ότι η ελλειμματικότητα του ισοζυγίου δεν θα ξεπερνούσε, φέτος, τα 2,2 δισ. δολάρια. Και όσο και αν ο διοικητής κ. Χαλικάς, δηλώνει ότι «το εθνικό νόμισμα δεν πρόκειται να υποτιμηθεί» (εφόσον θα παρθούν δραστικά μέτρα λιτότητας), κάποιοι ξένοι, όπως οι «Τάιμς» του Λονδίνου λ.χ., υποστηρίζουν ότι αν οι ξεροκέφαλοι Έλληνες δεν ανακρούσουν πρύμναν στα δημοσιονομικά τους, τότε, αναπόδραστα, τους περιμένει, στη γωνιά του δρόμου, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο...

Και, ξαφνικά, ο «εμφύλιος»...

ΚΑΙ ΕΝΩ αυτή την «εικόνα» —τουλάχιστον στα οικονομικά— έδινε η κυβέρνηση, προς τα έξω, ξαφνικά, ανοιχτός, ασυγκράτητος, ξέσπασε ο «εμφύλιος» στη Νέα Δημοκρατία.

Παιδότοπος παιδικός σταθμός νηπιαγωγείο

“Ένας χώρος στην αποκλειστική διάθεση των παιδιών. Οι ανάγκες του παιδιού για επικοινωνία, παιδαγωγικό παιχνίδι, δημιουργική συλλογική δραστηριότητα, αντιμετωπίζονται με την αγάπη, τη ζεστασιά και με ξεχωριστή ευθύνη από ανθρώπους ειδικούς.

Ντίνα Καψάλη
Λεωφ. Πεντέλης 53 - Χαλάνδρι
Τηλ. 68.28.047

Μα είναι δυνατόν; —ερωτά και ξαναρωτά, η κ. Ελένη Βλάχου, από τις στήλες της «Καθημερινής». Είναι δυνατόν, η κυβέρνηση να παραδέρνει ανάμεσα «στο χάος, την καμένη γη, τα άδεια ταμεία, το ηυξημένο νέφος και το Έητζ» (!) και μεις, οι καλοί, που αγωνισθήκαμε κατά της «Αλλαγής Α» —και έπρεπε, τώρα να πολεμήσουμε την «Αλλαγή Β»...— να ερίζουμε αν θέλουμε τον Κ. Μητσotάκη ή τον Κ. Στεφανόπουλο;... Ω, αν είμασταν εμείς κυβέρνηση και ο Ανδρέας Παπανδρέου αντιπολίτευση με 41% και «τα είχαμε θαλασσώσει, στους τρεις πρώτους μήνες, στον βαθμό που τα έχει θαλασσώσει το ΠΑΣΟΚ», θα μας είχε ήδη ρίξει!

ΕΙΝΑΙ δύσκολο να υποθέσει κανείς ότι από την κ. Ε. Βλάχου διαφεύγουν τα βαθύτερα αίτια της νέας διαμάχης που ξέσπασε στο ηγετικό κλιμάκιο της Νέας Δημοκρατίας. Σ' ένα κόμμα χωρίς ιδεολογική ταυτότητα, χωρίς αρχές, χωρίς πολιτική, που συμφύρονται απηνείς δεξιοί αντικομμουνιστές, αλλά και κεντρώοι, και «ανανεωτικοί φιλελεύθεροι» και νοσταλγοί του 509, σ' ένα κόμμα όπου ο αρχηγός θεωρείται «ξένο σώμα» και δεν υπάρχει καμιά άλλη ενοποιητική δύναμη, είναι φυσικό η μια εσωτερική κρίση να διαδέχεται την άλλη.

ΣΤΗΝ προκειμένη περίπτωση, το «θύμα» είναι ο ίδιος ο κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του κόμματος, κ. Κ. Στεφανόπουλος, που αφού έλαβε πράσινο φως από κάποιους επώνυμους «βαρώνους» —«Συ είσαι ο φυσικός αρχηγός και όχι ο ψευδοαρχηγός Μητσotάκης», λέγεται ότι του διαμήνυσαν ο Αβέρωφ και ο Κ. Παπακωνσταντίνου...— τώρα βρίσκεται μόνος, στη μέση της ερήμου.

ΤΗΝ ΩΡΑ που στοιχειοθετείται και τυπώνεται το τεύχος αυτό του ΑΝΤΙ, την ίδια περίπου ώρα, συνεδριάζει και η κοινοβουλευτική ομάδα της Νέας Δημοκρατίας, για την εκλογή του νέου αρχηγού. Και η μεν εκλογή (επανεκλογή) του Κ. Μητσotάκη, θεωρείται από όλους —εκτός αν παρεμβληθούν απρόβλεπτοι παράγοντες— περίπου δεδομένη, μια και τα όποια «λευκά» δεν είναι αρκετά για ν' αντιρροπήσουν τις ψήφους που θα συγκεντρώσει η (μοναδική) υποψηφιότητα του Κ. Μητσotάκη. Το ερώτημα έτσι που ανακύπτει είναι αν ο σημερινός κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του κόμματος Κ. Στεφανόπουλος θα προχωρήσει στη συγκρότηση νέου κόμματος, διασπώντας —παρά τις επίμονες συστάσεις που του γίνονται, ακόμα και από τον ιδρυτή της Νέας Δημοκρατίας— το σημερινό σχήμα. Και, φυσικά, το δεύτερο ερώτημα είναι: Τι είδους κόμμα θα είναι αυτό;

Η ΠΙΘΑΝΗ επωνυμία του νέου κόμματος (Λαϊκό - Δημοκρατικό) και τα γνωστά προεκλογικά ανοίγματα του κ. Στεφανόπουλου προς τους φασιστοειδείς της ΕΠΕΝ, δεν προιδεάζουν, βέβαια, ευνοϊκά, υπέρ του νέου κόμματος, όσο και αν ορισμένα στελέχη από το στενό περιβάλλον του κ. Στεφανόπουλου υποστηρίζουν ότι θα είναι κόμμα «δημοκρατικό», όπου θα δεσποζουν οι «δημοκρατικές διαδικασίες» και η «εσωτερική δημοκρατία». (Τα ίδια αυτά στελέχη άφηναν να εννοηθεί ότι το νέο κόμμα υποστηρίζεται και από την «φωτισμένη δεξιά», αλλά οι Α. Ανδριανόπουλος και Ν. Καλτετζιώτης, με δηλώσεις τους, έσπευσαν να διαχωρίσουν τη θέση τους από τον κ. Στεφανόπουλο).

ΩΣΤΟΣΟ την ίδρυση νέου κόμματος, από τους κόλπους της Νέας Δημοκρατίας —έστω και δεξιότερου— φέρονται να ευνουθούν ορισμένοι «κυβερνητικοί παράγοντες, κάτω από ένα σκεπτικό που λέει ότι «όσο πιο διασπασμένη η Δεξιά, τόσο καλύτερα για όλους μας». (Εκείνο που δεν φαίνεται να συνειδητοποιούν οι παράγοντες αυτοί, είναι ότι με διασπασμένη την Δεξιά, θα είναι πολύ πιο δύσκολο να αναβιώσουν, σε οποιαδήποτε άλλη εκλογική αναμέτρηση, ψευδοδιλήμματα τύπου: «Ψήφισε ΠΑΣΟΚ, για να μην ξανάλθει η Δεξιά»! Και οι δημοτικές εκλογές, όπως είναι γνωστό, δεν απέχουν πολύ...).

Αθήνα - Ουάσιγκτον: Νέα πνοή...

ΑΛΛΑ Ο ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ —ανάμεσα στα άλλα— έμελλε να δώσει κάποια νέα «πνοή» στις ελληνοαμερικανικές και ελληνονατοϊκές σχέσεις. Εν πρώτοις η κυβέρνηση ανακάλυψε ότι από τις 108 συμφωνίες που υπόγραψαν οι κυβερνήσεις της Δεξιάς (και που σχετίζονται, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, με την παρουσία των αμερικανικών βάσεων στην Ελλάδα), οι 36, από αυτές, κρίθηκαν «συμφέροντες» και η ισχύς τους παραμένει! (Το ποιες είναι οι συμφωνίες αυτές δεν ανακοινώθηκε, αλλά ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Κ. Λαλιώτης βεβαιώνει πως τίποτε δεν μένει κρυπτόν υπό τον ήλιο και πως όλα θα γνωσθούν εν καιρώ, μαζί με όσες άλλες συμφωνίες θα κριθούν, επίσης, «συμφέροντες»). Δεύτερο, η κυβέρνηση, για μια ακόμα φορά, παραδέχθηκε πως ναι μεν «Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΩΡΑ ΔΙΚΑΙΩΝΕΤΑΙ» και οι «ΒΑΣΕΙΣ ΦΕΥΓΟΥΝ», πλην, στο Άκτιο, από το τέλος του 1985, θ' αρχίσει να λειτουργεί η βάση των ιπτάμενων ραντάρ AWACS, που ναι μεν θα «εποπτεύουν» (η λέξη «κατασκοπεύουν» είναι χυδαία...) τα συμβαίνοντα στις χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας, πλην —σε αντάλλαγμα— «θα πληροφορούμεθα» και μεις το τι γίνεται στην «σύμμαχο» Τουρκία, όπως κι εκείνη, με τη σειρά της, «θα πληροφορείται» τι γίνεται στη χώρα της «φαιδράς πορτοκαλέας» —από τα πόσα δάση λ.χ. απέμειναν στη Θάσο, μέχρι που και πώς, ακριβώς, είναι διατεταγμένες οι γραμμές άμυνας των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων.

ΚΑΠΟΙΟΙ, βέβαια, που δεν είναι «μπασμένοι στα στρατιωτικά», έγραψαν —και υποστήριξαν— ότι η χώρα, εκ των πραγμάτων, εμπλέκεται, έτσι, στην αντιπαράθεση των δύο συνασπισμών. Αλλά η κυβέρνηση που ξέρει και εκτιμά (όσο κανείς άλλος...) «τι είναι και τι δεν είναι εθνικό συμφέρον», απάντησε πως τα πράγματα δεν είναι απλά, πως, έτσι είτε αλλιώς, «η λειτουργία των AWACS θα εκαλύπτετο» (από πλευράς Τουρκίας) και πως αφού η λειτουργία αυτή ήταν «γνωστή και δεδομένη», κάτι έπρεπε να κάνουμε και μεις, για να μη μείνουμε έξω από το παιχνίδι. Άλλωστε —διευκρίνισε ο κυβερνητικός εκπρόσωπος— τα AWACS θα μεταβιβάζουν τις πληροφορίες τους σε δυο, κατά σειρά, αποδέκτες: Στο Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας (πρώτος αποδέκτης) και στο NATO (δεύτερος αποδέκτης). Με τη δήλωση Κ. Λαλιώτη, όμως, δεν συμφωνεί ο αναπληρωτής υπουργός Εθνικής Άμυνας Α. Δροσογιάννης, που είπε ότι πρώτος αποδέκτης θα είναι το NATO και δεύτερος το ΓΕΑ —πράγμα που στην απλοελληνική θα πει ότι το NATO, από τις πληροφορίες που θα συλλέγει, θα στέλνει στο ΓΕΑ μόνοι αυτές που θα κρίνει ότι «πρέπει να σταλούν»... Υπάρχει, βέβαια, και μια άλλη αντίφαση: Η κυβέρνηση έχει ταχθεί κατά της παρουσίας των «Πέρσινγκ» και «Κρουζ» στην Ευρώπη... Αλλά οι AWACS θεωρούνται σαν οι «κεραιές» των «Πέρσινγκ» και «Κρουζ». Συνεπώς...

ΜΕΣΑ στον Αύγουστο επαναλήφθηκαν οι πληροφορίες ότι ο νέος Αμερικανός πρόεδρος Μπομπ Κήλι, θα κομήσει —με τον ερχομό του εδώ— πρόσκληση (επίσημη πρόσκληση) για μια ε-

ΕΔΩ ΜΕΝΕΙ
Η ΚΥΡΙΑ...ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ;

του Δημήτρη Χαντζόπουλου

πίσκεψη του πρωθυπουργού Α. Παπανδρέου στην Ουάσιγκτον. Οι πληροφορίες δεν διαψεύστηκαν. Διαψεύστηκαν, όμως, μια σειρά συνομιλητές του πρωθυπουργού —ο Χάας, ο Πρέσλερ, ο Μαυρούλης...— που, επιστρέφοντας στην Ουάσιγκτον, από την Αθήνα, υποστήριξαν πως ο πρωθυπουργός Α. Παπανδρέου «είναι διατεθειμένος να δείξει ευελιξία στο θέμα των βάσεων» και πως «θα μπορούσε, ενδεχόμενα, σε κάποια άλλη χρονική στιγμή, να το συζητήσει».

ΟΣΟ ΓΙΑ την επίσκεψη του στρατηγού Ρότζερς στην Αθήνα, οι πληροφορίες είναι και πάλι αντιφατικές. Η κυβέρνηση επιμένει: Ο ύπατος διοικητής του NATO Ευρώπης, «δεν έφερε κανένα νέο σχέδιο» και δεν συζήτησε (με τον πρωθυπουργό) «κανένα πακέτο συνολικής λύσης»... Συνεπώς, δεν υπάρχει κανένα νέο στοιχείο που να «διαφοροποιεί» την, μέχρι τώρα, στάση μας, είτε στο θέμα του στρατηγείου της Λάρισας, είτε στο θέμα της συμμετοχής μας στις ασκήσεις του NATO, στο Αιγαίο... Άλλες, όμως, πληροφορίες λένε: Κάποια «πρόσδος», ιδιαίτερα στο θέμα της Λήμνου (συνεπώς και στο θέμα της συμμετοχής μας στα αεροναυτικά γυμνάσια του NATO), έχει σημειωθεί. Και, προπαντός, το «κλίμα» —το κλίμα των σχέσεών μας με το NATO— έχει αλλάξει κατά πολύ. Φυσικά, επί τα βελτίω.

ΚΑΘΩΣ ΑΦΗΝΟΥΜΕ πίσω μας τον Αύγουστο και μπαίνουμε στα πρώτα φθινοπωρινά ρίγη, οι πάντες προετοιμάζονται για ένα δύσκολο χειμώνα. Δύσκολο για την κυβέρνηση, που δεν έχει καν αποσαφηνίσει, ακόμα, τις «αρμοδιότητες» των λογής υπουργών, αναπληρωτών υπουργών και υφυπουργών... Αλλά, κυρίως, δύσκολο για τους εργαζόμενους που, μετά το ψωμί, τη ζάχαρη, τα καύσιμα, τα ασφάλιστρα, περιμένουν, τώρα, τον νέο χορό των ανατιμήσεων: Στο ρεύμα, στο νερό, στα εισιτήρια... Το σύνθημα, έτσι, παραμένει επίκαιρο: «Οι ανατιμήσεις δεν είναι αλλαγή»!

ANTHNP

Διπλωματικές μπλόφες για εσωτερική κατανάλωση

Οι ελληνοαμερικανικές σχέσεις έχουν γίνει τις τελευταίες εβδομάδες το προσφιλές θέμα των συναντήσεων του κυβερνητικού εκπροσώπου και των δημοσιογράφων. Και φυσικά αυτό το θέμα θα αποκτήσει όλο και μεγαλύτερη ένταση και ενδιαφέρον όσο θα πλησιάζει η ημερομηνία της επίσκεψης του Αν. Παπανδρέου στην Ουάσιγκτον.

Όσοι εικόνα για τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις που θέλει να δώσει η κυβέρνηση γεννά εύλογες απορίες. Μετά τις δηλώσεις Κήλυ, η προσπάθεια ήταν να πεισθεί ο ελληνικός λαός ότι η κυβέρνηση Ρέγκαν έχει κάνει την αυτοκριτική της, έχει λίγο ως πολύ αποδεχθεί τα δίκαια ελληνικά αιτήματα και είναι έτοιμη να υποχωρήσει σ' όλα τα σημεία. Βέβαια αυτή η εικόνα διόλου δεν επιβεβαιώθηκε από ένα άλλο μέλος της κυβέρνησης, τον κ. Παπούλια, ο οποίος είναι και ο αρμόδιος υπουργός.

Πρόσφατα, κι ενώ οι δύο συνομιλητές του πρωθυπουργού, μεταφέροντας το κλίμα των συζητήσεων, δήλωσαν στην Ουάσιγκτον πως το θέμα των βάσεων είναι για την ελληνική κυβέρνηση ανοιχτό, ο κυβερνητικός εκπρόσωπος επιχείρησε πάλι να αντιστρέψει την εικόνα. «Για την ελληνική κυβέρνηση το θέμα των βάσεων δεν τίθεται ως θέμα προς συζήτηση»: αυτή ήταν η δήλωσή του που δημοσιεύθηκε στον Τύπο (23/8/85).

Μακριά τα πράγματα να ήταν τόσο απλά. Κι όμως οι βάσεις αποτελούν ένα από τα κρίσιμα θέματα που πρόκειται να συζητηθούν, γιατί ο ρόλος που τους ανατίθεται στο εσωτερικό της νέας αμερικανικής στρατηγικής είναι σημαντικός κι απαιτεί αναδιάταξη των γεωγραφικών και στρατηγικών τους δεδομένων. Έπειτα είναι γνωστό πως οι αμερικανοί ενδιαφέρονται να διευκρινισθούν τα δεδομένα του προβλήματος όσο το δυνατόν νωρίτερα. Είναι λοιπόν λογικό να θέτουν όλο και πιο έντονα αυτά τα ζητή-

ματα. Έτσι, και παρά τις διαψεύσεις, φαίνεται πως ο στρατηγός Ρότζερς συζήτησε όλο το «πακέτο των ανοιχτών θεμάτων».

Από την άλλη πλευρά είναι επίσης γνωστό πως οι βάσεις παραμένουν ένα από τα ισχυρότερα διαπραγματευτικά ατού και η κυβέρνηση εύλογα αρνείται να το παίξει πρόωρα.

Αν ωστόσο η εκτίμησή μας είναι ορθή, τότε τι νόημα έχει, όχι πλέον η διπλή γλώσσα, αλλά η ασυνάρτητη προσπάθεια να εμφανισθεί η ελληνική κυβέρνηση στην κοινή γνώμη ως αδιάλλακτη, ενώ παράλληλα έχει αρχίσει ν' αφήνει έρμα; Προφανώς οι αναλυτές του Στάιτ Νηπάρτμεντ θα έχουν επισημάνει πως το βασικό στοιχείο του χαρακτήρα του πρωθυπουργού είναι η ικανότητά του για απρόβλεπτες κινήσεις, όμως μπορεί αυτό το στοιχείο να αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της εξωτερικής μας πολιτικής και να συνδυάζεται με λεονταρισμούς στο εσωτερικό που στη συνέχεια τους εξάγουμε με περισσή κουτοπονηριά;

Οι αμερικανοί θα συνεχίσουν να χρησιμοποιούν μια πραγματικά διπλή γλώσσα. Η ρητορική τους θα στοιχθεί λίγο ως πολύ γύρω από τους άξονες που έθεσε η κατάθεση Κίλυ. Παράλληλα όμως θα συνεχίζεται και θα εντείνεται το πλευρικό σφυροκόπημα. Η ελληνική κυβέρνηση λοιπόν θα συνεχίσει να απαντά, άλλοτε προσχωρώντας στην παγίδα της ρητορικής, κι άλλοτε με μπλόφες χωρίς διεθνές αντίκρουσμα, που καταγράφονται με εθνική υπερφάνεια από τα μέλη της Τ.Ο. Κάτω Πετραλώνων;

Η επίσκεψη στην Ουάσιγκτον δεν φαίνεται ν' αργεί πολύ. Μήπως αντί να επιμένει στις προγραμματικές δηλώσεις, η κυβέρνηση θα έπρεπε να συζητήσει σοβαρά γύρω από τις επιδιώξεις της και να επιχειρήσει να διαμορφώσει μια ευρύτατη συναίνεση γύρω από τις θέσεις της;

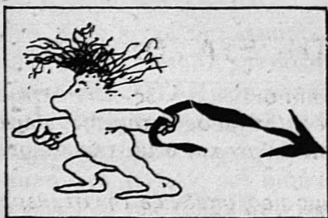
ΤΑ ΝΑΥΠΗΓΕΙΑ ΤΗΣ ΕΤΒΑ

Τα Ναυπηγεία Σκαρμαγκά άλλαξαν τελικώς ιδιοκτησία. Η ΕΤΒΑ έχει πλέον την ευθύνη για την τύχη αυτής της σημαντικής επιχείρησης. Τι θα συμβεί λοιπόν από εδώ και πέρα δεν αφορά μόνον την ΕΤΒΑ ή το σωματείο των εργαζομένων. Θα είναι ένα κριτήριο για την πολιτική της κυβέρνησης.

Τα Ναυπηγεία περνούν μια περίοδο κρίσης. Ο οξύτατος ανταγωνισμός στο διεθνές χώρο και ιδιαίτερα το επίπεδο παραγωγικότητας και το χαμηλό κόστος παραγωγής που έχουν πετύχει τα ιαπωνικά και τα νοτιοκορεάτικα ναυπηγεία, σε συνδυασμό με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι θαλάσσιες μεταφορές, διαμορφώνουν μια κατάσταση δύσκολη που απαιτεί στιβαρούς και συνεπείς χειρισμούς.

Για την ΕΤΒΑ λοιπόν, ανοίγονται χοντρικά δύο δρόμοι. Είτε θα ακολουθήσει αυστηρά ιδιωτικά κριτήρια και θα αναγκασθεί να επεξεργασθεί ένα οικονομικό πρόγραμμα εξυγίανσης των ναυπηγείων που θα επαναλαμβάνει με ελαφρές παραλλαγές το πρό-

Αντι-κίνηση

ΚΑΠΗ

Ο υφυπουργός Προεδρίας απαντώντας στη Ν.Δ. και το ΚΚΕ για τις προσλήψεις συνταξιούχων στην Προεδρία της Δημοκρατίας χρησιμοποίησε το σκεπτικό ότι οι συνταξιούχοι έχουν τις εμπειρίες και τις γνώσεις που απαιτεί η λειτουργία των προεδρικών γραφείων. Προφανώς εννοεί ότι, «λόγω ηλικίας», έζησαν κατά την

προεδρία του... Παπαναστασίου.

Λιπάσματα

Είκοσι μέτρα πιο πίσω απ' όλες τις ελληνικές ακτές οι παραθεριστές άφησαν τεράστιες ποσότητες προϊόντων καταναλωτισμού διαμέσου των παχέων εντέρων τους. Ίσως είναι σκόπιμο να προταθεί στο υπουργείο Νέας Γενιάς μια επέκταση του προγράμματος «Ξεχασμένη Ελλάδα» με τον τίτλο «Χεσμένη Ελλάδα».

Ο κατάλληλος άνθρωπος

Η προεδρία της Δημοκρατίας προσλαμβάνει ειδικότητα ψυκτικού. Προφανώς για να αποφεύγονται οι θερμάνσεις με την κυβέρνηση.

Αποκλεισμοί

Ο Δήμαρχος Αθήνας διαμαρτυρήθηκε για το κλείσιμο

των δρόμων από τα αυτοκίνητα των επισήμων. Το κλείσιμο αυτό ο δήμαρχος το πήρε είδηση μόλις έγινε αντιληπτό ότι οι επίσημοι του έκλεισαν το δρόμο προς τη δημαρχία...

Εργατικά

Το είπε στη Βουλή ο Χάρης Ατματζίδης: «άλλο εργάτης της Αλλαγής, άλλο εργάτης σκέτος».

Προβλέψεις

Στον κατάλληλο χώρο της νεφοσκεπούς Αθήνας διοργανώνεται από 23 ως 28 Σεπτεμβρίου διεθνές σεμινάριο με θέμα... «Αναερόβια μικρόβια».

Επισπεύσεις

Μια και μιλάμε για το νέφος δεν μπορώ να μην αναφερθώ σε πρώτη είδηση των Νέων με τίτλο «Φονικό το νέφος». Ο

υπότιτλος μας πληροφορεί ότι προκαλεί... επισπεύσεις θανάτων.

Ας επισπευθεί, λοιπόν, η αντιμετώπιση προκειμένου να πετύχουμε επιβραδύνσεις θανάτων.

Όνομα και πράγμα

Τις καλύτερες γελοιογραφίες για τις φωτιές τις κάνει στην *Ελευθεροτυπία* ο διολογής... Καμένος.

Διαμαρτυρίες

Διαμαρτύρεται ο Δήμος Ζωγράφου, επειδή ελάχιστα από τα 800 στρέμματα των στρατώνων στο Γουδί παραδόθηκαν για το πάρκο της περιοχής, παρόλο που υπάρχει έγγραφη δέσμευση. Του τα έδωσαν... ζωγραφιστά.

Ο στάσιμος

γραμμα του Νιάρχου, είτε θα λειτουργήσει την επιχείρηση με κοινωνικά κριτήρια και θα επιλέξει πια το δρόμο του μακροπρόθεσμου αυστηρού προγραμματισμού. Βεβαίως και στις δύο εκδοχές το κεντρικό ζήτημα είναι αυτό της παραγωγικότητας, όμως οι χειρισμοί για την επίλυσή του είναι εκ διαμέτρου αντίθετοι.

Έτσι, στην πρώτη εκδοχή, η αύξηση της παραγωγικότητας θα επιδιωχθεί κυρίως με απολύσεις και επενδύσεις σε κάποιους τομείς που ίσως επιτρέψουν σε επόμενη φάση την απασχόληση μεγαλύτερων αριθμών εργαζομένων.

Στη δεύτερη εκδοχή, η διατήρηση του σημερινού επιπέδου απασχόλησης και η αύξηση του εργατικού κόστους είναι δεδομένα που δεν μπορούν να ανατραπούν. Με αυτή την έννοια λοιπόν, η διέξοδος από την κρίση δεν είναι δυνατόν να είναι άμεση. Για ένα ορισμένο διάστημα τα Ναυπηγεία θα είναι ελλειμματικά. Αυτή η παραδοχή —αν δεν θέλουμε να οδηγήσει στο κλείσιμο της επιχείρησης— οφείλει να συνοδεύεται από ένα πρόγραμμα επενδύσεων, εισαγωγής νέων τεχνολογιών, αναδιοργάνωσης και μετεκπαίδευσης των εργαζομένων, που θα στοχεύει να καταστήσει την επιχείρηση διεθνώς ανταγωνιστική, προσδιορίζοντας της και τη νέα θέση που θα επιδιώξει να κατακτήσει στο διεθνή καταμερισμό. Είναι προφανές ένα σύνθετο και εξαιρετικά λεπτό εγχείρημα που απαιτεί τη συνεργασία πολλών συντελεστών και πρώτα από όλα των ίδιων των εργαζομένων και των Σωματείων τους. Για τα Ναυπηγεία της ΕΤΒΑ τρίτος δρόμος δεν υπάρχει. Αν λοιπόν η κυβέρνηση και η διοίκηση της ΕΤΒΑ ακολουθήσουν την τρίτη εκδοχή, αναμειγνύοντας ανάλογα με την κατάσταση ολίγα ιδιωτικοοικονομικά και ολίγα κοινωνικά κριτήρια, τότε γρήγορα το μείγμα θα αποδειχθεί εκρηκτικό, και θα έχουμε αποκτήσει μια ακόμα δημόσια προβληματική επιχείρηση.

Η ΑΠΛΗ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΤΟΥ «108»

Από τις κυβερνητικές ανακοινώσεις —βλ. εφημερίδες της 27.8.— πληροφορηθήκαμε τις δραστηριότητες που ανέπτυξε η ελληνική κυβέρνηση σχετικά με το πολύπλοκο και δυσεξιχνίαστο καθεστώς των «108 ελληνο-αμερικανικών συμφωνιών», ακριβώς ένα και μισό χρόνο από τότε —2 Μαρτίου 1984— που το ANTI δημοσίευσε τον κατάλογό τους (βλέπε τχ. 255). Είχαμε τότε —μαζί με άλλους— σημειώσει, ότι η απλή και αποσαφηνιστική διαδικασία θα έπρεπε να είναι η μονομερής ελληνική καταγγελία όλων των συμφωνιών. Ας ασχολούνταν οι αμερικανοί με τις διευκρινίσεις, την επαναδιαπραγμάτευση, ή την διατύπωση προτάσεων. Η κυβέρνηση αποφάσισε την σύσταση Μικτής Επιτροπής και άρχισε μια διεκκυστίνδα συζητήσεων που, συν τοις άλλοις, καθυστέρησαν και εξ αιτίας της νεοελληνικής ραθυμίας. Το περιεχόμενο της κυβερνητικής ανακοίνωσης ανέφερε ως έναν από τους λόγους καθυστέρησης την ... προεκλογική περίοδο που περιέστειλε την δραστηριότητα της Επιτροπής.

Η ανακοίνωση πάντως περιορίστηκε σε απλή αριθμητική και στατιστική καταγραφή: τόσες συμφωνίες διατηρούνται (γιατί μας συμφέρουν), τόσες καταργούνται (γιατί κανέναν δεν συμφέρουν), τόσες παζαρεύονται (προφανώς γιατί ενδιαφέρουν τους Αμερικανούς) κτλ. κτλ.

Αυτό όμως που δεν πληροφορηθήκαμε και είναι και το κρίσιμο στοιχείο: Ποιό ακριβώς είναι το περιεχόμενο όλων αυτών των υπό κατάργηση ή υπό διατήρηση συμφωνιών; Γιατί, η όποια αντίρρηση προκύπτει —από την στιγμή που δεν επελέγη η συνολική καταγγελία των συμφωνιών— δεν είναι το ποσοστό των καταργουμένων ή μη συμφωνιών, αλλά το περιεχόμενό τους. Αλλά γι' αυτό δεν μας πληροφόρησε κανείς.

Και το ένα παράδειγμα

Και τι σημαίνει η απλή αριθμητική το πληροφορηθήκαμε την ίδια ημέρα, στη συνέχεια των κυβερνητικών ανακοινώσεων: ότι δηλαδή η, μία τον αριθμό, συμφωνία για τον ανεφοδιασμό των AWACS —που η «επάρατος δεξιά» το 1978 συνήψε με τους Αμερικανούς— θα ενεργοποιηθεί από το τέλος του 1985. Αλλά

τί σημαίνουν τα AWACS, το είδος των πληροφοριών που δίνουν στους Αμερικανούς, την εποπτεία του εθνικού μας χώρου, την υποκατάσταση των βάσεων εδάφους κτλ., τα γνωρίζουμε. Μία και μόνη συμφωνία ενεργοποιούμενη δίνει το μέτρο των εξαρτήσεών μας από τις ΗΠΑ. Καλή λοιπόν η αριθμητική και πιο καλή η στατιστική. Αλλά η αλήθεια δεν σταματά εκεί. Οι αριθμοί «108», «18» ή «8» μπορεί να σημαίνουν κάποτε το ίδιο πράγμα —στην πολιτική προφανώς— όχι στην απλή αριθμητική, μαθήματα της οποίας πολλά μας παρέχονται λες και βρισκόμαστε ακόμα στην πρώτη τετραετία της εκπαιδευτικής μας αγωγής.

ΤΟ ΝΕΦΟΣ, ΜΕΤΡΟ ΤΗΣ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑΣ

Το νέφος έχει από καιρό πάψει να αποτελεί απλώς ένα πολιτικό και κοινωνικό πρόβλημα. Έχει μετατραπεί σε μέτρο της πολιτικής ευαισθησίας μας. Αυτός είναι πλέον και ο μοναδικός ορισμός του.

Το νέφος πέρασε όλες τις δοκιμασίες, απέδειξε την σταθερότητά του απέναντι στις κυβερνητικές αλλαγές, και πλέον συνοδεύει σταθερά την πορεία της Αλλαγής. Δεν χρειάζεται να επιμείνουμε στις ποικίλες επιπτώσεις του στην υγεία του μισού περίπου πληθυσμού της χώρας. Ούτε θα μπορούμε στη διαμάχη αν «προκαλεί ή επιταχύνει» τους θανάτους. Μας αρκεί το γεγονός ότι είναι μία από τις αιτίες της αθλιότητας της καθημερινής ζωής στην πρωτεύουσα.

Η κυβέρνηση βέβαια έχει αποδείξει την ανικανότητά της να το αντιμετωπίσει. Κι αυτό όχι γιατί λείπουν οι μελέτες ή οι προτάσεις. Αλλά διότι η εφαρμογή τους απαιτεί από τη σημερινή κυβέρνηση ακριβώς αυτό που δεν μπορεί να δώσει: μακροπρόθεσμο προγραμματισμό, συντονισμένη δράση κυβερνητικών φορέων, συνέπεια στη χάραξη και την εφαρμογή μιας πολιτικής και

εν τέλει αντιμετώπιση των μερικών, συντεχνιακού χαρακτήρα, αιτημάτων. Απαιτείται δηλαδή τη χάραξη και την εφαρμογή μιας σύνθετης χωροταξικής και πολεοδομικής πολιτικής που εξ ορισμού εμπεριέχει τον κίνδυνο των συγκρούσεων και των ενδεχόμενων απωλειών. Η οδυνηρή εμπειρία του Αν. Τρίτση σ' αυτό το σημείο είναι ένα επιχείρημα αποφασιστικής σημασίας.

Αν ωστόσο το νέφος μετρά την ασυνέπεια και την ανικανότητα της κυβέρνησης, δοκιμάζει εξίσου και την ευαισθησία των πολιτών. Διότι αν οι κάτοικοι του Αγ. Θωμά και του υπολοίπου Αττικής, αν οι ιδιοκτήτες ταξί και χώρων σταθμεύσεως, αν οι ιδιοκτήτες των βιοτεχνιών αποτελούν για την κυβέρνηση κρίσιμα κοινωνικά μεγέθη, οι πολίτες σ' αυτό ακριβώς το σημείο οφείλουν να παντηθούν.

Το νέφος είναι το μέτρο της ευαισθησίας μας και της ικανότητάς μας να κοινωνικοποιούμε τα αιτήματά μας.

Όσο θα ζούμε με το όνειρο ότι κάποτε θα αγοράσουμε ένα σπίτι στις καμμένες βουνοκορφές της Πεντέλης και θα απαλλαγούμε από το νέφος, ενώ παράλληλα θα τα βολεύουμε όπως - όπως προμηθευόμενοι ενδεχομένως αντισφύξιογόνες μάσκες, ο αγώνας ούτε θα συνεχίζεται ούτε θα δικαιώνεται. Ίσως να μην έχει καν αρχίσει.

Πώς καίγονται τα δάση

Το φετεινό καλοκαίρι κήκαν περίπου 700.000 στρέματα δασών ή δασικών εκτάσεων. Λίγο λιγότερα από όσα κήκαν το καλοκαίρι του 1981. Σε πολλές περιπτώσεις οι ενδείξεις πείθουν ότι οι φωτιές δεν ήταν τυχαίες αλλά ότι επρόκειτο για εμπρησμούς εκ προθέσεως, ιδιαίτερα σε περιοχές οικιστικού ή τουριστικού ενδιαφέροντος, όπως η Μάντρα Αττικής ή η Θάσος.

Το ερώτημα βεβαίως που αναφύεται είναι γιατί ειδικά αυτή τη χρονιά οι φωτιές πλησίασαν το ρεκόρ του 1981. Είναι άραγε ένα συμπτωματικό γεγονός ή όπως διατείνεται ο Αν. Στρατής στο Βήμα (25/8) «πρόκειται περί οργανωμένου σχεδίου που οι εμπνευστές του μπορεί να βρίσκονται και εκτός των συνόρων της χώρας»;

Έχουμε τη γνώμη πως η λύση είναι κάπως απλούστερη, και πρέπει να αναζητηθεί όχι στον αδιαφανή χώρο της διεθνούς (βλ. της αμερικανικής) κατασκοπείας, αλλά στον εξαιρετικά διαυγή χώρο των κοινωνικών συμφερόντων. Και εξηγούμεθα.

Όταν λίγο πριν από τις εκλογές ψηφίζοταν στη Βουλή ο νόμος του Σ. Γιώτα για την παραχώρηση των δασικών εκτάσεων, δεν ήταν λίγοι εκείνοι που είχαν επισημάνει πως αυτός ο νόμος θα αποδειχθεί ο αποτελεσματικότερος εμπρηστικός μηχανισμός. Ακριβώς διότι πυροδοτεί μια διαδικασία όπου πολλοί μπορούν να βρουν το δρόμο προς το δάσος. Σήμερα βέβαια εισπράτουμε το καθαρό προϊόν αυτού του νόμου, όπως το κόμμα που κυβερνά ενδέχεται να εισέπραξε τις ψήφους όσων ενδιαφέρονταν για την παραχώρηση δασικών εκτάσεων.

Αλλά λες και δεν έφθανε αυτό, ο Αν. Στρατής ανακαλύπτει στο ίδιο άρθρο του «Βήματος» ότι «οι φωτιές (είναι) υπόθεση του λαού», και καλεί σε εθνική εκστρατεία. Δεν διαφωνούμε. Οι εμπρησμοί είναι υπόθεση του λαού, γι' αυτό και η κυβέρνηση φρόντισε να δώσει τα νομοθετημένα κίνητρα. Τώρα και η κατάσβεση γίνεται υπόθεση του λαού. Και σ' αυτό δεν διαφωνούμε. Αρκεί πλέον η κυβέρνηση να αρχίσει να κατασκευάζει ζώνες πυρασφαλείας, να πυκνώσει τους φύλακες και τις περιπολίες και κυρίως να εκπαιδεύσει τους πολίτες. Όμως για να έχουν τα μέτρα αντίκρουση, πρέπει ο προεκλογικός νόμος να καταργηθεί αμέσως. Διαφορετικά ο λαός θα συνεχίσει να ατενίζει στωικά τις φωτιές, και μόλις σβύνουν, θα σπεύδει να επωφεληθεί για να χτίσει ένα εξοχικό που θα τον απαλλάσσει προσωρινά από το νέφος. Με άλλα λόγια, όσο υπάρχουν κίνητρα οι φωτιές θα μαίνονται.

ΕΜΠΡΗΣΤΕΣ ΚΑΙ ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΕΣ

Άλλος ένας μήνας πέρασε — κρίσιμος μήνας για την καταστροφή των ελληνικών δασών. Οι αρμόδιοι πανηγύρισαν όταν, επιτέλους, παραδόθηκε από την ΕΑΒ το σύστημα MAFFS για τα αεροπλάνα πυροσβέσεως. Πανηγυρίσαμε τότε και μες μαζί τους (βλ. σχετικό σχόλιο στο προηγούμενο τεύχος στη σ. 6).

Βέβαια έπρεπε να τηρηθεί άλλη μια προϋπόθεση: η προμήθεια και χρήση του επιβραδυντικού υγρού. Αλλά εδώ παρατηρήθηκε μια αμέλεια που είναι, με τον μετριοτέρo χαρακτήρισμό, ι-διαίτέρως σοβαρή:

Κύλισε πολύτιμος χρόνος χωρίς να ληφθεί η παραμικρή πρόνοια. Επειδή υπήρχε η άποψη — και αυτή όχι τεκμηριωμένη — ότι το ελληνικό επιβραδυντικό υγρό δημιουργεί σκουριές στα αεροσκάφη οι πτήσεις έγιναν με φειδώ ενώ την ίδια στιγμή καταστρέφονταν χιλιάδες στρέμματα δασικών εκτάσεων. Αλλά ίσως ερωτήσετε: μα τότε γιατί δεν χρησιμοποιήθηκε επιβραδυντικό ξένης προέλευσης; Ο λόγος είναι πολύ απλός και πολύ ελληνικός: απλούστατα δεν είχε ληφθεί πρόνοια ώστε να υπάρχει σε επάρκεια. Όταν τελειώσε, έγινε αγορά εσπευσμένα και χωρίς διαγωνισμό, εντός πενθημέρου. Το σχετικό υλικό έφτασε στο τέλος της περασμένης εβδομάδας, όταν δηλαδή εξέπνεε και η κρίσιμη περίοδος των πυρκαγιών.

Τι έγινε μετά; Φυσικά, «συνεστήθη επιτροπή εμπειρογνομώνων» μετά από εντολή του κ. Γ. Ποττάκη με σκοπό να μελετήσει την καταλληλότητα του ελληνικού επιβραδυντικού υγρού ώστε, «εν ευθέτω χρόνω», να μπορεί αφού συναποφασίσει και το Υπουργείο Άμυνας να κινεί τα αεροπλάνα πυροσβέσεως.

Καλά βέβαια εμπρηστές υπάρχουν αφού και ο νόμος του κ. Γιώτα μετέτρεψε το επάγγελμά τους από επικίνδυνο σε κερδοφόρο και επικίνδυνο. Αλλά οι πυροσβέστες πότε θα μάθουν τη δουλειά τους; Όχι μόνον να κυνηγούν φυτίλια και εμπρηστές αλλά και να σβήνουν τις φωτιές...

Αυτήν την ανάκριση ποιος θα την κάνει;

Η κυκλοφορία του περασμένου τεύχους συνέπεσε με την έναρξη μιας από καιρού κυοφορούμενης ανακριτικής έρευνας για τις συνθήκες προμηθείας των ΛΕΟΠΑΡΝΤ: Εκείνης δηλαδή που προκάλεσε η παρέμβαση του τέως υπουργού Εθνικής Οικονομίας. Ήδη στο τεύχος εκείνο, το ΑΝΤΙ σε μια αποκλειστική ανταπόκριση από το Μόναχο, έφερνε στο φως νέα αποκαλυπτικά στοιχεία που ήρθαν να επιβεβαιώσουν τον αδιευκρίνιστο, μέχρι τότε, ρόλο που έπαιξε ο γνωστός έμπορος όπλων Θωμάς Λιακουνάκος. Ο κ. Θωμάς Λιακουνάκος έχει πρόσφατα εμφανιστεί και στο χώρο του Τύπου με την έκδοση της οικονομικής εφημερίδας «ΚΕΡΔΟΣ» αλλά ήταν ως τώρα γνωστός σαν γαμπρός του φίλου του κ. Αβέρωφ και χρηματοδότη της «Ν.Δ.», επιχειρηματία κ. Σωτηριάδη. Την προηγούμενη μέρα, ο «Ταχυδρόμος» με ένα ρεπορτάζ του Άρη Σκιαδόπουλου απεκάλυπτε την περιέργη ιστορία της απεργίας πείνας ενός συνταγματάρχη που ισχυριζόταν ότι κρατούσε «τα κλειδιά» για την αποκάλυψη του σκανδάλου των Λεοπαρντ.

Και τότε, ο υφυπουργός Άμυνας κ. Σεχιώτης — το πρώτον πληροφορηθείς την υπόθεση — διέταξε ανακρίσεις και αυθωρή εξέδωσε και πόρισμα. Πράγματα βέβαια όχι πολύ σοβαρά αν υπολογίσει κανείς ότι από ένα χρόνο τώρα, ανώτατος αξιωματικός της στρατιωτικής Δικαιοσύνης ερευνά την υπόθεση.

Αλλά έτσι έχουμε να κάνουμε με τον ακόλουθο — ατελείωτο — κατάλογο ερευνών:

- διοικητική έρευνα με εντολή του κ. Σεχιώτη
- έρευνα τακτική της στρατιωτικής Δικαιοσύνης
- διοικητική έρευνα στο Πεντάγωνο υπό την εποπτεία του — απόστρατου τώρα — κ. Κούρκαφα
- έρευνα της υπηρεσίας συναλλάγματος της Τράπεζας Ελλάδος, που εν συνεχεία προκάλεσε την
- έρευνα ειδικού τμήματος της ασφάλειας Αθηνών.

Δεν χρειάζεται τώρα να αναφερθούμε στα πολλά και αρκετά αποκαλυπτικά δημοσιεύματα του Τύπου στο διάστημα Αύγουστος '84 - Αύγουστος '85. Πρέπει όμως να επισημανθεί ότι η πορεία των ποικίλων ανακρίσεων της Διοίκησης δεν είναι διόλου ενθαρρυντική ούτε για το πλήθος των νέων στοιχείων που προσκομίζει ούτε και για την τόλμη που επιδεικνύει. Θα έπρεπε μάλλον να τονιστεί ότι το ασυντόνιστο και βραδυπολέγ των ερευνών το μόνο που πέτυχε μέχρι στιγμής ήταν να βοληθεί τους υ-

Επιδρομή πρακτόρων της CIA στο Ελληνικό!

● Ενώ τους είχε απαγορευθεί η είσοδος, ξαφνικά τους επιτράπηκε!!

ΔΥΟ πράκτορες της CIA, στους οποίους είχε απαγορευθεί η είσοδος στη χώρα μας, ήρθαν χθες στο Ελληνικό και — μετά από «άνωθεν εντολή» — πήραν το δικαίωμα να μπουν στην Ελλάδα.

Ο ένας είναι ο γνωστός Αιλις Φίλιπ, ο οποίος είχε απελαθεί παλιότερα από την Ελλάδα και στον οποίον είχε απαγορευτεί η είσοδος.

Ο Φίλιπ ήρθε στις 16.45 με την πτήση 302 από τη Ζυρίχη και στο Αεροδρόμιο τον περίμενε ο συνεργάτης του περιοδικού «Αντί» Ν. Ράμπης.

Οι αρμόδιοι δεν του επέτρεψαν την είσοδο αλλά «έπεσαν» μερικά τηλεφωνήματα και τα εμπόδια παραμερίστηκαν.

Την ίδια ώρα — και από άλλη κατεύθυνση — ήρθε και άλλος Αμερικανός πράκτορας ο οποίος είχε επίσης απελαθεί και στον οποίον είχε απαγορευτεί η είσοδος.

Και στην περίπτωση αυτή, τελικά, η είσοδος επιτράπηκε.

Οπωσδήποτε, η... συγκέντρωση αυτή πρακτόρων έχει βάσει σε κίνηση τις αρμόδιες ελληνικές αρχές κυρίως γιατί συμπίπτει με τις ζυμώσεις που γίνονται στο όλο πλέγμα των ελληνοαμερικανικών σχέσεων. Άλλωστε, οι υπηρεσίες ασφαλείας της χώρας έχουν αυξήσει την προσοχή τους γιατί, φυσικά, οι δύο παραπάνω δεν θάναυ οι μόνοι που διάλεξαν αυτή την εποχή για να μας επισκεφθούν.

Απ' όσα γράφτηκαν και συνέβησαν σχετικά με τον Φίλιπ Αιλιτζή, από εμάς μόνον αυτή η αναδημοσίευση «ρεπορτάζ» της Αυριανής. Λοιπόν μαθαίνουμε:

● Ότι ο Φίλιπ Αιλιτζή και ο «άλλος Αμερικανός πράκτορας» (ο Ουίλλιαμ Σάπ) είναι πράκτορες της CIA που εκλήθησαν από το ANTI, και η πρόσκλησή τους «συμπίπτει με τις ζυμώσεις που γίνονται στο όλο πλέγμα των ελληνοαμερικανικών σχέσεων». Αλλά «έπεσαν και τα τηλέφωνα των αρμοδίων» και μπουκάραν οι πράκτορες της CIA.

● Αυτά όλα κ. Τσούρα απέδωσε ο συνδυασμός του δημοσιογραφικού χαφιεδισμού και της δημοσιογραφικής πέννας των χαφιέδων —συγγνώμη των αστυνομικών σας οργάνων. Γιατί και τα δυό, δηλαδή και η «Αυριανή» και τα αστυνομικά όργανα, σας υπηρετούν ακόμη και προσωρινώς.

Η πραγματικότητα όμως είναι διαφορετική: γιατί αν χώρες με σταθερότατα εσωτερικά καθεστώτα όπως η Δ. Γερμανία ή η Γαλλία συγκλονίζονται σήμερα εξ αιτίας των παραπάνω υποθέσεων, η δική μας, έχοντας αφ' ενός να αντιμετωπίσει σοβαρότατα εθνικά προβλήματα και με «ανοιχτές» τις σχέσεις με τις ΗΠΑ αφ' ετέρου, θα μπορούσε να αποτελέσει έναν πολύ ευκολότερο στόχο, έστω και με «αφορμές» μικρότερης σημασίας. Τι θα γίνει άραγε, αν για τον ένα ή τον άλλο λόγο, οι Αμερικάνοι «βάλουν στο στόμα» του Μπόχαν —και έχουν προφανώς όλη την δύναμη να το κάνουν— «αποκαλύψεις» για πρόσωπα και πράγματα της ελληνικής πολιτικής ζωής; Και η υπόθεση δεν είναι εντελώς αυθαίρετη, από την στιγμή που ήδη, κάποιες, αδιευκρίνιστες «αποκαλύψεις» του Μπόχαν, χρησιμοποιήθηκαν εμμέσως ως πρόσχημα για την καθυστέρηση της παράδοσης των F-16, δηλαδή του μισού της περιβόητης «αγοράς του αιώνα».

Ακόμη δηλαδή κι αν πιστεύσουμε τις κυβερνητικές εξηγήσεις για την «βόλτα» των δύο Βουλγάρων φυγάδων στην Θεσσαλονίκη, οι ανησυχίες μας δεν διασκεδάζονται καθόλου. Τι θα πει ότι το ελικόπτερο εντοπίστηκε όταν πέραγε τα σύνορα, αλλά κανείς δεν πρόλαβε να επέμβει, επειδή οι δύο Βούλγαροι (τους φανταζόμαστε ντυμένους με κοντά σόρτς, ως Αγγλίδες τουρίστριες) έκαναν αμέσως ωτοστόπ στην Εθνική Οδό; Και πώς μπορεί κανείς να κοιμάται ήσυχος μπροστά στην τόσο ανικανότητα (αν βέβαια πρόκειται περί αυτού) των αρμοδίων αρχών, τους κινδύνους που προκαλεί και τις ορέξεις που ανοίγει, αν κάποιοι άλλοι —όχι Εγγλέζες τουρίστριες— θελήσουν να την εκμεταλλευτούν;

πόπους να συσκοτίσουν περισσότερο την υπόθεση. Παρ' όλα αυτά, τα στοιχεία υπάρχουν και αν η κυβέρνηση ήθελε θα είχε ήδη φτάσει σε χρήσιμα πορίσματα που όχι μόνον θα απέδιδαν πιθανούς ενόχους στην Δικαιοσύνη, αλλά και θα συντελούσαν στην απορρύθμιση, αν όχι την εξάρθρωση, του θλιβερού κυκλώματος που εξαγοράζει στρατιωτικούς και προσανατολίζει τον εξοπλισμό του στρατεύματος όχι σύμφωνα με τις ανάγκες κάποιου αμυντικού σχεδιασμού, αλλά βάσει των συμφερόντων των ποικιλώνυμων εμπόρων και των ξένων πολεμικών βιομηχανιών. Τα συμφέροντα αυτά αντιστρατεύονται και την όποια στοιχειώδη έρευνα επιχειρείται αλλά και την ανάπτυξη μιας εγχώριας πολεμικής βιομηχανίας. Η προώθηση της έρευνας και η ανάπτυξη της εγχώριας βιομηχανίας αποτελούν τις προϋποθέσεις για να σταματήσει κάποτε η αγωνιώδης εξάρτηση της αμυντικής μας πολιτικής.

Κατά τα άλλα, ακούσαμε «πολλά και ευχάριστα εις την ακοήν» σχέδια ελληνοποίησης, επιτροπές εμπειρογνομόνων κτλ., κτλ. Θα επανέλθουμε.

ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΠΟΛΛΩΝ ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΩΝ

«Ολόκληρο το οδικό μας δίκτυο, μήκους 6.500 χλμ., επαναχιλιόμετρείται, με ειδικά οδόμετρα ακριβείας και παράλληλα τοποθετούνται χιλιόμετρικοί δείκτες στο μεγαλύτερο μέρος του δικτύου. Το υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημ. Έργων (ΥΠΕΧΩΔΕ) κατέληξε σ' αυτή την απόφαση μετά τη διαπίστωση ότι σήμερα, στο οδικό μας δίκτυο, ή δεν υπάρχουν δείκτες ή, όπου υπάρχουν, τις περισσότερες φορές είναι αναξιόπιστοι. Στο συμπέρασμα αυτό κατέληξαν οι αρμόδιες υπηρεσίες του υπουργείου, μετά τις πρόσφατες έρευνες που έγιναν στο εθνικό οδικό μας δίκτυο για τα αυτοκινητιστικά δυστυχήματα».

(από τις εφημερίδες — 24.8.85)

Και σύμπας ο εποχούμενος —ή απλώς οδικώς μετακινούμενος— ελληνισμός exάρη χαρά μεγάλη. Γιατί, πως να το κάνουμε, όταν δεν ξέρεις α κ ρ ι β ώς πόσα χιλιόμετρα απέχεις από την Αθήνα, αυξάνεται ο κίνδυνος να σκοτωθείς στους ασφαλές τ ο υς ελληνικούς δρόμους.

Κατόπιν αυτού, ταπεινώς εισηγούμεθα στην (πολιτική και υπαλληλική) ηγεσία του ΥΠΕΧΩΔΕ, άμα τη ολοκληρώσει του μεγαλοπνόου και σημαντικού αυτού για την αρτιμελεία μας έργου, να προβεί και σε κάποιες «καλλωπιστικές» του οδικού δικτύου ενέργειες, όπως π.χ.:

- την άμεση κατάργηση όσων πινακίδων σήμανσης επικινδυνής στροφής κλπ. τυχόν υπάρχουν
- τη δημιουργία νέων λάκκων σ' όποιες εθνικές (ή μη) οδούς δεν διαθέτουν επάρκεια
- τη διάλυση του ΚΑΤ και της αντίστοιχης κλινικής στη Θεσσαλονίκη (δεν υπάρχουν, δα, κι άλλες τέτοιες μονάδες).

Διότι, όταν θα ξέρουμε πλέον α κ ρ ι β ώς πόσα χιλιόμετρα απέχει το Μαυρομάτι Θηβών από την Κελεφά Γυθείου και, παράλληλα, θα έχουμε «δίκτυο αυτοκινητοδρόμων εφάμιλλο με τις ιταλικές αυτοστράτες και τις γερμανικές αυτομπαν» (βλ. εφημερίδες της 27.8), η Μαριωρή θα μπορεί να αναζητήσει, επιτέλους, το φερετζέ της.

ΤΟΥΡΙΣΤΕΣ — ΚΑΤΑΣΚΟΠΟΙ

Φυσικά η Ελλάδα δεν είναι η μόνη χώρα που υφίσταται τις συνέπειες του «πολέμου» των κατασκοπών: η κρίση που έχει ήδη ξεσπάσει τόσο στο Παρίσι όσο και στην Βόννη, μετά τις περιπέτειες του «ΓΚΡΗΝΠΗΣ» και της απόδρασης του Δυτικογερμανού υπέυθυνου της αντικατασκοπίας για την Αν. Γερμανία, είναι χαρακτηριστικά συμπτώματα αυτού του ιδιόμορφου σκοτεινού παιχνιδιού που παίζεται καθημερινά με τους δικούς του αμείλικτους κανόνες. Μπροστά σε αυτές τις πολυκροτες υποθέσεις, οι «δικές μας» πιο πρόσφατες ιστορίες, δηλαδή η απόδραση του αξιωματικού της Σοβιετικής Πρεσβείας στην Αθήνα Μπόχαν και η φυγάδευσή του στις ΗΠΑ, ή η άφιξη των δύο Βουλγάρων φυγάδων με το ελικόπτερο στο ελληνικό έδαφος και η ανενόχλητη επίσκεψή τους στο Αμερικάνικο προξενείο της Θεσσαλονίκης, θα μπορούσαν —ίσως— να χαρακτηριστούν ως απλά επεισόδια.

Νέφος και πολιτική

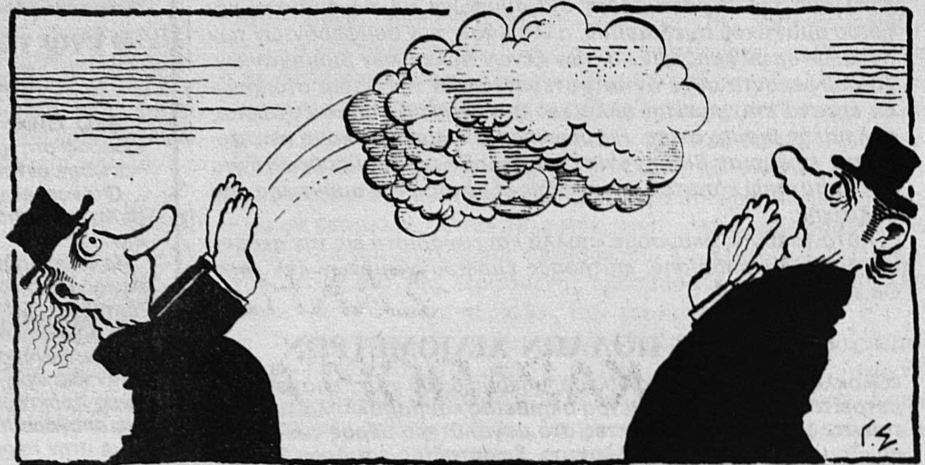
του Ηλία Ευθυμίου

Ποιοί ήταν οι απώτεροι στόχοι της «έκθεσης Γεννηματά» για τις επιπτώσεις του νέφους στην υγεία του αθηναϊκού πληθυσμού; Μη διαθέτοντας επαρκές δίκτυο αντικατασκοπείας, θα αρκεστούμε σε κάποιες λογικοφανείς υποθέσεις.

Η πρώτη και ανώδυνη εκδοχή, είναι ότι το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας αποφάσισε να «πει την αλήθεια στο λαό». Διαχωρίζοντας τις ευθύνες του και αποποιούμενο το πολιτικό κόστος από μια κατάσταση της οποίας οι χρόνιες διαστάσεις δεν μπορούν πλέον να συγκαλυφθούν, ανέθεσε στο Υπουργείο Χωροταξίας, Περιβάλλοντος κτλ., να βγάλει τα κάστανα από τη φωτιά. Η ερμηνεία όμως αυτή είναι εξαιρετικά αδύνατη εφόσον δεν συνέτρεχε προς τούτο καμιά επείγουσα πολιτική συγκυρία. Ένα μήνα μετά τον θρίαμβο του ΠΑΣΟΚ στις εκλογές και ένα χρόνο πριν τις δημοτικές, δεν μιλάνε για σκοινί στο σπίτι του κρεμασμένου. Άλλωστε οι ευθύνες για τα διατομεακά θέματα δεν είναι μόνον υπουργικές, αλλά κατ' αρχήν κυβερνητικές. Ως γνωστόν η αντιμετώπιση του νέφους συναρτάται όχι μόνον με τις τεχνικές μεθοδεύσεις των υπηρεσιών του περιβάλλοντος, αλλά και με τα θέματα των ρυθμίσεων του χώρου, με το συγκοινωνιακό, την κατανάλωση ενέργειας, την δομή του εμπορίου κτλ.

Παρ' όλα αυτά, συγκροτείται επιτροπή καθηγητών και λοιπών διοικητικών και επιστημονικών παραγόντων μέσα στο κατακαλόκαιρο (28 Ιουνίου) και ύστερα από δύο μήνες (χρόνος ρεκόρ) ο ίδιος ο υπουργός θέτει στη διάθεση του Τύπου τα αποκαλυπτικά της πορίσματα. Τίτλοι των εφημερίδων: 50 νεκροί από το νέφος κάθε χρόνο. Που σημαίνει 50 θάνατοι νωρίτερα εξαιτίας της επιδείνωσης κάποιων παθήσεων χρόνιων και επιρρεπών στις δράσεις των αιωρούμενων ρυπαντών. Ποσοστό 2‰ στο σύνολο των θανάτων στο λεκανοπέδιο, δεν είναι βέβαια και τόσο τραγικό, δεδομένου ότι, όπως διαπιστώνει και ο εκ των εισηγητών της έκθεσης Δ. Τριχόπουλος σε παλιότερη συνέντευξή του στη «Νέα Οικολογία», «τα 3/4 των καρκίνων που διαπιστώνονται σήμερα έχουν μια εξωγενή, δηλαδή περιβαλλοντική συνιστώσα...» και ότι «η θνησιμότητα από την ίδια αιτία αυξάνεται με ρυθμό 1,2% τον χρόνο...». Έτσι, παρόλο που στην έκθεση τονίζεται ότι το νούμερο 50 είναι ενδεικτικό και προφανώς «στοχαστικό», επιτέλους... έχουμε νεκρούς. Πράγμα που αποτελούσε ανέκαθεν αίτημα για τεκμηρίωση της του νέφους ενοχής και υλικό προς λαϊκή κατανάλωση.

Σύμφωνα μ' ένα δεύτερο λοιπόν κακο-

προαίρετο σενάριο, η επιτροπή «χρησιμοποιήθηκε» για να υποδαυλίσει τις αντιθέσεις ανάμεσα στο Εκτελεστικό Γραφείο και τους ανερχόμενους εξωκομματικούς, εξών ο κ. Κουλουμπής. Άλλωστε παρόμοια μηχανή επιστρατεύθηκε και στο παρελθόν για την εξουδετέρωση ενός ιδιότροπου —εντούτοις κομματικού— αστέρα στο ίδιο υπουργείο: Η υποβάθμιση του κ. Τρίτση άρχισε με την ανάθεση της διεύθυνσης της εξ. υπ. υπ. επιτροπής εναντίον του νέφους στον κ. Γεννηματά —υπουργό τότε Εσωτερικών— λίγο μετά τις δημοτικές εκλογές.

Στην συνέχεια η σκυτάλη παραδόθηκε στον κ. Τσοχατζόπουλο ως επικεφαλής των τεχνικών υπουργείων. Παράλληλα, ο τέως υπουργός ΧΟΠ χρεώθηκε με την εκλογική φθορά του ΠΑΣΟΚ στην Περιφέρεια Αθηνών και οι τολμηρές αποφάσεις μετατέθηκαν για την επόμενη τετραετία.

Η αναπάντεχη, αναδελφική τρικλοποδιά, υποχρεώνει τώρα τον κ. Κουλουμπή —σε μια περίοδο αναδιοργάνωσης των υπηρεσιών του και θεσμικών ρυθμίσεων όπως ο Νόμος-πλαίσιο για το περιβάλλον, ο Ενιαίος Φορέας κτλ.— να επανέλθει στο θέμα, υιοθετώντας το απολογητικό και καθόλου πειστικό τροπάριο των προκατόχων του. «Δεν υπάρχει κίνδυνος ανησυχίας» θα δηλώσει την επομένη των «αποκαλύψεων», δεδομένου ότι «η κυβέρνηση λαμβάνει όλα τα αναγκαία μέτρα». Για μια ακόμη φορά θα ταυτίσει τη ρύπανση με το διοξειδίο του θείου «του οποίου οι τιμές υπέστησαν θεματική μείωση» και θα εξάρει την εκστρατεία εναντίον του μολύβδου.

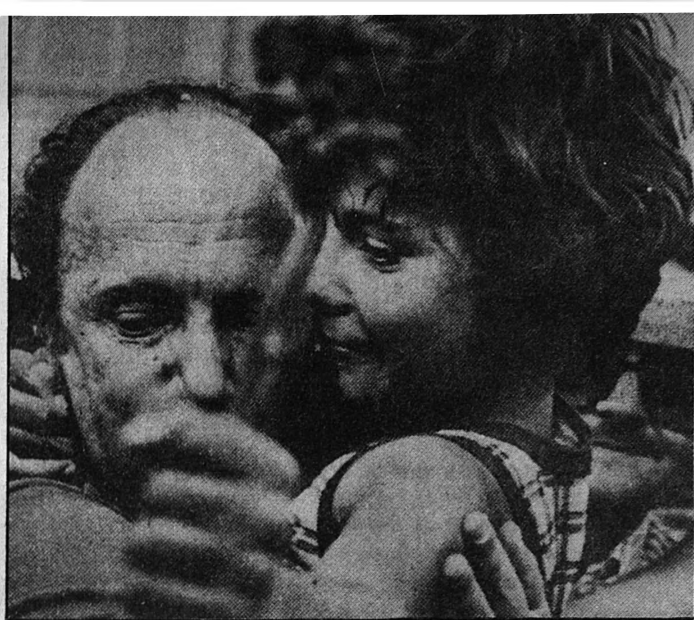
Για την ιστορία, σημειώνουμε ότι τα περίφημα μέτρα, δύο τον αριθμόν, που συνελήφθησαν και υλοποιήθηκαν στη διετία '82-'83, συνίστανται στην μείωση

του θείου στο ντίζελ και το μαζούτ από 0,5 σε 0,3% και από 1 σε 0,7% αντιστοίχως, ενώ η μείωση του μολύβδου στην βενζίνη σούπερ (και μόνο για την περιοχή Αθηνών) μετέβαλε την περιεκτικότητά από 0,4 σε 0,15 γραμμάρια ανά λίτρο. Το κόστος του τελευταίου εγχειρήματος, 2 με 3 δισ. το χρόνο. Βέβαια, μπροστά στο έλλειμμα των 104 δισεκατομμυρίων που παρουσίασε ο φετινός λογαριασμός καυσίμων, το ποσόν αυτό μπορεί να θεωρηθεί έως και αμελητέο.

Δεν θα πρέπει, εντούτοις, για λόγους αντικειμενικότητας, να μην αναφέρουμε το γεγονός ότι αντίστοιχα μέτρα είχαν υιοθετηθεί το 1980 επί Νέας Δημοκρατίας, ενώ η απαγόρευση της χρήσης μαζούτ στις κεντρικές θερμάνσεις (1979) ήταν η σημαντικότερη χειρονομία στα πλαίσια των προγραμμάτων αντιρρύπανσης όλων των εποχών. Ως εκ τούτου, οι ισχυρισμοί του κ. Κουλουμπή στερούνται σοσιαλιστικής εμπνεύσεως και πρωτοτυπίας. Είναι η επεικέστερη κριτική που μπορούμε να του ασκήσουμε σ' αυτές τις δύσκολες στιγμές.

Παραμένει πάντως άξιο περιεργείας γιατί ο πεπειραμένος και καθόλου απονήρευτος υπουργός Περιβάλλοντος, άφησε να διαρρεύσουν προς την επιτροπή Γεννηματά στοιχεία της υπηρεσίας του. Γιατί, όπως έγινε γνωστό, η έκθεση που προαναφέρθηκε βασίστηκε κατά το μεγαλύτερο μέρος της σε μελέτη που είχε χρηματοδοτήσει το ίδιο το ΥΧΟΠ και η οποία του παραδόθηκε οπωσδήποτε πριν από το καλοκαίρι. Έκτοτε όμως τελούσε υπό περιορισμόν και δεν εκτίθετο στην δημοσιότητα παρόλο που εμφάνιζε την κατάσταση της περιόδου '75-'83 να παρουσιάζει έστω και ασθενή διάθεση βελτίωσης. Λέτε να την έκρυψε η καθαρίστρια;

ΣΑΚΗΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ

Οι επικήδριοι και τα κείμενα «εις μνήμην» ισοπεδώνουν δικαίους και αδικούς. Οι μεταγενέστεροι και οι απληροφόρητοι είναι δύσκολο να αποσαφηνίσουν ποια είναι η αλήθεια και ποια είναι η απόκρυψη —πού δηλαδή βρίσκεται η υπερβολή. Αλλά για τον Σάκη Καράγιωργα οι λόγοι και τα κείμενα φαντάζουν λειψά, αδέξια, αμήχανα. Να καταφεύγει κανείς στις ακροβασίες της έκφρασης για να περιγράψει την προσωπικότητα και την προσφορά ενός ανθρώπου όπως ο Σάκης Καράγιωργας, αποτελεί ένα είδος βεβήλωσης. Γι' αυτό και τα όσα γράφτηκαν και ειπώθηκαν χαρακτηρίζονται από κάποια αμηχανία.

Σιωπηλοί και με ένα αίσθημα κενού όσοι παρακολούθησαν τη νεκρώσιμη ακολουθία της Τρίτης 20 Αυγούστου στο Α' Νεκροταφείο Αθηνών. Γιατί όλοι ξέραμε: αναμετρούσαμε περιπέτειες και διαδρομές βίου και περιστατικά και γεγονότα. Κάθε φορά, ο Σάκης Καράγιωργας στεκόταν πιο πάνω και πέρα από κάθε αναμέτρηση και σύγκριση.

Αλλά και πάλι, κάτι διέφευγε. Δεν ήταν μόνον η μοναξιά του σχοινοβάτη ανένταχτου αριστερού, που στάθηκε μακριά από τρέχουσες συναλλαγές και διαδικασίες, ενώ την ίδια στιγμή ήταν παρών με αγωνία και εγρήγορση —στρατευμένος και αποθαρρημένος μαζί. Κάτι διέφευγε και πάλι —και όλο θα μας διαφεύγει: ο καθημερινός άνθρωπος του απογεύματος με τη μοναξιά και την πικρία, την εγκαρτέρηση και την εμμονή. Η κούραση και η οργή —όλα όσα συνθέτουν την ανθρώπινη μαγιά, και που όλοι έχουν μερίδιο σ' αυτά. Σε λίγους όμως ανοίγονται με ανυπόκριτη ειλικρίνεια, με αξιοπρέπεια και σεβασμό. Ο Σάκης Καράγιωργας είχε μια γνήσια αγάπη για τους άλλους. Και αυτό δεν το απέδειξε μόνον με την αντιστασιακή του δράση ή την επίμονη προσήλωσή του στην επιστημονική του δουλειά και το διδακτικό του έργο. Ούτε μόνον με την ανειρήνευτη αντίθεσή του με τις όποιες εξουσίες. Όλα αυτά τα συναντάς σε κάποιο βαθμό πού και πού, χωριστά. Αλλά ο δάσκαλος της Παντείου είχε το χάρισμα να είναι άνθρωπος με αξιοπρέπεια και ειλικρίνεια.

Δεν θέλουμε να κρύψουμε πως είχαμε μαζί διαφωνήσει —και όχι μια φορά. Σε διάφορες περιστάσεις είχαμε διαφορετικές εκτιμήσεις, μα ακόμη και ο θυμός του δεν επισκίαζε τη φιλική του διάθεση, και η διαφωνία του δεν εκφράστηκε ποτέ με άδικες επιθέσεις. Την ίδια στιγμή δεν έπαψε να παραμένει γενναιόδωρος φίλος και σύμβουλος.

Οι αρετές του πολίτη καθώς και του δασκάλου, όσο τον αποξένωναν από τους συγχαιρινούς του ενόσω ζούσε, τόσο τον μετέτρεψαν σε προσφιλή αναφορά για οικειοποίηση όταν έφυγε από τη ζωή —ακίνδυνος πια. Δεν ήταν η δική του σχέση με

τα ανθρώπινα, αν τώρα αναφερθούμε με αυστηρότητα σε μας τους ίδιους σαν ιδιώτες και άτομα που, χωρίς τις αρετές εκείνου, είναι «φυσικό», είναι «ανθρώπινο», αυτή τη στιγμή να τον επικαλούμαστε αποσιωπώντας όσα μας μάκραιναν απ' αυτόν. Αυτό που πρέπει να σημειώσουμε με λύπη είναι η συλλογική μας συμπεριφορά.

Όλα τα κόμματα επιδίωξαν να τον οικειοποιηθούν. Και το έκαναν μέσα από συνειδητές αποσιωπήσεις. Χωρίς εξαίρεση, δεν υπήρξε ούτε μία έντιμη και ειλικρινής τοποθέτηση —μόνον οικειοποίηση και καπηλεία.

Το ΠΑΣΟΚ πρώτο - πρώτο ξέχασε ότι τον είχε αποπέμψει σκαιά και ότι οι μανιακοί του κομματικού πατριωτισμού έφταναν να τον αποκαλούν «κουλοχέρη» —σάμπως να αποτελούσε ύβρη η σωματική αναπηρία σε αγώνες εθνικούς. Όπως αποσιώπησε το ότι δεν δέχτηκε, ενόσω ζούσε, να τον αποκαταστήσει, εκτός και αν ονομάζεται στις μέρες μας «κομματική αποκατάσταση» η αποστολή ανθοδέσμης από τον αρχηγό και η δημοσίευση πρωτοσέλιδης φωτογραφίας στο όργανο του κόμματος όταν ο Καράγιωργας ψυχορραγούσε στο νοσοκομείο.

Το ΚΚΕ, που τον αγνοούσε και τον υπονόμει ενόσω ζούσε, κατατάσσοντάς τον περίπου στην κατηγορία του «ταξικού εχθρού», μπορεί τώρα άνετα κι αυτό να ομιλεί για τον «τίμιο αγωνιστή», έκφραση που μαρτυρεί πάντως και κάποια συγκατάβαση! Όσο για το ΚΚΕ εσ., που αρνήθηκε στον εαυτό του την τιμή να τον περιλάβει πρώτον στη λίστα των υποψηφίων του στις τελευταίες εκλογές, με μόνη αιτία μικροκομματικές ισορροπίες, ο λόγος του είναι επίσης ελάχιστα πειστικός: Ούτε και σήμερα δεν βρήκε κάτι να αρθρώσει και να «εξηγήσει» γιατί το αντίθετο, θα απέδειχνε τις κοντόφθαλμες προοπτικές του. Ο σεχταρισμός του είναι σύνδρομο ισχυρότερο και υπερισχύει της τόλμης και της καθαρότητας. Όσο για τη Δεξιά, λίγο τον αφορούσαν τον ίδιο οι ιδέες της και οι όποιοι προβληματισμοί της. Ήταν ανυποχώρητος στις δικές του ιδέες εξαιτίας όχι κάποιου αυτάρκους και αυτάρεσκου δογματισμού, μα από πλήρη επίγνωση της ιστορίας και γιατί τρεφόταν από τη λαχτάρα του για την προκοπή αυτού του τόπου.

Γι' αυτό στάθηκε πάνω από μικροκομματικές διευθετήσεις και υπολογισμούς. Οι δικές του αγωνίες και αναζητήσεις πήγαιναν πολύ πιο πέρα. Δεν τον ενδιέφερε, μας το 'χε δείξει, η ατομική του μοίρα. Η δική του σχοινοβασία ήταν πιο επικίνδυνη από τη σιγουριά της ένταξης και της ενσωμάτωσης.

Ο Σάκης Καράγιωργας ήταν ένας πολίτης και ένας άντρας. Και εδώ δεν χρειάζονται υπερθετικά και επιθετα. Αποκαθιστούσε το νόημα σε λέξεις φθαρμένες και αποδυναμωμένες.

Τρία πράγματα, κυρίως, χαρακτηρίζαν τον Σάκη Καράγιωργα: η καθαρότητα της σκέψης του, η ευθύτητα με την οποία μιλούσε χωρίς να κρύβει αυτό που σκεφτόταν και η περιφρόνηση των αξιωμάτων, με την ανυπόταχτη στάση του απέναντι στην οποιαδήποτε εξουσία. Ήταν αναμφισβήτητο ο καλύτερος οικονομολόγος της γενιάς του, φτιαγμένος για να διδάσκει και να συναρπάζει διδάσκοντας, ικανός να εκλαϊκεύσει και τις πιο δύσκολες επιστημονικές έννοιες. Ενώ γνώριζε βαθειά τα θεωρητικά επιτεύγματα, παλιότερα και πρόσφατα, της οικονομικής επιστήμης, επειδή ακριβώς απόρριπτε το νεοκλασικό «παράδειγμα» κι είχε αποδεχτεί το αντίπαλο, μαρξιστικό - ριζοσπαστικό, επιστημολογικό «παράδειγμα», δεν έμεινε ποτέ σε τεχνοκρατικά επίπεδα η σκέψη του, δεν αποσπούσε την οικονομική ανάλυση από τα γενικότερα κοινωνικο - πολιτικά προβλήματα του καιρού του και του τόπου του. Βρέθηκε, έτσι, στο επίκεντρο των προσπαθειών της τελευταίας εικοσιπενταετίας για έναν νέο αριστερό πολιτικό λόγο, και για μια πολιτική πράξη συνεπή μ' αυτό το λόγο, χωρίς παραχαράξεις, δημαγωγικούς αποπροσανατολισμούς και ιδιοτελείς συμβιβασμούς.

Στο Λονδίνο όπου βρίσκεται, με υποτροφία του ΙΚΥ για μεταπτυχιακές σπουδές, στις αρχές της δεκαετίας του '60, μετέχει σε μια μικρή ομάδα μελέτης των νεο - ελληνικών προβλημάτων, που επρόκειτο αργότερα στην περίοδο 1965-67 να γίνει ο πυρήνας του Πολιτικού Ομίλου «Αλέξανδρος Παπαναστασίου», του οποίου ο Σ. Καράγιωργας είναι Αντιπρόεδρος του Δ.Σ. Είναι επίσης από τον Ιανουάριο 1965 μέλος της Συντακτικής Επιτροπής του περιοδικού «Νέα Οικονομία», μέλος του Δ.Σ. της Ελληνικής Εταιρείας Προγραμματισμού που διευθύνει ο καθ. Α. Αγγελόπουλος, τον οποίο διαδέχεται στην Πάντειο, το 1966, στην έδρα της Δημόσιας Οικονομικής.

Όταν επιβάλλεται η στρατιωτική δικτατορία, ο Καράγιωργας γίνεται ιδρυτικό μέλος της αντιστασιακής οργάνωσης «Δημοκρατική Άμυνα», που ο πυρήνας της αποτελέστηκε από μέλη του Ομίλου Α. Παπαναστασίου, μετά από μια συνεδρίαση την πρώτη μέρα της δικτατορίας (βλ. «Αντί», τεύχος Νο 240, 2/9/83).

Στην αντιστασιακή πάλη ο Καράγιωργας πρόσφερε, χωρίς υπολογισμό και μ'

ΣΑΚΗΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΠΟΡΕΙΑ

του Σπήλιου Παπασπηλιόπουλου

ένα συγκλονιστικό θάρρος, ολόκληρο τον εαυτό του θυσιάζοντας ακόμα και τη σωματική του ακεραιότητα. Ο Βασ. Φίλιας στον υπέροχο επικήδειό του θα μιλήσει για το θάρρος και την αγωνιστικότητα του βαρειά τραυματισμένου Σ. Καράγιωργα. Όταν τον Απρίλιο του 1970 γίνεται η μεγάλη δίκη των 34 της «Δημοκρατικής Άμυνας», προκαλείται παγκόσμια κινητοποίηση, για ν' αποτραπεί η ποινή του θανάτου, που είχε ζητήσει για τον Καράγιωργα ο Επίτροπος του Στρατοδικείου. Μεταξύ άλλων που κινητοποιήθηκαν τότε, ζητιέται (από τον Μ. Παπαγιαννάκη) και η παρέμβαση του J.J. Servan - Schreiber, ο οποίος ξεκινάει από το Παρίσι με ιδιωτικό αεροπλάνο, για να ζητήσει από τον ίδιο τον Παπαδόπουλο την απελευθέρωση του Καράγιωργα — που έχει στο μεταξύ καταδικαστεί σε ισόβια. Ο Παπαδόπουλος αρνείται για τον Καράγιωργα, και προτείνει την απελευθέρωση του Μίκη Θεοδωράκη, τον οποίο ο J.J. Servan - Schreiber παίρνει μαζί του στο Παρίσι.

Μέσα στη φυλακή ο Σ. Καράγιωργας συνεχίζει την επιστημονική του εργασία. Μεταφράζει (μαζί με τον Χ. Παπαμάρ-

γαρη) το ογκώδες διδακτικό εγχειρίδιο του Πωλ Σάμουελσον, και το σπουδαιότερο, δημοσιεύει τον Ιούνιο 1973 στο παγκόσμιο κύριος βρετανικό επιστημονικό περιοδικό «The Economic Journal» ένα θεωρητικό άρθρο πάνω στη διανομή του εισοδήματος και την κατανομή του φορολογικού βάρους στην Ελλάδα. Επειδή συνηθίζεται οι συγγραφείς των άρθρων ν' αναφέρουν στο τέλος το Πανεπιστήμιο και τον Οργανισμό όπου εργάζονται, το άρθρο του Καράγιωργα αναφέρει τις Φυλακές Κορυδαλλού: είναι ίσως η πρώτη φορά που σ' ένα τέτοιο περιοδικό αναφέρεται ως τόπος συγγραφής ενός επιστημονικού άρθρου μια φυλακή!

Μετά την πτώση της δικτατορίας ο Σ. Καράγιωργας δημοσιεύει στο πρώτο τεύχος του «ΑΝΤΙ» με ημερομηνία 14/9/74 το άρθρο «Οι Οικονομικές Συνέπειες της Δικτατορίας», που αποτελεί μια έγκυρη κι εμπεριστατωμένη κριτική για τις καταστροφές που επέφερε η άφρων και εγκληματική πολιτική της χούντας.

Όταν μπαίνει το πρόβλημα της αυθόπαρκτης συνέχισης της «Δημοκρατικής Άμυνας» ή της προσχώρησής της στο ΠΑΣΟΚ, στην αποφασιστική, και τελευταία, συνεδρίαση της «Δ.Α.» στις 5/10/74, ο Καράγιωργας είναι μεταξύ αυτών που επιδιώκουν έντονα την προσχώρηση στο ΠΑΣΟΚ — όπως, άλλωστε, η συντριπτική πλειοψηφία των μελών της «Δ.Α.» — γιατί φαίνεται όχι μόνον οι πολιτικοί και ιδεολογικοί στόχοι του ΠΑΣΟΚ και της «Δ.Α.» να ταυτίζονται, αλλά και ότι στο ΠΑΣΟΚ έχει εξασφαλιστεί ο σεβασμός των δημοκρατικών διαδικασιών. Όταν διαπιστώσει την καταστρατήγησή τους, θα γίνει έντονα και ανυποχώρητα κριτικός, μέχρις ότου την άνοιξη του 1975 εκδιωχθεί κι αυτός, μαζί με πολλούς άλλους από το ΠΑΣΟΚ, αφού υποστεί ακόμα και απαράδεκτες απρέπειες («κάτσε κάτω κουλχερή»!). Έκτοτε, θα γνωρίσει την απέραντη πολιτική μοναξιά του ανένταχτου της αριστεράς, και θ' αρνηθεί να υπηρετήσει την παρούσα εξουσία, ακόμα κι όταν, πριν από τις εκλογές του 1981, το 1982, το 1984 και πριν από τις εκλογές του 1985, του γίνονται δελεαστικές προτάσεις για ύψιστα αξιώματα: αυτός επίμονα ζητάει την αποκατάσταση της «Δ.Α.» και των συντρόφων του, με τους οποίους εκδιώχθηκε από το σημερινό κυβερνητικό κόμμα (κι όχι όπως γρά-

φει, ο «Παρασκήνιος» του «Ταχυδρόμου» της 22/8/85 ότι «ο Σ. Καράγιωργας είχε ενδοιασμούς για τη «σοσιαλδημοκρατική» πολιτική του ΠΑΣΟΚ και ήθελε μια περισσότερο αριστερή πολιτική», όπως γράφει κι ότι «αποχώρησε από το ΠΑΣΟΚ το 1975, γιατί διαφωνούσε» κι όχι ότι διαγράφηκε, ή ότι «ο Καράγιωργας σε κάποια φάση φέρεται να εξέταζε σοβαρά την ιδέα αυτή (δηλαδή, της υπουργοποίησης)». Όταν κανείς είναι κακά πληροφορημένος (;) ή δεν θέλει να πει την αλήθεια, το καλύτερο που έχει να κάνει είναι να σιωπά: ο Καράγιωργας, άλλωστε, που ήταν σκληρό καρύδι για τις εξουσίες, δεν χρειάζεται το φόρο τιμής των κάθε είδους σφογγοκολάρων της εξουσίας).

Ο Καράγιωργας μετά τη διαγραφή του από το ΠΑΣΟΚ θα μετάσχει στη δημιουργία της «Σοσιαλιστικής Πορείας», όπου όμως σύντομα θ' απογοητευτεί και θα γίνει ανενεργός. Θ' αφιερώσει κυρίως το χρόνο του στην ακαδημαϊκή του δραστηριότητα και τη συγγραφή του καιριού έργου του, που αφορά τις οικονομικές λειτουργίες του κράτους, ένα σύγγραμμα σημαντικό, ακόμα και με διεθνή κριτήρια, πάνω στις θεωρίες (νεοκλασικές και μαρξιστικές) για το κράτος και την παρεμβατική του πολιτική.

Γιατί δύο είναι τα μεγάλα προβλήματα που απασχόλησαν τον Καράγιωργα στην επιστημονική του δουλειά: το πρόβλημα της διανομής του εισοδήματος, που συνδέεται και με τα προβλήματα της αναδιανομής και της κατανομής του φορολογικού βάρους (πάνω σ' αυτό ειδικά το θέμα, όσον αφορά την Ελλάδα, δημοσίευσε το 1978 ένα άρθρο στον «Πολίτη»), και το πρόβλημα του κράτους: καιρία και τα δύο για μια οικονομική επιστήμη που δεν θέλει να είναι αποστεωμένη και τεχνοκρατική.

Το 1977 θα δεχτεί να είναι υποψήφιος της «Συμμαχίας», και το 1979, θα γίνει μέλος της Συντακτικής Επιτροπής του περιοδικού «Οικονομία και Κοινωνία». Συνέχισε και μετά τις εκλογές του 1981 να είναι πολιτικά ανενεργός κι εμφανιζόμενος μόνο με μερικά άρθρα του, για να υπερασπιστεί την —αμφισβητήσιμη— θέση του ΠΑΣΟΚ ως εναλλακτικού κόμματος της αστικής εξουσίας στην Ελλάδα και διαχειριστού του καπιταλισμού. Πρόσφατα κινητοποιήθηκε μαζί με τους ανένταχτους που υποστήριξαν στις εκλογές του 1985 το ΚΚΕ εσωτερικού, και ήταν μέλος της Επιτροπής εκλογικής υποστήριξης. Όταν όμως προτάθηκε, μαζί με μια συνολική άποψη για «άνοιγμα» του ΚΚΕ εσ. και αλλαγή νοοτροπίας και πολιτικής, το όνομα του Καράγιωργα, ως πρώτου στη λίστα της Α' Αθηνών (ως ένα παραδειγμα, στην

αρχή, χρησιμοποίησης εξω-κομματικών στελεχών), η πρόταση δεν πήρε την πλειοψηφία στην Κ.Ε. —ανεξάρτητα με το αν ο Καράγιωργας δεχόταν ή όχι την πρόταση (μετά απ' αυτό θα μπορούσε κανείς να πει ότι, μετά το θάνατό του η «Αυγή» σωστά, αλλά υπερβολικά, τον τίμησε: αλλά οι καπηλίες ήταν πολλές από διάφορες μεριές).

Η τελευταία δημόσια συμμετοχή του ήταν μετεκλογικά σε μια συζήτηση του «Δεκαπενθήμερου Πολίτη», όπου υπερασπίστηκε την άποψη της ανάγκης ενός νέου πολιτικού φορέα στο χώρο της αριστεράς, ώστε να μπορέσουν να αποπαγιδευτούν αυτοί που εγκλωβίστηκαν (κατά τον Καράγιωργα, εξαπατήθηκαν) στο ΠΑΣΟΚ.

Πέρα από την επιστημονική και πανεπιστημιακή προσφορά του Σ. Καράγιωργα, που είναι, ήδη, απ' εαυτού τους σημαντικές, η πολιτική του ιστορία εκφράζει την τραγικότητα των χαμένων ονείρων και των αποτυχημένων επιδιώξεων της πρώτης μετα - αντιστασιακής γενιάς, που ανδρώθηκε επιστημονικά και πολιτικά στην μετεμφυλιακή περίοδο της τρομοκρατικής άσκησης της εξουσίας από τους νικητές του Εμφυλίου Πολέμου, της κρίσης της κομμουνιστικής αριστεράς, των αγώνων ν' αλλάξουν οι μετεμφυλιακοί συσχετισμοί των πολιτικών δυνάμεων, των προσπαθειών ν' ανασυγκροτηθούν οι αριστερές δυνάμεις, χωρίς τον κορμό της παραδοσιακής αριστεράς, ή τη δημοagogία του ποπουλισμού. Οι δυνάμεις αυτές, που η δικτατορία ακόμα περισσότερο θρυμμάτισε, και δεν ενίσχυσε —παρά το φυσικό ηρωισμό πολλών, επώνυμων και ανώνυμων— ηττήθηκαν για μια ακόμα φορά, κι οδηγούμαστε, ίσως, σε νέα πολιτική κρίση. Ο Καράγιωργας, απέναντι στον κυνισμό και την αλαζονεία αυτών που νέμονται την εξουσία, και την ανεπάρκεια και τον χαζοχαρούμενο κομματικό πατριωτισμό των «ανανεωτικών δυνάμεων», ζούσε με ειλικρινή ένταση και αγωνία την κρίση που έρχεται, και τα πολιτικά αδιέξοδα της αριστεράς. Όσοι τον ζούσαν από κοντά, δεν μπορούν παρά να είναι ακόμα πιο αυστηροί για την καπηλεία του θανάτου του που επιχειρήθηκε από πολλές μεριές. Όπως είπε κι ο Β. Φίλιας στον επικήδειό του: «ανήκε στην κατηγορία των ανθρώπων που σφραγίζουν την πίστη τους με το αίμα τους, δεν ήταν άνθρωπος των χειρονομιών και των λέξεων, γι' αυτό και ήταν άνθρωπος βαθιά επικίνδυνος! Επικίνδυνος για όσους υγροποιούν και ασπονδυλοποιούν τα νοήματα και παίζουν με τις λέξεις. Επικίνδυνος για τους μάγους και τους ταχυδακτυλουργούς των φράσεων και των πολιτικάντικων παλκοσένικων». □

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **ΠΟΛΥΤΥΠΟ**

ΣΕΙΡΑ: «ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΛΟΓΟΣ»
Επιμέλεια: Νίκος Γιανναδάκης

**ΑΝΑΞΙΜΑΝΔΡΟΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΚΟΣΜΟΛΟΓΙΑΣ**
CHARLES
KAHN

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ, 1982

**ΠΡΟΚΛΟΥ
ΣΤΟΙΧΕΙΩΣΙΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ**
E.R.DODDS

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ, 1982

**ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ
ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ
ΠΕΡΙ ΜΥΣΤΙΚΗΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ**
ΕΙΣΑΓΩΓΗ
VLADIMIR
LOSSKY

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ, 1983

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»,
Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. ΚΟΤΖΙΑ ΚΑΙ ΣΙΑ»,
Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720

Το χειρόν βέλτιστον

του Άκη Κοσώνα

Με ένα ή με δύο κόμματα, η κρίση στο συντηρητικό στρατόπεδο θα εξακολουθήσει να υπάρχει. Η κρίση —πολύπλευρη και πολυδιάστατη— θα συνεχίσει ν' αποτελεί το κύριο χαρακτηριστικό της Νέας Δημοκρατίας, ή του άλλου κόμματος (γιατί όχι και κομμάτων) που θα προέλθουν από τα σπλάχνα της Καραμανλικής και μετα-καραμανλικής δεξιάς.

- Το παρελθόν της ΝΔ ήταν ο Κωνσταντίνος Καραμανλής. Το μέλλον της, δεν είναι κανείς.

- Από την ώρα που ένα κόμμα καλείται να εκλέξει αρχηγό για δεύτερη φορά μέσα σ' ένα χρόνο, είναι φανερό ότι κάτι δεν πάει καλά με το κόμμα.

- Όταν ο αρχηγός παραιτείται και καλεί τους βουλευτές να τον επανεκλέξουν, δεν πρόκειται παρά για επίδειξη δύναμης από μέρους του και παντελή αδυναμία των βουλευτών να πράξουν διαφορετικά.

- Όταν ο αρχηγός αυτός είναι ο Κ. Μητσοτάκης, τότε τόσο το χειρότερο για τους βουλευτές και για το κόμμα.

Αλλά όλ' αυτά συνέβησαν. Την ώρα που γράφεται το κείμενο αυτό, δεν είναι γνωστές ούτε οι διαδικασίες της ψηφοφορίας, ούτε το αποτέλεσμα.

Στο βαθμό που πρέπει να αποκλείσουμε τις όποιες εκπλήξεις (κι αυτό γιατί το ΑΝΤΙ, ως πολιτικό περιοδικό, είναι υποχρεωμένο να τηρεί αποστάσεις από το χώρο της επιστημονικής φαντασίας), την ώρα που θα κρατάτε το τεύχος στα χέρια σας, ο Κ. Μητσοτάκης θα είναι για δεύτερη φορά εκλεγμένος αρχηγός της Νέας Δημοκρατίας (η πρώτη ήταν πέρσι, την 1η Σεπτεμβρίου). Οι φίλοι του αειθαλούς Κ. Μητσοτάκη βεβαίωναν, τις τελευταίες μέρες, ότι «ο ψηλός θα πάρει πάνω από 100 ψήφους».

Το ζήτημα, βέβαια, δεν βρίσκεται στο πόσες ψήφους πήρε «ο ψηλός» αλλά στο κατά πόσο οι βουλευτές που εξαναγκάστηκαν (με πολλούς τρόπους) να θεωρήσουν άξιο εμπιστοσύνης τον Κ. Μητσοτάκη, πιστεύουν κατά βάθος ότι ο πανούργος Κρής αποτελεί την εγγύηση για την παρουσία τους στα έδρανα και της επόμενης Βουλής.

Οι κανόνες του παιχνιδιού

Με δεδομένη τη θεσμική κρίση που διαπερνά τη συντηρητική παράταξη, οι 80, 90 ή 100 θα πρέπει να διέπονται από άκρατη αφέλεια και στρουθοκαμηλισμό, για να μην μπορούν να διακρίνουν ότι οι ελπίδες για την πολιτική και κομματική τους επιβίωση δεν περνούν από τον Κ. Μητσοτάκη. Ο εμπειρισμός, όμως, η μικροπολιτική, η ευθυνοφοβία και, φυσικά, ο εγγενής φόβος των τέκνων της Δεξιάς να έρθουν σε ρήξη με οποιοδήποτε κατεστημένο, είναι πολύ πιθανό να οδηγεί στην καταστροφή αυτών ακριβώς των ανθρώπων που κάνουν το λάθος ν' αντιμετωπίζουν τον Κ. Μητσοτάκη σαν έναν ηγέτη όπως ο Γεώργιος Ράλλης ή ο Ευάγγελος Αβέρωφ. Αυτό που μοιάζει να μην έχει γίνει κατανοητό, είναι το γεγονός πως ο Κ. Μητσοτάκης έχει αντιληφθεί ότι πολιτική σημαίνει παιγνίδι και συναλλαγή. Και ο ίδιος έχει σ' όλη του την καριέρα αποδείξει πως είναι γνώστης των κανόνων του παιγνιδιού. Ο Γ. Ράλλης, για παράδειγμα, δεν χρησιμοποίησε ως μέσο πολιτικής του επιβίωσης τον πόνο των οπαδών της ΝΔ που έχασαν την εξουσία. Ο Κ. Μητσοτάκης έχει στηρίξει την παραμονή του στην ηγεσία σ' αυτό ακριβώς το στοιχείο: «Το 41%, η ενότητα, το ΠΑΣΟΚ που μας κυνηγάει». Πρόκειται για τρίπτυχο απάτης.

Πού βρίσκεται η απάτη, αφού και τα τρία μέρη είναι αληθινά; Μα ακριβώς στο γεγονός της χρησιμοποίησης συγκεκριμένων λέξεων / συνθημάτων, προκειμένου ν' αποτελέσουν πόλους συσπείρωσης μαζών που θεωρούν ή νιώθουν ότι χάνουν κάτι δικό τους: την εξουσία.

Στην περίπτωση της εξουσίας, οι συγκεκριμένοι οπαδοί του συγκεκριμένου κόμματος που την έχασε καταλαμβάνονται από εύλογο και ιδιοτελή φανατισμό, μη διστάζοντας να ταυτιστούν με τον φορέα του οποίου εμπρηστικού συνθήματος. Φορέας λοιπόν ο Κ. Μητσοτάκης. Και ως φορέας (αφού η παραδοσιακή δεξιά παραδέχτηκε τη γύμνια της και του επέτρεψε να την εκπροσωπεί) δικαιούται να μιλάει στ' όνομα του 41%, των 2.600.000 Ελλήνων «που μας προτίμησαν», ικανοποιώντας έτσι τη βάση, που εξ ορισμού ποθεί και μάχεται για άμεση επαφή με τον αρχηγό.

Η βάση θέλει την εξουσία, ο αρχηγός την υποσχεται, άρα η βάση (που δεν νοιάζεται για τα εσωκομματικά και τα ιδεολογικά

Γραφτείτε συνδρομητές στο

Θα ενισχύσετε το περιοδικό

Θα έρχεται στο σπίτι σας

προβλήματα) αγαπάει τον αρχηγό και είναι έτοιμη να επιτεθεί σ' όποιον δημιουργεί ζητήματα σ' εκείνον που θα την οδηγήσει στην εξουσία.

Οι εχθροί

Μπούτος: 25 χρόνια στην ΕΡΕ / ΝΔ. Δεν έχει σημασία. Εναντιώθηκε στον Μητσοτάκη, άρα προδότης.

Στεφανόπουλος: 27 χρόνια στην παράταξη. Ομοίως δεν έχει σημασία. Πήγε κόντρα στον Μητσοτάκη, άρα προδότης, ή κάποια άλλα λέξη τέλος πάντων.

Όσο κι αν φαίνεται τρελλό, οι συγκυρίες έχουν ευνοήσει τον Κ. Μητσοτάκη σε τέτοιο βαθμό, που ο κόσμος της Δεξιάς απορρίπτει τους ηγέτες του και ταυτίζεται με περαστικούς, κάτι σαν αυτό που θυμόμαστε από μικροί «το φαί του γείτονα είναι πιο γλυκό». Ίσως εκεί να βρίσκεται και το κλειδί για μια προσπάθεια ερμηνείας της κρίσης που διατρέχει τη ΝΔ. Ίσως ο εμπειρότερος όλων στην παράταξη της συντήρησης, ο Κων. Καραμανλής, αντελήφθη πρώτος πως η Δεξιά αρχίζει ν' αποβάλλει τον εαυτό της σαν ξένο σώμα. Πρόφτασε, μεταπήδησε στην Προεδρία της Δημοκρατίας, δεν έχασε εκλογές από το ΠΑΣΟΚ — τις έχασε ο Γεώργιος Ράλλης, θα τις έχανε όποιος κι αν ήταν αρχηγός της ΝΔ. Έτσι, ο Γ. Ράλλης ξεκίνησε την ηγετική του καριέρα με μια απομυθοποίηση — την τελείωσε άλλωστε πολύ γρήγορα.

Αμέσως μετά, ο Ευ. Αβέρωφ αποπειράθηκε να κάνει ξανά τη ΝΔ κόμμα εξουσίας. Και απέτυχε, έχοντας στο ενεργητικό του ότι οργάνωσε τις κλαδικές του κόμματος και τη νεολαία. Και ήρθε η σειρά του Κώστα Μητσοτάκη, που απέρριψε τις πολιτικές επιλογές των τριών προηγούμενων ηγετών της ΝΔ, αφού κατάλαβε (ίσως το είχε αντιληφθεί από πολύ παλιά) ότι ο κόσμος της Δεξιάς δεν επιθυμεί προγράμματα, στόχους, ποιοτικές βελτιώσεις (στο μέτρο που ποτέ δεν ασχολήθηκε με τέτοια ζητήματα, επειδή ακριβώς το κόμμα του βρισκόταν στην εξουσία), αλλά ήθελε, πολύ απλά, την εξουσία. Ο Κ. Μητσοτάκης έπαισε ότι ήθελε κι αυτός την εξουσία — και, στο σημείο αυτό, δεν έλεγε ψέμματα. Δεν διευκρίνισε, βέβαια, στο λαό «του», ότι εξουσία δεν είναι μόνον ο πρωθυπουργικός θώκος, αλλά και η αρχηγική πολυθρόνα της Νέας Δημοκρατίας, γιατί αν το διευκρίνιζε θα έχανε αυτόματα την πρόσβασή του στη βάση. Στη λαϊκή βάση που, φλεγόμενη από ρεβανσιστικές διαθέσεις, δίνει το μήνυμα «ενότητα ακόμα και με τον Κρίκο αρχηγό».

(Δεν πρόκειται για υπερβολή, είναι μία φράση που πολύ ακούστηκε τον τελευταίο καιρό, όταν ο Κωστής Στεφανόπουλος αποφάσισε να αντιπαρεταθεί στον Κ. Μητσοτάκη).

Ο Κ. Στεφανόπουλος

Είναι φανερό ότι, όταν η βάση θέλει οποιονδήποτε, «αλλά ενότητα, γιατί μόνο έτσι θα διώξουμε το ΠΑΣΟΚ», οι βουλευτές —πάντα εξαρτημένοι τόσο από την πελατειακή σχέση όσο και από τη λίστα— θα βιαστούν να αναμετρηθούν σε εκδηλώσεις υποταγής (ή νομιμοφροσύνης κατ' άλλους) στον αρχηγό, ακόμα κι όταν ο αρχηγός είναι ο Κ. Μητσοτάκης. Η επιλογή του Κ. Μητσοτάκη να παραιτηθεί και να θέσει ξανά υποψηφιότητα, ανάγκασε τον Αχαιο εσωκομματικό αντίπαλό του να επισπεύσει αποφάσεις που απαιτούσαν μεγαλύτερες διαδικασίες, τόσο σε επίπεδο κομματικής οργάνωσης, όσο και στο επίπεδο δουλειάς για τη μορφή και το περιεχόμενο μιας νέας κίνησης. Αλλά ο Κ. Στεφανόπουλος δεν είχε άλλο δρόμο — ο σππορτουνισμός του Κ. Μητσοτάκη τον υποχρέωσε να επιλέξει το δρόμο της σύγκρουσης.

Από αυτό το σημείο και ύστερα, ξεκινούν και επίσημα οι διαδικασίες για την οριστική διάλυση της παράταξης εκείνης που ο Κ. Καραμανλής ίδρυσε και κατέβαλε τόσες προσπάθειες για να την κρατήσει ζωντανή και ενωμένη. Δεν είναι λίγοι εκείνοι που πιστεύουν ότι ο Κωνσταντίνος Καραμανλής είναι εκείνος που στήριξε την όποια ηγεσία (και τον Κ. Μητσοτάκη) προκειμένου «να διατηρηθεί η ενότητα του κόμματος». Και θεωρούν ότι έτσι υπέγραψε την οριστική καταδίκη του κόμματος που ο ίδιος ίδρυσε.

Όπως κι αν έχουν τα πράγματα, η διάσπαση, ή οι διασπάσεις που θα προκύψουν από τον χώρο που άλλοτε κάλυπτε η ΝΔ, δεν πρόκειται να λύσουν το πρόβλημα της αποσύνθεσης αυτού του χώρου. Οι πρωταγωνιστές της κρίσης δεν φαίνονται ικανοί ούτε καν ν' ασχοληθούν μαζί της...

Τι μπορεί να σημαίνουν για σας οι οικονομικές επιδόσεις* μιας Ασφαλιστικής Εταιρίας; (όταν είναι τόσο εντυπωσιακές) σιγουριά!

Και η σιγουριά που εμπνέει η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ στηρίζεται:

- Στα κεφάλαιά της και τα αποθεματικά, που φτάνουν τα 2.038.000.000 δραχμές.
- Στο σύνολο του Ενεργητικού της, που είναι πάνω από 5.480.000.000.
- Στα καθαρά ασφάλιστρα, που ξεπερνούν τα 3.330.000.000 δραχμές.
- Στα έσοδά της από επενδύσεις, που ανέρχονται σε 480.000.000 δραχμές.
- Στα 1.029.000.000 δρχ. καθαρά κέρδη της, που της χάρισαν, για τέταρτη συνεχή χρονιά, τον τίτλο της πρώτης σε κέρδη Ασφαλιστικής Εταιρίας στην Ελλάδα.

ΚΑΙ ΤΟ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟ:

Αυτά τα κέρδη επενδύονται σε κοινωφελή έργα, για το ξαναζωντανέμα της ελληνικής υπαίθρου. Γιατί η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ είναι Κρατικο-Συνεταιριστική Εταιρία.

* ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟ 1984

ΑΣΦΑΛΙΣΕΙΣ:
ΖΩΗΣ, ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ, ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ
ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ, ΦΩΤΙΑΣ, ΔΙΑΦΟΡΩΝ
ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ, ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ,
ΧΑΛΑΖΙΟΥ, ΣΚΑΦΩΝ, ΚΤΗΝΑΣΦΑΛΙΣΕΙΣ.

**Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ
ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ**

ΚΟΝΤΑ ΣΑΣ ΟΤΙ ΚΙ ΑΝ ΤΥΧΕΙ

Λεωφ. Συγγρού 163, 17 121 Ν. Σμύρνη, Αθήνα. Τηλ. 952 4801 - Telex 223004 AGRO GR

Σε μια αποστροφή της εκτίμησης των εκλογικών αποτελεσμάτων του '81, ο κ. Παπανδρέου είχε πει ότι «η κρίση επιτάχυνε την έλευσή μας στην εξουσία». Θεωρώντας ότι κατείχε τη μαγική λύση στα χέρια του, έβαλε σ' εφαρμογή την —κενυσιανής έμπνευσης— οικονομική αρχή της «προσφοράς και της ζήτησης». Αύξησε το 1982 τους μισθούς και τα μεροκάματα και (προς τιμήν του) μείωσε την απόσταση ψαλλίδας μεταξύ των χαμηλόμισθων και υψηλόμισθων. Ωστόσο η αναμενόμενη και πολύυπόδητη «τόνωση της προσφοράς» δεν ήρθε. Η παρηκμασμένη και γηραιά εγχώρια βιομηχανική παραγωγή, βεβαρυσμένη με τις κοστολογικές αμαρτίες, δεν μπόρεσε ν' ανταποκριθεί στις σύγχρονες καταναλωτικές απαιτήσεις της ελληνικής κοινωνίας. Το αποτέλεσμα είναι γνωστό, αλλά και οδυνηρό, καθώς οι αυξήσεις ρευστοποιήθηκαν σε «σκληρό» συνάλλαγμα, και διευρύνθηκε απελπιστικά το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου.

Οι προσπάθειες εξισορρόπησης της ματωδώς αυξησης των εισαγωγών, με μια αντίστοιχη αύξηση των εξαγωγών, οδήγησαν στην υποτίμηση της δραχμής. Αλλά και πάλι τ' αποτελέσματα της γενναίας υποτίμησης ήταν πενιχρά. Η έλλειψη συντονισμού της εξαγωγικής προσπάθειας, η πολυπλόκαμη συναρμοδιότητα και οι αλληλοσυμπλεκόμενες ενέργειες στη λειτουργία του Οργανισμού Προώθησης Εξαγωγών (ΟΠΕ), εξουδετέρωσαν όλα τα πλεονεκτήματα που εμπεριέχονταν στην υποτίμηση και στην αποδέσμευση της δραχμής από το δολάριο. Ο εξωτερικός δανεισμός απέμεινε ο μόνος ανοιχτός δρόμος για την κάλυψη των διαρκώς αυξανόμενων ελλειμμάτων στα ισοζύγια. Αργότερα, ο «ετεροχρονισμός» του '83, ενώ βοήθησε στην εξοικονόμηση κάποιων πόρων για το δημόσιο, απέδειξε ωστόσο ότι το κόστος της βιομηχανικής παραγωγής δεν εξαρτάται και τόσο πολύ από την αυξομείωση του εργατικού ημερομισθίου. Το κόστος παραγωγής σε συνθήκες μονοπωλιακού ανταγωνισμού και στα πλαίσια μιας ανοιχτής οικονομίας, είναι κυρίως συνάρτηση του τεχνολογικού εκσυγχρονισμού και λιγότερο της εργασιακής αμοιβής. Αυτή η αλήθεια είναι πολλαπλώς επιβεβαιωμένη και αναμφισβήτητη καθώς αρκεί μια απλή σύγκριση της τιμής των ευρωπαϊκών προϊόντων με τα ομοειδή ελληνικά για να συναχθεί αβίαστα το συμπέρασμα ότι, παρά τις —σαφώς— μικρότερες παροχές που απολαμβάνουν οι Έλληνες εργαζόμενοι σε σύγκριση με τους Ευρωπαίους συναδέλφους τους, τα ελληνικά προϊόντα κοστίζουν πολύ ακριβότερα από τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά. Αυτό σημαίνει ότι το πρόβλημα επανέρχεται στη βάση του. Δηλαδή στις επενδύσεις.

Η ΑΠΟΧΗ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΩΝ

Επενδύσεις με στόχο τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό αλλά και την ορθολογικοποίηση της κάθετης και οριζόντιας σχέσης, μεταξύ της πρωτογενούς και δευτε-

Η «ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ» ΕΚΔΟΧΗ ΤΗΣ ΜΟΝΕΤΑΡΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Κι όμως η πτώση ενός «τσάρου» μπορεί να είναι και πωγύρισμα...

του Βαγγέλη Γιαχνή

Η άδοξη πτώση του άλλοτε κραταιού «Τσάρου της οικονομίας» δεν έτυχε του προσήκοντος σχολιασμού και πέρασε μάλλον απαρατήρητη. Οι λόγοι που συντέλεσαν στην υποβάθμιση της σημασίας των αλλαγών στα οικονομικά επιτελεία είναι πολλοί. Σημαντικότερη αιτία, ωστόσο, είναι η έλλειψη σαφούς οικονομικής πολιτικής, τόσο στην παρελθούσα τετραετία όσο και στην αυγή της δεύτερης, που δεν επιτρέπει τον ευδιάκριτο διαχωρισμό των διαφορών ανάμεσα στον κ. Αρσένη και τους διαδόχους του. Παρ' όλα αυτά και επειδή οι αλλαγές των προσώπων που καταλαμβάνουν τους εξουσιαστικούς θώκους συνδέονται σχεδόν πάντα με τις πολιτικές διαφοροποιήσεις της κυβερνητικής εξουσίας, δεν είναι άνευ ουσίας η αναζήτηση και ο εντοπισμός των διαφορών της «πολιτικής Αρσένη» και της νέας οικονομικής πολιτικής, που ο κ. Παπανδρέου προτίθεται ν' ακολουθήσει δια μέσου του κ. Σημίτη. Και από την αρχή πρέπει να δούμε το δίλημμα που είχε τεθεί ήδη προεκλογικά από τον «υπερκομματικό» τεχνοκράτη, που συνεχίζει να υποδύεται το ρόλο του «κακού κλειδοκράτορα», κ. Χαλικιά και συνοψίζεται στο συμβολικό ερώτημα «σοσιαλιστικός μετασχηματισμός ή σοσιαλιστικός μονεταρισμός;». Χωρίς να πρωτοτυπών τα επιχειρήματα Χαλικιά, είναι ωστόσο πειστικά, μιας και δεν υπάρχουν άλλα. Όταν λείπει η οικονομική πολιτική, η θέση της καταλαμβάνεται από τους «λογιστές», που φιλοδοξούν ν' αποτρέψουν την κατάρρευση και ν' αποσοβήσουν τη χρεοκοπία, με λογιστικές μανούβρες. Οι απλοϊκές προσθαφαιρέσεις στους δημοσιονομικούς συντελεστές προβάλλονται σαν «πανάκεια» της οικονομικής κρίσης και συνοδεύονται, συνήθως, από ένα βερμπαλιστικό θεωρητικό «ρεαλισμό». Αυτές τις μέρες γινόμαστε μάρτυρες μιας ανελέητης επίθεσης «ρεαλισμού». Σοφολογιότατοι, επώνυμοι και ανώνυμοι, οικονομικοί —και μη— σχολιαστές, γράφουν «σεντόνια» ολόκληρα για τον απαράδεκτο νεοελληνικό καταναλωτισμό, τη συντεχνιακή οκνηρία των εργαζομένων και τη χαμηλή παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα, επισείοντας τη «ρομφαία» των αμείλικτων κριτών των όσων θαπραχθούν στην δεύτερη τετραετία. Ισχυρίζονται ότι πρέπει άμεσα να γίνουν απλά μαθήματα πολιτικής οικονομίας —και μάλιστα από τον ίδιο τον πρωθυπουργό που διαθέτει το χάρισμα της πειθούς— για να μάθει ο ελληνικός λαός ότι χωρίς το κέρδος κανένας ιδιώτης δεν θα ενδιαφερθεί για επενδύσεις και συνακόλουθα δεν θα υπάρξει δουλειά για τους άνεργους. Μα τι συμβαίνει επιτέλους και γίνονται τόσο φοβερές «αποκαλύψεις» για πράγματα που ήταν ήδη γνωστά ακόμα και από τους προπάππους των πολιτικών, τούτης της καθημαγμένης αλλά και «φαιδράς πορτοκαλάς»;

ρογενούς παραγωγής, είναι η μόνη επιλογή. Ποιος θ' αναλάβει, όμως, τις επενδύσεις; Ποιος «ρισκάρει» κεφάλαια σε συνθήκες γενικής κρίσης και αβεβαιότητας; Ιδού το ερώτημα. Η εγχώρια ιδιωτική πρωτοβουλία που καμώνεται ότι δεν επενδύει, γιατί τότε φταίει η «σοσιαλμανία του Παπαληγούρα» και τότε το «δυσμενές ψυχολογικό κλίμα των τριτοκοσμικών πειραμάτων» παρακάμπτει την αλήθεια και δημαγωγεί ανενδοίαστα. Αλλά για να καταδειχθεί η αλήθεια γύρω απ' το πρόβλημα των επενδύσεων, είναι σκόπιμο να ερεθίσουμε λίγο τη μνήμη των «θυμάτων του αποπνιχτικού κρατισμού» με μερικά απλά ερωτήματα.

- Μήπως δεν ήταν απεριόριστα ελεύθερη, σχεδόν αχαλίνωτη και ανεξέλεγκτη η χρηματοδότησή τους από τις τράπεζες;
- Αυτό δεν αποδεικνύουν οι εκατοντάδες χρεοκοπημένες «προβληματικές» επιχειρήσεις;

- Μήπως δεν ήταν σκανδαλωδώς απαλλαγμένοι από τις φορολογικές επιβαρύνσεις, που πλήρωνε και ο πιο φτωχός πολίτης της χώρας;

- Μήπως δεν είχαν διασφαλισμένη την υ-

ποταγή των εργαζομένων (δικτατορία, νόμος 330, και άρθρο 4 πρόσφατα);

- Τότε, γιατί όλη την προηγούμενη περίοδο, απ' το '73 μέχρι το '81, δεν έβαλαν ούτε μια νέα πόρτα, δεν αγόρασαν ούτε μια καινούρια μηχανή για τα εργοστάσιά τους;

Κι επειδή η αναμονή κάποιων απάντησης είναι ανώφελη, ενώ η κρίση καλπάζει και η βιομηχανία αναμένει τον διαχειριστή της, οι αποφάσεις πρέπει να είναι άμεσες, σταθερές και ξεκάθαρες. Νέοι βιομήχανοι δεν γίνονται εύκολα, ούτε είναι δυνατόν ν' αγορασθούν απ' το εξωτερικό, όπως γίνεται με τους ποδοσφαιριστές. Συνεπώς δεν μένει τίποτα άλλο από την ανάθεση της διαχείρισης των στρατηγικών κλάδων της βιομηχανίας στο δημόσιο.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ

Αλλά για να καταστεί αποτελεσματικός ο ρόλος του δημοσίου, θα πρέπει προηγουμένως να διερευνηθούν σε βάθος οι πραγματικές αιτίες που επέδρασαν ανασταλτικά στην επενδυτική λειτουργία του ιδιωτικού κεφαλαίου, για να τεθεί τέρμα

στην παραφιλολογία περί «κρατισμού και αντιπαραγωγικότητας της φυλής». Ο πολιτικός θόρυβος των βιομηχανών δεν αίρει τη νομοτελειακή δράση ορισμένων ενδογενών αιτιών του καπιταλιστικού συστήματος. Η σοβαρότερη αιτία που «ροκανίζει» τους αρμούς του συστήματος είναι η ίδια η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Η διαρκής μεταλλαγή της σύνθεσης του κεφαλαίου, με τη διόγκωση του πάγιου και τη συρρίκνωση του μεταβλητού, προκαλεί την πτώση του ποσοστού κέρδους. Η μόνιμη λειτουργία της αρχής του ανταγωνισμού στο σύστημα, επιβάλλει τη συνεχή ανανέωση του τεχνολογικού εξοπλισμού, που απαιτεί όλο και περισσότερα κεφάλαια (αύξηση του πάγιου κεφαλαίου), ενώ παράλληλα η προηγμένη τεχνολογία αντικαθιστά προοδευτικά τον ανθρώπινο παράγοντα, προκαλώντας ανεργία, υπερπαραγωγή προϊόντων, αλλά και μείωση των κερδών, αφού τα κέρδη αντλούνται κυρίως από εκείνο το τμήμα του κεφαλαίου που αφορά τους μισθούς και τα μεροκάματα των εργαζομένων.

Είναι χρήσιμη μια συγκριτική ματιά στα στοιχεία που αφορούν τη «μείζονα βιομηχανία» και τη βιοτεχνία, που δημοσιεύθηκαν τον περασμένο χρόνο από την ICAP. Στο σύνολο των 2.624 βιομηχανικών επιχειρήσεων που θεωρούνται με τα ελληνικά δεδομένα «μεγάλες» (απασχολούν πάνω από 111 άτομα), έχουμε αρνητική αποδοτικότητα των ιδίων κεφαλαίων (-3,2%). Στις μικροεπιχειρήσεις, όμως, την ίδια χρονιά έχουμε μια θετική αποδοτικότητα (+2,3%). Παράλληλα, στις μεγάλες επιχειρήσεις παρατηρείται ότι τα πάγια κεφάλαια αυξήθηκαν κατά 50%, ενώ τα κυκλοφορούντα μειώθηκαν δραστικά σε απόλυτη αξία και σε τρέχουσες τιμές. Ο συνδυασμός αυτών των στοιχείων αποδεικνύει ότι η πορεία της αποδοτικότητας των κεφαλαίων είναι «φθίνουσα» για τη μεγάλη βιομηχανία, λόγω της ανατροπής της σχέσης του πάγιου και κυκλοφορούντος κεφαλαίου, ενώ οι μικρομεσαίες που διαθέτουν μικρό πάγιο κεφάλαιο (λίγες μηχανές) και μεγάλο κυκλοφορούν (πολλά εργαζόμενοι), αντέχουν περισσότερο στην κρίση, παρουσιάζοντας και θετική αποδοτικότητα.

Βέβαια, δεν είναι μόνο αυτή η αιτία που συντελεί στην αποθάρρυνση των ιδιωτικών επενδύσεων, αλλά είναι σίγουρα η πιο σημαντική. Σαν άλλες αιτίες που μπορούν ν' αναφερθούν —τελείως επιγραμματικά— είναι η διάρθρωση και δομή της ελληνικής βιομηχανίας, η ανεπαρκής εφαρμογή των μεθόδων (μάντζεμντ και μάρκετινγκ) για τη βελτίωση της οργάνωσης των επιχειρήσεων, η αύξηση των καυσίμων και των πρώτων υλών, η συνεχής διολίσθηση της δραχμής έναντι του δολαρίου, τα υψηλά επιτόκια των τραπεζικών δανείων κτλ. Όλοι αυτοί οι παράγοντες συντελούν στη δημιουργία ενός κλίματος αβεβαιότητας για το ιδιωτικό κεφάλαιο και καθιστούν αμφιλεγόμενη την αποδοτικότητα των επενδύσεων. Γι' αυτό και τα όποια κινήτρα και οι όποιες τροποποιήσεις των νόμων «περί επενδύσεων», δεν είναι ι-

κανές να μεταβάλλουν τις διαθέσεις της ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Για όλους αυτούς τους λόγους, η ανάληψη της διαχείρισης των βασικών βιομηχανικών επιχειρήσεων, καθώς και της επενδυτικής πρωτοβουλίας για τον εκσυγχρονισμό της τεχνολογίας από το δημόσιο, πρέπει να θεωρείται αναπόφευκτη. Είναι βεβαίως εύλογοι οι προβληματισμοί που διατυπώνονται από ορισμένες πλευρές για τις δυνατότητες της σημερινής αρτηριοσκληρωτικής και αναχρονιστικής δημόσιας διοίκησης ν' ανταποκριθεί σ' έναν τόσο σημαντικό ρόλο, αλλά αυτό είναι ένα πολιτικό πρόβλημα και δεν πρέπει να οδηγεί στην απόρριψη μιας αναγκαιότητας, που απορρέει απ' τα ίδια τα πράγματα. Οι ρηξικέλευθες αντικρατικές κορώνες, όταν μάλιστα προέρχονται από ανθρώπους που έχουν θητεύσει στην «επαναστατική πτέρυγα» της Αριστεράς, καταλήγουν σε κακόγουστη θεωρητική φάρσα, αφού ενισχύουν την αντιδραστική θεωρητική πολιτική «από αριστερά».

Είναι σίγουρο ότι η Αριστερά δεν μπορεί να μένει ικανοποιημένη από τα τραγικά αποτελέσματα του ιδιότυπου κρατισμού που κυριάρχησε στις χώρες του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Ωστόσο, οι κρατικοποιήσεις στον «υπαρκτό σοσιαλισμό» δεν ήταν μια μηχανιστική οικονομική επιλογή, αλλά μέρος ενός πολιτικο-οικονομικού συνόλου με καθορισμένες παραγωγικές σχέσεις. Συνεπώς, οι μορφές της κρατικής παρέμβασης δεν πρέπει ν' απομονώνονται από το γενικότερο πολιτικό πλαίσιο, τη διάταξη των κοινωνικών δυνάμεων και τις ισχύουσες σχέσεις παραγωγής. Με λίγα λόγια ένα πρώτο ζήτημα είναι η αναγνώριση της άμεσης παρέμβασης του δημοσίου στο «οικονομικό γίγνεσθαι» της χώρας και ένα δεύτερο ζήτημα είναι οι μέθοδοι που θα ακολουθήσουν στην εφαρμογή της παρέμβασης και κυρίως η μορφή που θα πάρουν οι κρατικοποιημένες επιχειρήσεις, στην παραγωγική πλέον διαδικασία. Αλλά σ' αυτό ακριβώς το σημείο εντοπίζονται και τα κενά της αριστερής πρότασης.

ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ - ΑΡΣΕΝΗΣ

Ο Γ. Αρσένης, που γνώρισε από πολύ κοντά τη φύση και το χαρακτήρα της ελληνικής βιομηχανίας, έλεγε στην περσινή συνέντευξη του ΣΕΒ «... η βιομηχανία δεν αντιλήφθηκε, ούτε στο παρελθόν, ούτε και τώρα, την ανάγκη προσαρμογής στα

σημερινά δεδομένα. Δεν έχει να επιδείξει δείγματα προσαρμογής. Ποια προγράμματα υποβλήθηκαν και δεν έγιναν δεκτά; Ποια τεχνολογία προτάθηκε και απορρίφθηκε;». Ενώ στις έξι άλλες ισχύες των βιομηχανών, απαντούσε «αφού δεν κάνετε αугά, γιατί κακαρίζετε;». Οι εύστοχες παρατηρήσεις του Γ. Αρσένη, σκιαγραφούν σαφέστατα την εικόνα της βιομηχανίας, αλλά και τη συμπεριφορά των βιομηχάνων. Με βάση αυτή την κατάσταση και με δεδομένους τους πολιτικούς συσχετισμούς (σοσιαλδημοκρατική πολιτική, ισχυρή δεξιά και ανοργάνωτο λαϊκό κίνημα), έβλεπε κάποια διέξοδο της παρέμβασης του δημοσίου στην άμεση παραγωγή μέσα από τις «προβληματικές επιχειρήσεις». Παράλληλα, η πρόταση για την «κοινωνικοποίηση» των δημόσιων οργανισμών και επιχειρήσεων, αν και «σφαγισμένη» απ' την αντιλαϊκότητα του άρθρου 4, συμπλήρωνε τα βασικά στοιχεία μιας περιορισμένης ασφαλώς, πολιτικής, που έτεινε, ωστόσο, στον επαναπροσδιορισμό του ρόλου του κράτους στην ελληνική κοινωνία.

Η αλλαγή του Αρσένη ήρθε ν' ανατρέψει αυτήν ακριβώς την οικονομική πολιτική. Είναι γνωστές οι αντιδράσεις του Διοικητού της Εθνικής Τράπεζας κ. Παναγόπουλου —που διερμηνεύει άριστα το πνεύμα των μετόχων της τράπεζας— στη χρηματοδότηση των προβληματικών επιχειρήσεων. Υπήρξαν, μάλιστα, ορισμένες καταγγελίες του Αρσένη που, εμμέσως πλην σαφώς, χαρακτήριζαν τη στάση της Εθνικής Τράπεζας σαν μπούκοτaz της πολιτικής για τις προβληματικές. Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, ότι το τρίτο πρόσωπο —πλην του κ. Αλευρά— που συνόδευε τον πρωθυπουργό στην τελευταία «μυστικιστική του τελετουργία» στην Κέρκυρα, δεν ήταν άλλο από τον κ. Παναγόπουλο. Η συνέχεια είναι, βέβαια, σ' ολόκληρο τον ελληνικό λαό, πασίγνωστη. Αυξήσεις, περικοπή δημοσίων δαπανών (μέχρι και 25% εικάζεται) αναζήτηση άλλων μεθόδων λειτουργίας της ΑΤΑ κτλ. Αλλά για όλα αυτά θα μας δοθεί η ευκαιρία να επανέλθουμε, καθ' ότι αναμένουμε με μεγάλο ενδιαφέρον την ομιλία του πρωθυπουργού στα εγκαίνια της ΔΕΘ όπου, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, θα διατυπώσει τις θεωρητικές αρχές του «σοσιαλιστικού μονεταρισμού».

Κλείνοντας, θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε τη σκέψη ότι και η πτώση ενός «τσάρου» μπορεί να οδηγήσει σε πιασινισματά...

Τα επεισόδια της Λεμεσού απείλησαν το «κυπριακό θαύμα»

Αυτό που έγινε το βράδυ του Σαββάτου στις 18 Αυγούστου, στη Λεμεσό, οι Κύπριοι θα το θυμούνται για πολύ καιρό.

Εκατοντάδες νεαροί Ελληνοκύπριοι, μέσα σε μια κόλαση από φωνές και ουρλιαχτά, να επιτίθενται εναντίον Αράβων, να σπάνε βιτρίνες με αραβικές επιγραφές, να ξυλοφορτώνουν όποιον το δέρμα και η ομιλία του πρόδιδε την καταγωγή του, ο κόσμος να παρακολουθεί έντρομος κι η αστυνομία αμήχανη να περιμένει ενισχύσεις.

Η αναστάτωση επεκτάθηκε σ' όλη την Κύπρο, καθώς η αστυνομία, διακόπτοντας το πρόγραμμα του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης, καλούσε με ανακοίνωσή της τα μέλη της στην περιοχή Λεμεσού και τους άνδρες της ΜΜΑΔ (παραστρατιωτικό σώμα της αστυνομίας) να προσέλθουν αμέσως για υπηρεσία, έτσι, χωρίς καμιά εξήγηση —κι οι φήμες έδιναν κι έπαιρναν.

«Αμόκ αναρχίας, κόλαση, πεδίο μάχης, χούλιγκανς, άγριες μάχες, βεντέτα, νόμος του λυντς, τρομοκρατία» ήταν μερικοί από τους πρωτοσέλιδους τίτλους των εφημερίδων της Δευτέρας, αφού το βράδυ του Σαββάτου είχαν ήδη κλείσει χωρίς να προλάβουν να καλύψουν τα πρωτοφανή γεγονότα στα φύλλα της Κυριακής.

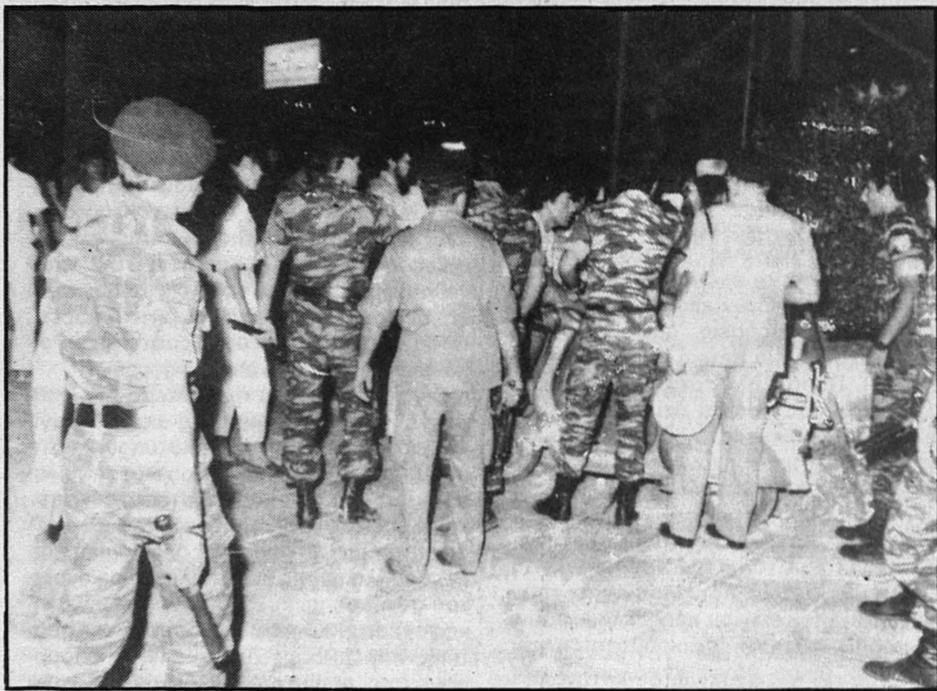
Όσο για την αφορμή αυτής της ιστορίας... κάποιος δημοσιογράφος έγραψε πως τρία «καμάκια» παρασύρθηκαν από τρεις Λιβανέζες σ' ένα διαμέρισμα, όπου τους ανέμεναν τέσσερεις Λιβανέζοι που τους βίασαν, στέλνοντάς τον ένα στο νοσοκομείο με αιμορραγία. Η «ειδίηση» δεν άργησε να περάσει σ' όλες σχεδόν τις άλλες εφημερίδες και έγινε πρώτο θέμα συζήτησης ανάμεσα στους παραθερίζοντες Κυπρίους. Μια τόσο γελοία ιστορία, εντελώς πλαστή μάλιστα, όπως υποστηρίζει η αστυνομία, αποτέλεσε την αφορμή για τόσο σοβαρά επεισόδια! Γιατί ήταν αυτός ο λόγος που επικαλέστηκαν οι συλληφθέντες, για την «εκδίκηση» τους. Βέβαια, κανείς προηγουμένως δεν ενδιαφέρθηκε για τους βιασμούς πολλαπλάσιων γυναικών απ' τους Τούρκους και τους ντόπιους, όμως αυτό είναι μια άλλη ιστορία.

Η οικονομία κινδυνεύει!

Μετά το πρώτο σοκ, όταν ξεπεράστηκε η αρχική αμηχανία, άρχισαν να πέφτουν

σα χαλάζι οι καταδικαστικές δηλώσεις. Πρώτος ο «σύνδεσμος ξενοδόχων» μίλησε για σοβαρή απειλή ενάντια στον τουρισμό και την οικονομία. Η αστυνομία ανακάλυψε χούλιγκανς στην Κύπρο και υποσχέθηκε την πάταξή τους. Η κυβέρνηση, μέσω του υπουργού Εξωτερικών, απολογήθηκε στις αραβικές κυβερνήσεις. Ο Τύπος γενικά ζητά την παραδειγματική τιμωρία των χούλιγκανς και οι εφημερίδες του ΑΚΕΛ και του ΔΗΣΥ κατηγορούν την αστυνομία για αδράνεια.

Μια νέα λοιπόν υστερία, πιο επίσημη και πιο δικαιολογημένη, ακολούθησε εκείνη του παράξενου Σαββατόβραδου. Κι είναι η υστερία αυτή πιο δικαιολογημένη,

Σκηνές από τα επεισόδια

αν αναλογιστεί κανείς τα τεράστια οικονομικά συμφέροντα που διακυβεύονται. Η ανάκαμψη της κυπριακής οικονομίας και η σημερινή της ευρωστία, χρωστά πολλά στις προνομιακές της σχέσεις με την αραβική αγορά. Οι αραβικές χώρες είναι σήμερα ο κυριότερος εμπορικός εταίρος της Κύπρου. Δεν είναι μόνο ο τουρισμός, δηλαδή οι χριστιανοί του Λιβάνου, που κάθε άλλο παρά για τουριστικούς σκοπούς εγκαθίστανται ή περνούν απ' την Κύπρο μαζί με τα δολάρια τους. Πλήθος εταιρειών συναλλάσσονται με τις αραβικές χώρες, κάνοντας εξαγωγές ή αναλαμβάνοντας την εκτέλεση μεγάλων έργων στις χώρες αυτές. Ταυτόχρονα, πολλές ευρωπαϊκές εταιρίες χρησιμοποιούν την Κύπρο για διαμετακομιστικό σταθμό στις συναλλαγές τους με τις αραβικές αγορές. Κι είναι ακριβώς αυτά τα συμφέροντα που απειλήθηκαν από τα επεισόδια της Λεμεσού, έστω κι αν οι νεαροί που πρωτοστάτησαν

έκαναν ό,τι έκαναν «έτσι, γιατί δεν γουστάρουν τους αράπηδες» ή «για εκδίκηση». Κι η απειλή γενικεύεται αν λάβουμε υπόψη μας πως και η πιο μικρή ταραχή είναι δυνατόν να πλήξει την τουριστική κίνηση πάνω στην οποία τόσα πολλά έχει ποντάρει η «κοινωνία των υπηρεσιών». Είναι γι' αυτά τα συμφέροντα που τούτες τις μέρες κάθε μοτοσυκλετιστής στιγματίζεται σαν καμικάζι και κάθε μακρυμάλλης είναι ύποπτος για χουλιγκανισμό.

Η Λεμεσός εκποιείται

Θα περίμενε κανείς από τις εφημερίδες της Κύπρου, όσες τουλάχιστον θέλουν να θεωρούνται σοβαρές, κάποιες εξηγήσεις και αναλύσεις για αυτόν τον ιδιότυπο —για την Κύπρο— ρατσισμό, που ξάφνιασε με τη βιαιότητα και τη μαζικότητά του. Αφού προηγουμένως απολογηθούν βεβαίως για την ευκολία με την οποία δημο-

σιεύουν «πιπεράτες» ειδήσεις, ανεξέλεγκτες συνήθως, όπως αυτή που αποτέλεσε την αφορμή των γεγονότων.

Επειδή τίποτα το συμπαθητικό δεν υπάρχει στην εικόνα χιλίων εκ του ασφαλούς εξαγριωμένων νεαρών που κτυπούν ακόμα και γυναίκες και σπάζουν ό,τι βρουν, αποφεύγεται οποιαδήποτε ερμηνεία μήπως εκληφθεί ως συνηγορία. Όμως, πώς γίνεται να θεωρείται τόσο αυτονόητο σε μια πόλη 60 χιλιάδων κατοίκων να βρίσκονται ξαφνικά χίλιοι χούλιγκανς; Αυτό που δεν πρόκειται να πουν ούτε η κυβέρνηση ούτε οι εφημερίδες —και ο κόσμος το ξέρει πολύ καλά— είναι πως στη Λεμεσό υπάρχει, εδώ και καιρό, ένα τεράστιο πρόβλημα.

Η πόλη γνώρισε τα τελευταία δέκα χρόνια μια αλματώδη ανάπτυξη που αλλοίωσε εντελώς το φυσικό περιβάλλον και μετέβαλε, σε ελάχιστο χρόνο, τον τρόπο ζωής των κατοίκων της. Στη θέση της παλιάς

Αραβικές ισορροπίες

παράλλας υπάρχει σήμερα ένα μακρύ συνεχές τείχος από ξενοδοχεία και τουριστικές πολυκατοικίες, οι τιμές της γης έχουν ανέλθει σε αστρονομικά ύψη και οι ελληνοκύπριοι είναι, ιδίως το καλοκαίρι, απλώς η πιο πολυπληθής εθνότητα ανάμεσα σε πολλές άλλες.

Οι Άραβες ανακάλυψαν τη Λεμεσό με τις απαρχές του εμφυλίου πολέμου στο Λίβανο και στην αρχή ήταν καλοδεχούμενοι, γιατί ήταν όλοι τους αρκετά εύποροι —ασχέτως αν τίποτα το κοινό δεν είχαν με τους ντόπιους. Σήμερα, έχουν αγοράσει ένα σημαντικό αριθμό κατοικιών και η παρουσία τους είναι έντονη, ιδίως τους καλοκαιρινούς μήνες. Λένε πως η πόλη αλλοιώθηκε, εκπονήθηκε, όμως αυτό έγινε συνειδητά, τόσο από την κυβέρνηση όσο και από τους κατοίκους, στο όνομα του εύκολου και γρήγορου κέρδους. Οι κάτοικοι της Λεμεσού μιλάνε σήμερα για «νέο Αττίλα», όμως οι δικές τους ευθύνες είναι τεράστιες: καμιά ενέργεια των Αράβων δεν ήταν αυθαίρετη, είχαν πάντα τις ευλογίες τους. Οι Λεμεσιανοί, λέγοντας σήμερα πως αισθάνονται ξένοι μέσα στη δική τους πόλη, θερίζουν ό,τι έσπειραν.

Αν πιστέψουμε τις επίσημες ανακοινώσεις και την αρθρογραφία του κυπριακού Τύπου, οι σημερινοί νέοι της Κύπρου είναι στην πλειοψηφία τους «ανεύθυνοι», «αντικοινωνικοί», έχουν «τάσεις χουλιγκανισμού» και πάει λέγοντας. Κι όλα αυτά, σε μια χώρα υπό ημικατοχή και με την τουρκική απειλή να επικρέμεται πάνω από το ελεύθερο τμήμα της. Βέβαια, καμιά εξουσία δεν δείχνει ιδιαίτερη συμπάθεια για τη νεολαία της, όταν δεν τη χειραγωγεί απόλυτα. Όμως, πίσω από τις υπερβολές υπάρχει κάποια αλήθεια. Είναι δύσκολο να εξηγηθεί το ξαφνικό αντιαραβικό μένος και η τήση ανασχόληση με την τιμή των —φανταστικά μάλλον— βιασθέντων ελληνοκυπρίων, αφού είναι η ίδια η νεολαία που ελάχιστα δείχνει να ασχολείται με το εθνικό όνειδος της τουρκικής κατοχής. Αλλά, τουλάχιστον την μεταπολεμική κοινωνία του αχαλίνωτου καταναλωτισμού, των μπίζνες και της πολιτιστικής εκβαρβαρώσεως, δεν είναι οι νέοι που την οικοδόμησαν, αλλά αυτοί που υπογράφουν τις ανακοινώσεις. Οι νέοι, είναι απλώς παιδιά της.

Ανάμεσα στο στρουθοκαμηλισμό των επισήμων, τον κιτρινισμό του Τύπου και το εκ του ασφαλούς νταηλικό κάποιων νέων της Λεμεσού, η εκλογή είναι πολύ δύσκολη.

Τα επεισόδια, όμως, έχουν τελειώσει. Οι τραυματισμένοι, Άραβες και αστυνομικοί, θα γίνουν καλά, οι νεαροί συλληφθέντες θα δικαστούν με το στίγμα του σαμποτέρ της οικονομίας να πλανάται πάνω τους, η αστυνομία υπόσχεται να είναι πιο αποτελεσματική στο μέλλον κι ό,τι μένει είναι η πίκρα για τα κοινωνικά αδιέξοδα που πληθαίνουν, γιατί τα εθνικά αδιέξοδα υπάρχουν εδώ και πολύ καιρό.

Χαράλαμπος Παπαγεωργίου.

Η έκτακτη διάσκεψη κορυφής του Αραβικού Συνδέσμου, που πραγματοποιήθηκε στις 7 και 8 Αυγούστου στην Καζαμπλάνκα του Μαρόκου, είχε αρχικά προταθεί από την Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης, τον περασμένο Ιούνιο, για να συζητηθεί ο ρόλος της Συρίας στην επίθεση εναντίον των Παλαιστινίων στα προσφυγικά στρατόπεδα της Βηρυττού και για να βρεθεί μια ειρηνική λύση. Τελικά, ο βασιλιάς Χασάν του Μαρόκου συγκάλεσε επίσημα τη σύσκεψη, η οποία έλαβε χώρα ενώ ακόμα οι Σιίτες συνέχιζαν να πολιορκούν τα στρατόπεδα της Βηρυττού.

Η προετοιμασία για τη σύσκεψη κατά τον Ιούνιο και Ιούλιο (με πολλές πιθανότητες μεταώσεως), η διεξαγωγή της και οι αποφάσεις της δείχνουν ότι, αντί να γεφυρωθούν, οι Αραβικές διαφορές έγιναν πιο ανοικτές και επισφραγίστηκαν.

Πέντε κράτη—μέλη του Συνδέσμου (Συρία, Λίβανος, Λιβύη, Αλγερία και Νότια Υεμένη) μπουκοτάρισαν τη σύσκεψη, ενώ έξι άλλα κράτη δεν έστειλαν τους αρχηγούς τους, αλλά απλώς αντιπροσώπους τους. Ο λόγος για τον οποίο ήταν τόσο μικρή η προσέλευση στην Καζαμπλάνκα, είναι η διχόνοια γύρω από την Ιορδανο-Παλαιστινιακή συνθήκη που υπογράφηκε στις 11 Φεβρουαρίου από τον Γιασέρ Αραφάτ και τον βασιλιά Χουσεΐν.

Σύμφωνα με αυτή τη συνθήκη οι ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις για το Παλαιστινιακό ζήτημα, θα διεξαχθούν από μια Ιορδανο-Παλαιστινιακή αντιπροσωπεία, πρώτα με τις ΗΠΑ κι έπειτα με το Ισραήλ. Ένα μελλοντικό Παλαιστινιακό κράτος (στη Δυτική Όχθη και στη Γκάζα) θα ιδρυθεί συνομοσπονδιακά με την Ιορδανία, ένα σημείο που επιτηδες δεν έχει διευκρινιστεί λεπτομερώς, για να αποφευχθούν πιθανές αμερι-

κανικές αντιρρήσεις. Αυτή η ασάφεια είναι και το επίμαχο θέμα τώρα: η ΟΑΠ και ο Χουσεΐν τη χρειάζονται αν πρόκειται να συνεχιστεί η διαδικασία των διαπραγματεύσεων που γίνονται τώρα με τους Αμερικάνους, αλλά την ίδια ώρα χρειάζονται και την τυπική έγκριση του Αραβικού Συνδέσμου. Επιβάλλεται όμως η Ιορδανο-Παλαιστινιακή συμφωνία να συμφωνεί με την απόφαση της τελευταίας Αραβικής διάσκεψης κορυφής, στη Φεζ του Μαρόκου, η οποία απαιτεί την ίδρυση ενός ανεξάρτητου Παλαιστινιακού κράτους, με πρωτεύουσα την Ιερουσαλήμ, και την αποχώρηση του Ισραήλ από όλα τα κατεχόμενα εδάφη. Η συνθήκη όμως δεν εκπληρώνει με σαφήνεια τον όρο αυτό, καθώς αναφέρεται απλώς στα δικαιώματα των Παλαιστινίων για αυτοδιάθεση μέσα στο πλαίσιο της Ιορδανο-Παλαιστινιακής συνομοσπονδίας.

Αυτοί που υποστηρίζουν τη συνθήκη, τη θεωρούν ως την τελευταία ελπίδα για μια τακτοποίηση του προβλήματος, πράγμα που για την ΟΑΠ σημαίνει ότι πρέπει να γίνει αποδεκτή πρώτα από τις ΗΠΑ, μιας και έχει πια αναγνωρίσει ότι αυτές κρατούν το κλειδί για οποιαδήποτε μελλοντική λύση. Αφού όμως οι ΗΠΑ και το Ισραήλ αντιτίθενται πάντα στην ιδέα ενός ανεξάρτητου Παλαιστινιακού κράτους, υπό οποιαδήποτε μορφή, εκείνοι που είναι εναντίον της συνθήκης ισχυρίζονται ότι αυτό που προσπαθούν να κάνουν ο Αραφάτ και ο Χουσεΐν τώρα, μπορεί να προδώσει την απόφαση της Φεζ και προειδοποιούν ότι θα τους οδηγήσει στον ίδιο δρόμο που πήρε ο Σαντάτ με το Καμπ Νταϊήντ. Αυτό, στην ουσία, λέει με πιο ασυμβίβαστο τρόπο και η Συρία, η οποία είναι επικεφαλής των «ριζοσπαστικών» του Αραβικού Συνδέσμου, ενώ εξασκεί τη δύναμη

ΜΙΑ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΡΑΤΣΙΣΜΟ ΣΤΗ ΝΟΤΙΟ ΑΦΡΙΚΗ

Μια κραυγή διαμαρτυρίας (και αγωνίας) για τα συμβαίνοντα στη Ν. Αφρική, που αρθρώνει έναν διαφορετικό πολιτικό λόγο, έστειλαν πανεπιστημιακοί δάσκαλοι από τα περισσότερα ΑΕΙ της χώρας.

«Εκφράζουμε την εντονότατη διαμαρτυρία μας για τις δολοφονίες, τις διώξεις, τις φυλακίσεις και τα μέτρα καταστολής και καταπίεσης στα οποία καταφεύγει το ρατσιστικό καθεστώς της λευκής μειοψηφίας της Νότιας Αφρικής στην προσπάθειά του να πνίξει το ογκούμενο κίνημα της μαύρης πλειοψηφίας ενάντια στην πολιτική του φυλετικού διαχωρισμού, των διακρίσεων, της ανισότητας και της εκμετάλλευσης.

Η αρχή του *apartheid* δεν πρέπει να ερμηνεύεται σαν μια παράλογη παρέκκλιση της ανάπτυξης του καπιταλιστικού κοινωνικού σχηματισμού στη Νότια Αφρική αλλά σαν η «λογική» που επιδιώκει τη διατήρηση της εκμετάλλευσης της μαύρης εργατικής δύναμης προς όφελος της λευκής ιδιοκτητρίας τάξης. Ο αγώνας της μαύρης πλειοψηφίας δεν περιορίζεται μόνο στην κατάργηση των φυλετικών διακρίσεων και δεν σκοπεύει μόνο στην ανατροπή της λευκής κυριαρχίας, αλλά δυναμικά αμφισβητεί αυτή την ίδια την καπιταλιστική εκμετάλλευση.

Σ' αυτόν τον αγώνα εμείς, Έλληνες πανεπιστημιακοί δάσκαλοι, ενώνουμε τη φωνή μας κι εκφράζουμε τη συμπάραστασή μας».

Ακολουθούν οι υπογραφές των καθηγητών ΑΕΙ: **Αθανασόπουλος Χρ.**, Πολυτεχνική Θράκης, **Γρυσπολάκης Ιωάν.**, Πολυτεχνείο Κρήτης, **Δρουκόπουλος Βασ.**, Πολυτεχνείο Κρήτης, **Καλαμίδας Ν.**, Πανεπ. Αθηνών, **Καμπουρέλης Θ.**, Πανεπ. Κρήτης, **Λιανός Θ.**, Πρύτανης ΑΣΟΕΕ, **Μπακόπουλος Αλ.**, ΕΜΠ, **Νουτσόπουλος Γ.**, ΕΜΠ, **Πανούσης Γ.**, Πανεπ. Θράκης, **Πετραλιάς Ν.**, Πάντειος, **Πλουμπιδής Δ.**, Πανεπ. Κρήτης, **Χατζηπροκοπίου Μ.**, Ανωτ. Βιομ. Θεσσαλονίκης, **Χρήστου Γ.**, Αντιπρύτανης ΑΣΟΕΕ, **Ψυχουαΐδης Κ.**, Πάντειος.

της στην περιοχή της, συνεχίζοντας τον πόλεμο εναντίον των Παλαιστινίων του Αραφάτ στη Βηρυττό.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η προσπάθεια του Αραφάτ και του Χουσεϊν είναι μια δύσκολη διπλωματική ακροβασία, μιας και μπορεί να είναι το τελευταίο χαρτί τους και πρέπει να το παίξουν κάτω από πολύ δύσκολες συνθήκες. Ακόμα κι αν οι ΗΠΑ δεχτούν τελικά μια λύση Ιορδανο-Παλαιστινίων αντιπροσώπων της αρεσκείας τους, το Ισραήλ

μπορεί πάντα να κάνει όλη αυτή την προσπάθεια να ναυαγήσει, αφήνοντας τελικά τους δύο διαπραγματευτές εκτεθειμένους στους υπόλοιπους Άραβες.

Το ζήτημα λοιπόν της συνθήκης είναι που έχει διχάσει όχι μόνον τα μέλη του Αραβικού Συνδέσμου, αλλά και την ίδια την ΟΑΠ, τουλάχιστον στην αρχή, καθώς επίσης και τους μετριοπαθείς Άραβες. Το πόσο λίγο είναι έτοιμοι οι τελευταίοι να δώσουν την έγκρισή τους σ' αυτή τη συνθήκη, φαίνεται από την απόφαση της πρόσφατης σύσκεψης: δέχεται μεν τις εξηγήσεις που έδωσαν ο Αραφάτ και ο Χουσεϊν για το πως συμφωνεί η συνθήκη τους με την απόφαση της Φεζ, αλλά αποφεύγει να δώσει την πολυπόθητη τυπική έγκριση. Η μικρή προσέλευση στην Καζαμπλάνκα, δείχνει πόσο διχασμένοι είναι οι Άραβες πάνω σ' αυτό το θέμα, αλλά και πόσο διστακτικοί είναι μερικοί να πάρουν μια θέση. Π.χ. ο Σαντάμ Χουσεϊν του Ιράκ και ο βασιλιάς Φάχντ της Σαουδικής Αραβίας, θα μπορούσαν να είχαν απομονώσει τη Συρία για την αρνητική της στάση, αλλά με την απουσία τους έδειξαν ότι ούτε θέλουν να υποστηρίξουν ανοικτά τη συνθήκη, χάνοντας έτσι την ουδετερότητά τους, αλλά ούτε να εντείνουν περισσότερο τις Αραβικές διαφορές, αντιτιθέμενοι προς τη Συρία.

Η Συρία μπορεί τώρα να έχει την ικανοποίηση ότι κέρδισε μια μικρή νίκη μ' αυτόν τον τρόπο, κάνοντας την άρνησή της πιο αισθητή. Ο σκοπός της, εξάλλου, είναι να μην προχωρήσουν οι διαπραγματεύσεις του Χουσεϊν και του Αραφάτ με τους Αμερικάνους, όσο αυτή (και η Σοβιετική Ένωση) μένουν έξω απ' αυτές.

Αλλά δεν είναι αυτή η μόνη αιτία για την ενδο-Αραβική έριδα. Ιδεολογικές και άλλες διαφορές έχουν κάνει μια οποιαδήποτε ομόφωνη συναίνεση (μια παλιά τακτική του Συνδέσμου από την ίδρυσή του, το 1945) σχεδόν αδύνατη τώρα πια. Η ελπίδα του Χουσεϊν να κερδίσει μια καταφατική απάντηση για τη συνθήκη από όσο γίνεται περισσότερα μέλη αντί από όλους, είναι ένα δείγμα των καιρών. Εκτός από τη διαίρεση μεταξύ «μετριοπαθών» και «ριζοσπαστικών» υπάρχουν και οι διαφορές μεταξύ Λιβύης και Ιράκ για τον πόλεμο με το Ιράν, μεταξύ Λιβύης και Ιορδανίας καθώς και μεταξύ Ιορδανίας και Συρίας για την Ιορδανο-Παλαιστινιακή συνθήκη, καθώς και μεταξύ Ιράκ και Συρίας, για να μην αναφέρουμε πάλι τις αγεφύρωτες διαφορές μεταξύ Συρίας και ΟΑΠ.

Είναι γεγονός ότι οι αποφάσεις της πρόσφατης σύσκεψης ήταν τόσο ασαφείς και γενικές ώστε να γίνεται φανερή

η δυσχέρεια να λυθούν ή ακόμη και να προταθούν λύσεις στα διάφορα προβλήματα. Για τον πόλεμο στα στρατόπεδα της Βηρυττού η απόφαση μιλάει για συνεργασία της ΟΑΠ με τη λιβανική κυβέρνηση, πράγμα που δεν μπορεί να βγάλει πουθενά, καθώς ο Λίβανος διαφώνησε από την αρχή για μια σύσκεψη κορυφής πάνω στο θέμα αυτό, ως επέμβαση στα εσωτερικά του. Όσον αφορά τον πόλεμο Ιράν-Ιράκ, η απόφαση πήρε τη θέση που θα περιμέναμε και που δεν είναι καινούργια, δηλαδή ότι οι Άραβες πρέπει να συμπαρασταθούν στο Ιράκ εναντίον της Περσίας. Προτρέπει επίσης τη συνέχιση οικονομικής βοήθειας προς το Ιράκ, αλλά οι χώρες που τη στέλνουν μέχρι τώρα, έχουν αρχίσει να δυσανασχετούν μ' έναν πόλεμο που δε λέει να τελειώσει.

Όσο για τις διακρατικές διαφορές, έχουν συσταθεί επιτροπές συμφιλίωσης: η Τυνησία και η Σαουδική Αραβία για να συμφιλιώσουν την Ιορδανία με τη Συρία, αλλά και τη Συρία με το Ιράκ, το Μαρόκο, τα Ενωμένα Αραβικά Εμιράτα και η Μαυριτανία για να συμφιλιώσουν το Ιράκ με τη Λιβύη και τη Λιβύη με την ΟΑΠ. Έτσι, αυτό που παρουσιάζει περισσότερο ενδιαφέρον είναι το τι δεν αναφέρεται στην απόφαση: δε μιλάει για Συριακές - Παλαιστινιακές διαφορές, δεν εγκρίνει τυπικά τη συνθήκη Ιορδανίας - ΟΑΠ και δεν κάνει λόγο για πιθανή επιστροφή της Αιγύπτου στον Αραβικό Σύνδεσμο.

Μερικοί απαισιόδοξοι παρατηρητές πιστεύουν ότι, εκτός κι αν προγραμματιστεί μια τακτική σύσκεψη κορυφής των Αράβων (ίσως στο Ριάντ το Νοέμβρη), αυτή μπορεί να ήταν η τελευταία ευκαιρία για να σωθεί ο Αραβικός Σύνδεσμος. Αλλά το θέμα είναι ότι, ακόμα κι αν ο Σύνδεσμος συνεχίσει να υπάρχει, μπορεί να χάσει το συμφιλιωτικό του ρόλο. Αν δεν μπορεί πια να πετυχαίνει μια πλατειά συναίνεση που όμως να έχει κάποιο νόημα, δεν θα ήταν καλύτερα να περιοριστεί στο μέλλον σε αποφάσεις της πλειοψηφίας; Μια απόφαση που είναι συμβιβαστική και ασαφής μέχρις σημείου να μην έχει κανένα νόημα θα ήταν λίγη παρηγοριά για την Αραβική διχόνοια που επικρατεί. Από την άλλη μεριά όμως, παίρνοντας μια πιο συγκεκριμένη απόφαση που θα την έχει ήδη απορρίψει μια μειοψηφία, η οργάνωση θα πρέπει να αρχίσει να προσαρμόζεται στην καινούρια πραγματικότητα της Αραβικής διαίρεσης και να την καθιερώσει. Μ' άλλα λόγια, να παραδεχτεί ότι ο λόγος της ύπαρξής της — *δύναμη μέσα από την ενότητα* — έχει πάψει να υπάρχει πια.

Φλωρέσκα Καρανάσου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ

Για τον Γκράμσι

Μεταξύ Σαρτρ
και Αλτουσέρ
ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

ΣΕΙΡΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ • ΑΘΗΝΑ 1984

ΡΑΛΦ ΜΙΛΛΙΜΠΑΝΤ

Το Κράτος στην καπιταλιστική κοινωνία

ΣΕΙΡΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ • ΑΘΗΝΑ 1984

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»,
Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. ΚΟΤΖΙΑ ΚΑΙ ΣΙΑ»,
Τοιμισκή 78, τηλ. 279.720

ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΑ. Τηλεοπτικό ρεπορτάζ για το συγκοινωνιακό χάλι της πρωτεύουσας. Ρεπορτάζ μέσα στις ειδήσεις — των 9.30 — της ΕΡΤ-2. Ο ρεπόρτερ πλησιάζει τους ανύποπτους συναθηναιούς σε κάποια αφετηρία λεωφορείου και εκτοξεύει τα ελληνικά του εναντίον τους και εναντίον μας με μορφή ερωτήσεως αξιώσεων:
— Τυχαίνουν μέρες που οι ουρές είναι έντονες;

ΠΡΟΣΩΠΑ. Πρόσωπα της ημέρας. Πρόσωπα των δύο ημερών. Πρόσωπο της Πέμπτης και της Παρασκευής — της εβδομάδας πριν από το δεκαπενταύγουστο — ο πληρεξούσιος των Λαρισαίων οπαδών του ΠΑΣΟΚ Βασίλης Αγοράστης. Την Πέμπτη — στο τμήμα των θερινών διακοπών της Βουλής — θεώρησε ανεπαρκή τα νέα κυβερνητικά μέτρα, δηλαδή τα πρόστιμα, για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής:
«Είναι αδιανόητο τους πολίτες που κλέβουν ένα κρεμμύδι και ένα ψωμί να τους καταδικάζουμε για κλοπή και για κείνους τους μεγάλους επιχειρηματίες που κλέβουν εκατομμύρια συνειδητά να μην υπάρχει αδίκημα, αλλά να λέμε πρόσθετος φόρος 10%, 20%, 50%...». Την Πέμπτη αυτή, ο Βασίλης Αγοράστης απαίτησε την ποινικοποίηση της φοροδιαφυγής:
«Τι θα κάνουμε μ' αυτή την πληγή; Θα προστατέψουμε το ελληνικό δημόσιο ή δε θα το προστατέψουμε»; Και ύστερα αμόλυνσε τα άστροπελέκια του:
«Εμείς, οι 300 βουλευτές, θ'

αποφασίσουμε ότι οι σχέσεις μας με το ελληνικό δημόσιο θα είναι σωστές, ότι οι δηλώσεις μας θα είναι ειλικρινείς. Το αποφασίζουμε αυτό; (...). Ας αρχίσουμε εμείς τότε να μην κλέβουμε το ελληνικό δημόσιο, για να μην κλέψουν και οι άλλοι.

»Εδώ, μέσα στην αίθουσα αυτή, και δικηγόροι είναι, και γιατροί και επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων και έμποροι και εργάτες. Όλοι θα πρέπει να είμαστε ειλικρινείς. Τα μέτρα αυτά τα οποία παίρνει αυτό το άρθρο δεν πλήττουν τους εργάτες. Άλλες τάξεις πλήττουν...».

Σκίστηκε το καταπέτασμα του φιλότιμου διαφόρων προέδρων ποικίλων συλλόγων ελευθέρων επαγγελματιών ενώ ο πρόεδρος της Βουλής δραστηριοποιήθηκε περί τον τολμητία:

«Τον ζήτησα προς πάσα κατεύθυνση. Σε όλους τους χώρους της Βουλής, αλλά δεν ανευρέθη. Αναγκάστηκα να επικοινωνήσω με το σπίτι του (...).

»Εμείνα μέχρι τις 3 αλλά δεν επικοινωνήσαμε μαζί του. Επικοινωνήσαμε αργά το απόγευμα και τον παρακάλεσα να δώσει τις διευκρινίσεις που υποθέτω ότι θα δώσει και θα είναι ικανοποιητικές». Την Παρασκευή ο Βασίλης Αγοράστης έδωσε τις διευκρινίσεις του:
«Ανέφερα ότι πρώτα οι συνάδελφοι 300 να δώσουμε το παράδειγμα, εννοώντας ότι εμάς τους 300 που νομοθετούμε θα πρέπει το θέμα αυτό να μας απασχολήσει και να νομοθετήσουμε κατά τέτοιο τρόπο ώστε να περιστείλουμε το καρκίνωμα.

»Θα πρέπει να τονίσω ότι ο βουλευτής υπάγεται στην πρώτη κατηγορία των μισθωτών, των μισθοσυντηρητών, των εργαζομένων, διότι όπως ο δάσκαλος, όπως ο χωροφύλακας, όπως ο καθηγητής όταν υποβάλει τη δήλωσή του παίρνει βεβαίωση από τον εργοδότη του και σύμφωνα μ' αυτή που είναι ακαταμάχητο τεκμήριο πληρώνει τις υποχρεώσεις του ακριβώς. Το αυτό συμβαίνει με το βουλευτή.

»Θα ήταν αδιανόητο για μένα που θητεύω σ' αυτή την αίθουσα από 8 χρόνια να θεωρώ τους συναδέλφους μου μη έντιμους».

Θυμήθηκα κι' εγώ το Βάρναλη. Είχε γράψει στον «Καλό Πολίτη»...

Κάποτε σήκωσα το λάζο με το μανίκι το γαλάζο να μαχαιρώσω το Τζανή τον άντρα της Κωσταντινιάς μα σκόνταψα σ' ένα σκαμνί κι' έτσι δεν γέννηκα φονιάς.

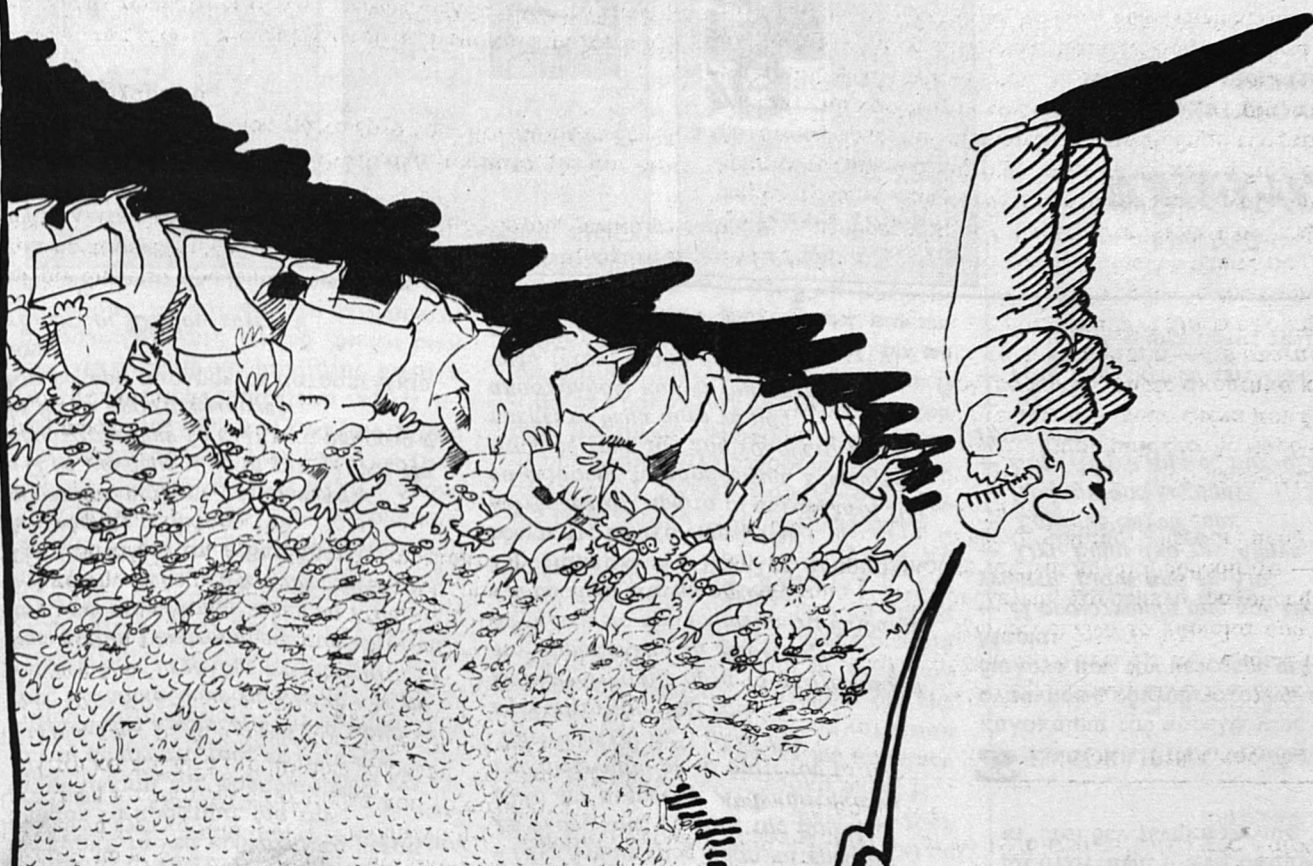
ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΑ. Αναμνήσεις από καλοκαίρια του παρελθόντος. Οι αναμνήσεις οδηγούν στο διάλογο. Τον διάλογο μου τον μετέφερε αυτούσιο η Μαρία:

- Η φυσιογνωμία σας μου είναι γνωστή. Είστε από τη Χίο;
- Όχι. Είμαι από την Αθήνα.
- Έρχεσθε συχνά εδώ;
- Πρώτη φορά έρχομαι.
- Στην Αθήνα μήπως συχνάζατε στο Παγκράτι;
- Όχι.
- Τότε από εκεί θα σας ξέρω.

ο αυτόματος τηλεφωνητής

ΛΟΥΤΣ ΛΑΤΟΥΣΕΡ Στοιχεία αυτοκριτικής ΣΕΙΡΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ • ΑΘΗΝΑ 1981	ΡΑΛΦ ΜΙΛΑΙΜΠΛΑΝΤ Το Κράτος στην καπιταλιστική κοινωνία ΣΕΙΡΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ • ΑΘΗΝΑ 1981	ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ Για τον Γκράμσι Μεταξύ Σαρτρ και Αλτουσέρ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΕΙΡΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ • ΑΘΗΝΑ 1981	ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ ΣΕΙΡΑ: «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ» ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ», Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. ΚΟΤΖΙΑ ΚΑΙ ΣΙΑ», Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720
--	--	--	--

23.8.85
10/11/85

ΔΥΟ ΕΚΑΤΟΜΥΡΙΑ
ΕΞΑΚΟΣΙΕΣ ΧΙΛΙΑΔΕΣ
ΨΗΦΟΦΟΡΟΙ ΤΗ ΝΕΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ,
ΠΑΡΑΔΟΘΕΙΤΕ!
..ΕΛΕ ΕΧΕ ΠΕΡΙΚΥΚΛΑΘΕΙ.

Οι σελίδες που ακολουθούν αποτελούν ένα συμπλήρωμα του αφιερώματος στον Δημήτρη Χατζή και περιλαμβάνουν, κυρίως, μελέτες για το έργο του, νεότερων ερευνητών, των Βασίλη Καραποστόλη, Φωτεινής Μαργαρίτη και Hero Hokwerda.

Το απόσπασμα σεναρίου με τίτλο «Θεοφανώ» που είχε αρχικά προγραμματισθεί να ενταχθεί στο κυρίως σώμα του ανέκδοτου έργου που δημοσιεύσαμε, και για λόγους καθαρά φιλολογικούς, κρίναμε ότι δεν θα είχε αυτόνομη θέση στο β' μέρος του αφιερώματος. Έτσι, θεωρήσαμε εύλογο να το αντικαταστήσουμε με δημοσίευση αποσπάσματος από ομιλία του συγγραφέα στην «Τέχνη» της Θεσσαλονίκης (1975) και την «Ωρα» της Αθήνας (1976), με τον τίτλο «Περί του έργου μου όμιλῶ αὐτός». Το κείμενο αυτό όπου ο συγγραφέας μιλάει για την τέχνη του, ίσως είναι η καλύτερη εισαγωγή στις μελέτες για το έργο του, που ακολουθούν.

ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΑΤΖΗ:

«Περί τοῦ ἔργου μου, ὁμιλῶ αὐτός»

(...) Εἶπα τή λέξη προσπάθεια και εἶπα ἐπίσης πῶς ὁ καρπὸς τῆς προσπάθειας αὐτῆς ἦταν ἓνα ἔργο ποσοτικά μικρό. Κοιτώντας τώρα ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀπὸ μίαν ἀπόσταση αὐτὸ τὸ ἔργο, μπορῶ νὰ ἔχω κάποια κρίση ἀντικειμενική γι' αὐτὸ καὶ κάποια ἀντίληψη κριτική γιὰ τὰ στοιχεῖα πού τὸ συγκροτοῦν.

Ἐτσι κοιτάζοντάς το, μπορῶ νὰ βλέπω, νὰ ξεχωρίζω τίς δύο πλευρές του, τίς δύο ὀψεις του, αὐτές πού ἐνιαῖα συγκροτοῦν κάθε ἔργο τῆς τέχνης, στήν ἀδιάσπαστη καὶ ἀνεπανάληπτη σύνθεση πού τοῦ δίνει τὴν ὑπόστασή του. Ἀπὸ τὴ μιά μεριά εἶναι ἡ μορφή του, ἡ καλλιτεχνική του ἔκφραση, ἡ γραφή του ὅπως λέμε σήμερα προκειμένου γιὰ τὴ λογοτεχνία.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά εἶναι οἱ ιδέες του, οἱ κοινωνικές - πολιτικές του ιδέες, πού ἔτσι ἢ ἄλλιῶς, συνειδητὰ ἢ ὄχι, περικλείει καὶ ἐκφράζει κάθε ἔργο τῆς τέχνης — καὶ ἐπειδὴ πρόκειται βέβαια γιὰ ἑλληνική λογοτεχνία, οἱ ἑλληνικές πολιτικές-κοινωνικές ιδέες πού ἐκφράζει τὸ ἔργο αὐτό. Θὰ πῶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πῶς αὐτές κυριότατα θὰ ἐπιθυμοῦσα νὰ εἶναι τὸ ἀντικείμενο τῆς συνομιλίας μας.

* * *

Πρὶν ὥστόσο προχωρήσουμε σὲ αὐτές, ἄς ποῦμε —ὄχι βέβαια σὲ παρένθεση ἀλλὰ μέ κάποια συντομία— λίγα λόγια γιὰ τὴν καλλιτεχνική προσπάθεια τοῦ δικοῦ μου ἔργου, γενικά γιὰ τὴ μορφή τοῦ ἔργου τῆς τέχνης.

Δέν εἶναι βέβαια ἀπὸ τὰ πιο εὐκόλα πράγματα γιὰ ἓνα συγγραφέα, νὰ μιλάει ὁ ἴδιος γιὰ τὸ ἔργο του. Καὶ γιὰ μένα δέν εἶναι οὔτε εὐχάριστο.

Γιατί;

Μιλώντας ἐδῶ μέ πολύ μεγάλη εἰλικρίνεια καὶ ἀπλότητα καὶ —μάλιστα χωρίς νὰ θέλω νὰ ξεφυγῶ ἐντελῶς ἀπὸ τὴν ἀπαίτηση κάποιας ἐξομολόγησης πού ἔχουν στό βάθος οἱ τέτοιες συναντήσεις— θὰ πῶ πῶς, ναι, ἴσως ἔχω γράψει ἐφικτὰ πράγματα, εἴχα ἴσως κάποιον ἐπαινο, μά ὁ ἴδιος δέν ξέρω ὡς τὰ σήμερα ἂν τὰ κατάφερα, τί κατάφερα. Ἀκόμα περισσότερο: Ἐγὼ κάποτε μέσα μου ἀμφιβάλλω ἂν ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ ἀνήκω στὸν

Δημοσιεύουμε τὸ α' μέρος τῆς ομιλίας τοῦ Δημήτρη Χατζή πού δόθηκε τὸ 1975 στήν «Τέχνη» τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὸ 1976 στήν «Ωρα» τῆς Αθήνας με θέμα τὸ ἔργο του.

κόσμο τῶν ποιητῶν, νὰ λογαριάζομαι ἄνθρωπος τῆς τέχνης.

Γιατί;

Γιατί ἐγὼ ξέρω πῶς ἂν ἔχω κάπως αὐτὸ πού λέμε ταλέντο, δέν ἔχω ὥστόσο καθόλου τὴν φαντασία πού μπορεῖ νὰ πετάει ἀδέσμευτη. Καὶ δέν ἔχω καὶ ἐκεῖνο τὸ χάρισμα πού κάνει τὸ συναίσθημα νὰ γίνεται ἐλεγεία, χαρούμενο τραγούδι ἢ ἐμβατήριον. Ὅ,τι θὰ μπορούσε νὰ εἶναι πηγαῖο, αὐθόρμητο —αὐτὸ δηλαδή πού ἔχουν οἱ ἀληθινοὶ ποιητές— περνάει μέσα ἀπὸ μία σκέψη ἄγρια λογοκρατούμενη.

Ὅσο κοιτάζω τώρα τὸν ἑαυτό μου τόσο περισσότερο ξέρω πόσο μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀντίφαση μιᾶς ζεστῆς καρδιάς καὶ ἐνός λογοκρατούμενου πνεύματος —πόσο ἐμένα μοῦ ἦτανε δύσκολο τὸ γράψιμο. Πολλές-πολλές φορές σκέφτηκα καὶ ξανασκέφτηκα τοῦ Σολωμοῦ τὸ συνταίριασμα —«τὸ στοχασμὸ μέ τ' ὄνειρο» τί θέλει νὰ πεῖ— χωρίς βέβαια νὰ βάψω τὴ δική μου τὴν κοσκινὸν μέ τοὺς πραγματευτάδες τῆς δικῆς του ἀγωνίας. Ἀκόμα περισσότερο: Ὅσο κοιτάζω πίσω τὸν ἑαυτό μου, ποτέ δέ θυμᾶμαι σὲ ὥρες πίκρας ἢ χαρᾶς, ἀνησυχίας ἢ συντριβῆς —δέ θυμᾶμαι λέω νὰ ἔχω καταφύγει στό γράψιμο, ἀναζητώντας καὶ βρίσκοντας μέσα σ' αὐτὸ τὴν παρηγοριά καὶ τὴ διέξοδο: Ὁχι. Σὲ τέτοιες ὥρες, πού οἱ ποιητές, τὸ συναίσθημά τους τὸ κάνουν ποίημα, ἐγὼ κατάφυγα στό διάβασμα, στήν ἱστορία, στήν προσφιλή μου φιλολογία— ὅπως θὰ 'λεγε γιὰ τὴ γεωμετρία ὁ καλὸς μας Νικόλαος Σοφιανός. Καὶ ἐκεῖ βρῆκα τὴν παρηγοριά καὶ τὴ διέξοδο. Τὸ ἔργο τὸ δικό μου ἦταν καρπὸς σκληρῆς καὶ ἐπίμονης πνευματικῆς ἐργασίας.

Ἐτσι βλέποντας τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μου καὶ ἔτσι κρίνοντας ἀπὸ κάποιαν ἀπόσταση σήμερα τὸ ἔργο μου, μπορῶ νὰ βλέπω γιὰ τί ἦταν τόσο μικρὸ ποσοτικά. Τὸ πῶς ἔζησα τόσα χρόνια μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, δηλαδή μακριὰ ἀπὸ τίς ἐθνικές καὶ

Με τον Ανδρέα Φραγκιά (ὄρθιος δεξιά) και τη Ζιζή Μακρή (καθισμένη στο κέντρο) - Βουδαπέστη 1964.

θεματικές ρίζες ενός Έλληνα συγγραφέα, ήτανε βέβαια κι αυτό μία αιτία και όχι βέβαια χωρίς σημασία. Ή κυριότερη όμως αιτία βρίσκεται σέ αυτήν την ξμφυτη δυσκολία. Μοῦ ἔλειψε πάντοτε αυτό τό πηγαῖο καί αὐθόρμητο ξεχείλισμα.

Τό πρῶτο λοιπόν πού θά πῶ γιά τόν ἑαυτό μου καί γιά τό μικρό μου ἔργο εἶναι πῶς ἐγώ ἔγραψα ἀργά, βασανιστικά, σχεδόν σάν τιμωρημένος σέ ἔργα καταναγκαστικά.

Μέσα ἀπ' αὐτή τήν ἀργή καί βασανιστική ἐργασία μου προσπάθησα, ἀπ' τή μία μεριά νά διαμορφώσω τή δική μου τεχνική καί ἀπό τήν ἄλλη μεριά νά μορφώσω μία κάπως ὀλοκληρωμένη ἀντίληψη γιά τήν τέχνη γενικά, γιά τή λογοτεχνία εἰδικότερα καί ἐντελῶς εἰδικά γιά τό εἶδος πού ἐγώ ἤθελα νά καλλιεργήσω, γιά τό διήγημα.

Ποιά εἶναι λοιπόν ἡ ἀντίληψή μου γιά τήν τέχνη καί ποιά εἶναι μέσα σ' αὐτήν ἡ δική μου ἡ τεχνική;

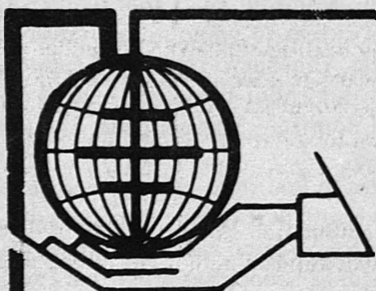
Ἔτσι δουλεύοντας δέ μποροῦσα νά μή φτάσω τελικά στήν

ἀντίληψη πῶς ἡ τέχνη ὀλοκληρη εἶναι κατασκευή, εἶναι μία ἔλλογη κατασκευή. Βεβαιότατα ἡ προέλευσή της σάν μιᾶς ξεχωριστῆς λειτουργίας τοῦ πνεύματος, συνδέεται στενά μέ τέτοιες ιδιότητες καί δυνατότητες τοῦ πνεύματος καί τῆς ψυχικῆς ζωῆς γενικά, ὅπως εἶναι τό συναίσθημα, ὅπως εἶναι τό ὑποσυνείδητο, ὅπως εἶναι ἡ φαντασία, ὅπως εἶναι τό ὄνειρο καί ὅπως εἶναι τό ἄσκοπο παιχνίδι τό χωρίς πρακτικό ἀντίκρουσμα, χωρίς τή μορφή τῆς σκοπιμότητας. Ἄν ὅμως αὐτά εἶναι —καί χωρίς ἀμφιβολία εἶναι αὐτά τά ἐσωτερικά κίνητρα τῆς τέχνης, ἡ τέχνη σάν *τελειωμένο ἔργο* δέ μπορεῖ νά ὑπάρξει παρά σάν ἀπάρνηση καί προδοσία τους —μέσα ἀπό μία συγκεκριμένη μορφή πού τό ἔργο πρέπει νά πάρει, μέσα ἀπό μία *ἔλλογη κατασκευή* πού ὀρίζεται ἀπό ἕναν δικό της *λογικό πυρήνα*, ἕναν δικό της *ἄξονα* καί πού ὀλοκληρῶνεται σάν ρυθμός— αὐτοῦσιος, ἀδιάσπαστος καί ἀνεπανάληπτος. Ἡ τέχνη λοιπόν —γιά μένα— εἶναι ἡ ἔλλογη ὀργάνωση αὐτῶν τῶν ἀστάθμητων καί ἄλογων δυνάμεων τοῦ θυμικοῦ, τῆς ψυχικῆς ζωῆς.

Ὅπως βλέπετε ἡ ἀντίληψή μου γιά τήν τέχνη εἶναι *συντηρητική*, πεπαλαιωμένη. Δέν φοβᾶμαι νά πῶ πῶς δέν πιστεύω στήν αὐτόματη γραφή, τόν σουρεαλισμό —καί εἰμαι, πολύ περήφανος πῶς δέν πίστεψα καθόλου στό *νουβώ ρομάν*, τόν καιρό πού ἦταν τῆς μόδας.

Ἔτσι πιστεύοντας γιά τήν τέχνη, ἔτσι δούλεψα καί γιά τόν ἑαυτό μου. Γέλασα πάρα πολύ κάποτε ὅταν ἕνας κριτικός, θέλοντας νά μέ παινέσει, ἔγραψε πῶς τά διηγήματα τά δικά μου εἶναι βγαλμένα «μέ μιάν ἀνάσα». Καί γέλασα γιατί ἐγώ ἤξερα πῶς τό καθένα τους εἶναι βγαλμένο μέ ἑκατό ἀνάσες, μέσα σέ μία διάρκεια τέσσερων ἢ πέντε χρόνων γιά τό καθένα.

Μέσα σέ αὐτήν τή μακριά διαδικασία, τή βασανιστική ἐπεξεργασία, ὅλα τά στοιχεῖα τοῦ κάθε διηγήματος ἔπρεπε νά γίνουν *κύβοι* —κανονικοὶ κύβοι, τόσο κλειστοὶ καί τελειωμένοι πού (—τό δοκίμασα μερικές φορές) μποροῦν νά ἀλλάζουν θέση μέσα στό διήγημα ὥσπου νά βροῦν τήν τελική τους τοποθέτηση. Κύβοι, λοιπόν.

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

ΤΑΧΥΡΥΘΜΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

ΑΓΓΛΙΚΩΝ-ΓΑΛΛΙΚΩΝ-ΙΤΑΛΙΚΩΝ- ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ-ΙΣΠΑΝΙΚΩΝ

- ἀπό πεπειραμένους ξένους καί Ἕλληνες καθηγητές.
- λειτουργοῦν τμήματα 5-7 σπουδαστῶν σε ὅλα τα επίπεδα.
- ἡ ὕλη κάθε τάξης καλύπτεται σε 4 μήνες λόγω του αποτελεσματικὰ δοκιμασμένου συστήματος διδασκαλίας που εφαρμόζουμε.

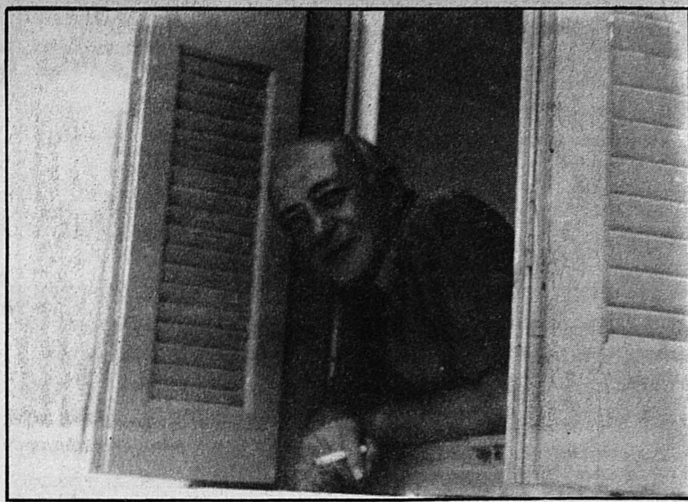
————— ΝΕΑ ΤΜΗΜΑΤΑ —————

————— ἀπο 3 Οκτωβρίου εως 10 Γενάρη —————

- Πληροφορίες γιά εγγραφές:

ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΟΙ: Σινώπης 6 – Τηλ. 7715228

(Πίσω ἀπό τον «Πύργο Αθηνῶν»)

Ἄλλά τέτοια τετραγωνισμένα στοιχεῖα, μοτίβα, εἶναι ὁλότε-
λα φυσικό νά μήν ἀφήνουν χώρο γιά καμιά περιγραφή, καμιά
λυρική παρέκβαση καί παρεκβολή. Περιορίζονται ἀναγκαστι-
κά μέσα στά πλαίσια πού κρατοῦν τόν κύβο —στά πλαίσια πού
δίνει ὁ κύβος. Ἡ πεζογραφία μου εἶναι βασικά ἀντιρομαντική.

Ἀπό κεῖ καί πέρα: Ἡ λέξη —πού ἀπό μίαν ἄλλη σκοπιά,
μῖαν ἄλλη ἀντίληψη, ἔχει τή σημασία στοιχείου πού δουλεύον-
τας μέ συνειρμούς καί μέ προεκτάσεις αὐτή γεμίζει τό πλάτος
καί τό βάθος τοῦ νοήματος— γιά μιά τέτοια τεχνική σάν αὐτή
πού ἀκολούθησα, δουλεύει μέ τήν ἀντίστροφη φορά. Δέν θέλει
νά εἶναι πλούσια, εὐχυμη, ἡχηρή, ἀλλά πρέπει νά εἶναι ἡ ἀπό-
λυτα, ἡ γυμνά συγκεκριμένη λέξη —δοσ κι' ἂν εἶναι «φτωχή»
ἀπό τήν καθημερινή χρήση. Δουλεύει δηλαδή καί αὐτή ὄχι γιά
νά δώσει αὐτή τόν δικό της νοηματικό καί συναισθηματικό
πλοῦτο στό νόημα —μά γιά νά ἐνταχθεῖ μέσα σ' αὐτό καί μέσα
σ' αὐτό νά λειτουργήσει ὑπηρετώντας το. Ὁ δάσκαλός μου ἔ-
δω ἦταν ἕνας ποιητής: Ὁ Καβάφης. Καί ἐγώ θεώρησα πάντοτε
τόν δικό μου τόν τρόπο, μεταφορά τῆς ποιητικῆς τεχνικῆς τοῦ
Καβάφη στήν πεζογραφία.

Ἔτσι —ἀκόμα μιά φορά γέλασα, ὅταν ἕνας ἄλλος κριτικός,
θέλοντας κι αὐτός νά μέ παينέσει, ἔγραψε πώς τά διηγήματά
μου ἔρχονται ἀπό τόν Τσέχωφ— αὐτόν θυμίζουν, μ' αὐτόν συγ-
γενεοῦν. Γέλασα γιατί εἶναι λάθος. Στά διηγήματα τοῦ Τσέ-
χωφ μιά μικρή κίνηση μόνο, ἕνας διάλογος, μιά τιποτένια κα-
θημερινότητα, φτάνουν καί παραφτάνουν γιά νά δημιουργή-
σουν τήν ἀτμόσφαιρα, νά στήσουν μιά ὁλόκληρη εἰκόνα ζωῆς.

Τά δικά μου τά διηγήματα δέν ἔρχονται ἀπό κεῖ. Ὑπάρχει,
—δηλαδή ἤθελα πάντοτε νά ὑπάρχει— μιά τεχνικά ὁργανωμέ-
νη *πολιορκία τοῦ θέματος* —ἔτσι εἶπε ἕνας Οὐγγαρέζος κριτι-
κός. Ὑπάρχει ἕνα στήσιμο τῶν στόχων πού πρέπει νά κατα-
κτηθοῦν καί ὑπάρχει μιά τελική πράξη —τῆς κατάκτησης.

Δέν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία πώς περισσότερο ἀπό ἑβδο-
μήντα χρόνια τώρα τό «*σπάσιμο τῆς μορφῆς*» ὅπως δουλεύεται
καί σέ ὅλες τίς ἄλλες τέχνες καί στή λογοτεχνία, σάν μιά ἀ-
πάρνηση τῆς κληρονομημένης ἀστικῆς τέχνης καί πίσω ἀπ'
αὐτήν τῆς κλονισμένης ἀστικῆς ἰδεολογίας καί κοσμοαντίλη-
ψης, ἔφερε μιά τεράστια ἀνανέωση σέ ὅλες τίς τέχνες. Χωρίς
ποτέ νά βγάλω τό καπέλο μου σέ κανέναν πού θορυβεῖ στό ὄ-
νομα τοῦ νεωτερισμοῦ, προσπάθησα νά μεταφέρω ὅσο μπο-
ροῦσα περισσότερα ἀπό τά διδάγματα αὐτῆς τῆς ἀνανέωσης
μέσα στήν ἔλλογη δική μου κατασκευή, ὅπως τήν εἶπα γρηγο-
ρότερα.

Ἦδη μέσα στά διηγήματα ἀπό «Τό Τέλος τῆς μικρῆς μας
πόλης», ἡ παλιά τεχνική εἶναι σπασμένη, ἡ προσπάθεια γιά ἐ-

πάλληλα ἐπίπεδα εἶναι δοκιμασμένη. Ἀργότερα, τή σπασμένη
αὐτή τεχνική, πού ὥστόσο θέλω νά μένει τεχνική καί νά μήν εἶ-
ναι αὐθαίρετη ἀτεχνία, τή μετέφερα στό τελευταῖο μου βιβλίο,
«Τό διπλό βιβλίο». Δέν ξέρω τί κατάφερα, λέω ἀπλῶς τί προ-
σπάθησα. Τήν ἀντίληψή μου γιά τήν τέχνη, τή λειτουργία της,
τίς ὑποχθόνιες καί μυστικές δυνάμεις πού ὁδηγοῦν στό τελειω-
μένο ἔργο τῆς τέχνης, προσπάθησα, στό ὄνομα τῆς γλυπτικῆς,
νά τίς ἐκθέσω στό διήγημα πού ἔχει τόν τίτλο «Τό φονικό τῆς
Ἰζαμπέλλας Μόλναρ».

Ἔτσι, ἐνῶ οἱ ἀληθινοί δάσκαλοί μου ἦταν οἱ κλασσικοί τοῦ
εἴδους «διήγημα» —ὁ Γκύ ντέ Μωπασάν, ὁ Κέλλερ, οἱ Σκανδι-
ναβοί, ὁ Πιραντέλλο τῶν Σικελικῶν διηγημάτων, ὁ Μώμ, οἱ
Ἀμερικάνοι— προσπάθησα ἀπό τ' ἄλλο μέρος, ὅσο μποροῦ-
σα, νά ἔχω μιά πρόζα πού νά εἶναι σύγχρονη. Κάποιοι κριτικοί,
καί εὐχαριστῶ πολύ, παῖνεσαν πολύ τό γλωσσικό μου ὄργανο,
τή συγκρότηση καί τή διάρθρωση τοῦ κάθε διηγήματος. Θά πῶ
γιά τή γλώσσα, πώς ἡ δική μας, ἡ νεοελληνική γλώσσα, εἶναι
μιά ἀπό τίς δυνατότερες γλώσσες τῆς σημερινῆς Εὐρώπης, καί
χωρίς βέβαια νά δίνω συμβουλές σέ κανένα, θά πῶ πώς μπορεί
νά εἶναι γιά τόν κάθε συγγραφέα πού θέλει λίγο νά παιδέψει τόν
ἑαυτό του, ἕνα θαυμάσιο, ἕνα μοναδικό, ἂν θέλετε, ὄργανο ἐκ-
φρασης. Δέν εἶμαι δημαγωγός, θά ἐπιθυμοῦσα ὅμως νά εἶμαι
δάσκαλος.

Γιά τή συγκρότηση, πού ἐπίσης μοῦ ἐπαῖνεσαν ἀπό χρόνια
τώρα, θά πῶ πάλι πώς δέν εἶναι παρά τό προϊόν τῆς συνειδητῆς
προσπάθειας τοῦ συγγραφέα.

Ἐνδιαφέρει βέβαια πάντοτε τό τελικό ἀποτέλεσμα. Εἶμαι
ἀπ' αὐτούς πού πιστεύουν, καί τό εἶπα κιόλας μ' αὐτά πού ἀνά-
φερα πιό πάνω, πώς ὁ σκοπός τῆς τέχνης εἶναι ἡ τέχνη καί τί-
ποτα ἀπολύτως ἄλλο. Οἱ ιδέες, οἱ ὅποιες ιδέες, οἱ προθέσεις,
τά κίνητρα, δέν μποροῦν νά ὑπάρξουν παρά μέσα ἀπό μιά μορ-
φή καλλιτεχνική, *τελειωμένη* μέσα στό κάθε δοσμένο, στό κά-
θε ξεχωριστό ἔργο τῆς τέχνης. Αὐτό κατὰ τή γνώμη μου εἶναι
χρήσιμο νά λέγεται καί νά ξαναλέγεται σήμερα, σέ μιά στιγμή
πού ὁλόκληρος ὁ κόσμος τῆς παραδομένης ἀστικῆς τέχνης
βρίσκεται σέ μιά θανάσιμη κρίση καί ἐπιζητεῖ μονάχα σάν μιά με-
τάβαση —σέ μιά στιγμή δηλαδή πού ἡ ἀπαίτηση καί ἡ ἀνάγκη
γιά τή δημιουργία μιᾶς καινούργιας τέχνης πού νά ἀνταποκρί-
νεται στόν σημερινό ἠθικό, συναισθηματικό καί πνευματικό
κόσμο μας, γίνεται ἐπιταχτική. Καί ἡ ἀνάγκη αὐτή δέν μπορεί
νά καλυφθεῖ οὔτε μέ τήν ἀγонη ἀρνηση οὔτε μέ ἀναρθρες κραυ-
γές, ἀλλά ἀποκλειστικά καί μόνο μέ μιά καινούργια τέχνη πού
ἔρχεται ἀπό μᾶς καί ἀπευθύνεται σέ μᾶς (...).

□

Θητεία στην απάτη

του Βασίλη Καραποστόλη

«... 'Ο οίκεϊος κόσμος του Κώστα κλονίζεται· η ομάδα στην οποία ανήκει, στηριγμένη, άλλοτε, στίς απαιτήσεις της παραγωγικής εργασίας, έχει μεταβληθεί, τώρα, σε μία «συμμορία λωποδυτών». Τό μόνο πού ένώνει τά μέλη της είναι ή συμμετοχή όλων στην κλοπή. 'Ο ίδιος αρχίζει κιόλας νά εμπλέκεται στην κατάσταση αυτή, «μαθαίνει» νά ζει μέσα στό κλίμα της. Ένα λάθος πού γίνεται σέ βάρος του κατά τήν πληρωμή του μισθού του αποβαίνει σχετικά μ' αυτό γεγονός καθοριστικό. 'Ανακαλύπτοντας πώς ζημιώθηκε δέν αντιδρά άμέσως, δέν διαμαρτύρεται· ύποψιάζεται πώς δέν έπρόκειτο γιά κάτι τυχαίο, διαισθάνεται τό ατελέσφορο μιās καταγγελίας; Γεγονός είναι πώς χωρίς νά δίνει ό ίδιος καμιά έρμηνεία σ' αυτό, παραμένει άδρανής, ώπου νά άρπάξει, άργότερα, τήν ευκαιρία μιās άλλης άνωμαλίας στή μισθοδοσία και νά εισπράξει μισθό μεγαλύτερο από τόν κανονικό.

Παρατηρεί έκπληκτος στόν έαυτό του τά άποτελέσματα μιās μύησης στούς κανόνες τής άδηλης διεκπεραίωσης· κάποιες λεπτές κοινωνικές «γνώσεις» πρέπει νά του υπαγόρευσαν τήν άποσιώπηση τών γεγονότων τόσο τήν πρώτη όσο και τή δεύτερη φορά, και νά πού έπιβεβαιώθηκαν: ή άποζημίωσή του ήταν μιá διαδικασία σχετικά γρήγορη. Μοιάζει, γιά μιá στιγμή, σάν ή απάτη νά μήν ύπάρχει παρά γιά νά διορθώνει άτέλειες και παρεκβάσεις, νά άποκαθιστά μέ τόν τρόπο της τή διασαλευμένη τάξη τών συναλλαγών. 'Αραγε, λοιπόν, προσφέρεται ως τό μέσο πού αυθόρμητα σχεδόν ό φτωχός και άνασφαλής χρησιμοποιεί γιά νά άντισταθμίσει τή θεσμική άφερεγγυότητα, τήν έλλειψη κάθε έμπιστοσύνης ότι θά τηρηθούν μέ μιá έννοια τυπική —γι' αυτόν όμως τόσο ουσιώδη— δσα προβλέπεται νά τηρηθούν;

'Από τήν άλλη πλευρά όμως ή εξάπλωση τής απάτης συνεπάγεται ύπονόμευση τής άμοιβαίας έμπιστοσύνης, φοβία του άλλου, τυραννία τής άβεβαιότητας· και τό άποτέλεσμα, είναι νά πέφτει όλόκληρο τό βάρος τών ύποχρεώσεων τής άτομικής έπιβίωσης στούς ώμους τών ίδιων τών ατόμων, ακόμη λιγότερο προστατευμένων τώρα, από θεσμούς και κυρώσεις, από τήν αυστηρότητα ακόμη μιās τιμωρού κοινής γνώμης. Γιατί όταν κανείς καταφάσκει γενικά στήν άνομία μέ τήν προσδοκία νά λειτουργήσει ευνοϊκά γιά τά συμφέροντά του, δέν μπορεί νά έπικαλείται τό νόμο στήν περίπτωση πού αυτή στραφεί έναντίον τους. 'Η έλληνική κοινωνία φαίνεται νά άντλεί τήν άνοχή της άπέναντι στήν άνομία από τίς ένοχές τών άτομικών της μελών.

Οί μέθοδοι τής απάτης είναι τόσο άφομοιωμένες και νομιμοποιημένες στήν καθημερινή ζωή ώστε ό Κώστας νιώθει πώς άποτελούν τό φυσικό της πλαίσιο, ένα άναπόφευκτο στάδιο τής κοινωνικοποίησης τών ατόμων. Έτσι «φυσικά», σάν νά μήν έπρόκειτο γιά μιá παρέκλιση του συνηθισμένου ή του δέοντος, καλείται και ό ίδιος νά θητεύσει στήν απάτη. Δέν θά έπρεπε όμως νά ξεφύγει από τήν προσοχή μας τό ότι ή περίεργη αυτή κοινωνικοποίηση συνοδεύεται συχνά στήν Έλλάδα από τήν έπικληση μιās εξίσου περιέργης ήθικης. Πίσω από τή συστηματική καλλιέργεια του «κακού», τή νοημοσύνη εκείνη πού εκγυμνάζεται άκούραστα μέ δόλιους ύπολογισμούς και τεχνάσματα, θά βρούμε τόν ίσχυρισμό, και τή δικαιολογία, πώς όλα αυτά φανερώνουν μόνο τή συνεχή ένεργοποίηση έ-

νός ένστίκτου αὐτοσυντήρησης (γι' αυτό και ή απάτη θεωρείται φυσική): τό άτομικό μου συμφέρον ύποτίθεται πώς δέχεται ή πρόκειται νά δεχτεί μιάν άπρόκλητη έπίθεση ενός συμφέροντος άλλοτρίου και άθέμιτου —ή έπίθεση του άλλου έπιφέρει τήν άμυντική μου αντίδραση· άπατώντας έπομένως δέν κάνω τίποτα χειρότερο από τό νά άνταποδίδω ή νά άποσοβώ μιá απάτη σέ βάρος μου. Νά, μέ δύο λόγια ή ήθική μυθολογία πού στήν έλληνική κοινωνία μετατρέπεται τίς δι-υποκειμενικές σχέσεις σέ σχέσεις άμοιβαίας κακοπιστίας. Αυτή πού επιδιώκοντας νά άπαλλάξει τά άτομα από κάθε ί-χνος βούλησης βλαπτικής γιά τόν άλλο, συσκοτίζει όλोकληρωτικά τό ζήτημα τής ύπαιτιότητας, και γι' αυτό καταρρέει ως ήθική.

'Ο ήρωας του Χατζή παραδέχεται τήν έθελουφλία πού συνοδεύει τή θητεία του στήν απάτη. 'Ανταπέδωσε ένα λάθος —πιθανόν σκόπιμο— μ' ένα δικό του σκόπιμο «λάθος», εξισορρόπησε τό συμφέρον του μέ τά ίδια μέσα πού αυτό προσβλήθηκε· και είναι άκριβώς αυτή ή έξομίσωση τών μέσων πού διατηρεί τόν κύκλο τής εξαπάτησης. 'Η λογική ώστόσο τής άνταπόδοσης άποκαλύπτεται σαθρή γιά όποιον έπιχειρεί νά ύπερβεί τήν άτομικότητά του έννοώντας νά ζει κοινωνικά μέσα στήν κοινωνία, άναγνωρίζοντας δηλαδή κανόνες συμβίωσης. Γι' αυτόν μιá παρόμοια λογική άναγορευμένη σέ αρχή τής κοινωνικής ζωής, καταλήγει σέ καθαρό παραλογισμό από τή σκοπιά του συνόλου: «'Ολοι τους νομίζουν τόν έαυτό τους έξυπνότερο από τούς άλλους— ό καθένας τους πιστεύει πώς θά 'ναι αυτός πού θά βγει κερδισμένος. Και στό τέλος, λέω, βγαίνουμε όλοι ζημιωμένοι». 'Ομως στήν Έλλάδα ή κοινωνία τείνει νά έξαχνωθεί, γίνεται σκιά, άφηρημένη ιδέα πού κανένας θεσμός, συμπεριφορά ή γλώσσα δέν μπορεί νά τήν εκπροσωπήσει, νά τήν άποδώσει πειστικά. Γι' αυτό ό κίνδυνος πού συνεπάγεται ή άποσύνθεση του κοινωνικού όλου από τήν επέκταση τής απάτης φαίνεται απόμακρος στά άτομα.

Στό ζήλο του τό ύποκείμενο τής απάτης άποκαλύπτεται καθοδηγημένο από τήν πίστη ότι ή βλάβη του συνόλου δέν θά πλήξει και τό ίδιο· ή πρακτική του στηρίζεται στήν προσδοκία τής εξαίρεσης. 'Ακόμη και όταν άποτύχει, όταν είναι αυτός πού εξαπατάται από έναν άλλο πιό έπιτήδειο ή λιγότερο διστακτικό ως πρός τά μέσα πού χρησιμοποιεί, δέν θά προκύπτει κάποια σοβαρή μεταστροφή στίς εκτιμήσεις του. 'Οπως κανένα «άόρατο χέρι» δέν έμπόδισε τόν άλλο νά προβεί στίς άνομες ενέργειές του, έτσι και τίποτα δέν θά άποτρέψει τόν ίδιο νά άντεπιτεθεί προσφεύγοντας σέ μεθόδους εξίσου άνομες. Είναι λοιπόν σέ θέση νά άνέχεται τό ένδεχόμενο τής ζημιάς, νά τό ύπομένει χωρίς νά πανικοβάλλεται στήν ιδέα του. 'Η κοινωνία είναι έλαστική μέχρι σημείου άνυπαρξίας, και άργά ή γρήγορα θά έλθει ή σειρά του νά άνταποδώσει τό κτύπημα, όταν οι περιστάσεις είναι πιό ευνοϊκές. Κάθε φορά που επιτυγχάνει, έχει συμβεί μιá εξαίρεση ύπέρ του, κάθε φορά πού άποτυγχάνει μιá εξαίρεση σέ βάρος του. 'Ενόσω ή τάξη τής κοινωνίας άναπαριστάνεται σέ μιá τόσο θολή εικόνα, άνετα και αυτός μπορεί νά βασιστεί στόν παράδοξο νόμο τής κοινωνικής άταξίας: κανείς ζημιωμένος (έξαπατημένος) δέν είναι δυνατό νά παραμείνει τέτοιος άν μέ τή σειρά του επιδιώκει νά ζημιώνει (έξαπατά).

Το κείμενο που δημοσιεύεται εδώ είναι απόσπασμα από το βιβλίο του Βασίλη Καραποστόλη «Η Αδιαχώρητη Κοινωνία - ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία», που κυκλοφόρησε μόλις από τις εκδόσεις «Πολύτυπο». Το απόσπασμα ανήκει στο πρώτο μέρος του βιβλίου, όπου εξετάζεται το «Διπλό βιβλίο» του Δ. Χατζή.

Ἡ ἐγρήγορη τοῦ ἀπατεώνα ἐκλαμβάνει ὡς βέβαιο τό λήθαργο τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ἡ ἄγρυπνη ἀτομική του σκοπιμότητα προϋποθέτει τή συντυχία μιᾶς νωθρῆς κοινωνίας. Ἀγνοεῖ ἡ ἀρνεῖται, μέ ἄλλα λόγια, τό ἐνδεχόμενο νά ἐπαναδράσει τό σύνολο ἔτσι ὥστε ἀπό τή ζημιά του νά ζημιωθεῖ ὁ καθένας ξεχωριστά. Ἀπό πολλές πλευρές βρίσκεται, ἀσφαλῶς, μακριά ἀπό τήν πραγματικότητα, ἂν οἱ ἔννοιες: κοινωνικό σύνολο, ἀναγκαιότητες τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, δέν εἶναι ἀπλά νοητικά κατασκευάσματα ἄδεια ἀπό περιεχόμενο. Τό πρόβλημα ὅμως εἶναι ὅτι ἂν τό σύνολο ὀριστεῖ ἀπό τά άτομα μέ αὐτή τήν ἔννοια, ἂν διαδοθεῖ πλατεία ἡ προσδοκία τῆς ἐξαίρεσης, τῆς διαφυγῆς ἀπό τήν κοινωνική ἐπανάδραση, καί ἂν, τέλος, ἐπηρεάσει καί ἄλλες ἀντιλήψεις καί ἀξίες, τότε τά κοινωνικά ὑποκείμενα θά συμπεριφέρονται σάν νά μὴν ἦταν κοινωνικά. Καί αὐτό βέβαια ἔχει τίς γενικότερες συνέπειές του: τό κοινωνικό θά ἐνσκήπτει τότε ξαφνικά, σάν ξένο σῶμα πού συνθλίβει μέ τό γιγάντιο ὄγκο του τίς ἀτομικές ἐπιδιώξεις· ἡ κοινωνία θά παρουσιάζεται πάντα σάν κάτι διαφορετικό ἀπό αὐτό μέσα στό ὁποῖο καί τό ὁποῖο ζοῦν τά άτομα.

Ἡ ἐμπειρία πού ὁ Κώστας ἀποκτᾷ ἀπ' αὐτή τήν κοινωνία τῆς ἐξαπάτησης τείνει νά ἐπισιχάσει τήν ἐμπειρία τῆς ταξικῆς κοινωνίας. Στή δεύτερη αὐτή γνωρίζει ποιός ἀντιπαρατίθεται σέ ποιόν, ποιά κοινωνική συλλογικότητα εἶναι, ἀπό τήν ἀντικειμενικά προσδιορισμένη θέση της, ἀντίπαλη ἢ σύμμαχος σέ κάποια ἄλλη. Στήν πρώτη ὅμως δύσκολα ἀποκτᾷ μιᾶ παρόμοια γνώση· τά σημεῖα ἀντιπαράθεσης βρίσκονται διάσπαρτα παντοῦ, ἀνάμεσα στίς συλλογικότητες, ἀλλά καί στό ἐσωτερικό καθεμιᾶς, ἀνάμεσα στά μέλη τους. Ὅλοι εἶναι δυνατό νά στραφοῦν μέ τόν ἕνα ἢ τόν ἄλλο τρόπο ἐναντίον ὄλων, καί αὐτό στό ὁποῖο καθένας ὑπολογίζει γιά νά ἐπικρατήσει πάνω στόν ἄλλο, πολλές φορές δέν εἶναι τόσο ἡ κοινωνική του θέση ὅσο ἡ ἀτομική του δεξιότητα στήν παραπλάνηση, σέ τελευταία ἀνάλυση ἡ ἀπόφαση νά ἀκολουθήσει μέχρι τό τέλος του τό δρόμο τοῦ ἀτομικοῦ ὀφέλους, νά ἀποσπάσει τό μέγιστο δυνατό ἀπό τούς ἄλλους.

Βιώνοντας τούς μετασχηματισμούς τοῦ ἐργασιακοῦ του χώρου, δεχόμενος τίς συνέπειές τους καί ἀναπαράγοντάς τες ὁ ἴδιος, παρασυρμένος ἀπό τήν κοινή πρακτική, ἔχει ἀρχίσει νά πείθεται πῶς ἡ ἀπάτη εἶναι ἐξίσου θεμελιώδης ὅρος μέ τήν ἐκμετάλλευση· διαποτίζει τίς ταξικές σχέσεις, κάθε εἶδους κοινωνική σχέση. Οἱ κοινωνικές συναντήσεις πού καθιερώνει εἶναι συναντήσεις ὀπισθοβούλων ἀτόμων, ὅπου οἱ ἐπιδιώξεις καί τά συμφέροντα παραμένουν ἀδήλωτα ἀπό κάθε πλευρά, γι' αὐτό καί δέν τίθεται θέμα παραχωρήσεων —τό κλίμα τους, εἶναι αὐτό τοῦ ἀκήρυκτου πολέμου, μέ σπάνιες ἀνοιχτές συγχρούσεις καί μέ πολύ συχνές μονομερεῖς αἰφνιδιαστικές ἐπιθέσεις κυρίως ἐναντίον τῶν ἀνυπόπτων. Αὐτό ἰδιαίτερα τό στοιχεῖο τῆς συγκαλυμμένης ἀλλά ἀδίστακτης βίας πού διακρίνεται στήν ἀπάτη, τόν φέρνει πίσω στήν ἐμπειρία τῆς φτώχειας, στό φόβο της καί τήν ἐπιθετικότητα πού αὐτός γεννᾷ. Ὡστε λοιπόν ἡ κοινωνική του ἐμπειρία δέν κατόρθωσε νά τόν ὀδηγήσει πέρα ἀπό τόν ἀτέρμονο ἀτομικό ἀγῶνα κατά τῆς στέρησης, πέρα ἀπό τήν ἀνάγκη καί τόν ὀρισμό πού αὐτή δίνει στήν ὕπαρξή του; ...»

ἡ νέα ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Τεύχος 11 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1982

Στο 11ο τεύχος

της **ΝΕΑΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ**

Greenpeace: Οι πειρατές της αντι-βίας.
Γράφουν: **Ηλίας Ευθυμίουπουλος, Μιχάλης Μοδινός.**

Χάινριχ Μπελ: Αφιέρωμα στον μεγάλο Γερμανό λογοτέχνη. Επιμέλεια **Μιχάλης Μοδινός.**

Ν. Μάργαρης: Οι πεταλούδες της Ρόδου.

Τ. Αδαμακόπουλος: Η Γκιώνα στην εποχή του βωξίτη.

Π. Παναγιωτίδης: Τεχνητά «ψαρόσπιτα».

Θ. Βαλαβανίδης: Υπαρκτός σοσιαλισμός και περιβάλλον.

Μ. Νιτσόπουλος: Οικοψυχολογία ή περιβαλλοντική ψυχολογία.

Δ. Γεωργακάκης: Λίπασμα και βιοαέριο απ' τα απόβλητα των χοιροτροφείων.

Π. Παπαϊωάννου: Πυρηνική μεταμέλεια.

Η. Ευθυμίουπουλος: Η καλή ενέργεια και η κακή ιδιωτική πρωτοβουλία.

Στη συνέντευξη του μήνα ο **Λεωνίδας Λουλούδης** μας μεταφέρει στον μεγάλο-κοσμο του μικρο-χειροτέχνη **Ἀγγελου Παπαδημητρίου.**

Απ' το τέλος της μικρής μας πόλης, στη Στουτγκάρτη -την πολιτεία των ξένων...

της Φωτεινής Μαργαρίτη*

Δεν υπάρχει αστικό τοπίο που η μια ή η άλλη κοινωνική τάξη και ομάδα να μην έχει αφήσει πάνω του τα σημάδια της...

Όσο κι αν φαίνεται αυτό, στις μέρες μας πιά, σχεδόν αυταπόδεικτη αλήθεια, το διάστημα ανάμεσα σ' αυτή την αλήθεια και την διερεύνηση, την αναπαράστασή της με υλικές μορφές, είναι τόσο ευρύ και πολύπλοκο, όσο πρωτοφανέρωτα πολύπλοκες για τον ανθρώπινο πολιτισμό, σύνθετες ενότητες ζωής, ανατρεπτικές, παρουσιάζονται σήμερα οι πόλεις. Οι πόλεις που ξεπερνάνε τα όριά τους, μετατρέπονται σε αστικό χώρο, καταργώντας την κοινωνική στασιμότητα που είναι χαρακτηριστική της «κλειστής κοινωνίας» και μιας εξέλιξης οργανικής, αργής, τακτικής, που επιτρέπει πιά απλές αναγωγές στο χώρο...

Τη «μικρή πόλη» μπορούσες να την συλλάβεις πανοραμικά, να την διασχίσεις απ' άκρου εις άκρον, να καταγράψεις τη λειτουργική και κοινωνική της διαφοροποίηση, ανάλογα με το είδος του επαγγέλματος ή της βιοτεχνίας, ανάλογα με το βαθμό της φτώχειας ή του πλούτου. Όμως από κείνη τη μέρα που «οί σάλπιγγες των νέων καιρών γκρεμίζαν από θεμέλια τά τείχη της ταμπάκινης Ίεριχως μέσα σέ πανδαιμόνιο απ' ούρλιαχτά μηχανών», το τέλος της μικρής μας πόλης σήμανε... Και η συνέχεια; «Σεβρά, λουστρίνια, αδιάβροχα τά φέρναν απόξω φτηνότερα και καλλίτερα δουλεμένα, ακόμα και τίς βακέτες και τά σολοδέρματα. Δυό τρείς παλιοί δερματέμποροι στο παζάρι της πόλης τό βρήκανε συμφερότερο, αντίς νά παιδεύονται μέ τούς ταμπάκους, νά μαζώνουνε τά τομάρια και νά τά στέλνουν άκατέργαστα στην Ίταλία, στή Μασσαλία, ακόμα και στή Σύρα, γιά νά τ' άργαστούν εκεί». Η Σύρα έσβησε κι αυτή σιγά-σιγά, λίγο αργότερα. Ο συγγραφέας μίλησε και για τη συνέχεια. Για τους απόγονους του Σιούλα του Ταμπάκου. Για την ξένη πόλη που δέχεται έναν ολόκληρο κόσμο απ' έξω, απ' όλη τη χώρα, απ' όλες τις χώρες. Τον κόσμο της ανάγκης, που γεννάει η μεγάλη ρήξη ανάμεσα στον αγροτικό και τον αστικό χώρο, ανάμεσα στην ανάπτυξη και την μη ανάπτυξη. Την πόλη που είναι ανοιχτή σ' ένα κόσμο με διαφορετική υπόσταση, όχι μόνο κοινωνική και οικονομική, αλλά και εθνική. Οι ομάδες του, απ' την διαφορετική κοινωνική τους θέση, τις εθνικές τους παραδόσεις, τον τρόπο ζωής, διαφοροποιούνται βαθιά, όμως δεν αυτοπεριχαράκωνονται στις επαγγελματικές συνοικίες όπως συνέβαινε στην μικρή μας πόλη, αλλά παρατίθενται η μια πλάι στην άλλη, η μια στην υπηρεσία της άλλης, διασταυρώνονται και συναντώνται ασταμάτητα, χωρίς να συγχωνεύονται στην πραγματικότητα ποτέ. Πίσω απ' την αυστηρή αυτή τη φορά λειτουργική διάρθρωση της πόλης, χαινούν και πάλι οι κοινωνικές διαιρέσεις με νέους πιο συντελεστές, με νέο πρόσωπο.

Μπροστά σ' αυτή την πλούσια κινητικότητα δυνάμεων που σφύζουν

* Η Φωτεινή Μαργαρίτη είναι αρχιτέκτων. Ασχολείται, μεταξύ άλλων, με τη διερεύνηση της πόλης στη νεοελληνική λογοτεχνία. Η μελέτη της «Η αναπαράσταση της πόλης του μετανάστη στο ΔΙΠΛΟ ΒΙΒΛΙΟ του Δημ. Χατζή» (απ' όπου και το απόσπασμα που δημοσιεύουμε) είναι μεταπτυχιακή εργασία που υποβλήθηκε στην Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales (Γαλλία) το 1980.

Μέσα σ' ένα σταθμό της Δυτ. Γερμανίας:
«Οι νέοι σκλάβοι της Ευρώπης».

(φωτ: «Le temps des gares»)

από ζωή και αντιφάσεις, η ερμηνεία του χώρου δε μπορεί να αρκείται σε μια αποσπασματική θεώρηση των γεγονότων, των στατιστικών δεδομένων και στοιχείων ή σε μια απλή προβολή της κοινωνίας στο έδαφος, όπως και ολόκληρη η γνώση σήμερα δεν μπορεί να μένει φυλακισμένη στα όρια της μιας ή της άλλης επιστήμης, χρειάζεται να γίνεται όσο το δυνατό πιο καθολική. Σ' αυτή την καθολικότητα της γνώσης του χώρου, το αντίβαρο στην κατακερματισμένη του δομή και εικόνα, η λογοτεχνία, συμβάλλει με πολλά μέσα και κυρίως με την αυθόρμητη συχνά ικανότητά της να αποδίδει το φυσικό ανάγλυφο όχι αυτάρεσκα, αλλά σαν πεδίο ηθικής και κοινωνικής δράσης μιας ολόκληρης εποχής.

Η λογοτεχνία έχει απ' αυτή την άποψη μια μακριά παράδοση, τέτοια που σήμερα άφοβα κανείς να την κατατάσσει στις διανοητικές πηγές της μοντέρνας πολεοδομίας. Όταν, τον περασμένο αιώνα, οι πόλεις εκτινάσσονται στο ζενίθ της εκβιομηχάνισης και της προόδου, οι λογοτέχνες μαζί με τους ιερείς, τους γιατρούς, τους οικονομολόγους και τους φιλόσοφους, τα πιο καλλιεργημένα πνεύματα της εποχής, διαμορφώνουν ένα πρώτο σύστημα ιδεών γύρω απ' την πόλη. Μετατρέπονται στην πλειοψηφία τους στα πρώτα κοινωνικά αντισώματα της τάξης που επαγγέλλεται στον κόσμο το Θαύμα της τεχνολογίας και της επιστήμης. Το Παρίσι του Β. Ουγκώ, του Μπαλζάκ και του Ζολά, το Λονδίνο ή το φανταστικό Κοκτάουν του Ντίκενς, είναι έργα-σταθμοί στην απόδοση των μεταλλαγών και μεταμορφώσεων που φέρνει ο αστικός κόσμος στον χώρο.

«Τα άθλια εργατικά προάστια διαδέχονται οι συνοικίες των προνομιούχων. Τους φτωχούς διαδέχονται οι πλούσιοι, τα πρόσωπα του Ντίκενς αντηχούν σ' εκείνα του Μπαλζάκ»¹. Αυτό το λογοτεχνικό, οπτικό και κοινωνικό πανόραμα, μπορεί να σταθεί άφοβα πλάι στα κείμενα του Ένγκελς για την αγγλική βιομηχανική πόλη της εποχής, για την Τραγωδία των Μοντέρνων Καιρών, στα σύνορα με το Θαύμα...

Δεν είναι λοιπόν υπερβολή πως «... ο λογοτέχνης έκφρασε πολύ πριν τον γεωγράφο και τον ιστορικό, την επιθυμία να κατανοήσει τα φαινόμενα της πόλης και να πλάσει με την περιγραφή την εικόνα της»².

* * *

Απ' τις αρχές του 19ου αιώνα μέχρι σήμερα, η πόλη σταδιακά παύει να είναι μέσα στη λογοτεχνία απλά το θέατρο των γεγονότων και των ατομικών ή κοινωνικών συγκρούσεων, αποκτάει ενεργό ρόλο, συμμετέχει στην ιστορία των ανθρώπων και την διαμορφώνει. Το αστυνομικό μυθιστόρημα π.χ., θα είναι σχεδόν πάντα ένα μυθιστόρημα της πόλης και η εγκληματικότητα των πόλεων που υπαγορεύεται σε μεγάλο βαθμό απ' τους υλικούς όρους ζωής μέσα σ' αυτές, στα άθλια προάστια που τις περικυκλώνουν, θα γίνει ένας απ' τους μύθους της εποχής μας. Δεν είναι το μόνο παράδειγμα...

Απ' αυτή την σκοπιά (και όχι μόνο) το «Τέλος της μικρής μας πόλης» του Δ. Χατζή υπήρξε τομή στην νεοελληνική λογοτεχνία. Η πό-

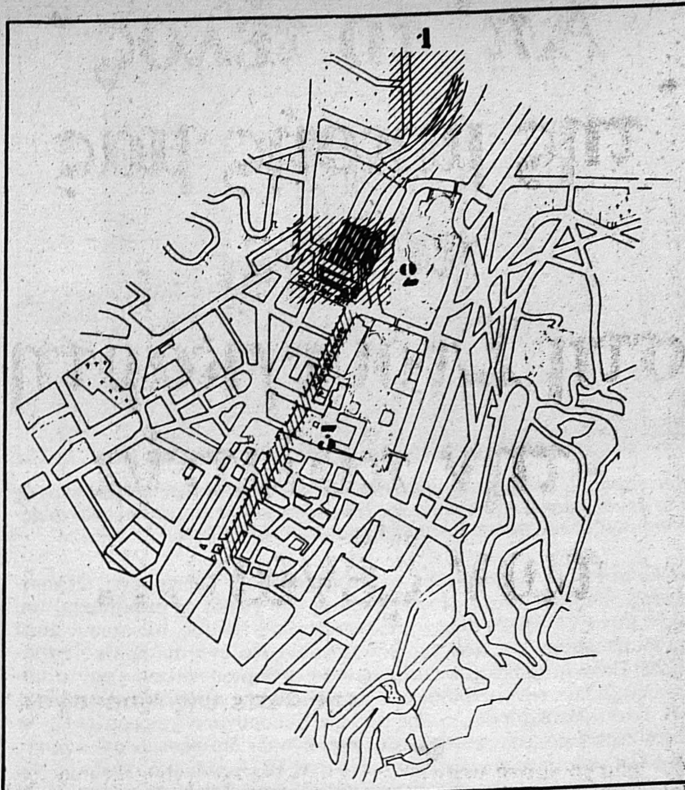
λη, ο πρωταγωνιστής, αποσυντίθεται, μακριά απ' τα πρόσωπα, που με τούτο και κείνο και τόνα και τ' άλλο, με το σήμερα και με το αύριο, δε προφταίνουν μια στιγμή να σταθούν και να ιδούν τι γίνεται ολόγυρά τους. Τους συμπαρασύρει κι αυτούς, τους αλλάζει, τους καταστρέφει, τους μεταμορφώνει... Η πόλη δεν είναι το πλαίσιο, όπως στην κλασική ηθογραφία, αλλά ο δράστης των μεγάλων αστικών αλλαγών, μιας μεγάλης ανατροπής που θα την ξανασυναντήσουμε στο «Διπλό βιβλίο», στη Γερμανία πια, στη Στουτγκάρτη, στη μεγάλη πολιτεία, την πολιτεία των ξένων...

Ένα μικρό ρωμείο στη Στουτγκάρδη

«Ένα μικρό ρωμείο, σαράντα χιλιάδες ψυχές, είμαστε δώ σέ τούτη τήν πόλη. Περισσότεροι δηλαδή κι απ' όλο τό Βόλο». Έλληνες, Ιταλοί, Γιουγκοσλάβοι, Ισπανοί, Τούρκοι, Πορτογάλοι. Γκασταρμπάιτερ. Και μαζί μ' αυτούς κι ένα πλήθος εσωτερικών μεταναστών. Η λογική μιας αστικής ανάπτυξης που επιβάλλει την ερήμωση της υπαίθρου και τον γιγαντισμό των πόλεων, τους ενοποιεί σ' ένα σύνολο εξερισμένων απ' την γενέθλια γη μέσα ή έξω απ' την χώρα, που εκβάλλουν εδώ, στην μεγάλη πολιτεία. Και μεγάλη πολιτεία στην γλώσσα της πολεοδομίας, σημαίνει όλη εκείνη την αστική συγκέντρωση γύρω απ' την Στουτγκάρδη με τις βιομηχανικές συνοικίες στις κοιλάδες του Νέκαρ (το Bad Cannstadt, το Feuerbach, το Zuffenhausen...) και τις πόλεις-δορυφόρους, που μαζί με την αστική συγκέντρωση του Ρήνου-Ρουρ και τις αστικές περιοχές του Αμβούργου και του Μονάχου είναι μια απ' τις νευραλγικές περιοχές της ΟΔΓ. Επιχειρήσεις όπως η Daimler-Benz, η Bosch, η Lorenz, η Porsche... είναι εγκατεστημένες εδώ. Το 1976, οι Γκασταρμπάιτερ φτάνουν τις 300.000, περίπου το 15% του συνολικού πληθυσμού. Στο σύνολο τους σχεδόν, αγρότες. Όπως ο Κώστας του «Διπλού Βιβλίου» απ' την Σούρπη, λίγο πιο κάτω απ' το Βόλο ή ο Σκουρογιάννης απ' το Ντομπρίνοβο, «ή τελευταία άρκουδα της Πίνδου»... Μπορεί εν τω μεταξύ να μεσολάβησε η μικρή πόλη, πριν φτάσουν εδώ. Τα Γιάννενα, ο Βόλος, η Σύρα... Όμως, τα ταμπάκια, τα ξυλάδικα, τους βαρελάδες που πέθαναν, την συνεχειακή αποσύνθεση της μικρής πόλης, διαδέχτηκαν τα χαμαλίκια, τα θελήματα, τα φορτώματα, τα ξεφορτώματα, η δουλειά στα γιαπιά, κι εκείνο το «ξύλαδικο του Βόλου» της τύχης ολότελα, που τ' αφεντικό του «γι' άλλο σκοπό το μάζεψε αυτός τ' κλεψιμέικα τ' λεφτά του. Είχε άρχισει κι άγόραζε χέρσους τόπους, κάτω από τή Ζαγορά, ανάμεσα σέ Χορευτό και Πουρί, νά τ' πουλήσει γιά οικόπεδα άργότερα — νά τήν άρπάξει δηλαδή τήν καλή — μιά κι έξω...». Αυτή είναι η αφετηρία, η γενέθλια γη, με την ιδιότητα μεταπολεμική αστική ανάπτυξη. Η γεωγραφική μετάθεση σε μια ιδιότητα μεταπολεμική αστική πραγματικότητα γεννάει αυτόματα το πρόβλημα της ρήξης και της συνέχειας, της απώλειας και της ένταξης. Ανάμεσα σ' αυτούς τους δύο πόλους θα κινείται ασταμάτητα η αναπαράσταση της ξένης πολιτείας απ' τα πρόσωπα του «Διπλού βιβλίου».

Είκοσι χρόνια έμεινε ο Σκουρογιάννης στη Στουτγκάρτη. Και γύρισε ξανά στο Ντομπρίνοβο. «Έτσι πού τότε τάξει στον έαυτό του. Αυτό τό Ντομπρίνοβο ήταν τό στήριγμα της καρδιάς του στά χρόνια της ξενιτειάς, είχαν τό τέμμα του μακρινού ταξιδιού του — κι ή ανταμοιβή του μαζί. Τά μέγала βουνά της πατρίδας έρχόνταν και ξαναρχόνταν στην έρμιά του ξένου του τόπου, σκεπαζόντας μέ τήν άχλύ τή γαλάζια τους τήν καταχνιά της βορεινής πολιτείας. Και τό βράδυ πάλι, καθώς έκλεινε άποσταμένος τά μάτια του, τό ξερό, τό μονότονο δλη μέρα κροτάλισμα των σιδερεικών πού βούιζε άκόμα στ' αυτιά του, σκεπαζότανε σιγά-σιγά από κείνο τό γνώριμο, τό βαθύ τους ανάσασμα των χιλιάδων πεύκων κ' έλάτων στον Πίνδο — εκεί σέ κείνον τόν τόπο, πούταν ό τόπος του, όσο δέν είτανε κανενός — κι άποκοιμιότανε μέσα σ' αυτόν...». Η Στουτγκάρτη, ήταν η απόλυτη κατάσχεση της φύσης (τόλεγε συχνά ο Λε Κορμπυζιέ για τις σύγχρονες πόλεις). Ένα τέχνητο περιβάλλον σχεδόν βίαιο. Όλα θυσιασμένα στην ανάπτυξη, στην ταχύτητα και το καταναλωτικό θαύμα, στη νόρμα... «Έτσι. Είκοσι χρόνια. Έφτά χιλιάδες τρακόσιες μέρες — κάπου χίλια κοψίματα τή μέρα — δύο κοψίματα στό λεφτό — είναι ή νόρμα — έγώ του τάκανα αυτά τά μετρήματα. Έφτά χιλιάδες τρακόσια τά βράδια, τά τέτοια βράδια — αυτά τά μετρήσε μόνος του — τό κάθε βράδυ μέ τόν καημό του. 'Η Γερμανία, ή Στουτγκάρτη, κτίρια μέγала, δρόμοι φωτισμένοι, κέντρα, θεάματα — όλα του μείνανε ξένα, πεντάξένα, μακριά απ' αυτόν, αδιάφορα, άνύπαρκτα — μιά μάντρα κλεισμένη γύρω του. Ψηλή, κλειστή γύρω-γύρω, μέ κάποιες μικρές χαμηλές πορτοπούλες — άνοίγει ή κάθε μία κάθε πρωί — βγάξει στήν Α-ΕΓΚ — άνοίγει ή άλλη τό μεσημέρι — στήν καντίνα βγάξει μανάχα — τό βράδυ άνοίγεται ή τρίτη — φαίνεται νά 'ναι μεγάλη, πλατύτερη — πουθενά δέ βγάξει κι αυτή, στό σταθμό μανάχα, στό έλληνικό καφε-νείο, στό «χάιμ» — και ξανακλείνουν πίσω τον κάθε φορά πού περνάει. Αυτή 'ταν ή Γερμανία του Σκουρογιάννη»...

Ο Σκουρογιάννης κουβάλησε κι εγκατέστησε στη Στουτγκάρτη το Ντομπρίνοβο, τον τόπο του. Έτσι, ο μόνος αυθεντικός χώρος που βιώνει μέσα στην ξένη πολιτεία είναι το εργοστάσιο, η ΑΕΓΚ. Το «χάιμ», η κάμαρά του, είναι τόπος ουδέτερος — το υπνωτήριο. Ακόμη

Αναπαράσταση της πόλης. Η πόλη είναι:
1. Το εργοστάσιο (ΑΟΥΤΕΛ - ΑΟΥΤΟ ΕΛΕΚΤΡΙΚΑ)
2. Ο σταθμός. 3. Το κέντρο, η μεγάλη λεωφόρος

Στουτγκάρδη, η κεντρική λεωφόρος (Königstrasse) «μέ τις ρεκλάμες, τα κα-
ταστήματα, τά μάρ, τίς βιτρίνες...».

Bad Cannstadt, στην περιφέρεια — πόλος επιχειρήσεων και εργατικής κα-
τοικίας. Bad Cannstadt, συνοικία των εμικρηδών.

Στουτγάρδη, ο σιδηροδρομικός σταθμός — ο επιβλητικός ψηλός πύργος με το μεγάλο ρολόι και το σήμα της Mercedes, για να επιβάλλει στον ουρανό της μοντέρνας πόλης το τυπικό μιας νέας θρησκείας...

κι εδώ τα όνειρα του αφορούν το Ντομπρίνοβο... Τι απομένει; Οι νησίδες της πατρίδας — μια αναπαράσταση στο χώρο, σε σμίκρυνση, του τόπου καταγωγής. Το ελληνικό καφενείο, ο σταθμός, υλοποιούν αυτή την ιδιαίτερη χρήση, που τους δίνει αυτόματα ένα συμβολικό χαρακτήρα. Είναι οι χώροι που εναρκώνουν τη δημιουργία ενός φανταστικού δεσμού με την πατρίδα, στο περιθώριο της πραγματικής πόλης.

Η αναπαράσταση της πόλης απ' τον Σκουρογιάννη εκφράζει την οριακή περίπτωση των εθνικών και κοινωνικών διαιρέσεων στον χώρο, μια άλλη εκδοχή των νέγρικών γκέτο στις ΗΠΑ, μια εκδοχή όμως που δεν καταγράφεται στο πλάνο της πόλης, γιατί δεν είναι πραγματική.

Ο συγγραφέας θα μιλήσει για την πραγματική Στουτγκάρτη των ξένων, μέσα απ' την αναπαράσταση της πόλης απ' το άλλο πρόσωπο, το κεντρικό. Η στάση του είναι στάση «αποδοχής» της ξένης πολιτείας, χωρίς να αναιρεί τις μεγάλες κοινωνικές και εθνικές αντιθέσεις που είναι σύμφυτες με την παρουσία του εδώ, άρα αντιπροσωπευτικές και για την υπόλοιπη ομάδα. Είναι προσπάθεια εκλογίκευσης της αντίθεσης ανάμεσα στη χώρα καταγωγής και τον τόπο υποδοχής, προσπάθεια αφομοίωσης στην ξένη πολιτεία. Γι' αυτό και ο χώρος, ο πραγματικός χώρος υφίσταται μια συνεχή ανάλυση, γίνεται ο ίδιος αντικείμενο αναπαράστασης. Και ο συγγραφέας; Αυτός που γράφει τελικά, τι μέρισμα έχει σ' αυτή την αναπαράσταση; Ο Δημ. Χατζής ξέρει πολύ καλά πως η συμπεριφορά του μετανάστη, οι λέξεις του και η δικιά του λογοτεχνική παραγωγή, το μυθιστόρημα, είναι δύο γλώσσες διαφορετικές. Η δομή του μυθιστορηματικού είναι βασισμένη στην αδιάκοπη προσπάθεια για αναιρέση αυτής της αντίφασης: «ή διήγηση γίνεται από τον ίδιο τον μετανάστη», ταυτόχρονα όμως η παρουσία του συγγραφέα δεν έχει μυθοποιητικό χαρακτήρα. Το βιβλίο είναι διπλό...

Η πόλη, είναι το εργοστάσιο

Στο εργοστάσιο, αρχίζει να συντίθεται η εικόνα της πόλης. Το πρώτο απόσπασμα... Γιατί με αποσπάσματα θ' αρχίσουμε να μιλάμε πια για την πόλη.

Το εργοστάσιο είναι ο κοινός τόπος στην αναπαράσταση της ξένης πολιτείας. Οι μετανάστες στην συντριπτική τους πλειοψηφία είναι μισθωτοί εργαζόμενοι στις βιομηχανίες. Ειδικά οι έλληνες μετανάστες, που η αρχαιότητά τους είναι το πιο ευνοϊκό κριτήριο για πιο εξειδικευμένη εργασία στις μεγάλες βιομηχανικές επιχειρήσεις της Στουτγάρδης.

Μέσα στο εργοστάσιο διαδραματίζεται η μεγάλη ανατροπή: ένα νέο τεχνητό και κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο χώρο δουλειάς, σε πλήρη αντίθεση μ' αυτό της πατρίδας, ταυτόχρονα η απώλεια μιας κοινωνικής ταυτότητας, η απόκτηση μιας άλλης, διαφορετικής, αλλά και η αφετηρία μιας σύνθετης αστικής πραγματικότητας, ενός πρωτόγνωρου αστικού τοπίου που ξεπλώνεται και πέρα απ' αυτά, τα ορατά σημεία της πόλης...

«Τό εργοστάσιο τό δικό μας είναι ένα καινούργιο εργοστάσιο. Ή φάτσα του μπροστά — γυαλί και αλουμίνιο. Καμινάδες, φουγάρα, καπνίες — τίποτα τέτοια. Είναι ηλεκτροκίνητο. Καινούργιο κι ηλεκτροκίνητο. Μικρό μ' μεγάλη παραγωγή... ΑΟΥΤΕΛ — πού θά πεί δούτο έλεκτρικα. Κατασκευάζουμε φώτα γιά τ' αυτοκίνητα. Όλα τά φώτα έμεις...»

Και το «ξυλάδικο τού Βόλου»; «Μιά μάντρα (είτανε) μεγάλη, γύρω-γύρω κλεισμένη μέ τοίχο. Στήν άκρη τής πόλης, πάνω στό δρόμο πού περνούσε πρώτα τού τραινάκι. Άπ' έξω, πάνω άπ' τήν πόρτα είχε μιά μεγάλη τσίγκινη ταμπέλα μέ τά γράμματα ξεφτισμένα, Ξυλουργικόν εργοστάσιον. Καφάσια φκιάζανε σ' αυτό τό ξυλουργικόν εργοστάσιον, τά

μικρά κασόνια γιά τίς ντομάτες, τά σταφύλια, τά μήλα. Τέσσερις είμα-
σαν. Ό μάστορας (...) δύο μαραγκοί, τέταρτος έγώ. Έγώ δούλευα μιά παλιά πριονοκορδέλα πού βρισκόταν εκεί, τήν είχαν άφήσει καί σκού-
ριαζε...»

«... Τό ξυλάδικο τού Βόλου θυμάμαι κάθε πρωί πού χτυπάω τήν καρ-
τέλα μου. Κάθε πρωί. Ή δουλειά μας εκεί άρχινούσε πάντοτε μέ τόν έρ-
χομό τού Μάστορα. Πότε στις έφτά, πότε στις έντεκα...»

Το ΑΟΥΤΕΛ, σε αντίθεση με το «ξυλάδικο τού Βόλου», την μικρή οικογενειακή επιχείρηση, είναι ένας χώρος κλειστός, αυστηρός, σχε-
δόν αμετάβλητος.

«... Όπως τό 'πα κιόλας, μιά τζαμαρία μέ χωρίζει άπ' όλα, τά μηχανή-
ματα, τήν παραγωγή, τόν μηχανισμό της, τό σύστημα. Όλα μέσα άπ' αυτή τή τζαμαρία τά βλέπω — όσα βλέπω (...). Καί λέω λοιπόν, πώς στό ξυλάδικο τότε τού Βόλου τά ξέραμε όλοι μας όλα. Έξαιτίας εκεί τό χα-
μηλό μας έπίπεδο. Έδώ δέν ξέρουμε τίποτα — έξαιτίας βέβαια τό ψηλό
μας έπίπεδο...»

Η αυστηρή ιεραρχία, η περιφνη «νόρμα», η αλλοτριωτική υφή της εργασίας, που τόσο εξαιρετικά περιγράφονται στα δυο πρώτα κεφάλαια του «Διπλού βιβλίου» με την αναπαράσταση-αντίστιξη των δυο χώρων εργασίας, όλοι αυτοί οι νέοι όροι σχέσεων επιβάλλονται και στον χώρο με την αυστηρή κατάταξη και διαίρεση των λειτουργιών του εργοστασίου, που δημιουργεί με τη σειρά της επί μέρους «κλει-
στους χώρους» μέσα στο ΑΟΥΤΕΛ, προϊδεάζοντας αυτούς που θα ε-
πακολουθήσουν στο πλάνο της πόλης, στο ευρύτερο αστικό τοπίο...

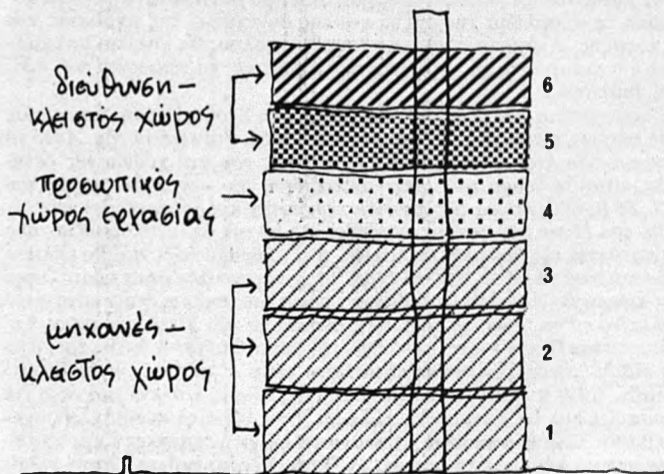
«Είναι ηφαίστεια ζωής, οι σταθμοί...»

(Μάλεβιτς)

«Αυτοί πού πήγανε καί τό φκιάζανε τό ΑΟΥΤΕΛ πάνω-πάνω στό
σταθμό των σιδηροδρόμων, τόν είχαν βέβαια τό σκοπό τους. Τήν οικο-
νομία τους στίς μεταφορές καί τά τέτοια — πού τά σκέφτομαι, τά με-
τρώ, προσπαθώ κι έγώ νά τά καταλάβω...»

Η πόλη αυτή τη φορά είναι ο σταθμός. Γεννημένος ταυτόχρονα με την «οικονομική απογείωση» της βιομηχανικής πόλης του περασμέ-
νου αιώνα, οικοδομημένος πάνω στην βασική αρχή της κατάκτησης της γης, των αγορών και του κέρδους, ενσωματωμένος στο πολύμορ-
φο κύμα ανταλλαγών και επικοινωνίας των αγαθών και των ανθρώ-
πων που καθιέρωσε η εποχή μας υπερβαίνοντας τα προηγούμενα συμ-
βατικά όρια των αποστάσεων, αποτέλεσε ένα απ' τα πιο ρασιοναλι-
στικά και λειτουργικά σημεία άρθρωσης της πόλης. Ο σταθμός δίπλα

ΑΟΥΤΕΛ: Μια άποψη των κοινωνικών διαιρέσεων του χώρου

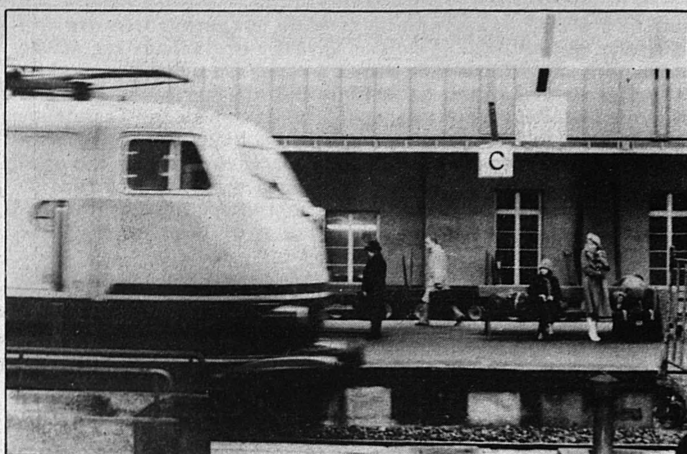
«... Στό πέμπτο καί στό έκτο πάτωμα είναι ή διέυθυνση, ή διοίκηση, ή διαχείριση τής μεγάλης αυτής έπιχείρησης, ό έγκέφαλος πού λένε»

«Σ' αυτά τά δύο πατώματα, στόν έγκέφαλο, άνεβαίνεις μέ τό διπλό τ' άσανσέρι, πού 'ναι στήν είσοδο μπροστά στό κτίριο...»

«Έμεις, όλο τό μικρό τό προσωπικό, μπαίνουμε καί βγαίνουμε άπό τήν είσοδο τής αύλης, άπό τήν πίσω μεριά, στό δρόμο πού 'ναι πάνω στό σταθμό των σιδηροδρόμων...»

«Οί μηχανές είναι κάτω στό Ισόγειο κ' είναι κι άλλες καί στό δεύτερο πάτωμα — οί Γερμανοί τό λένε γιά πρώτο. Άλλες μηχανές είναι καί στό παραπάνω πάτωμα...»

«Έγώ δέν έχω καμιά δουλειά σ' αυτά τά πατώματα γιά νά πάω — τίς βλέπω μονάχα καθώς περνώ τό πρωί καί τ' άπόγεμα — μέσα δέ μήпка ποτές»

«Από τό διάδρομο πού περνάω μέ τό καρότσι μου, τόν έχω αντίκρυ μου τό σταθμό ...» —το εργοστάσιο σταθμός, η πόλη του μετανάστη.

στις ζώνες βιομηχανικών επιχειρήσεων και γραφείων είναι κοινός τόπος. Ο σταθμός-«πόρτα εισόδου» στην πόλη εκφράζει μια λογική πολιτικού, οικονομικού, κοινωνικού συγκεντρωτισμού, στ' όνομα της μέγιστης και αποτελεσματικής εκμετάλλευσης ανθρώπινων δυνάμεων· στον σταθμό της βιομηχανικής πόλης, που εισβάλλει στον χώρο θριαμβευτικά, συγκλίνουν τα πλήθη των ξεριζωμένων απ' τη γη τους, για να διοχετευτούν στη συνέχεια στο χάος των προαστίων ή των εργοστασίων που υψώνονται γύρω απ' αυτόν.

«Μπόρεσα ωστόσο και τίς μέτρησα τίς γραμμές. Είκοσι καί τρείς στή σειρά. Δέν είναι δά μικρός αυτός ό σταθμός (στη Στουτγκάρδη) μά δέ θα 'ναι κιόλας άπ' τούς μεγάλους τού κόσμου. Είναι μεσαίος, λοιπόν». Και ...«τά τραίνα φτάνουν από παντού, πάνε παντού —δέν τό ξέρεις τό πού-θε, δέν τό ξέρεις τό πού. Ό μεγάλος ό κόσμος είναι λοιπόν τό παντού». Στους σταθμούς των μεγάλων μητροπόλεων ζήτησης εργατικού δυναμικού, φτάνουν τραίνα κι από τέσσερις χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά, απ' την Σούρπη, κάποιο χωριό των Σπανιόλων, απ' το Ντομπρινόβο... Ο σταθμός, το λέει μ' άλλα λόγια ο μετανάστης, καθώς τον παρατηρεί μέσα απ' το ΑΟΥΤΕΛ, είναι ένα εκπληκτικό μανιφέστο για την πραγματικότητα των «μοντέρνων καιρών», ο αληθινός μικρόκοσμος μιας

παγκόσμιας κοινωνίας και οικονομίας εκμετάλλευσης, που δεν έχει σύνορα.

«Στήν τρίτη γραμμή, στίς όχτώ καί μισή, φτάνει ένα πράσινο. Είναι τήν ώρα πού αρχίζω. Από πούθε φτάνει, δέν τό ξέρω. Είναι σά νά μέ καλημερίζει —έδώ είμαστε πάλι. Ένα άλλο, γαλάζιο, ξεκινάει στίς δέκα από τήν έκτη γραμμή. Πού πάει δέν ξέρω —πάμε παρακάτω καί κείνο καί γω— σά νά μου λέει δηλαδή πώς έχει κι άλλα τραίνα, νά μπούνε, νά βγούνε, πώς έχει κι άλλα καρότσια νά κουβαληθούνε μέσα στή μέρα. Στίς τέσσερις καί σαράντα πέντε, λίγο πρίν τελειώσω, μπαίνει τό τραίνο πού μ' έχει φέρει καί μένα —σία κι άράξαμε, λέω καί πάω νά βγάλω τή φόρμα μου. Έτσι γίνεται, κάθε μέρα μ' αυτά τά τραίνα».

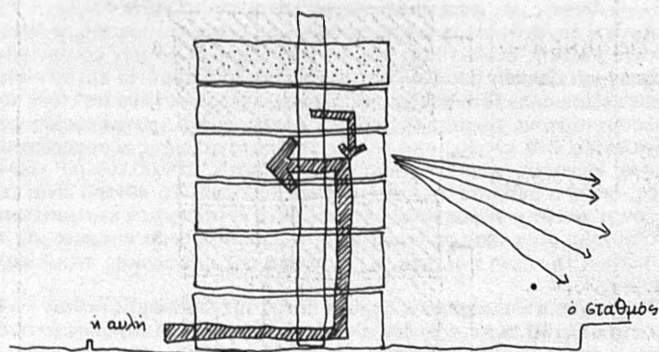
Ο σταθμός είναι ένας χώρος που μπορεί να επαιρείται για μια βαθειά κατάκτηση της βιομηχανικής κοινωνίας: μια νέα σχέση «χώρου και χρόνου» πιο αποτελεσματική. Και παραμένει όπως το μαρτυράει τούτη η αναπαράσταση του μετανάστη, ο χώρος όπου δοκιμάζεται όσο το δυνατόν πιο σκληρά η έμμομη ιδέα της ακρίβειας, η δική του νόρμα, η επιρροή του ρυθμικού χρόνου δηλαδή μέσα στο ΑΟΥΤΕΛ, αλλά και μέσα στην πόλη, με μια σειρά από κινήσεις και καθημερινούς τύπους αδιάλλακτους, όπως αυτό το καθημερινό ανθρώπινο ξεδίπλωμα ανάμεσα στην οικογένεια και την εργασία. (Ένας στους πέντε Γερμανούς μισθωτούς στις βιομηχανίες της Στουτγκάρδης έρχεται από μακριά, απ' έξω).

Όμως ο σταθμός είναι κι ένας χώρος που εύκολα μετατίθεται στον χώρο των μύθων και των φαντασμάτων. Ένας σταθμός σ' ένα «κόσμο σταθμών» με τις δικές του δικτυώσεις και νόμους που οργανώνουν τη συγή προς όλες τις κατευθύνσεις που μπορεί να υπάρξουν μέσα σ' αυτό τον κόσμο. Για μια στιγμή μονάχα. «Έτσι όπως έρχονται (τα τραίνα), γλιστρώντας σά θυμωμένα άπάνω στίς ράγιες τους, φέρνουνε έδώ κατάντικρυ μου πίσω άπ' τά τζάμια τής νόρμας μου, αυτό πού λένε στό καφενεϊό πώς είναι ό μεγάλος ό κόσμος. (...) Καί τήν έχω κάποτε τή νοσταλγία του από κεί πού τά βλέπω —νά φύγω μιά μέρα μ' αυτά— τή νοσταλγία πού δέν έχω γιά τή Σούρπη, γιά τήν Έλλάδα. Καί λέω τότε πώς ό μεγάλος κόσμος, αυτός μπορεί νά 'ναι πατρίδα μου —καί νά το, λοιπόν, πώς έχω καί γω μιά πατρίδα (...). Ύστερα, τό συλλογίζομαι πάλι πώς όχι, δέν έχω». Για μια στιγμή μονάχα ο σταθμός μπορεί νά νάναι αυτό που η ποίηση καί η φαντασία του Θ. Γκωτιέ έκφρασε θριαμβευτικά, «ο σταθμός! τό κέντρο όπου συγκλίνουν τα πάντα, ο πυρήνας γιγαντιαίων αστεριών που οι σιδερένιες του ακτίνες φτάνουν στην άκρη της γης». Όμως «όλα τά τραίνα πού ξεκινάνε, δέν πάνε βέβαια νά σκορπιστούν στόν άέρα, έχουνε νά πάνε κάπου. Έχουν όλα τους ένα τέρμα —έντστασιόν πού λένε γερμανικά (...). Τό δικό μου τό έντστασιόν είναι τούτη ή Στουτγκάρτη στη Γερμανία». Η ταυτόχρονη και αιφνιδιακή έκφραση του θαύματος καί της τραγωδίας των μοντέρνων καιρών είναι ο σταθμός. Κι αυτή την διπλή ταυτότητα την έχουν σχεδόν όλοι οι χώροι της μεγάλης πολιτείας, έκφραση μιας μεγάλης βαθειάς διαιρέσης που διεισδύει ακόμη καί μέσα στον κόσμο της ποιητικής αναπαράστασης.

«Έχετε παρατηρήσει τους ανθρώπους που σκοτώνουν τον χρόνο τους μέσα στους σταθμούς; Δεν μοιάζουν με πληγωμένους άγγελους, πούχουν τα πόδια τους φαρδιά, χωρίς καμπύλες, καί τις κοιλιές τους φουσκωμένες. Αυτές τις σύντομες μα αιώνιες στιγμές που είναι αναγκασμένοι να μένουν μόνοι, αναδιπλωμένοι στον εαυτό τους, δεν μοιάζουν αλήθεια με παράξενες ομπρέλλες, έτοιμες να πετάξουν;» (Χένρυ Μύλερ)

Έτσι κι ο Σκουρογιάννης, «τά περισσότερα βράδια ξεροστάλιασε μαζί μέ τούς άλλους στό σταθμό των σιδηροδρόμων —νά πεις δυό λόγια μέ τούς Ρομιούς...». Είναι μέσα στον σταθμό, που τις Κυριακές ιδιαίτερα καί τις γιορτές, συγκεντρώνονται οι μετανάστες στα γρήγορα, κατά έθνη αναδιπλωμένα στον εαυτό τους, για να βρουν συλλογικά μια ελάχιστη παρηγοριά για την κοινή τους μοίρα, του ξεριζωμένου.

ΑΟΥΤΕΛ: Χρήση και αναπαράσταση των χώρων του

«Στό έκτο πάτωμα δέν πήγα ποτές —δέν ξέρω πώς είναι. Δυό φορές τό μήνα άνεβαίνω στό πέμπτο. Κουβαλάω μιά μεγάλη σοίβα χαρτιά, πού μου δίνει ό Μύλλερ —τίς άποδείξεις παραλαβής τού δεκαπενθήμερου...»

«Στό τμήμα πού βρίσκομαι, κάνω τή μεταφορά...»

«Αυτή τή διαδρομή από τό τμήμα—διάδρομος—άσανσέρ—στήν αυλή, φορτωμένος καί τήν ίδια πάλι ξεφόρτωτος, αυλή—στ' άσανσέρ—διάδρομος—τμήμα, τήν κάνω τριάντα φορές κάθε μέρα»

«Από τό διάδρομο πού περνάω μέ τό καρότσι μου, τόν έχω αντίκρυ μου τό σταθμό. Δεξιά μου καθώς περνάω φορτωμένος, άριστερά μου ξεφόρτωτος. Γυρίζω, χωρίς νά θέλω, τά μάτια μου, κοιτάζω τά τραίνα πού μπαينوβγαίνουν»

Αυτή η συνήθεια ξεκίνησε από την επιθυμία των μεταναστών στα πρώτα χρόνια, χρόνια μαζικής εισόδου εργατών στις γερμανικές πόλεις, να συναντήσουν κάποιον που φτάνει ή φεύγει, να μάθουν νέα απ' την πατρίδα, να παραλάβουν κάποιο δέμα. Ο σταθμός στάθηκε ψυχολογικά ο ομφάλιος λώρος που τους συνδέει με την γενέτειρα. Σε σμίκρυνση, η Σούρπη, το Ντομπρίνοβο, ο Βόλος, η αναπαράσταση της πατρίδας, στα όρια της πραγματικής πόλης. Όμως είναι κυρίως στο σταθμό που εκφράζεται στις αληθινές της διαστάσεις η απόρριψη απ' την πραγματική πόλη της κοινωνικής και πολιτιστικής ταυτότητας μιας κατηγορίας του πληθυσμού της και γίνεται ανάγλυφη η περιθωριοποίηση των μεταναστών σε σχέση μ' αυτή.

«Είναι στο σταθμό που εκφράζεται η αγριότητα με την οποία η κοινωνία μας παράγει και αποβάλλει τους περιθωριακούς. Είναι ο πρώτος και τελευταίος δημόσιος χώρος εγκατάστασης τους σ' ένα περιβάλλον σχεδόν αποκλειστικά αστικό»⁴.

Δεν είναι τυχαίο που ο σταθμός, σ' όλα τα μέρη του κόσμου, εκτός απ' τους μετανάστες, προσελκύει κι άλλης φύσης περιθωριακά στρώματα του πληθυσμού.

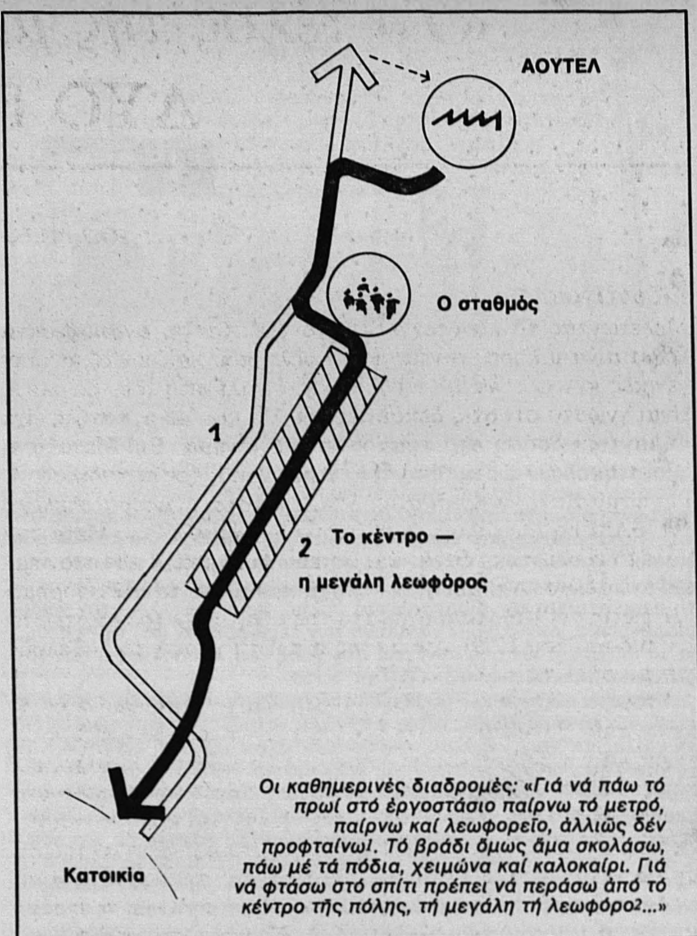
Το κέντρο για όλους και η παραλλαγή: ο Κάσπαρ Χάουζερ στην έρημη χώρα...

Η μνημειακή πρόσοψη του σιδηροδρομικού σταθμού που ανταγωνίζεται τα παλιά σημεία αναφοράς —την εκκλησία και το καμπαναριό—, ανοίγεται στο κέντρο της πόλης (Mitte), στην μεγάλη λεωφόρο, την Königstrasse. Σ' αυτό το σημείο επίσης, κάτω απ' το σταθμό εκβάλλουν οι γραμμές του μετρό, συγκλίνει από μια άποψη μια εκτεταμένη περιφέρεια (το Ausseres Stadtgebiet) που συμπληρώνει προς όλα τα σημεία του ορίζοντα τον κεντρικό τομέα (το Innenstadt), με 18 συνοικίες. Είναι σ' αυτές τις περιφερειακές συνοικίες που συγκεντρώνεται, σχεδόν αποκλειστικά, η βιομηχανική παραγωγή και κατατίθεται η πιο πλούσια ανθρώπινη ενέργεια, στον τόπο εργασίας και στον τόπο κατοικίας, που παρατίθενται συνήθως ο ένας δίπλα στον άλλο, σύμφωνα με τους κανόνες του zoning της μοντέρνας πολεοδομίας και με τη λογική της μεγαλύτερης δυνατής απόδοσης του χώρου. Είναι στην περιφέρεια που συγκεντρώνονται, με εξαίρεση ορισμένα αμιγή προάστια των ευπορών τάξεων, οι λαϊκές τάξεις και όπως είναι φυσικό το σύνολο των μεταναστών. Τα διακριτικά σημάδια των τελευταίων μπορεί να τα εντοπίσει κανείς στο χώρο και αλλιώς: στις συνοικίες με μεγάλη συγκέντρωση της μιας ή της άλλης εθνικότητας (Έλληνες στη συνοικία Weillimdorf, Τούρκοι στο Zuffenhausen...), στα foyers των επιχειρήσεων και στις εργατικές κατοικίες⁵.

Σ' αυτή λοιπόν την εκτεταμένη περιφέρεια, αντίποδας είναι το κέντρο, το μόνο συνεχές σημείο που αντιστοιχεί στις χαοτικές και διασπασμένες δομές των προαστίων, η πιο συγκεντρωτική και γι' αυτό σφαιρική εικόνα της πόλης, η μνήμη και η πολιτιστική της ταυτότητα (το μεσαιωνικό Altstadt). Ο χαρακτήρας του κέντρου είναι στενά δεμένος μ' αυτή την μεταμόρφωση της πολιτείας σε εκτεταμένο αστικό χώρο. Χάνει πια κάθε παραγωγική δραστηριότητα, μετατρέπεται σ' ένα χώρο συνύπαρξης της εξουσίας με μια τεράστια καταναλωτική αγορά ή θέαμα, επιβεβλημένο για λόγους ιδεολογικούς. Η έννοια της κεντρικότητας («το κέντρο για όλους» σαν συμπλήρωμα της υποβαθμισμένης περιφέρειας) είναι η νεότερη σύλληψη της πολεοδομίας, για να αφαιρεθούν οι μεγάλες διαιρέσεις, γεωγραφικές και κοινωνικές.

«Γιά νά πάω τό πρωί στό εργοστάσιο παίρνω τό μετρό, παίρνω καί λεωφορείο, αλλιώς δέν προφταίνω. Τό βράδι όμως άμα σκολάσω, πάω μέ τά πόδια, χειμώνα καί καλοκαίρι. Γιά νά φτάσω στό σπίτι πρέπει νά περάσω από τό κέντρο τής πόλης, τή μεγάλη λεωφόρο, μέ τίς ρεκάδες, τά καταστήματα, τά μπάρ, τίς βιτρίνες. (...) Στέκομαι μπροστά σ' αυτές τίς γεμάτες, τίς ώραιες βιτρίνες, χαζεύω, μαγεύομαι, τίς αφήνω νά μέ διαφθείρουν όσο θέλουν. Κοιτάζω τά είδη τους, μελετώ τά σχήματα καί τά χρώματα, σκέφτομαι τίς ποιότητες, τά υλικά τους, βλέπω τίς τιμές τους, τίς λογαριάζω μέ τά μεροκάματα τά δικά μας. Είμαι καταναλωτής. Γιά μένα τέτοια ώρα στή λεωφόρο, πού δέν έχω πουθενά νά πάω —είμαι καταναλωτής θά πεί πώς ύπάρχω».

Η πόλη επομένως, εκτός από το ΑΟΥΤΕΛ και το σταθμό, είναι και το κέντρο, ο χώρος μιας άλλης πρακτικής, διαφορετικής, τακτικής ή συμπτωματικής δεν έχει σημασία, πάντως σε διάσταση με τους χώρους της δουλειάς ή της κατοικίας, σε διάσταση με τους χώρους αναβάπτυξης της κοινωνικής και εθνικής ταυτότητας. Το κέντρο επιβάλλει τις δικές του ανάγκες, αυθυπαρκτες, σ' ένα χώρο απόλυτα συγκριμένο και οριοθετημένο. Είναι ο χώρος όπου βρίσκεις ν' αγοράσεις μια αόριστη ποικιλία από προϊόντα και αντικείμενα, όπου μπορείς να συγκρίνεις τις τιμές ή τα εμπορεύματα. Μπορείς να διαπραγματευθείς για μέρες την αντλία «τό μικρό θεατρό της άντλιας νά τελειώσει —καί φυσικά χωρίς τήν άντλία— πού φυσικά δέν θάξερεις τί νά τήν κάνεις». Κι έπειτα να βγεις πάλι στη λεωφόρο. Να ξαναμπεις στο κατάστημα για να δεις, χωρίς ν' αγοράσεις. «Ή να τ' αγοράσεις... Ξυραφάκια, καθρεφτάκια, κρικόνο, ώραλοιο γιά τά κλειδιά πού δέν έχω —σβστήρια πού δέν μου χρειάζονται (...) κορδόνια γιά τά παπούτσια, κανένα μαντήλι από κάμπο, κανένα σαπούνι».

Το κέντρο είναι ο χώρος όπου μπορείς να διασκεδάσεις με τις μετακινήσεις του πλήθους, με την κυκλοφορία, τα φώτα, το θέαμα. «Άνθρωποι, κόσμος πολύς, περνάνε δίπλα μου, πάνε μαζί μου. Καί πάω καί γώ —ό δρόμος μās πάει, ή λεωφόρος κάτω απ' τά φώτα τής».

Αυτή η δυνατότητα εύκολης πρόσβασης μέσα στο κέντρο, η δυνατότητα μαζικής συνάντησης και συγχρωτισμού όλων των κοινωνικών τάξεων και εθνικών ομάδων, αυτή η φαινομενική αρμονία και το καθεστώς «εξίσωσης» («το κέντρο για όλους»), το κάνουν ένα απ' τους πιο πολυσύχναστους χώρους της πόλης. Δίπλα στους πραγματικούς καταναλωτές, ένα πλήθος από θεατές της κατανάλωσης εξαργυρώνουν φτηνά, συνήθως χωρίς να αγοράσουν τίποτα, τον ελεύθερο χρόνο τους, όπως ο μετανάστης του «Διπλού βιβλίου». Το κέντρο είναι επί πλέον γι' αυτόν ο χώρος όπου επιχειρείται η ένταξη και η ενσωμάτωση στο σύνολο μιας νέας πραγματικότητας, το δικαίωμα συμμετοχής σ' ολόκληρη την ξένη πολιτεία, η υπέρβαση της κοινωνικής περιθωριοποίησης.

Τα ελάχιστα και άχρηστα λάφυρα αυτής της διαδρομής («όταν γυρίσω στό σπίτι θά τά πετάξω στό συρτάρι του κομοδίνου —γέμισε από τέτοια») μαρτυρούν την αποτυχία —«καί κείνο τό κάτι μένει άνεκπλήρωτο». Η πολιτεία παραμένει ξένη, μια άμορφη μάζα από γυαλί, αλουμίνιο και άσφαλτο. Η πολιτεία των ξένων.

Το κέντρο, τεχνητό σύμβολο ενότητας μιας πόλης κατακερματισμένης, σπαρμένης από βαθιές εθνικές και κοινωνικές διακρίσεις, από λειτουργικά στεγανά και χάσματα, με έντονο ταξικό χαρακτήρα, είναι πολλά και συγκρουόμενα κέντρα μαζί, είναι και το κέντρο της Στουτγκάρτης των ξένων, το ένα απόσπασμα μιας τριλογίας (το εργοστάσιο—ο σταθμός—το κέντρο), μέσα απ' την οποία προσπαθεί ν' αρθρώσει τον λόγο της η πολιτεία των ξένων.

Αυτή η Στουτγκάρτη των ξένων του Δημ. Χατζή είναι ένα εκπληκτικό μανιφέστο, παράλληλο με τη Στουτγκάρτη των μεγεθών και του βιομηχανικού θαύματος. Γιατί οι πόλεις είναι πολυέδροι καθρέφτες της ιστορίας τους...

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Oudin B.: Plaidoyer pour la ville, Paris 1972, p. 23
2. Bailly Ant.: La perception de l' espace urbain, Paris 1977, p. 125
3. Vincienne M.: Un aspect de l' exode rural: l' image de la ville chez les immigrés, Paris 1972
4. Centre Georges Pompidou: Le temps des gares, Paris 1978, p. 10
5. C.N.R.S/R.C.P.: Les étrangers à Stuttgart, No 397, Paris-Marseille 1977

«Το τέλος της μικρής μας πόλης»: ΔΥΟ ΓΡΑΦΕΣ

του Hero Hokwerda*

Εισαγωγικά

Μελετώντας το λογοτεχνικό έργο του Χατζή, αναπόφευκτα έρχεται να μιλήσει κανείς για το ρόλο που παίζουν σ' αυτό οι γενικές κοινωνικές και ιδεολογικές αντιλήψεις του. Σε όλους είναι γνωστό ότι στις δεκαετίες του '30 και '40 ο Χατζής είχε σημαντική δράση στο κομμουνιστικό κίνημα. Επί Μεταξά εξορίστηκε, αλλά στη δίκη που έγινε τελικά, δεν καταδικάστηκε. Στην Κατοχή βρισκόταν ανάμεσα στα ανώτερα στελέχη του ΕΑΜ και ασχολούνταν με τον παράνομο Τύπο. Μετά τον πόλεμο εξορίστηκε ξανά, και ύστερα συμμετείχε και στον εμφύλιο πόλεμο. Απ' αυτή την εποχή προήρθαν το μυθιστόρημα «Η φωτιά» (1946), τα διηγήματα της «Θητείας» (συγκεντρωτική έκδοση του 1979) και επίσης η πρώτη γραφή του «Τέλους της μικρής μας πόλης» (1953).

Στους «Ανυπεράσπιστους» (1964) όλο το ενδιαφέρον στρέφεται προς την καθημερινή και μίζερη ζωή απλών ανθρώπων, χωρίς να αναφέρονται ιδεολογικά βάθρα, ιδανικά, όνειρα, ελπίδες. Το βιβλίο αυτό αντιπροσωπεύει τη δεύτερη περίοδο στο λογοτεχνικό έργο του Χατζή —μαζί με τη δεύτερη και οριστική έκδοση του «Τέλους» (1963), αν και υπάρχουν σε μερικά διηγήματά της ακόμα κάποια κατάλοιπα από την πρώτη γραφή.

(Διακρίνω, μ' όλες τις επιφυλάξεις που μπορούμε να έχουμε για την περιοδοποίηση των πάντων, μια τρίτη περίοδο στο λογοτεχνικό έργο του Χατζή, που την αποτελούν «Το διπλό βιβλίο» και οι «Σπουδές». Εκεί ο προβληματισμός είναι ευρύτερα πολιτισμικός και αφορά τη διατήρηση του ανθρώπινου στοιχείου γενικά και του ελληνικού ιδιαίτερα, στη ραγδαία εξελισσόμενη ελληνική κοινωνία. Για «Το διπλό βιβλίο» το θέμα το έχω αναπτύξει αλλού).

Ύστερα από τον εμφύλιο (1949) ο Χατζής βρέθηκε στην Ουγγαρία, όπου έμεινε ως το 1974, με μια διακοπή από το 1957-1962 στο Ανατολικό Βερολίνο. Μέσα σ' εκείνα τα χρόνια συντελέστηκε μια απομάκρυνση του Χατζή από τον αυστηρά δογματικό και κομματικό κομμουνισμό, όπως συνέβηκε σε πολλούς άλλους Έλληνες διανοούμενους. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι από το 1958 αρχίζει να συνεργάζεται με το περιοδικό «Επιθεώρηση Τέχνης», όπου επικρατούσε πιά ελεύθερο προοδευτικό πνεύμα, σε τέτοιο βαθμό μάλιστα που βρισκόταν τακτικά σε διένεξη με τα κομματικά όργανα (βλ. το αφιέρωμα στην Ε.Τ. του περ. «Διαβάζω»).

Στην ιδεολογική αυτή εξέλιξη του Χατζή συνέβαλαν η αναγνώριση των σφαλμάτων που είχαν γίνει στη δεκαετία του '40, και μάλλον και τα συνταρακτικά γεγονότα του '56 στην Ουγγαρία, που πρέπει να τα έζησε από πολύ κοντά. Λίγα είναι γνωστά ακόμα για την περίοδο αυτή της ζωής του και θα είχε πολύ ενδιαφέρον αν υπήρχαν αλληλογραφία, ημερολόγια ή άλλα κείμενα που να μαρτυρούν για την πνευματική πορεία και τη ζωή του γενικά εκείνα τα χρόνια.

Εδώ όμως, σε τούτη την εργασία, δεν έχω σκοπό να δώσω βιογραφικά ή ιδεογραφικά του Χατζή· το λογοτεχνικό κείμενο που είναι «Το τέλος της μικρής μας πόλης» θα μείνει στο κέντρο του ενδιαφέροντος.

Η εκδοτική ιστορία του «Τέλους της μικρής μας πόλης»

Α. «Το τέλος της μικρής μας πόλης» του Δημήτρη Χατζή, από το «Εκδοτικό "Νέα Ελλάδα" στη Ρουμανία, τον Σεπτέμβριο του 1953 (τιράζ 4.500, τιμή Δρχ. 8.000, —όπως μας πληροφορεί το βιβλίο—). Περιέχει πέντε διηγήματα:

1. «Η θεία μας Αμαλία» (αργότερα «Η θεία μας Αγγελική»).
2. «Ο Σιούλας ο ταμπάκος».
3. «Η διαθήκη του καθηγητή».
4. «Σαμπεθαί Καμπιλής».
5. «Μαργαρίτα Μολυβάδα» (αργότερα «Μαργαρίτα Περδικάρη»).

Β. Αναδημοσίευση των Α2,3,4,5 και πρώτη δημοσίευση δύο καινούργιων διηγημάτων («Ο τάφος» και ο «ντέτεκτιβ») στο περιοδικό «Επιθεώρηση Τέχνης» από το 1958-1962 (όπου δημοσιεύονται κι άλλα επτά καινούργια διηγήματα που δε θα περιληφθούν στην έκδοση του '63).

Γ. «Το τέλος της μικρής μας πόλης», δεύτερη έκδοση, εκδ. «Επιθεώρηση Τέχνης», 1963. Περιέχει επτά διηγήματα:

1. (= Α2/Β2) «Ο Σιούλας ο ταμπάκος».
 2. (= Β3) «Ο τάφος».
 3. (= Α4/Β1) «Ο Σαμπεθαί Καμπιλής».
 4. (= Β9) «Ο ντέτεκτιβ».
 5. (= Α1) «Η θεία μας Αγγελική».
 6. (= Α3/Β8) «Η διαθήκη του καθηγητή».
 7. (= Α5/Β10) «Η Μαργαρίτα Περδικάρη».
- Αυτή είναι η οριστική έκδοση που από τότε ανατυπώνεται σχεδόν ομοιόμορφη (εκτός από ορθογραφικές προσαρμογές).

Και τα επτά διηγήματα της οριστικής έκδοσης του «Τέλους» (Γ) θα συγκριθούν με τις προηγούμενες δημοσιεύσεις που υπάρχουν. Αυτό σημαίνει πως από τέσσερα διηγήματα υπάρχουν τρεις γραφές για σύγκριση (Γ1,3,6 και 7), από δύο διηγήματα μόνο οι δύο γραφές του Β και του Γ (Γ2 και 4) και από ένα διήγημα μόνο οι δύο γραφές του Α και του Γ (Γ5). Αφού την έκδοση του '63 μπορούμε να την θεωρήσουμε οριστική, και προδημοσιεύσεις της τα κείμενα του Β, θα συγκεντρώσουμε την προσοχή μας στη μορφή που πήρανε τα διηγήματα στο Γ, χωρίς όμως να παραλείψουμε να αναφερόμαστε και στον ενδιαμέσο ρόλο που παίζει το Β. Για τη σύγκριση θα βασιστούμε στις τυπωμένες εκδόσεις, γιατί αυτές μας δίνουν το κείμενο όπως το ήθελε ο συγγραφέας κάθε φορά —άλλωστε, χειρόγραφα από την πρώτη έκδοση, απ' ό,τι ξέρω, δε βρίσκονται πια.

Οι τρεις γραφές του διηγήματος «Ο Σιούλας ο ταμπάκος»

1. Αλλαγές στο ιστορικό και ιδεολογικό περιεχόμενο

Η πιο ριζική επέμβαση βρίσκεται στην κατακλείδα του διηγήματος, που την παραθέτουμε εδώ και από τις τρεις γραφές:

Στον καιρό των Ιταλών και των Γερμανών οι ταμπάκοι μοιράστηκαν. Οι σάλπιγγες των νέων καιρών γκρεμίσαν από θεμέλια τα τείχη της ταμπάκινης Ιερικής. Άλλοι πήγαν με τους φασίστες του Ζέρβα, οι πιότεροι γίναν εαμίτες. Από κει φύγανε τη νύχτα καΐκια για τον Ε-ΛΑΣ, εκεί στήθηκαν γιάφκες, πέρασαν σύνδεσμοι.

Όσο για το Σιούλα —δεν ξέρω αν είν' ακόμα στη φυλακή. Οι μοναρχοφασίστες τον πιάσανε γιατί τοίμαζε, λέει, μια βάρκα για κάτι παιδιά να περάσουν από τη λίμνη— να βγούνε στ' αντάρτικο.

*Ο Hero Hokwerda διδάσκει νεοελληνική λογοτεχνία και γλώσσα στο Πανεπιστήμιο του Groningen (Ολλανδία). Ταυτόχρονα, μεταφράζει στα ολλανδικά νεοελληνική λογοτεχνία. Έχει μεταφράσει, μεταξύ άλλων, το κύριο έργο του Δημ. Χατζή και ολοκληρώνει τη διατριβή του πάνω στο «Τέλος της μικρής μας πόλης». Το κείμενο που δημοσιεύουμε, είναι σύμπτυξη πληρέστερης μελέτης που πρόκειται να δημοσιευθεί στον τόμο «Το τέλος της μικρής μας πόλης των ιδεών» (φιλολογικό αφιέρωμα στον Δ. ΧΑΤΖΗ).

Όταν του διάβασαν την απόφαση σηκώθηκε, λέει, έβαλε τα χέρια του κοντά στο πηγούνι και κοιτάζε μια φορά τους δικαστές. Η φάτσα του ήταν όλη ρουφηγμένη, όλο γωνιές, πελεκημένη. Και το μάτι μισό-κλειστό ζύγιαζε, σαν την ώρα που σημάδευε στο κυνήγι —ζύγιαζε τα περασμένα και τα μελλούμενα. Τους κοιτάζε, κούνησε το κεφάλι του, χαμογέλασε:

—Φουκαράδες, είπε μονάχα.

Και δεν τόλγεε πια για τους βαρελάδες, τους ξυλάδες, τους γύφτους, τους βλάχους και τους ταμπάκους... Αυτούς τους είχε για ζά-πλουτους μέσα στην αδελφοσύνη, από τότες που την γνώρισε. Για τους άλλους τόπε. Κι οι δικαστές κατεβάσανε τα κεφάλια όχι για το λόγο πούπε, μα που καθόταν εκεί και δικάζανε για κομμουνισμό, το αναντάμ-παπαντάμ. Το άλας που δεν βρίσκεται τίποτα να τ' αλατίσει —είχε κι αυτό μωρανθεί. (Α).

... Έτσι πήγε κάποτε ο πρώτος ταμπάκος και πούλησε το κυνήγι του —ύστερα πήγανε κι άλλοι. Πίσω του εκείνη τη μέρα οι σάλπιγγες των νέων καιρών γκρέμιζαν από θεμέλια τα τείχη της ταμπάκινης Ιεριχώς. (Β).

... Έτσι πήγε κάποτε ο πρώτος ταμπάκος, στάθηκε στο παζάρι και πούλησε το κυνήγι του —ύστερα πήγανε κι άλλοι. Πίσω του εκείνη τη μέρα οι σάλπιγγες των νέων καιρών γκρέμιζαν από θεμέλια τα τείχη της ταμπάκινης Ιεριχώς μέσα σε πανδαιμόνιο απ' ουρλιαχτά μηχανών. Κόντευε η άνοιξη και πάνω απ' τη λίμνη κοπάδια αγριόχηνες τραβούσανε πια για ψηλότερα. Σαν τρομαγμένα κι αυτά... (Γ).

Δηλαδή οι ουσιαστικές αλλαγές είχαν γίνει κιόλας στο Β.

Η κεντρική πρόταση της κατακλείδας, σχεδόν όμοια στο Α και στο Γ, είναι «Οι σάλπιγγες των νέων καιρών γκρεμίσαν/γκρέμιζαν από θεμέλια τα τείχη της ταμπάκινης Ιεριχώς». Αφού όμως τα συμφραζόμενα διαφέρουν πολύ, είναι πολύ διαφορετική και η φόρτιση της κεντρικής πρότασης.

Όλο το λογοτεχνικό έργο του Χατζή, και οπωσδήποτε και το «Τέλος», αναφέρεται στις επιπτώσεις που έχουν οι κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές στη ζωή των «μικρών» κυρίως ανθρώπων, των «ανυπεράσπιστων».

Στο Γ είναι οι νέοι καιροί, γενικά, με τον εκβιομηχανισμό και στον κλάδο των βυρσοδεψών, που δημιουργούν αδιέξοδα για κείνους που δεν προσαρμόζονται στις καινούργιες εξελίξεις. Οι ταμπάκοι της «μικρής μας πόλης» δε θέλουν και δεν μπορούν στην αρχή να προσαρμοστούν, γιατί ζουν σε μια τέλεια «ηθική, οικονομική, πολιτική» απομόνωση από το περιβάλλον και δεν αντιλαμβάνονται τι συμβαίνει έξω από τα τείχη του «κάστρου» τους (το οποίο στο διήγημα συμβολίζει ακόμα την απομόνωσή τους, αν και δε μένουν πια εκεί μέσα, πρβλ. *Μηλιώνης*, σσ. 45-46). Στο επεισόδιο που διαδραματίζεται ανάμεσα στον Σιούλα και τον Γύφτο, όταν ο πρώτος θέλει να πουλήσει το τσιγάρο του, ανοίγονται τα μάτια του Σιούλα σ' αυτά που συμβαίνουν στον έξω κόσμο, και έτσι περνάει αυτός το κατώφλι και αρχίζει η ένταξή του στους νέους καιρούς. Είναι η στιγμή της κάθαρσης: πηγαίνοντας στο παζάρι για να πουλήσει το κυνήγι του, παραιτείται από την απομόνωσή του και δημιουργεί μιά διέξοδο από το αδιέξοδο όπου βρισκόταν. Αυτή είναι η θεματική γραμμή του Γ, κι αυτό συνοψίζεται στην κατακλείδα που παραθέσαμε: η απελευθέρωση των ταμπάκων από την Ιεριχώς τους και ο δρόμος προς ένα καινούργιο μέλλον. Αυτό πρέπει να είναι και το νόημα της άνοιξης που ακολουθεί το γκρέμισμα των τειχών. Τι σημαίνει όμως η άνοιξη, σε ποιο καλύτερο μέλλον παραπέμπει η κατακλείδα και γενικά όλο το διήγημα;

Το μέλλον όπως υποδηλώνεται στο τέλος είναι η καινούργια εποχή του εκβιομηχανισμού που έρχεται αναπόφευκτα —καλό ή κακό, αυτό δεν είναι το θέμα μας εδώ. Το θέμα είναι ότι η προσκόλληση στο παρελθόν, στην παράδοση, οδηγεί σε αδιέξοδα και ότι χρειάζεται μια ρήξη με αυτά για να βγει κανείς από το αδιέξοδο. Η ρήξη εδώ είναι η απόφαση του Σιούλα να πάει να πουλήσει το κυνήγι του και η απόφαση αυτή είναι το αποτέλεσμα της εμπειρίας του Σιούλα με τον Γύφτο και της γνω-

ριμίας του με τους άλλους φουκαράδες, μια εμπειρία που λειτουργεί σαν κάθαρση, με αρκετά συναισθηματικό τρόπο.

Ξέροντας τα ιδεολογικά κίνητρα του εξωλογοτεχνικού Χατζή, στις δεκαετίες του '30 και '40, και έχοντας υπόψη τη «Φωτιά» και τα κείμενα της «Θητείας», θα μπορούσαμε να συνδέσουμε μ' αυτά και τη θεματική του «Σιούλα» στο Γ, και έτσι να υποθέσουμε μια πιο βαριά ιδεολογική φόρτιση —μέσα στο κείμενο όμως αυτή δε δηλώνεται ρητά.

Και εκεί βρίσκεται η μεγάλη διαφορά με το αρχικό κείμενο του 1953. Στο Α, από τις «σάλπιγγες των νέων καιρών που γκρεμίσαν από θεμέλια τα τείχη της ταμπάκινης Ιεριχώς» δεν προηγείται το πούλημα του κυνηγιού, αλλά μια αναφορά στον πόλεμο και τις επακόλουθες πολιτικές διαμάχες: «Στον καιρό των Ιταλών και των Γερμανών οι ταμπάκοι μοιράστηκαν» και αμέσως μετά τις «σάλπιγγες...» ακολουθεί η εξήγηση: «Άλλοι πήγανε με τους φασίστες του Ζέρβα, οι πióτεροι γίναν εαμίτες» κτλ. Οι νέοι καιροί εδώ πρέπει να είναι ο Δεύτερος Παγκόσμιος πόλεμος, το γκρέμισμα του ταμπάκικου κάστρου, η αναπόφευκτη πολιτική τοποθέτηση, κι αυτή μέσα στα πλαίσια της ταξικής πάλης όπως στα πολεμικά χρόνια εκφράζεται, τουλάχιστο κατά την κατακλείδα του Α, με την εμφύλια διαμάχη ανάμεσα στον κομμουνισμό (των ΕΑΜ-ΕΛΑΣ) και το μοναρχοφασισμό (του Ζέρβα). Έτσι πρέπει οι ελπίδες για ένα καλύτερο μέλλον, που υπάρχουν και στο Α, να ερμηνευτούν ολωσδιόλου μέσα στα πλαίσια της κομμουνιστικής ιδεολογίας.

Κάτω απ' αυτό το φως η μεταστροφή των ταμπάκων και η αναπτυσσόμενη αδελφοσύνη των φουκαράδων παίρνουν στο Α μια ειδική φόρτιση και θα μπορούσαν, στην ιδεολογική ορολογία, να μετανομαστούν σε προλεταριοποίηση των σχέσεων εργασίας και ένωση των προλετάρων —αν και υπάρχουν επιφυλάξεις εδώ: προλετάριοι με τη στενά ιδεολογική έννοια δεν είναι οι φουκαράδες του διηγήματος.

Όπως είπαμε, στο Γ λείπει αυτή η φανερά ιδεολογική, κομμουνιστική φόρτιση του διηγήματος του Σιούλα, αλλά, με την προϊστορία του Α, προκύπτει η εξής απορία: η ατμόσφαιρα αδελφοσύνης, στο Γ, λειτουργεί αρκετά συναισθηματικά, η «κυριαρχία πάνω στη συγκίνηση» και «ισορροπία αισθήματος και κριτικής σκέψης» που διαπιστώνονται από τον Μηλιώνη (σ. 67) και από άλλους, μου φαίνονται στο Γ ελλειπείς και σα να υποχωρούν για χάρη της συναισθηματικότητας —συμβαίνει αυτό τώρα αφού αποτελεί ένα αόριστο κατάλοιπο από κάτι που στο Α λειτουργούσε ακόμα στέρεα μέσα στα ιδεολογικά πλαίσια του διηγήματος, ένα κατάλοιπο που χωρίς αυτά τα πλαίσια δεν μπορεί πια να λειτουργήσει παρά μόνο συναισθηματικά; Πάντως κάνει εντύπωση ότι παρόμοια αρκετά συναισθηματικά σημεία βρίσκονται και στα άλλα διηγήματα του «Τέλους» με προϊστορία στο Α (στο τέλος της «Διαθήκης» και της «Μαργαρίτας Περδικάρη»), ενώ στον «Τάφο» και στον «Ντέ-τεκτιβ», όπου δεν υπάρχουν γραφές του '53, δεν βρίσκεται, ή πάντως πολύ λιγότερο, αυτό που θα έλεγα «αόριστη συναισθηματικοϊδεολογική ατμόσφαιρα», ούτε στα επίσης μεταγενέστερα διηγήματα των «Ανυπεράσπιστων».

Πρέπει εδώ να διευκρινίσουμε ότι στα επτά διηγήματα του «Τέλους» στο σύνολό τους, δεν χωρίζονται στεγανά οι γενικές κοινωνικές εξελίξεις του εκβιομηχανισμού και ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος: συμπορεύονται στις επιπτώσεις που έχουν στην επαρχιώτικη κοινωνία. Άλλα διηγήματα τονίζουν το πρώτο στοιχείο, σ' άλλα πρωταγωνιστεί ο πόλεμος: βρίσκονται όμως στον ίδιο παρονομαστή, με το κοινό φόντο της μίας μικρής πόλης όπου τοποθετούνται οι ιστορίες, και με τον τίτλο της συλλογής που ενώνει τα διηγήματα. Ωστόσο είναι φανερό βέβαια πως στις δύο γραφές του «Σιούλα» το κέντρο βάρους μετατοπίζεται από το ένα σημείο στο άλλο.

Στο Γ λοιπόν, στο διήγημα του «Σιούλα», λείπουν οι ιδεολογικές και ιστορικές δεσμεύσεις στον πόλεμο και τις διαμάχες

Αριστερά: Στο γραφείο με την Αγγελίνα —«χρυσή του παρέα». Με το τέλος εκείνου του χειμώνα. Γενάρης του '81 Δεξιά: Ναύπακτος, Μάιος του '77. Τότε ξεκίνησε την «Ιστορία της Ναυπάκτου» —κατά την «Σάντα Μαρία».

του. Ιστορικές αναφορές δε λείπουν όμως και εντελώς αναφέρεται ο συνοικισμός μικρασιατών, και το ότι οι ταμπάκοι ψηφίζανε πάντα Βενιζελικά. Έτσι οδηγούμαστε στα χρόνια γύρω στο 1930, μέχρι το 1935, αφού δεν αναφέρεται η Μεταξική δικτατορία —δεν αναφέρεται πια, πρέπει να προσθέσουμε, γιατί το Α, γράφει στη μέση του διηγήματος, εκεί που αρχίζουν να χαλάνε τα πράγματα και για τον Σιούλα:

Ήτανε τότες κατά τον καιρό του Μεταξά, λίγο πριν από τον πόλεμο. Κι ήταν μια ολόκληρη βδομάδα που ταργαστήρι του Σιούλα σταμάτησε. Ούτε στ' άλλα γινότανε τίποτα —ψευτοδούλευαν. (Α)

Κι ήρθε τότε μια βδομάδα ολόκληρη που ταργαστήρι του Σιούλα σταμάτησε. Ούτε στ' άλλα γινόταν τίποτα —ψευτοδούλευαν. (Γ)

Στο Α λοιπόν μια αρκετά συγκεκριμένη χρονολόγηση με αναφορές σε ιστορικά γεγονότα, που φτάνουν σχεδόν ως τον πόλεμο· στο Γ το διήγημα αποδεσμεύεται απ' αυτά και μένει μόνο η έμμεση και πιο αόριστη τοποθέτηση σε μια εποχή (η οποία συμπυκνώνεται μάλλον στην πρώτη πενταετία του '30), ώστε η ιστορία να πάρει πιο «μυθικό» και όχι πια χρονογραφικό χαρακτήρα.

Η διαδικασία αυτή κατοπτρίζεται, μου φαίνεται, και στη μόνη διαφορά που βρίσκεται στην κεντρική πρόταση της κατακλείδας: στο Α, με τον αόριστο «γκρεμίσαν» παρουσιάζεται το τετελεσμένο γεγονός της μεταστροφής σε μια ιστορική στιγμή και με μια συγκεκριμένη ιδεολογική επιλογή, ενώ στο Γ, με τον παρατατικό «γκρεμίζαν», βρίσκoμαστε μέσα στη διαδικασία της κοινωνικής αλλαγής και υποδεικνύονται όχι πολύ συγκεκριμένα οι επιπτώσεις της στους ανθρώπους.

Οι αλλαγές στο τέλος του διηγήματος και το δείγμα της «ιστορικής και ιδεολογικής αποδέσμευσης» που αναφέραμε είναι οι πιο οφθαλμοφανείς και αποφασιστικές για τη θεματική του όλου διηγήματος: τώρα προκύπτει το ερώτημα αν βρίσκονται στην πορεία της ιστορίας και άλλες προσαρμογές που ερμηνεύονται μέσα στα ίδια πλαίσια. Λόγω χώρου αναλύουμε εδώ μόνο ένα σημείο, εκεί που ο Σιούλας γνωρίζει τους βαρελάδες:

Ήταν ένας βαρελάς μετσοβίτης —ένας ροδοκόκκινος, καταστρόγγυλος άνθρωπος με φουσκωμένες τις πλάτες από το σκύψιμο και φουσκωμένα τα μπράτσα του από το δούλεμα. (Α)

Ήταν ένας βαρελάς μετσοβίτης —ένας ροδοκόκκινος, καταστρόγγυλος άνθρωπος με φουσκωμένες τις πλάτες από το σκύψιμο. (Γ)

Το Α υπερβάλλει κάπως στην περιγραφή του βαρελά και πλη-

σιάζει τις συνδικαλιστικές αφίσες με τους εργάτες του σοσιαλιστικού ρεαλισμού.

Ο βαρελάς κέρασε το ρακί κι άρχισε κι έλεγε για τα βάσανα και πάλι για τα βάσανα. Αυτός (ο Σιούλας) τον άκουγε, τον κοιτούσε κι ένιωθε μέσα του σαν ένα ξεχειλίσμα, να σκωθεί και κάτω να ειπεί, να τους φωνάζει *κει μέσα για τους φουκαράδες, για τους δουλευτήδες* —τους γύφτους, τους βλάχους, τους χωριάτες και τους ταμπάκους, όλους μαζί— *για την αδερφoσύνη*. Δεν τόκαμε βέβαια. Κέρασε κι αυτός μια ρακί και καληνύχτισε πρόσχαρα το βαρελά. (Α)

Ο βαρελάς κέρασε το ρακί κι άρχισε κι έλεγε για τις αναδουλειές και τα βάσανα.

—Κι εσείς δεν είστε καλά, είπε σε μια στιγμή.

—Όχι, δεν είμαστε καλά, αποκρίθηκε αυτός και δε ντρεπόταν καθόλου που τότε. Δεν είμαστε καλά.

—Και τι θα κάνετε;

—Δεν ξέρω... Κανένας δεν ξέρει...

—Κακό πράμα, είπε ο βαρελάς.

Αυτός δεν τον άκουγε πια. Ένιωθε μέσα του κεινή την ώρα σαν ένα ξεχειλίσμα και τίποτα άλλο δεν ήθελε παρά να σηκωθεί και να τους κεράσει όλους εκεί μέσα, τους βλάχους, τους γύφτους, τους χωριάτες, τους φουκαράδες, όλους. Δεν έκαμε τίποτα τέτοιο. Κέρασε κι αυτός ένα ρακί το βαρελά του και τον καληνύχτισε πρόσχαρα. (Γ)

Η ατμόσφαιρα αδελφoσύνης υπάρχει και στο Γ, αλλά στο Α διατυπώνεται ρητά: εκεί είναι σαν να παρακολουθούμε τη γέννηση του κομματικού καθoδηγητή, που αρχίζει το κήρυγμα για την ένωση όλων των προλετάρια. Το Γ δε μιλάει ανοιχτά για την αδελφoσύνη, μόνο υποβάλλει, σκηνοθετεί μια τέτοια ατμόσφαιρα και έτσι μένει ολωσδιόλου μέσα στα όρια του συναισθηματικού Σιούλα, όπως αυτός χαρακτηρίζεται πολύ ωραία από τον Παγανό (σσ. 265-66): (Ο Σιούλας) «δεν είναι διανοούμενος, δεν παρατηρεί και δεν αναλύει ψυχραιμία τις καταστάσεις, για να τις αντιμετωπίσει. Είναι κατεξοχήν συναισθηματικός. Οι καταστάσεις λειτουργούν σ' αυτόν συγκινησιακά. Η συνειδησή του αρχίζει να φωτίζεται ύστερα από έντονη συναισθηματική φόρτιση».

Από τις τροποποιήσεις στην πορεία του διηγήματος που (φαίνονται να) έχουν κάποια σχέση με την επέμβαση στο τέλος του και από τις οποίες θα μπορούσαμε εδώ να αναφέρουμε μόνο μία, αποδειχεται πως δε χρειάστηκαν παρά μόνο μικρές και πολλές φορές σχεδόν ανεπαίσθητες προσαρμογές για να διευκολύνουν τη μεγάλη αλλαγή στην κατακλείδα. Αυτό θα μπορούσαμε να το διατυπώσουμε και με άλλο τρόπο: στο Α το τέλος έχει μπει αρκετά «αυθαίρετα» και χωρίς να προετοιμάζε-

ται και πολύ στην πορεία του κυρίως διηγήματος, και έτσι ήταν σχετικά εύκολο να το «ξεκολλήσει» ο συγγραφέας.

Μ' αυτό τον τρόπο το διήγημα απέκτησε στο Γ μεγαλύτερη ενότητα και πυκνότητα, και δε χρειαζόταν πια το ξαφνικό χρονικό άλμα από την εποχή της κυρίως ιστορίας, στις αρχές της δεκαετίας του '30, προς το τέλος μέσα στα χρόνια του πολέμου.

Πρέπει εδώ να προσθέσουμε πως στα άλλα διηγήματα του Α οι επεμβάσεις είναι πιο δραστικές σε ολόκληρη την ιστορία, σε τέτοιο βαθμό μάλιστα που καταντάει σχεδόν αδύνατος ένας λέξη προς λέξη παραλληλισμός των κειμένων.

2. Αλλαγές στον «ηθογραφικό» χαρακτήρα του διηγήματος

Στο Α βρίσκονται αναφορές σε τοπικές περιστάσεις, τοπικές εκφράσεις ή και διαλεκτικά στοιχεία (π.χ. τ' κάλι, για τουκά-λι, δηλ. ψαρόκολλα, και μια περιγραφή του κυνηγιού των πουλιών), που στο Γ περιορίζονται ως ένα σημείο. Θα μπορούσαμε ίσως να πούμε πως περιορίζοντας ή και παραλείποντας τέτοιες τοπικές ή διαλεκτικές αναφορές, ο συγγραφέας μειώνει κάπως τον ηθογραφικό χαρακτήρα του διηγήματος, αλλά ο αριθμός των περιπτώσεων είναι πολύ μικρός για ασφαλή συμπεράσματα. Στο διήγημα «Η θειά μας Αμαλία/Αγγελική» όμως, η αλλαγή στη διαλεκτική χροιά του κειμένου είναι πολύ πιο αισθητή.

Παρόμοια ίσως μπορούμε να ερμηνεύσουμε τα εισαγωγικά που στο Γ συνοδεύουν το «ντατσκαναράιοι» (χωριάτες) και το «μπάστ» (νταβάνι), δύο διαλεκτικές λέξεις, και το αρχόντοι «καστρινοί», μια τοπική έκφραση. Στο Α αυτά παρουσιάζονται στον αναγνώστη απλώς στη φυσική ροή του κειμένου, είναι ενωμένα με την ατμόσφαιρά του και ο αναγνώστης πρέπει να προσαρμοστεί, να μπει στον κόσμο του διηγήματος. Αντίθετα, στο Γ, τα εισαγωγικά διευκολύνουν τον αναγνώστη, είναι λέξεις ή έννοιες που δε χρειάζεται να τις ξέρει, δίνουν λίγο τοπικό χρώμα στο διήγημα, αλλά τις βλέπει πιο πολύ απ' έξω, σαν στολίδια.

Εδώ μπορούμε να αναφέρουμε και τις περιπτώσεις που δεν είναι όλες απόλυτα διαλεκτικές και έχουν, πάντως στη λογοτεχνία γενικότερη χρήση, όπου όμως στο Γ υπάρχει κάποια προσαρμογή σε μια πιο ουδέτερη, «επίσημη» κοινή, π.χ.: στην άκρα-άκρα (Α)-στην άκρη-άκρη (Γ), λιθόχτιστα (Α)-λιθόκτιστα (Γ), γιομάτη/γιομίζει (Α)-γεμάτη/γεμίζει (Γ), πόχουν (Α)-πούχουνε (Γ), κοντύτερά της (Α)-κοντά της (Γ), να σκωθεί (Α)-να σηκωθεί (Γ), ακέρια (Α)-ολόκληρα (Γ). Μία προς μία οι αλλαγές μπορεί να μην εντυπωσιάζουν πολύ, μαζεμένες όμως φανερώουν κάποια προσαρμογή στη «σχολική» κοινή.

Οι τροποποιήσεις και προσαρμογές που συνάχτηκαν στο κεφάλαιο τούτο, μειώνουν κάπως τον ηθογραφικό και τοπικό χαρακτήρα του διηγήματος, το αποδεσμεύουν λίγο από τις τοπικές περιστάσεις που είχαν δώσει στον συγγραφέα το προαφηγηματικό υλικό. Η διαδικασία αυτή συγγενεύει με την αποδεσμευση από τα ιστορικά περιστατικά που διαπιστώθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Συνήθως «η μικρή μας πόλη» ταυτίζεται με τα Γιάννινα κι αυτό ισχύει οπωσδήποτε για το διήγημα του Σιούλα: η λίμνη με το νησί, το κάστρο, τα ταμπάκια δεν αφήνουν καμιά αμφιβολία —όπως δεν αφήνει αμφιβολίες το «προαφηγηματικό υλικό» του άρθρου στην εφημερίδα «Ηπειρος». Καθώς μας πληροφορεί ο Τζιόβας (σ.11, σημ.18), το διήγημα του Σιούλα φαίνεται να έχει για αφορμή ένα άρθρο στην εφ. «Ηπειρος» (διευθυντής ο Δημήτρης Χατζής) από κάποιον Β.Π., το 1935: «Ο εργαζόμενος κόσμος, η Γιαννιώτικη βιοτεχνία των δερμάτων, η σκληρή εργασία των «ταμπάκων», τί θα ηδύνατο και θα έπρε-

πε να γίνει». Το κάπως πραγματειακό πρώτο μέρος του διηγήματος δείχνει στις περιγραφές αρκετές συγγένειες με το άρθρο της εφημερίδας (η παλαιότητα της βιοτεχνίας, η κρίση και η παρακμή της εξαιτίας του ανταγωνισμού της μοντέρνας βιομηχανίας αλλού, οι πρωτόγονοι και απάνθρωποι τρόποι κατεργασίας των δερμάτων), υπάρχουν όμως και ουσιαστικές διαφορές.

Στην εφημερίδα ο ταμπάκιος κόσμος χωρίζεται σε εργάτες, σε εργοδότες εργοστασιάρχες και σε ξένους προς τη βιομηχανία ιδιοκτήτες των εργαστηρίων, και πάλι οι εργάτες είναι διχασμένοι μεταξύ τους ως προς ουσιαστικά ζητήματα εργασίας, όπως είναι οι εργοδότες ως προς τα αναγκαία μέτρα για τη βελτίωση και διάσωση του κλάδου. Αντίθετα, στο διήγημα του Σιούλα οι ταμπάκοι αποτελούν όλοι μαζί ένα σινάφι, ενωμένοι σαν κάστρο και όλοι δέρονται με συγγένειες μεταξύ τους και δουλεύουν συνεταιρικά σε κάθε εργαστήρι.

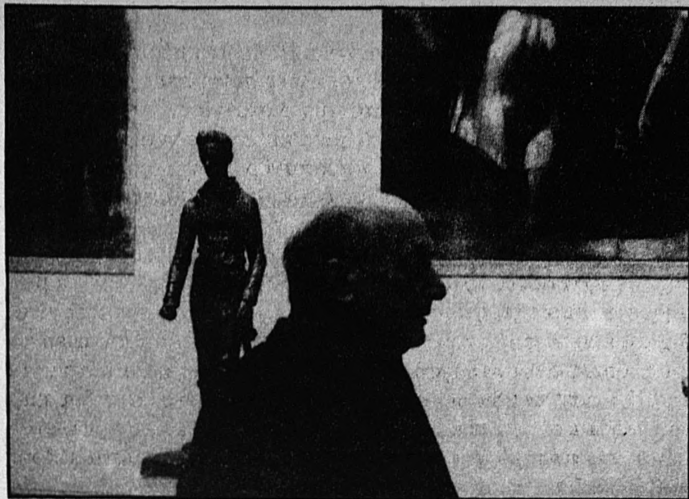
Ο αρθρογράφος βλέπει τη μόνη λύση στη σύμπραξη όλων των εργοδοτών για να φτιάξουν μαζί ένα μόνο μεγάλο και εκσυγχρονισμένο εργοστάσιο με όλα τα απαραίτητα μηχανήματα· μόνο έτσι θα βελτιωθούν η ποιότητα κι η ποικιλία των προϊόντων καθώς και οι συνθήκες εργασίας. Στο διήγημα του Σιούλα, όπως είδαμε, δεν υπάρχει συγκεκριμένη λύση για την παρακμή του κλάδου πέρα από την αόριστη ελπίδα στους νέους καιρούς και από το άνοιγμα της παραδοσιακής νοοτροπίας προς το μέλλον.

Έτσι βλέπουμε κι εδώ τον Χατζή να μεταχειρίζεται το προαφηγηματικό, ή εξωλογοτεχνικό υλικό με αρκετή ελευθερία για τους σκοπούς της τέχνης του, που δεν αποβλέπουν στην αντικειμενική περιγραφή των καταστάσεων, παρά στις προσωπικές αντιδράσεις ενός ανθρώπου στις γενικότερες κοινωνικές εξελίξεις. (Υποθέτουμε βέβαια πως ο αρθρογράφος έχει περιγράψει τα πράγματα όπως ήταν). Ως προς αυτό το σημείο δεν υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στις δύο γραφές του διηγήματος. Η ταύτιση της «μικρής μας πόλης» με τα Γιάννινα, ισχύει και για τον «Σαμπεθαί Καμπιλή», και, για παρόμοιους λόγους, και για τη «Μαργαρίτα Περδικάρη», ιδίως με βάση τα ιστορικά δεδομένα (οι τοπογραφικές ενδείξεις είναι αόριστες), όπως και για τη «Θεία μας Αγγελική».

«Η διαθήκη του καθηγητή» φαίνεται να βασίζεται σε ιστορικό υλικό από τα Γιάννινα (Τζιόβας, ο.π), αλλά περιέχει και τοπογραφικά στοιχεία που υποδεικνύουν την Άρτα, π.χ. το ιστορικό γιοφύρι. «Ο τάφος» παίζεται κοντά σε ποτάμι και έτσι διαφαίνεται κι εδώ η Άρτα.

«Ο ντέτεκτιβ» δεν μπορεί να διαδραματίζεται ούτε στα Γιάννινα ούτε στην Άρτα, γιατί ο πρωταγωνιστής φεύγει για ένα διάστημα από τη δική του πόλη και μένει στην πρωτεύουσα του νομού (μπορεί τα Γιάννινα, μπορεί και η Άρτα), η οποία αλλού στο διήγημα βρίσκεται σε μια-δυό ώρες απόσταση από τη δική του πόλη, δηλ. περίπου δέκα χιλιόμετρα αν υποθέσουμε πως ο «δολοφόνος» βιαζότανε. Φυσικά και για τον «Ντέτεκτιβ» ο Χατζής είχε στο νου του τα Γιάννινα, όπως φαίνεται και από την τηλεοπτική εκπομπή του 1978 («Οδοιπορικό»), όταν ξεναγώντας στα Γιάννινα ο ίδιος, μας πάει και στα κατάντοια του «Ντέτεκτιβ» —μέσα από το διήγημα όμως η ταύτιση είναι αδύνατη για τον παραπάνω τεχνικό λόγο.

Έτσι βγαίνει το συμπέρασμα πως τα ιστορικά στοιχεία, το περιβάλλον και η ατμόσφαιρα του «Τέλους», ανάγονται στα Γιάννινα, που τα μεταχειρίζεται όμως ελεύθερα ο Χατζής ώστε να αποδεσμεύει το βιβλίο από το εξωλογοτεχνικό υλικό. Μια πόλη ενυπάρχει σ' όλα τα διηγήματα του «Τέλους» και δίνει το φόντο, αλλά ο αναγνώστης έχει το ελεύθερο να σκέφτεται όποια πόλη της επαρχίας θέλει, ή, και πιο γενικά, όλη την προπολεμική επαρχιώτικη Ελλάδα· η πόλη έχει γίνει λογοτεχνική, «μυθική».

Αριστερά: Βουδαπέστη - Φλεβάρης του 1975. Το Μουσείο - «Η γλυπτική είναι η τέχνη που αγαπώ» (Το Φονικό της Ιζαμπέλλας Μόλναρ) Δεξιά: Στο σπίτι του Μέμου. Βουδαπέστη, Φλεβάρης του '78.

Κι αυτό ιδιαίτερα στο (Β+)Γ. Από τα διηγήματα που παραπέμπουν εκτός Ιωαννίνων, «Ο τάφος» και «Ο ντέτεκτιβ» δεν βρίσκονται στο Α, και στη «Διαθήκη του καθηγητή» του Α λείπει εντελώς το ιστορικό γιοφύρι.

3. Αφηγηματική δομή

Υπάρχουν στο διήγημα του Σιούλα, και στο Α και στο Γ, σημεία όπου ο αφηγητής σχολιάζει τα συμβάντα, όπως παρατηρεί και ο Μηλιώνης (σσ. 52/58), π.χ. «αλέθεται ο άνθρωπος με τούτο και κείνο», αλλά πρέπει να τα διακρίνουμε από ένα άλλο σημείο, όπου λέει το κείμενο: στα χρόνια τα δικά μας (Α)-σ' αυτά τα χρόνια που ιστορίζω (Β)-στα χρόνια που γράφω (Γ). Στο Α, με το «μας», δηλώνεται ακόμα πολύ διακριτικά η παρουσία του αφηγητή μέσα στην αφήγηση· στο Β, και πιο φανερά ακόμα στο Γ, βλέπουμε τον (υπονοούμενο) συγγραφέα να προβάλλεται.

Εδώ, στο Σιούλα, αυτό γίνεται παρεμπιπτόντως, και απέχει ακόμα πολύ από το ρόλο που παίζει ο «συγγραφέας» στο «Διπλό βιβλίο». Σε άλλα διηγήματα του «Τέλους» θα ξανασυναντήσουμε πιο έντονα την παρουσία του συγγραφέα, π.χ. στη «Διαθήκη», στο τέλος του δεύτερου κεφάλαιου, εκεί που η Α-ναστασία πικραίνεται για τον συγγραφέα που της έτυχε —κι αυτό το κομμάτι λείπει ακόμα εντελώς στο Α.

Αν και για συμπεράσματα τα στοιχεία είναι λίγα ακόμα μόνο από τον «Σιούλα», ωστόσο μ' αυτά έχει τεθεί ένα θέμα για παραπέρα έρευνα στα άλλα διηγήματα του «Τέλους».

4. Επιμέρους προσθαφαιρέσεις και τροποποιήσεις

α. Περιορισμός της συναισθηματικότητας

Η συναισθηματικότητα της διατύπωσης περιορίζεται σε μερικές περιπτώσεις, όλες στο συναισθηματικά πιο φορτισμένο μέρος του διηγήματος, εκεί όπου μας δίνεται η εσωτερική μεταστροφή του Σιούλα. Στο Γ ο συγγραφέας φαίνεται να εμπιστεύεται πιο πολύ τη δραματική υποβολή των περιστάσεων και της συμπεριφοράς, ενώ στο Α υπάρχουν πιο ρητές διατυπώσεις. Π.χ.:

- Έλαμνε κατά τις καλαμιές και κάτι τραγούδαγε μέσα του (Α)
- Έλαμνε κατά τις καλαμιές, χώνοντας βαθιά τα κουπιά στο νερό-βιάζότανε (Γ)

(Και στο Γ υποβάλλεται η συναισθηματική μεταστροφή του

Σιούλα, αλλά μόνο μέσα από τη συμπεριφορά του και όχι πια με μια ρητή, συναισθηματική διατύπωση).

β. Επεξηγηματικές ή ενισχυτικές προσθήκες

Σε αρκετές περιπτώσεις (62) μια μικρότερη ή μεγαλύτερη προσθήκη επεξηγεί ή ενισχύει μια λεπτομέρεια ή κάποιο μοτίβο που υπάρχει ήδη στα συμφραζόμενα, δηλ. χωρίς να προσθέτει τίποτα το ουσιαστικό στο διήγημα στο σύνολό του. Π.χ.:

Πίσω απ' την ανατολική πλευρά του κάστρου, στην άκρα-άκρα της λίμνης, βρισκόταν ο μαχαλάς των ταμπάκιων. (Α)

Πίσω απ' την ανατολική πλευρά του κάστρου, στην άκρη-άκρη της λίμνης, πάνω στην όχθη της, βρισκόταν ο μαχαλάς των ταμπάκιων. (Γ)

γ. Παράλειψη λεπτομερειών

Σε άλλες περιπτώσεις οι αφαιρέσεις δεν αλλοιώνουν τη συναισθηματικότητα της διατύπωσης, ούτε το γενικό νόημα της περικοπής, παρά επιφέρουν μόνο μια οικονομία στην περιγραφή, αφού αφορούν μια λεπτομέρεια που εκφράζεται ήδη με άλλο τρόπο ή πάντως δεν προσθέτει τίποτα το ουσιαστικό στα συμφραζόμενα, π.χ.:

— την επανάσταση του Σκυλόσοφου που τάρaxe τους Τούρκους από το Τούρνοβο της Βουλγαρίας ως τη Μάνη, στα 1611. (Α)

την επανάσταση του Σκυλόσοφου, στα 1612. (Γ)

δ. Τροποποιήσεις σε λεπτομέρειες

Υπάρχουν και μερικές τροποποιήσεις που δεν επηρεάζουν το περιεχόμενο ή την ατμόσφαιρα του όλου διηγήματος, είναι όμως κάτι παραπάνω από απλές προσαρμογές της διατύπωσης, αφού αλλάζουν μια λεπτομέρεια, κάποιο επιμέρους στοιχείο, π.χ.:

— απ' την επανάσταση του Σκυλόσοφου (...) στα 1611. (Α)

— απ' την επανάσταση του Σκυλόσοφου, στα 1612. (Γ)

(Πρόκειται εδώ για τυπογραφικό λάθος στα Β+Γ; —η επανάσταση του Σκυλοσόφου ήταν τον Σεπτέμβριο του 1611).

— Ήτανε μια σκέψη που του τη φανέρωνε με τα μάτια μονάχα, δεν είχε ποτές το κουράγιο να του την πει. (Α)

— Ήταν μια σκέψη που μήτε με τα μάτια δεν είχε κουράγιο να τη φανερώσει σ' αυτόν. (Γ)

5. Φραστικές προσαρμογές

Μ' όλη τη δυσκολία της διάκρισης πολλές φορές, προσπα-

Γύρω στα 1947 — η περίοδος του Ριζοσπάστη, τα πρόσωπα, οι ιδέες

θησα, κάτω από τον παρονομαστή «φραστικές προσαρμογές» να μαζέψω όσες προσθαφαιρέσεις και τροποποιήσεις δε φαίνονται να σκοπεύουν παρά μόνο στη φραστική, στυλιστική βελτίωση της διατύπωσης, χωρίς δηλαδή να έχουν επιπτώσεις για το μύθο του διηγήματος ως συνόλου, ή σ' ένα μοτίβο, την ατμόσφαιρα, μια λεπτομέρεια μιάς μικρότερης ενότητας.

(Η γλώσσα του Δημήτρη Χατζή) «Είναι μια γλώσσα φυσική, απλή και άμεση, ιδιαίτερα ευλύγιστη και εύστοχη. Πουθενά δεν έχεις την αίσθηση ότι περισσεύει ή ότι λείπει μιά λέξη. Κι ακόμα, σ' όποια σελίδα κι αν δοκιμάσεις, βεβαιώνεσαι ότι οι λέξεις που διάλεξε ο Χατζής είναι λειτουργικά αναντικατάστατες κι αμετακίνητες· αν τις αλλάξεις, ή αν τους αλλάξεις τη θέση, κάτι ουσιαστικό αλλάζει στο αποτέλεσμα — περίπου όπως συμβαίνει σ' ένα ωραίο ποίημα».

Έτσι εκφράζει ο Αλ. Κοτζιάς τον θαυμασμό του για τη γλώσσα του Χατζή σε μια κριτική για «Το διπλό βιβλίο» (σ. 188), αλλά φαίνεται να μιλάει για όλο το έργο του Χατζή. Εδώ όμως βλέπουμε πως, για να φτάσει σ' αυτό το αποτέλεσμα για το «Τέλος», ο Χατζής είχε ανάγκη, από την πρώτη προς την οριστική έκδοση, από π λ ή θ ο ς αλλαγές, αλλαγές λέξεων και αλλαγές θέσεως λέξεων, οι οποίες δεν φαίνονται να αιτιολογούνται από λόγους περιεχομένου και ατμόσφαιρας, παρά μόνο φραστικής διατύπωσης.

Βρίσκονται σε διάφορες μορφές — λόγω χώρου δεν αναφέρονται εδώ όλες οι περιπτώσεις, παρά μόνο ο συνολικός τους αριθμός και από ένα παράδειγμα:

α. *αφαίρεση* (27 φορές), π.χ. «στη μικρή μας την πόλη» (Α) — «στη μικρή πόλη» (Γ).

β. *προσθήκη* (40 φορές), π.χ. «όποιος τόχε ένα» (Α) — «όποιος τόχε ένα μονάχο» (Γ).

γ. *αντικατάσταση λέξεων και άλλες τροποποιήσεις της διατύπωσης* (59 φορές), π.χ.: «Σχεδόν ποτέ δεν ανεβαίνουν «πάνω» και μονάχα για κάποια δουλειά» (Α) — «Σχεδόν ποτέ δεν ανεβαίνουν «απάνω» αν δεν είχαν κάποια δουλειά» (Γ).

δ. *αλλαγή ρηματικών χρόνων* (5 φορές, εκτός από το «γκρεμίσαν/γκρεμίζαν» που αναφέραμε στο κεφ. 1), π.χ.: «για να κρύψει τα δάκρυα που την έπνιγαν» (Α) — «για να κρύψει τα δάκρυα που την έπνιζαν» (Γ).

ε. *αλλαγή στη σειρά των λέξεων* (20 φορές), π.χ.: «και δουλεύανε σε κάθε αργαστήρι συνεταιρικά» (Α) — «και δουλεύαν συνεταιρικά σε κάθε εργαστήρι» (Γ).

ζ. *μετατόπιση λέξεων σε μεγαλύτερη απόσταση* (8 φορές), π.χ.: «Το βράδυ στο κρασοπουλειό των ταμπάκων, σα μια θολή καταχνιά, άρχισε κι απλώνονταν» (Α) — «Άρχισε έτσι σιγά-σιγά και κάθε βράδι στα κρασοπουλειά των ταμπάκων απλώνότανε μια θολή καταχνιά» (Γ).

η. *μετατόπιση προτάσεων* (3 φορές), π.χ. (όπου βρίσκονται και πολλές άλλες τροποποιήσεις):

«Και επαγγελματική. Δύσκολο θάτανε να ξεχωρίσει κανένας ανάμεσά τους, τους καλφάδες και τους μαστόρους. Η παράδοση του συναφιού — πούταν κι από τα παλιότερα της πόλης — όριζε ακόμα τις επαγγελματικές τους σχέσεις. Δενότανε μεταξύ τους και με συγγενείς και καθώς δε μπαίνανε ξένοι στην τέχνη τους κι ήτανε και λιγοστοί και κλεισμένοι — μια φαμίλια πες — καταστάλαζε στα χρόνια τα δικά μας και δούλευαν σε κάθε αργαστήρι συνεταιρικά. Μα δε φαίνεται κιόλας νάχαν αλλάξει και πολλά πράγματα από τον καιρό που πρωτόγιναν αυτά ταργαστήρια!» (Α)

«Και επαγγελματική. Κανένας δεν έφυγε απ' το επάγγελμα και κανένας ξένος δεν έμπαινε — η παράδοση του συναφιού, πούταν κι από τα παλιότερα της πόλης, λεν οι αρμόδιοι, δεν είχε αλλάξει ακόμα. Μόνο που στα χρόνια που γράφω, καθώς ήταν λιγοστοί και δενόταν όλοι με συγγενείς μεταξύ τους, είχε γίνει πια και δούλευαν συνεταιρικά σε κάθε εργαστήρι. Μαστόροι και καλφάδες γίναν ένα — ήταν όλοι τους μαστόροι πια — και νοικοκυραίοι. Αυτό μονάχα είχε αλλάξει. Όλα τάλλα μέναν όπως ήταν από τον καιρό που πρωτόγιναν αυτά ταργαστήρια.» (Γ)

Επίλογος

Από τη σύγκριση των δύο γραφών του διηγήματος «Ο Σιούλας ο ταμπάκος», είδαμε πως η δεύτερη γραφή, του 1963, έχει αρκετά αποδεσμευτεί από τις «εξωλογοτεχνικές», «προαφηγηματικές», ιστορικές και ιδεολογικές αφορμές, ώστε να αποβάλει τον χρονογραφικό και πολιτικό χαρακτήρα για χάρη μιας πιο λογοτεχνικής, «μυθικής» ιστορίας. Το κέντρο βάρους στη γραφή του 1953 βρίσκεται ακόμα στη συγκεκριμένη κοινωνικοπολιτική επιλογή του Σιούλα ύστερα από την ψυχολογική μεταστροφή του, στη γραφή του 1963 βρίσκεται στην ίδια τη μεταστροφή και τη διαδικασία της, χωρίς να είναι συγκεκριμένο σε τι απολήγει η μεταστροφή. Πρέπει εδώ να έχουμε υπόψη μας πως όχι μόνο ο Χατζής άλλαξε στη δεκαετία του '50, αλλά και το κοινό στο οποίο απευθυνόταν ήταν διαφορετικό. Η έκδοση του '53 κυκλοφόρησε στη Ρουμανία και προοριζόταν μάλλον για τους κύκλους της αριστερής μετεμφυλιακής διασποράς στις ανατολικές χώρες (ζήτημα είναι πόσα από τις 8.000 αντίτυπα βρήκανε το δρόμο προς την Ελλάδα), ενώ η έκδοση του '63 κυκλοφόρησε στην Ελλάδα για το ευρύτερο κοινό.

Αυτά βέβαια δε σημαίνουν πως η ιδεολογία δεν παίζει κανένα ρόλο πια στο διήγημα του Σιούλα. Οι συγκεκριμένες, ρητές παραπομπές σε εξωαφηγηματικές ιστορικοϊδεολογικές πραγματικότητες λείπουν τώρα, αλλά μπορεί οι ιδεολογικές προτιμήσεις του συγγραφέα να διαφαίνονται σε άλλα προσόντα του διηγήματος, όπως η συναισθηματικότητα, η γλυκύτητα με την οποία εκφράζεται η αδελφοσύνη των φουκαράδων. Εντύπωση κάνει, σχετικά με το θέμα της ιδεολογικότητας του «Τέλους», ότι το 1954 η πρώτη γραφή του αποδοκιμάζεται από το κομμουνιστικό κόμμα, αφού το βιβλίο δεν ήταν σύμφωνο με τις ιδεολογικές απαιτήσεις του κινήματος (βλ. το αφιέρωμα του

περ. «Αντί» τχ. 183, σ. 23), ενώ στις κριτικές που αφορούν τη δεύτερη γραφή, του 1963, πολλοί επισημαίνουν αρνητικά τα ιδεολογικά σημεία της συλλογής.

Επίσης, πιο ελεύθερα μεταχειρίζεται ο Χατζής στη δεύτερη γραφή της συλλογής στο σύνολό της, τα τοπογραφικά στοιχεία που δεσμεύουν το διήγημα σε μια συγκεκριμένη πόλη, και αφαιρεί και διάφορα διαλεκτικά και ηθογραφικά στοιχεία· έτσι παίρνει η συλλογή και απ' αυτή την άποψη πιο «μυθικό» χαρακτήρα.

Υπάρχουν στη γραφή του '63, στον «Σιούλα» λίγα, αλλά στα άλλα διηγήματα πιο πολλά σημεία όπου περιπλέκεται η αφηγηματική δομή, με την παρουσία του (υπονοούμενου) συγγραφέα στο κείμενο, ο οποίος παίρνει τη θέση του «απρόσωπου αφηγητή».

Στα επιμέρους σημεία βρίσκονται πολλές τροποποιήσεις· περιορίζουν κάποτε τη συναισθηματικότητα της διατύπωσης, συχνά όμως ενισχύεται ή επεξηγείται μια λεπτομέρεια, ένα μοτίβο. Υπάρχουν ακόμα πάρα πολλές προσαρμογές που αποβλέπουν μόνο στη φραστική βελτίωση της διατύπωσης.

Σε λεπτομέρειες, το ενδιάμεσο κείμενο της «Επιθεώρησης Τέχνης» δεν παρεκκλίνει πάντα από την πρώτη γραφή του '53, αλλά στα ουσιαστικά σημεία και σε πολλές άλλες λεπτομέρειες, οι αλλαγές είχαν συντελεστεί κιόλας, ώστε αποτελεί μάλλον μια πρώτη παραλλαγή της δεύτερης γραφής του '63.

Σε μερικά σημεία τα συμπεράσματα είναι ακόμα αμφίβολα και θέλουν επαλήθευση από τη μελέτη και των άλλων διηγημάτων της συλλογής. Τότε θα μπορούσαμε και να εμβαθύνουμε πιο πολύ στο ρόλο που παίζει η ιδεολογία στη δεύτερη γραφή.

Οι αγριότητες που στο τέλος τραβάνε για ψηλότερα με την άνοιξη, είναι τρομαγμένες από το «πανδαιμόνιο απ' ουρλιαχτά μηχανών» μάλλον —ή μήπως και αφού φοβούνται τις θανάσιμες γι' αυτές συνέπειες της μεταστροφής του Σιούλα; Πάντως εδώ έχουμε από τα πρώτα ζώα στο έργο του Χατζή που υπογραμμίζουν ή και διπλασιάζουν ένα μοτίβο (πρβλ. τη συνέντευξη του Χατζή στο περ. «Διαβάζω», σ.43), όπως αργότερα το αλογάκι στο «Βάφτισμα» (στους «Ανυπεράσπιστους»), ο σκύλος στο ξυλάδικο του Βόλου (στο «Διπλό βιβλίο» —δεύτερο κεφάλαιο), η αρκούδα του Σκουρογιάννη και τα πουλιά της Αναστασίας (στο ίδιο βιβλίο).

Το «πανδαιμόνιο απ' ουρλιαχτά μηχανών» μας θυμίζει το «δαιμονισμένο θόρυβο» που δημιουργούν τα εργοστάσια, οι μηχανές κτλ. στο τέλος του «Διπλού βιβλίου» —του βιβλίου που εξ ολοκλήρου προβληματίζεται πάνω στο μέλλον του ανθρώπου, του Έλληνα ανθρώπου μέσα στο σύγχρονο κόσμο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

Στο κείμενο βρίσκονται παραπομπές στους εξής τίτλους:

—Αφιέρωμα στην «Επιθεώρηση Τέχνης», περ. «Διαβάζω», 67, 20.4.1983, σσ. 13-44.

—Αφιέρωμα στον Χατζή, περ. «Αντί», περίοδος Β', τ.183, 31.7.1981, σσ.13-32.

—Αλ. Κοτζιάς, Μεταπολεμικοί πεζογράφοι, κριτικά κείμενα. Κέδρος, Αθήνα 1982.

—Χρ. Μηλιώνης, Υποθέσεις, δοκίμια. Καστανιώτης, Αθήνα 1983.

—Β.Π., Ο εργαζόμενος κόσμος, Η Γιαννιώτικη βιοτεχνία των δερμάτων, Η σκληρή εργασία των «ταμπάκων», Τι θα ήδυνάτο και θα έπρεπε να γίνει. εφ. 'Ηπειρος, σε δύο συνέχειες, 15 και 16 Φεβρ. 1935.

—Γ. Παγανός, Η νεοελληνική πεζογραφία, θεωρία και πράξη. Κώδικας, Αθήνα 1983.

—Συνέντευξη του Χατζή, στο περ. «Διαβάζω», αρ.5-6, Νοεμ. 1976-Φεβρ. 1977, σσ.36-44.

—Δημ. Τζιόβας, Η πεζογραφία του Δημήτρη Χατζή, ιδεολογία και αισθητική λειτουργία. Ανάτυπο από την «Ηπειρωτική Εστία», Γιάννινα 1980.

—Η. Hokwerda, «Το διπλό βιβλίο» του Δημ. Χατζή και η Ελλάδα. Περ. Φιλολόγος, Θεσσαλονίκη, 34, χειμ. 1983, σσ.276-298.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

προς τις γυναίκες και τους άντρες
ηλικίας
25-50 ετών

(άλλοτε
αναγνώστες
του
«ΜΙΚΡΟΥ
ΗΡΩΑ»).

—για όσους αγάπησαν τον «ΜΙΚΡΟ ΗΡΩΑ», το δρυλικό ανάγνωσμα των παιδικών τους χρόνων και τον ξαναφέρνουν συχνά στη σκέψη τους με βαθιά συγκίνηση και γλυκιά κάπως δλιμμένη νοσταλγία.

—για όσους θα ήθελαν, ν' αποκτήσουν για τη βιβλιοθήκη τους τους εξαντλημένους πια τόμους του αγαπημένου τους περιοδικού και να γνωρίσουν τα παιδιά τους τις συναρπαστικές ιστορίες που τους γαλούχησαν...

★ ... ο «ΜΙΚΡΟΣ ΗΡΩΣ» ξανακυκλοφορεί σε νέα (ΤΕΤΑΡΤΗ από το '52) έκδοση, σε σχήμα βιβλίων τσέπης (ένα βιβλίο για κάθε τόμο)!

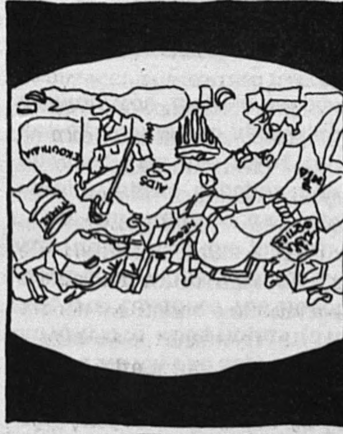
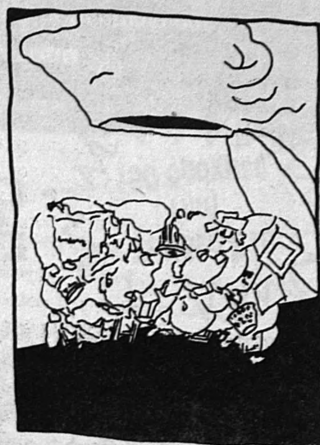
★ ... σε πρώτη φάση, θα τυπωθούν οι πρώτοι 20 τόμοι και θα κυκλοφορήσουν μέσω του Πρακτορείου Εφημερίδων Αθηναϊκού Τύπου, ένας την εβδομάδα (κάθε Πέμπτη).

**Ο Μικρός
ΗΡΩΣ**

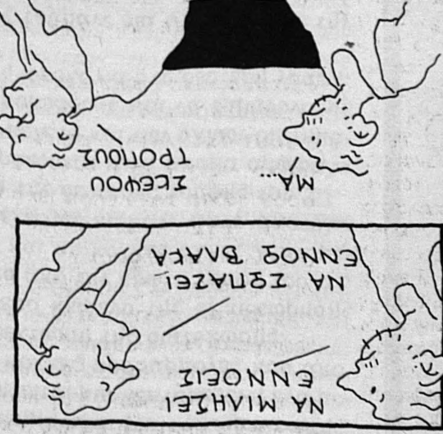
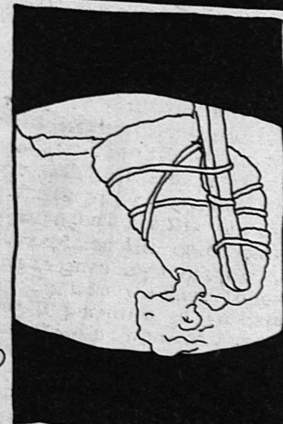
Σελίδες 210
Τιμή
150 δραχμές

Ζητήστε ΣΗΜΕΡΑ
στα περίπτερα τον τόμο 20

...για τη βιβλιοθήκη σας και τα παιδιά σας!

H MEΘΩΔΟΣ

Πρόσωπα και θεσμοί

Αν κάτι έχει πλέον αποδειχθεί χωρίς δυνατότητα ανταπόδοσης, είναι πως τουλάχιστον στα δύο κανάλια της τηλεόρασης το κρίσιμο ζήτημα δεν είναι τα πρόσωπα αλλά το πλαίσιο θεσμών κι υλικής υποδομής που καλούνται να υπηρετήσουν.

Επειτα από τρεις αλλαγές προέδρων και γενικών διευθυντών που ανέλαβαν τα καθήκοντά τους με κάμποσες ιδέες και άπειρη διάθεση για δουλειά είναι φανερό πως ήρθε η ώρα για κάποιες τομές πιο ουσιαστικές, που δεν θα αφορούν πλέον μεγέθη τα οποία συστηματικά μένουν στην αφάνεια. Αρκεί να παρατηρήσει κανείς τα βήματα που οδήγησαν τους προηγούμενους στην παραίτηση ή την απομάκρυνση για να αντιληφθεί ότι είναι η ίδια η δομή, η οργάνωση και οι υλικές και τεχνικές δυνατότητες παραγωγής αυτές που εξηγούν όχι μόνο την κακοδαιμονία των καναλιών αλλά και την προδιαγραφμένη τροχιά των διοικητών τους. Διότι, για να το πούμε απλά, όταν η ΕΡΤ-1 έχει την ικανότητα να παράγει μόνον ένα μικρό ποσοστό του προγράμματος που προβάλλει κι η ΕΡΤ-2 ένα ακόμη μικρότερο, πως είναι δυνατό να θεωρηθεί ότι ένας ικανότατος γενικός διευθυντής θα αποτρέψει αυτήν την πραγματικότητα πριν τα αναπόφευκτα λάθη τον συμπαρασύρουν στην παραίτηση ή την απομάκρυνση;

Ένα δεύτερο ζήτημα —που κι αυτό είναι ανεξάρτητο από τις ικανότητες των προσώπων— είναι η σχέση των καναλιών με την κυβέρνηση. Όταν η πραγματική ανεξαρτησία της τηλεόρασης όχι μόνο δεν είναι κατοχυρωμένη, αλλά —σύμφωνα με δημοσιογραφικές πληροφορίες— πρόκειται και τυπικά να καταργηθεί, υπό τον έλεγχο και τη διαμεσολάβηση μιας ευρύτερης διακομματικής γενικής συνέλευσης, τότε πως είναι δυνατόν να συγκροτηθεί ένας ηγετικός πυρήνας, να αποκτήσει το απαιτούμενο κύρος στη συνείδηση των τηλεθεατών και να κατορθώσει να αντισταθεί στις πιέσεις της κυβέρνησης ή του κομματικού μηχανισμού βασιζόμενος στην ανεξαρτησία του και τη δεοντολογία του επαγγέλματος; Όταν είναι αδύνατο να συγκροτηθεί ως πρωτογενής πηγή εξουσίας, δεν είναι αναπόφευκτο να αισθάνεται ως μόνο σημείο αναφοράς την πηγή απ' όπου απορρέει η δύναμή του;

Ο νέος υφυπουργός Τύπου και Πληροφοριών προτίθεται να ανακοινώσει την αντικατάσταση του διευθυντικού προσωπικού των δύο καναλιών και να τοποθετήσει στη θέση της πρόσωπα που στους επαγγελματικούς τους χώρους έχουν συγκεντρώσει ένα τεράστιο κεφάλαιο κύρους. Προτίθεται επίσης να συνοδεύσει τις αλλαγές στα πρόσωπα με μια διακήρυξη αρχών γύρω από τη δομή και τη λειτουργία της τηλεόρασης. Είναι ωστόσο αυτό το πρώτο βήμα και το ορθότερο; Δυστυχώς ο τρόπος που έχει χειριστεί το ΠΑΣΟΚ την τηλεόραση μας έλκει επικίνδυνα προς την αρνητική απάντηση. Για να έχει αυτή η αλλαγή κάποιο πραγματικό αντίκρουσμα, οφείλει να συνοδεύεται από την άμεση κατάθεση ενός σχεδίου νόμου που θα ανατρέπει το σημερινό νομικό καθεστώς, ενώ παράλληλα θα ακολουθείται από συγκεκριμένα μέτρα για την αλλαγή των οικονομικών, υλικών και τεχνικών συνθηκών παραγωγής του προγράμματος. Όσο αυτά τα βήματα θα καθυστερούν ή θα παραπέμπονται στις ελληνικές καλάνδες, τόσο η τηλεόραση θα ξεδιπλώνει τις अपαράμιλλες ικανότητές της να καταστρέφει τους ανθρώπους που με αυταπάτηση και κρίσιμες αυταπάτες προσφέρονται στην υπηρεσία της.

Ένας ανδριάντας του Ρήγα

Στο Βόλο, στα πλαίσια της 4ης έκθεσης Βαλκανικής Χειροτεχνίας, έγιναν την Τετάρτη 21 Αυγούστου τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα του Ρήγα Φεραίου: έργο του αξιόλογου γλύπτη Μέμου Μακρή. Το άγαλμα από μπρούντζο (ύψος 2,70) είναι τοποθετημένο στην ομώνυμη πλατεία, σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο ανάμεσα στο Δημαρχείο και στο Δημοτικό Θέατρο. Ο Μ. Μακρής έχει αποθανάτισει τον θρυλικό ήρωα να κάθεται πάνω στο μπαούλο όπου φύλαγε τα κείμενά του και να ξεδιπλώνει την περίφημη Χάρτα στα γόνατά του.

Τα αποκαλυπτήρια έγιναν από την υφυπουργό Βιομηχανίας, Έρευνας και Τεχνολογίας κ. Β. Παπανδρέου, παρουσία του Μητροπολίτη Βόλου, του Νομάρχη Μαγνησίας, βουλευτών, εκπροσώπων των στρατιωτικών αρχών, και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Στην τελετή μίλησαν εκτός από την υφυπουργό που μετέφερε και τον χαιρετισμό της κυβέρνησης, ο δήμαρχος Βόλου κ. Μ. Κουντούρης, ο διευθυντής του Κέντρου Μεσαιωνικών και Νεοελληνικών Ερευνών της Ακαδημίας Αθηνών κ. Α. Βρανούσης, ο διευθυντής της Εθνικής Πινακοθήκης κ. Δ. Παπαστάμου. Ο ηθοποιός Γ. Βόγλης απήγγειλε αποσπάσματα από τον Θούριο με τη συνοδεία της Δημοτικής Χορωδίας Βόλου.

Στη συνέχεια εγκαινιάσθηκε η 4η έκθεση Βαλκανικής Χειροτεχνίας που φέτος είναι αφιερωμένη στη μεταλλοτεχνία. Σε αυτή συμμετέχουν η Αλβανία, η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Τουρκία καθώς και η γαλλική αδελφοποιητή με το Βόλο πόλη Λε Μαν. Οι επισκέπτες που ήταν φέτος ιδιαίτερα πολυάριθμοι είχαν την ευκαιρία πέρα από τα εκθέματα να ενημερωθούν πάνω στην τέχνη της μεταλλοτεχνίας χάρη στις ειδικές εγκαταστάσεις (εργαστήρια κ.ά.), τις κινηματογραφικές προβολές κ.ά. Στα πλαίσια της φετεινής έκθεσης Βαλκανικής Χειροτεχνίας που έχει γίνει θεσμός οργανώθηκαν κι εκδηλώσεις με φολκλορικά, μουσικά και θεατρικά συγκροτήματα από τις συμμετέχουσες χώρες.

Διεθνής Θεατρική Συνάντηση '85

Παλι φέτος, έκανε το μικρό θαύμα της η «Θεατρική Συντεχνία» στο θέατρο Αβέρωφ. Αρχίζοντας —τον Ιούλιο— με το «Παιχνίδι της σφαγής» του Ιονέσκο, ανεβασμένο από την Πειραματική Σκηνή «Τέχνης» της Θεσσαλονίκης, συνέχισε με τις παραστάσεις του Δημοτικού Περιφερειακού Θεάτρου Σερρών και την εβδομάδα αυτή παρουσίασε τον Ολλανδικό θίασο «Στούντιο Χίντερικ» που έπαιξε μέχρι χτες. Από τις 2-7 Σεπτεμβρίου το «Θέατρο - Στούντιο» της Βαρσοβίας θα παίξει το μιούζικαλ «Τρίπτυχο» και την «Τελευταία παράσταση». Οι εκδηλώσεις θα κλείσουν με τον γερμανικό θίασο «Συνάπσε» που ανεβάζει το έργο «Περιορισμοί» του Χανς Γιούγκεν Γιένσεν από 12-14 Σεπτεμβρίου. Στη φωτογραφία σκηνή από την «Τελευταία Παράσταση» του πολωνικού θιάσου.

Εχουν περάσει σχεδόν πέντε ολόκληρα χρόνια από την πρώτη παρουσίαση της Ορέστειας στη Schaubühne.

Παράσταση εννιάωρη που απασχολεί το σύνολο του δυναμικού του θιάσου, ανέβηκε για πρώτη φορά, μετά πολύμηνες δοκιμές, στο Βερολίνο τον Οκτώβριο του 1980 και λίγες μέρες μετά παίχτηκε στο Παρίσι. Όλη τη θεατρική περίοδο 1980-81 απετέλεσε το κεντρικό θέαμα του βερολινέζικου συγκροτήματος, στο παλιό κτίριο των συνδικάτων που στεγαζόταν κοντά στον ποταμό Halleschen.

Με την Ορέστεια η Schaubühne μετακόμισε τον επόμενο χρόνο στις καινούργιες εγκαταστάσεις της στο κέντρο του Δυτικού Βερολίνου —ένα από τα ελάχιστα εναπομείναντα δείγματα της αρχιτεκτονικής Bauhaus από το οποίο η αναστήλωση δεν διατήρησε παρά την εξωτερική όψη.

Παράσταση—σταθμός για τον θίασο, η Ορέστεια διατηρείται σταθερά στο ρεπερτόριό του τα επόμενα χρόνια. Παίζεται σε μεγάλη περιοδεία το 1983 στην Κεντρική Αμερική και το καλοκαίρι του 1984 δοκιμάζεται στον ανοιχτό χώρο στη Ρώμη. Παράξενη αντοχή ενός θεάματος όταν τίποτα δεν παλιώνει γρηγορότερα απ' ό,τι στο θέατρο.

Είδα την παράσταση το 1980 στο Παρίσι και λίγο μετά στο Βερολίνο. Περιμένοντας την έλευση της Schaubühne στην Αθήνα για να παίξει την Ορέστεια στα νταμάρια της Πετρούπολης, στις 5 και 6 Σεπτεμβρίου, συγκεντρώνω από μνήμης και από παλιές σημειώσεις τα ερωτηματικά και τα χαρακτηριστικά της παράστασης.

Ίσως κανένα άλλο από τα συγκροτήματα που έρχονται στην Αθήνα τούτο το καλοκαίρι δεν το συνοδεύει μεγαλύτερη προσμονή, παρεξηγήσεις, διαστρεβλώσεις και λανθασμένη πληροφόρηση για το χαρακτήρα της δουλειάς του.

Το στοίχημα του κειμένου

Από τον σχετικά μικρό αριθμό σημερινών παραστάσεων αρχαίας τραγωδίας, ελάχιστα είναι εκείνες που αποτολμούν να αναμετρηθούν με το σύνολο των προβλημάτων που βάζει το αρχαίο είδος, που επιλέγουν να παίξουν ολόκληρο το κείμενο που διασώζεται. Οι άλλοι εκσυγχρονίζουν, διασκευάζουν, περικόπτουν, μεταθέτουν. Οι λίγοι (Ronconi, P. Hall, P. Stein για την Ορέστεια) ανάμετρώνται με τα αναπόφευκτα ερωτήματα: ο Χορός, η σχέση του θεάματος με το Άστυ, η εναλλαγή λυρικών και διαλογικών μερών, οι θεοί κι οι

Αγαμέμνων: Ο Φρουρός (Gerd Wameling)

Περιμένοντας την «Ορέστεια»

«Εγώ, ένας ευρωπαίος, Γερμανός, έχω την επιθυμία να καταλάβω κάποια πράγματα, να ανακαλύψω πολιτικά μοντέλα που διαφέρουν τελείως απ' αυτά που έχουμε εμείς, εδώ και 250 χρόνια. Αυτά τα μοντέλα εφαρμόζονται αλλού, πρέπει να τα πάρουμε υπόψη μας. Χάρη σε ορισμένα πολιτικά γεγονότα που συνέβησαν τα τελευταία χρόνια, στο Ιράν π.χ., μπόρεσα καλύτερα να εκτιμήσω την Ορέστεια του Αισχύλου. Για πρώτη φορά αντιμετώπισα ένα έργο που μου μιλούσε γι' αυτά και μπορούσα να καταλάβω».

Peter Stein

συνέντευξη στη *Libération*, 1.11.1980

ήρωες, ο χαμένος ειρμός του μύθου. Η Ορέστεια του Peter Stein είναι πρώτα απ' όλα μια ριζοσπαστική απόπειρα ανάγνωσης ενός σκοτεινού κειμένου στην ολότητά του. Όχι εξαιτίας ενός δήθεν υποχρεωτικού παθητικού σεβασμού· κάτι τέτοιο θα επαναλάμβανε τη γνωστή ακαδημαϊκή εκδοχή: παίζουμε ό,τι λέει το κείμενο. Αντίθετα εδώ το θέατρο γίνεται ο χώρος μιας ενεργητικής έμπρακτης διερεύνησης: θέλουμε να δείξουμε τι θέλει να πει το κείμενο, να το κάνουμε να μιλήσει σ' ένα χώρο που να του αρμόζει, να του προσδώσουμε την ορθή φωνή και σώμα. Με αφετηρία την απόσταση που μας χωρίζει από τους χαμένους αρμούς του κειμένου, η παράσταση δεν θέλει ούτε να την υπερκεράσει, ούτε να περιοριστεί σε μια αρχαιολογική αποκάλυψη των νοημάτων και των μορφών. Στο επίκεντρο του εγχειρήματος τα καυτά ερωτήματα της σημερινής αξιάς, του σημερινού νοήματος του αρχαίου κειμένου.

Η Schaubühne σ' όλη της την πορεία έδειξε μια τεράστια αφομοιωτική δύναμη των πιο σύγχρονων κάθε φορά τάσεων της θεατρικής πρωτοπορίας. Όταν ο Stein μιλώντας για την παράσταση κρύβεται με σεμνότητα πίσω από ένα λόγο φιλολογικό, ιστορικό, ή φιλοσοφικό: «μόνο το κείμενο μιλάει μετά 2.000 χρόνια», όταν δηλώνει ότι «δεν είμαι ακριβώς σκηνοθέτης, αλλά κάποιος που του αρέ-

σει να διαβάξει κείμενα, να τα γνωρίζει, να μαθαίνει, να καταλαβαίνει», κάποια καινούργια σύλληψη της θεατρικής πράξης αρχίζει να προδιαγράφεται, μια καινούργια ισορροπία. Για την ακρίβεια διασαλεύεται ένα ολόκληρο οικοδόμημα χτισμένο πάνω στην εξουσία του σκηνοθέτη και την υπεροχή της σκηνικής γραφής πάνω στα θεατρικά κείμενα, το θέατρο του αιώνα μας από τον Αντουάν μέχρι τον Στρέλερ. «Πρέπει να διαβούμε το κατώφλι του φόβου μπρος στα αρχαικά αντικείμενα για να φτάσουμε στην πιο άμεση δυνατή ανάγνωση της τριλογίας... Η Schaubühne επεξεργάζεται σήμερα αισθητικές μορφές απλές και καθαρές για να μιλήσει για πράγματα πολύπλοκα».

Κυριολεξία

«Το κείμενο είναι ένα ερείπιο». Ο θίασος της Schaubühne ξεκίνησε μελετώντας συλλογικά 42 γερμανικές μεταφράσεις (από τις οποίες ξεχώρισε τελικά πέντε) καθώς και τις βασικότερες κριτικές εκδόσεις στα γαλλικά κι αγγλικά. «Για να νιώσουμε ήρεμοι και ταπεινοί, για να ξεφορτωθούμε τις ερμηνείες». Το κείμενο που παίζεται είναι μετάφραση του ίδιου του Stein και δεν είναι μια απλή ανασύνθεση του προϋπάρχοντος υλικού. Το χαρακτηρίζουν ισχυρές επιλογές:

— Μετάφραση σε πρόζα, επιλέγοντας απο-

φασιστικά την απώλεια των ρυθμών, του μέτρου, του ήχου κι άρα της ιδιαίτερης σωματικότητας του αρχαίου κειμένου.

— Διατήρηση του συλλογισμού, της δομής και της σειράς των λέξεων του αρχαίου κειμένου. Η σύγχρονη φράση να εικονογραφεί τη σκέψη και τη νοηματική ανέλιξη του κειμένου του Αισχύλου.

— Μετάφραση κατά λέξη αποφεύγοντας κάθε εκσυγχρονισμό, προτιμώντας παλαιότερους γερμανικούς όρους από αντίστοιχους τρέχοντες.

— Μετάφραση πολλαπλή· στα σημεία που υπάρχει φιλολογική διαφωνία στην αποκατάσταση ή την ερμηνεία του αρχαίου κειμένου παρατίθενται όλες οι εκδοχές.

Το κείμενο που παίζεται γίνεται έτσι «η αφήγηση των δυνατών ερμηνειών του κειμένου που μας παραδίνεται» κι η δραματουργική προετοιμασία εμπεριέχεται ήδη στο κείμενο της παράστασης και την τριβή του θιάσου μ' αυτό. Δύο ελαφρές παρεμβάσεις παρ' όλα αυτά: Πρώτα απ' όλα η αντικατάσταση του γυναικείου χορού με αντρικό τη στιγμή που ο Ορέστης εμφανίζεται με τα πτώματα στο εκκύκλημα στις *Χοηφόρες*. Δεύτερο η μετάθεση 12 στίχων της ομιλίας της Αθηνάς στις *Ευμενίδες*, όταν εξηγεί γιατί ψηφίζει υπέρ της αθώωσης του Ορέστη, μετά την καταμέτρηση των ψήφων και το αποτέλεσμα ισοψηφίας —σημείο που εξάλλου διχάζει τη φιλολογική ανάλυση.

Ο P. Stein αναγνωρίζει ανοιχτά τις οφειλές του στους Γερμανούς, Άγγλους, Γάλλους κλασικούς φιλόλογους και μεταφραστές του Αισχύλου, στον γερμανό φιλόσοφο Karl Reinhardt και στον περίφημο Schadewaldt μεταφραστή του Ομήρου στα γερμανικά. Δηλώνει την αντίθεσή του με την εφαρμογή της ψυχαναλυτικής μεθόδου στην ανάγνωση των αρχαίων τραγωδιών, και το ενδιαφέρον του για τις έρευνες της γαλλικής ιστορικής ανθρωπολογικής προσέγγισης της σχολής του J.P. Vernant.

Η επινόηση της πολιτικής

Αγαμέμνων: «Ο σφαγέας θα σφαγιασθεί»

Χοηφόρες: «Ο απελευθερωτής χάνει τα λογικά του»

Ευμενίδες: «Οι βρυκόλακες ευλογούν την πόλη»

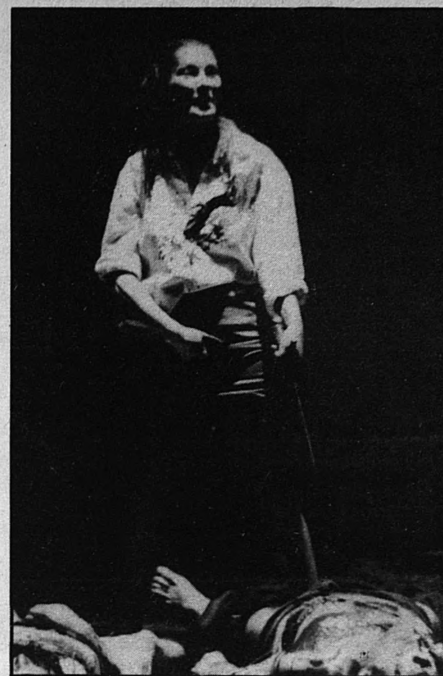
(υπότιτλοι της τριλογίας από τον Stein)

Τι διηγείται η *Ορέστεια*; Ποιοί είναι το σημερινό νόημα της; Τούτη η παράσταση αρνείται την ενοποίηση και τον περιορισμό της γύρω από ένα θέμα εξωτερικό στο έργο, ιστορική εξήγηση ή σύγχρονο μήνυμα. Καμιά συνοχή χωρίς ρωγμές σε βάρος του ετερόκλητου υλικού του ίδιου του Αισχύλου. Από έργο σε έργο εξελίσσεται ένας συλλογισμός: οι αρχαιολογικές φιλίες παίρνουν σάρκα και οστά αναζητώντας να φεύδουν από την αρχή αυτή τη σχέση απόμακρης οικειότητας που είχαν οι ήρωες με το κοινό στην αρχαιότητα.

Η *Ορέστεια* στην παράσταση της Schaubühne μοιάζει με σφίγγα στο σταυροδρόμι των καιρών. Ούτε αρχαϊκή, ούτε σύγχρονη, ή και τα δύο μαζί. Τρέφεται από τη διαρκή ένταση ανάμεσα στο παλιό και το νέο. Και το

Αγαμέμνων: Η Κλυταιμνήστρα (Edith Clever) στο εκκύκλημα

θέατρο μοιάζει μεγάλο εργαστήριο φιλοσοφικού στοχασμού πάνω στον κόσμο και την κουλτούρα, ένσρκου πειράματος. Η χρήση του πορφυρού τάπητα που στρώνει η Κλυταιμνήστρα για να πατήσει ο Αγαμέμνων είναι από τη σκοπιά αυτή ενδεικτική. Μπρός από τις σύγχρονες ράγες που οδηγούν το βαγονέτο —άμαξα του βασιλιά, η Κλυταιμνήστρα κι οι ακόλουθές της δεν θα απλώσουν ένα χαλί αλλά κόκκινα καλοσιδερωμένα ενδύματα· είναι ασέβεια να τα σπιλώσεις πατώντας τα. Το παλιό σύμβολο εφευρίσκεται μεταλλαγμένο αλλά αυτούσιο στη σύγχρονη εικόνα.

Η *Ορέστεια* «διηγείται την επινόηση της πολιτικής» λέει ο Stein για την κατάληξη της τραγωδίας: «Πρόκειται για την επινόηση και την εισαγωγή των δημοκρατικών θεσμών —όπως τους εννοούσαν οι αρχαίοι Έλληνες— μέσα από αναπαραστάσεις που διαφέρουν πολύ από τις δικές μας, γιατί κυρίως δεν φέρουν —αν και υπάρχουν οι πρώτες ενδείξεις— το αποτύπωμα της γραμμικής φύσης της σκέψης κι αυτού που ονομάζουμε πρόοδο. Η επινόηση κάποιου καινούργιου στοιχείου χρησιμεύει εδώ για να αποκαταστήσει μια κατάσταση προϋπάρχουσα καλύτερη από τη σημερινή».

Η τελευταία εικόνα: Οι Ερινύες μεταμορφωμένες σε Ευμενίδες, τυλιγμένες σε κόκκινα πανιά, ακινητοποιημένες στη βάση της σκηνής ψέλνουν ένα αργό νανούρισμα. Πάνω στη σκηνή η ψηφοφορία συνεχίζεται βουβά στο διηνεκές. Στο πλάι οι θεοί παρακολουθούν. Η τραγωδία απολήγει σε μία και μόνη χειρονομία, ιστορική.

Η αντιστροφή των συνθηκών

Πώς θα είναι η *Ορέστεια* στον ανοιχτό χώρο; Στο Βερολίνο, αλλά και στο Παρίσι, ο σκηνογράφος Karl-Ernst Herrmann ξεκινώντας από μια εξαντλητική μελέτη των δεδομένων της αρχαιολογίας κατασκεύασε σε ανάνηψη των αρχαίων ελληνικών θεάτρων ένα

ολότελα νέο σύστημα συνθηκών για την παράσταση:

— Στη θέση της υπαίθρου, ο απόλυτος εγκλεισμός.

— Στη θέση του ατέλειωτου ορίζοντα, ο ατσάλινος κάθετος τοίχος του «παλατιού».

— Στη θέση του πολύμορφου φυσικού τοπίου, αωστηρές γεωμετρικές φόρμες.

— Αντί των ελαφρών εφημερών υλικών των πρώτων αρχαϊκών θεάτρων, γρανίτης και βαρεία βιομηχανικά υλικά (ατσάλι, τσιμέντο, κατεργασμένη πέτρα).

— Αντί της κυκλικής ορχήστρας, ένας χώρος σε σχήμα τραπέζιου μπρός κι ανάμεσα από τους θεατές που κάθονται κατάχαμα. Μερικά μέτρα πιά πέρα η παλιά σκηνή του σύγχρονου θεάτρου από την οποία ο ατσάλινος τοίχος δεν αφήνει παρά ένα διάδρομο —προσκήνιο.

Ο χώρος εξελίσσεται με το θέαμα. Στις *Χοηφόρες* ένας τεράστιος γρανιτένιος όγκος, ο τάφος του Αγαμέμνονα, κατεβαίνει από τη σκεπή κι εγκαθίσταται απέναντι από το παλάτι. Πριν την έναρξη των *Ευμενίδων*, ο ατσάλινος μαύρος τοίχος λύνεται και βάφεται άσπρος, μεταμορφώνεται σε δελφικό ιερό.

Εκκύκλημα, βαγονέτο σε ράγες, αιώρα για την είσοδο της Αθηνάς, μηχανική πλατφόρμα για τον Απόλλωνα. Οι αρχαίες «μηχανές» βρίσκουν εδώ τα σύστοιχά τους της βιομηχανικής εποχής.

Μαύρο κι άσπρο είναι τα κυρίαρχα χρώματα κι όλες οι αποχρώσεις του γκριζού. Κόκκινο, το αίμα που στάζει δύο φορές στο γκριζό τσιμέντο από τα πτώματα στο εκκύκλημα. Μόνο της Κλυταιμνήστρας τα κοστούμια ακολουθούν μια χρωματική διαδρομή σε σκούρα γαϊώδη χρώματα.

Στα κοστούμια συνυπάρχουν δύο συστήματα. Για τους ήρωες, η ριζοσπαστική άρνηση της αρχαιοπρέπειας: με αφετηρία το σύγχρονο ρούχο η Moidelle Bickel καταφέρνει μέσα από την αφαίρεση κάθε ανεκδοτολογικού στοιχείου να βρει μορφές αρχαιολογικές. Για τους θεούς και τις Ερινύες επιλέγει τις στερε-

Χορηφές: Ορέστης (Udo Samel) και Ηλέκτρα (Tina Engel) στον τάφο του Αγαμέμνονα με το Χορό.

ότυπες εικόνες και την κατά λέξη εικονογράφηση των περιγραφών του κειμένου.

Η *Ορέστεια* της Schaubühne με θεμέλιο το κείμενο οργανώνεται σαν δυναμική κατασκευή με πολλαπλά συστήματα. Το κάθε στοιχείο της παράστασης έχοντας να αντιμετωπίσει αντίστοιχα προβλήματα δρα κατά κάποιο αυτόνομο, παράλληλα και σε διαρκή ένταση με τα υπόλοιπα. Η σκηνοθεσία υποχωρεί στο διακριτικό αλλά μεγαλοφυή ρόλο ενός συντονισμού, στη χάραξη του πεδίου των κοινών στόχων, κι αυτό ας μη φανεί λίγο.

Η ουτοπία μιάς αποτελεσματικότητας

Η εννιάωρη διάρκεια έχει μεγάλη σημασία. «Δεν μπορείς να έχει μια πραγματική εμπειρία μέσα σε δύο ώρες μ' ένα διάλειμμα 20 λεπτών», επιμένει ο Peter Stein. Στη διάρκεια της τριλογίας, όπως και στα έργα του Σαίξπηρ, «υπάρχει μια ελπίδα, μια υπόσχεση πραγματικής δράσης».

Με τη σχετική υποχώρηση της σκηνοθετικής φαντασμαγορίας επιστρέφουν οι αξίες των ηθοποιών και του κειμένου. Γιατί περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο τούτη η παράσταση είναι ένα επίτευγμα ηθοποιών. Χρειάζεται ειδική ανάλυση που είναι δύσκολη και τούτο το άρθρο δεν την επιτρέπει. Εξάλλου σύντομα θα δούμε την Schaubühne στην Αθήνα κι η συζήτηση θα μπορεί τότε να μην είναι αφηρημένη. Ένα πράγμα μόνο. Οι ερμηνείες τούτων των ηθοποιών είναι μεγάλες πειδή ακριβώς δεν στηρίζονται στις στιγμές της έξαρσης αλλά σε μια διαρκή καλλιέργεια της πληρότητας της παρουσίας τους. Προϊόν μιάς άφαστης αυτοσυγκέντρωσης, σωματικής και πνευματικής εγρήγορης, διαθεσιμότητας, αλλά και ταπεινότητας να γίνουν φερέφωνα ενός κειμένου που μας ξεπερνά. Η χειρονομία, η κραυγή, η έκρηξη, το σπάσιμο κι η ανασυγκρότηση της σωματικής ενότητας αποκτούν όλο τους το βάρος επειδή με ακρίβεια σχεδιάζονται πατώντας σ' αυτό το

συνεχές υπέδαφος της πλήρους παρουσίας. Πρόκειται για ένα χαρακτηριστικό που βρίσκεις σ' όλους τους ηθοποιούς της Schaubühne κι όχι μόνο στους καλύτερους και που βέβαια δεν έχει καμιά σχέση με τις αρετές της σκηνικής άνεσης κι ευκολίας που αναγνωρίζουμε στους ηθοποιούς γύρω μας. Αν η παράσταση αποκτά αυτή τη ζωτική σημασία για μας σήμερα και μένει χαραγμένη στη μνήμη μας, οφείλεται ακριβώς σ' αυτή την πλήρη στράτευση και κινητοποίηση των ηθοποιών που ξεπερνά τις κατηγορίες της ταύτισης και της απόστασης.

Και βέβαια ο χορός. Ο Μέγερχολντ στις αρχές του αιώνα περίμενε με ελπίδα τη μέρα «που κάποιος θα μας βοηθήσει να ξαναβρούμε αυτό που το θέατρο έχει χάσει: ο χορός θα ξαναεμφανιστεί στη σκηνή». Στον *Αγαμέμνονα* (αλλά και στις *Χορηφές* και σίγουρα λιγώτερο στις *Ευμενίδες*) αυτός ο ενδιάμεσος κρίκος ανάμεσα στις απόμακρες πράξεις των ηρώων κι εμάς αποκαταστάθηκε. Δεν είναι τόσο οι αισθητικές λύσεις που είναι πρωτότυπες: ρούχα μεσογειακών γερόντων του '50 με κομπολόγια —λίγο εξαθλιωμένων, άψογη φωνητική προετοιμασία από τη Μίρκα Γεμιντζάκη, παρτιτούρα που εναλλάσσει το συλλογικό με την εξατομίκευση. Πάνω απ' όλα είναι κι εδώ η ουσιαστική κατάθεση μιάς πλήρους παρουσίας: η διαδρομή μέσα στην κουλτούρα και τη γλώσσα με αφετηρία ένα κείμενο. Από το βουητό της εισόδου, ως η γλώσσα να μην έχει ακόμη ανακαλυφθεί, στη θέση γύρω από ένα τραπέζι με το Βιβλίο στο χέρι από την επίκληση στο Δία, εικόνα μιάς απελπισμένης ανημπόριας, μέχρι την αποτυχημένη δραστηριοποίηση εναντίον του Αιγίσθου. Ξαφνικά, ξανά, κάποιες μορφές μπορούν να συμπεριλάβουν κι εμάς μέσα στη θεατρική δράση, όχι σε μια έκρηξη φυγής ή μιά δήθεν συμμετοχή, αλλά να εκεί στο φώς που καλλιεργούνται οι ιδέες κι η σκέψη, με την απαραίτητη απόσταση από τα πράγματα και την αναγκαστική αδυναμία μας μπροστά στη ροή τους.

Βίκτωρ Αρδίττης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΠΟΛΥ
ΤΥΠΟ

Αλκης Ραφτης

Δημοκρατική
Διοίκηση Επιχειρήσεων

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΛΥ
ΤΥΠΟ

Αλκης Ραφτης

Η ΕΡΓΑΣΙΑ
ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

Ποίηση και τραγούδι για τη δουλειά σε ελληνική μετάφραση

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΛΥ
ΤΥΠΟ

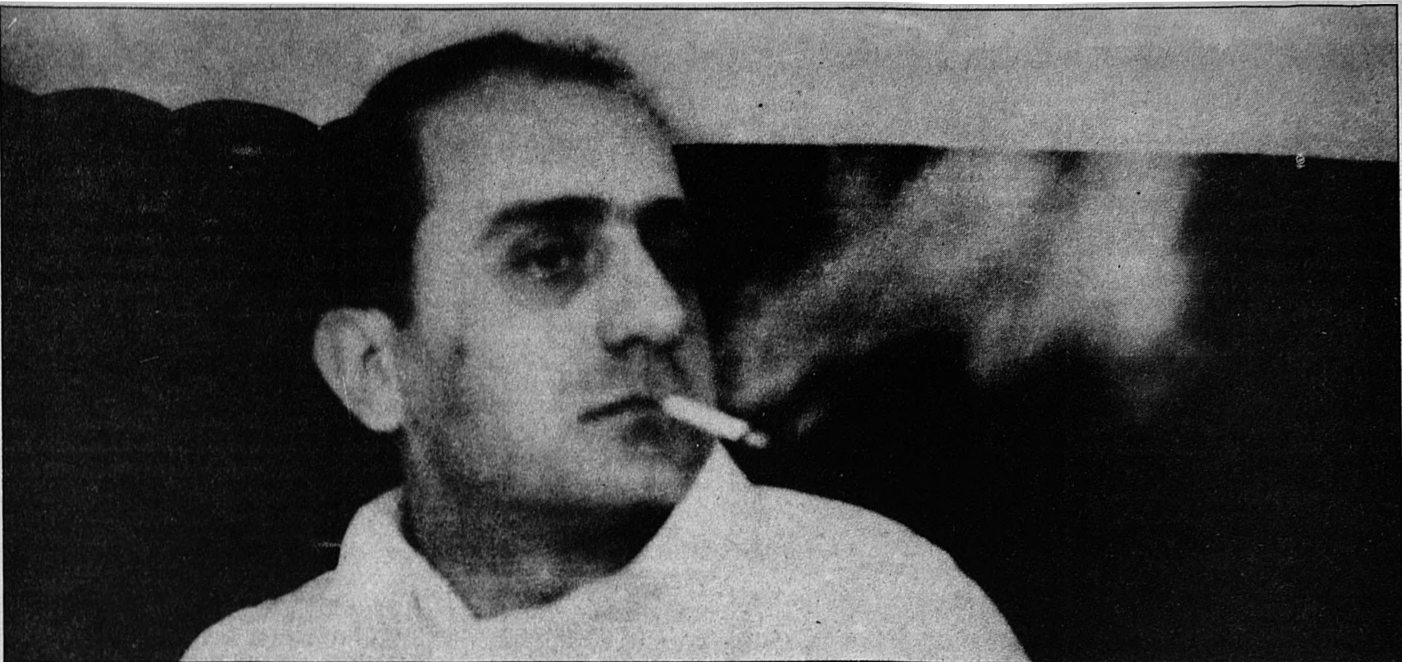
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»,

Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. ΚΟΤΖΙΑ ΚΑΙ ΣΙΑ».

Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720

ΜΙΚΡΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΝΙΚΟ ΚΑΧΤΙΤΣΗ

1926-1970

Ο Νίκος Καχτίτσας γεννήθηκε στη Γαστούνη της Ηλείας από μητέρα Ζακυνθία και πατέρα Ηπειρώτη¹. Τα παιδικά του χρόνια τα πέρασε στη Μανωλάδα και την Πάτρα. Το 1952, τελειώνοντας τη στρατιωτική του θητεία, αναζήτησε την τύχη του στη Ντουάλα του Καμερούν. Από το 1954 έως το 1956 ταξίδεψε στην κεντρική και δυτική Ευρώπη, στέλνοντας ανταποκρίσεις στην εφημερίδα *Ελευθερία*. Επέστρεψε στην Ελλάδα ελπίζοντας ότι θα πιάσει δουλειά στην εφημερίδα αυτή, πράγμα το οποίο δεν έγινε. Έφυγε για τον Καναδά το 1956, όπου και εγκαταστάθηκε μόνιμα —για να γυρίσει στην Ελλάδα, μόλις πληροφορήθηκε ότι έπασχε από λευχαιμία, εν μέσω δικτατορία, χωρίς διαβατήριο. Μπήκε στην πατρίδα του χάρη στην παρέμβαση του Τάκη Σινόπουλου, έφτασε στην Πάτρα και πέθανε σε μια περίπου βδομάδα.

Ο Νίκος Καχτίτσας από νέος συνεργάστηκε σε διάφορα περιοδικά (*Βωμός* Πύργου, *Διάπλασις των Παιδών* Αθήνα, *Μορφές* Θεσσαλονίκη)² και ήδη το 1949, τον καιρό της στρατιωτικής του θητείας, έγραψε το *Τρωτό Σημείο*³, συλλογή ποιημάτων του στα αγγλικά⁴.

Αρχίζει να δημοσιεύει το 1959 «Ποιοι οι φίλοι», *Διαγώνιος*, 2, σσ. 33-46⁵ και «Η Ομορφάσημη», *Διαγώνιος*, 2 (1960), 1-28⁶. Τον ίδιο χρόνο, το 1960, εκδίδει *Το Ενύπνιον*⁷, «ιδίους αναλώμασιν», όπως χαρακτηριστικά γράφει στο βιβλίο. Η έκδοση πραγματοποιείται στη Θεσσαλονίκη, μιας και ο νότιος Καχτίτσας θεωρούσε εκείνη την εποχή, τουλάχιστον, ότι ανήκει στο λογοτεχνικό κλίμα αυτής της πόλης και οπωσδήποτε τον συνέδεε φιλία με τους Γ. Δέλιο, Ν. Γ. Πεντζίκη και Η. Πετρόπουλο. Το 1964 αναθέτει την καλλιτεχνική επιμέλεια της έκδοσης της νουβέλας του *Ο Εξώστης*⁸ στον Κάρολο Τσίζεκ, Θεσσαλονικίο ζωγράφο και γνωστό για την εξαιρετική ποιότητα των εκδοτικών του επιδόσε-

ων. Εκδότης του είναι η «Πρώτη Ύλη»⁹, Αθήνα 1964, αλλά και πάλι αναλαμβάνει ο ίδιος τα έξοδα εκτύπωσης του βιβλίου. Η συνεργασία του με τον Κάρολο Τσίζεκ χρονολογείται από την έκδοση του *Ενυπνίου*: αυτή τη φορά όμως, με τον *Εξώστη*, υπήρξε μία δυσάρεστη τροπή, που του έδωσε την αφορμή για τη συγγραφή ενός σχεδόν λιβελογραφήματος κατά Τσίζεκ. Στην *Περιπέτεια ενός βιβλίου*¹⁰ διεκτραγωδεί τις «περιπέτειες» που υπέστη για την έκδοση του *Εξώστη*, προσπαθώντας μάλιστα να δώσει στην όλη διήγηση την εγκυρότητα ντοκουμέντου. Το βιβλίο όμως αυτό του δίνει την αφορμή, επίσης, για την ίδρυση ενός δικού του εκδοτικού οίκου¹¹, του «Λωτοφάγου», όπου σκόπευε να εκδώσει δικά του κείμενα, αλλά και άλλων: κάτι που πραγματοποιήθηκε εν μέρει. *Ο Ήρωας της Γάνδης*, εκδίδεται από το «Λωτοφάγο», Μοντρεάλ 1965¹². Επίσης, εκδίδει δύο τεύχη του περιοδικού *Ο Παλιμψηστος*, *Όργανο των απανταχού πολιορκουμένων*, Μοντρεάλ 1967, όπου το κείμενό του «Ritika and Kyllene, A Reminiscence, by Victorlan Spilite»¹³.

Εκδίδει ακόμη τα εξής δικά του κείμενα: «New Year's Rhapsody» by Nicholas Prior, Μοντρεάλ 1970 και δημοσιογραφικά του άρθρα με τίτλο: «Prisoner of Savages. The Plight of Mikis Theodorakis», Μοντρεάλ 1970¹⁴. Γιατί ο Νίκος Καχτίτσας δούλεψε κυρίως ως δημοσιογράφος, και κατά τη διάρκεια της δικτατορίας ανέπτυξε συστηματικά την αρθρογραφία του κατά της χούντας. Ο ίδιος μάλιστα ομολογούσε ότι την περίοδο αυτή δεν μπορούσε να γράψει τίποτα άλλο εκτός από αντιστασιακά κείμενα¹⁵. Αλλά η εκδοτική του δραστηριότητα επεκτείνεται και σε άλλους συγγραφείς¹⁶ και ό,τι πιάνει στα χέρια του είναι εξαιρετικά επιμελημένο και καλαίσθητο. Διαθέτει πλούσια συλλογή διακοσμητικών στολιδίων, με τα οποία κοσμεί τις εκδόσεις του, τις οποίες και τυπώνει ο ίδιος από

το 1968 και μετά, όταν πλέον αξιώθηκε να αγοράσει ένα παλιό τυπογραφικό μηχάνημα, που το εγκατέστησε στο υπόγειο του σπιτιού του¹⁷.

Παράλληλα, ο Νίκος Καχτίτσας είναι συστηματικός επιστολογράφος. Υποστηρίζει πρακτικά αυτή την παλιά τέχνη. Γνωρίζουμε επιστολές του προς τους Γ. Παυλόπουλο, Ε. Χ. Γονατά, Γ. Δέλιο, Κ. Τσίζεκ, Ν. Γ. Πεντζίκη, Η. Πετρόπουλο, Γ. Δανιήλ, κ.ά.¹⁸. Είναι η ανάγκη επικοινωνίας που τον σπρώχνει στην άσκηση αυτής της τέχνης; Χωρίς αμφιβολία είναι και αυτή, αλλά κυρίως, πιστεύω, είναι το «παλαιόν ήθος», οι λογοτεχνικοί χειρισμοί που προσδιάζουν σε νοοτροπίες του περασμένου αιώνα, και ταιριάζουν με άλλες εκδηλώσεις του συγγραφέα: το πάθος της τυπογραφίας, η αισθητική της γραφής, το νόημα του χειρογράφου που προωθείται σε χειροποίητη έκδοση.

Γιατί ο Νίκος Καχτίτσας συνήθιζε να ιχνογραφεί περιοδικά πολύ πριν αποκτήσει τη δυνατότητα έκδοσης. Γνωρίζουμε την ύπαρξη της «Ουλής», του «Λωτού»¹⁹ και του «Ρίψασπι»²⁰: πιθανόν να λανθάνουν και άλλα.

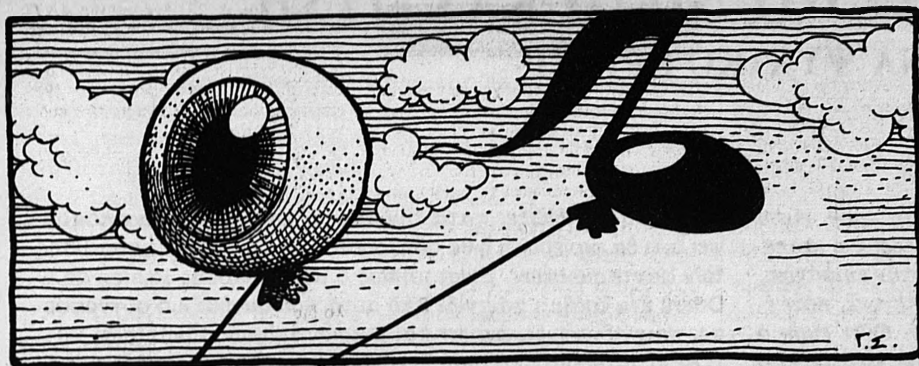
Η ανάγνωση αυτών των περιοδικών διαφωτίζει ως προς τα ενδιαφέροντα του Νίκου Καχτίτση: Καταρχήν είναι συστηματικός αναγνώστης ξένης λογοτεχνίας και συχνά μεταφράζει. Δείχνει, πάντως, σταθερή προσήλωση στους Kafka, Defoe, Proust, Dickens, De Quincey, αλλά και στους Ρώσους κλασικούς. Θεωρούσε τον Ντοστογιέφσκι ως τον σημαντικότερο συγγραφέα όλων των εποχών, που ο ίδιος ποτέ δεν θα μπορούσε να φτάσει. Συγχρόνως, αποκαλύπτεται με καθαρότητα η αιχμηρή πλευρά του χαρακτήρα του: δεικτικός έως την αυτοαντίθεση.

Α.Φ.

Νίκος Καχτίτσας. Φωτογραφία του 1963 ή 1964 από το αρχείο του Ε. Χ. Γονατά.

Ακμή & Παρακμή της Μεγαλούπολης Κινδύνα

Στον ευγενέστατο Κύριο
Ηριδανό Ζαλιζα
εμπορεούμενον εκ Σαμαρκάνδης
και στην κόρη του Νεραντζούλα.

Η πολιτεία Κινδύνα ήταν χτισμένη στην πιο ιδεώδη γωνία της γης. Αρκεί να ειπεί τις ότι το κλίμα της ήτο συνεχώς εύκρατον. Το βράδι, νωρίς, έσβυνε όλα τα πολύχρωμα φώτα μόνα του και η πολιτεία ησύχαζε έπειτα από τις ήρεμες απολαύσεις της ημέρας. Στις 6 το πρωί, κάποιοι έβγανε το κεφάλι του απ' το παράθυρο της πιο ψηλής σοφίτας και φώναζε: «Χαρίολα, Χαρίλαε λέων! Η πολύνεκρη μάχη του ποταμού Αδελίνη!». Αμέσως, ντυμένοι με πράσινες στολές υπάλληλοι άνοιγαν τις στρόφιγγες των πεζοδρομίων και ξεχυνόταν άρωμα —διαφορετικό την κάθε φορά— στους μεσαιωνικούς δρόμους της πόλης μέχρι τα κράσπεδα όπου άρχιζαν οι φιλανδικές λίμνες, τα φλαμανδικά χωράφια και τα τευτονικά δάση. Μεθυσμένοι οι άνθρωποι, ξυπνούσαν για τις ειρηνικές τους δουλειές. Εκείνος επήγγαινε να ζωγραφίσει ένα χτήνος ή ένα μήλο. Αυτός, να αγοράσει νέες πέρδικες. Αυτός να δαμάση αγρίους γάτους.

Από τις μήτρες των γυναικών φύτρωναν σπάνια λουλούδια τα οποία οι ίδιες με φροντίδα έτρεφαν και εξήγαγον χαριτωμένα από ένα άνοιγμα της φούστας. Σ' αυτής τη μήτρα φύτρωνε ένα καφετί λουλούδι με ήμερα αγκάθια. Σ' αυτής, ένα τριαντάφυλλο με μυρουδιά όμως γαρύφαλλου. Σε κεινης, μια μανόλια, αλλά σε πολύ μικρό σχήμα, στις άλλης ένα σπάνιο φυτό που έμοιαζε καταπληκτικά με φασιανό.

Οι άνδρες εκόσμουν τα πέν των με δαχτυλίδια από ατσάλι. Όταν ένας ήθελε να εκφράσει τον έρωτά του σε μια έκοβε το λουλούδι του αιδού της και το κατάπινε, αμάσητο.

Όλα όμως ήταν διαφορετικά, ό,τι εφοριόταν από πολλούς μαζί εθεωρείτο άκομψο. Οι άνδρες, αίφνης, εσυνήθιζαν να φορούν ενδύματα ο καθείς και άλλης μόδας. Έβλεπες καθηγητάς με στολήν κτηματίου του 17ου αιώνας, ιατρούς με φουστανέλλες από χάλκινα ελάσματα, ποιητές με στολή νυχτοφύλακα, φαρμακοποιούς με πουκάμισο μπάυρον και κηνυγετική κυλόττα.

Δεν υπήρχον ζηλόφθονες, αλλαζόνες, ψεύτες, υψιπετείς. Οι άσχημοι, ενωρίς απεπέμποντο. Οι γέροντες εστέλλοντο σε επίσημα ξενοδοχεία τα οποία είχαν επίτηδες δι' αυτούς χτίσει στις απόμερες άκρες των γύρω δασών.

Όταν επρόκειτο να πεθάνη άνθρωπος, εξετοπιζέτο νύκτωρ για να μην υποβληθούν οι κάτοικοι στο απαίσιο θέαμα της νεκρικής πομπής. Και εν γένει, τα πρόστυχα θεάματα εδιώκοντο: Ένας αναιδής αίφνης, δεν μπορούσε να φτύση ή και να κλάση στο δρόμο, βρώμικα μαγέρικα δεν υπήρχαν.

Δια τούτο, είχαν πλημμυρίσει αι οδοί με καταστήματα αρχαίων αντικειμένων, εκθέσεις ζωγραφικής, αρωματοπωλεία, βιβλιοπωλεία, τυπογραφεία, βαφεία, ανθοπωλεία. Και ήταν τω όντι ωραίων πράγμα να βλέπης τον αρχαιοπώλην Χεεκέρεν με υψηλόν μαύρον πύλον και μούσι να σου προσφέρει ευγενέστατα το νόμισμα της Αχαϊκής Συμπολιτείας με το Δία, ή τον τυπογράφο ένα δοκίμιο, ή τον αρωματοποιό ένα άρωμα σε φιαλίδι ωραίο, ή τον ανθοπώλη με γαντοφορεμένο χέρι ένα βλίτο.

Κατέληγε όλη την ημέρα ο άνθρωπος να επιδίδεται σε θωπείες ή ερωτικές απολαύσεις, και η μόνη αγωνία ήταν πώς να αγοράσει κανείς έναν πίνακα του διαβόητου ζωγράφου Ναφάς ή το άγαλμα του γλύπτη, Μr. Ριομα «το σαλιγκάρι».

Η γλώσσα που ωμιλείτο ήταν ένα κράμα ηχητικών Γερμανικών, Λατινικών και Ελληνικών λέξεων. Και χρησιμοποιούσαν λέξεις κάπως απηρχαιωμένες. Η ερωμένη του τον έλεγε αισχρό όταν ήθελε να τον εξευμενίση. Ο μικρός όταν ήθελε να εκφράσει το θαυμασμό του για το ωραίο γαλάζιο στήθος της διπλανής του εφώναζε: «αίσχος!». Αλλά εκείνο που προσέδιδε στην πολιτεία ένα ιδιαίτερο μεγαλείο ήταν οι γάτοι. Ειδικά οι γάτοι της Κινδύνας είχαν πέτσινα φτερά και μολυβένια βέλη στην άκρη της ουράς τους. Αυτοί ήταν εκείνοι που επί χρόνια έφερναν τη μεγαλύτερη ευθυμία στο λαό, αλλά κι αυτοί που έφερναν την παρακμή:

Κάποτε, παρουσιάστηκε ένας καχεκτικός σαρανταπεντάρης με φαθάκι και Βίβλο στο χέρι και εκήρυττε. Ως αργότερον απεδείχθη, ήταν κατάσκοπος. Το άλλο πρωί χιλιάδες άνθρωποι με ομοιόμορφα ρούχα ήρθαν χωρίς να ειδοποιηθούν κανένα και εγκατέστησαν τις αποσκευές τους στις πλατείες. Οι κάτοικοι της πόλης αυτής δεν ήταν πονηροί και δεν είχαν στρατό. Ο νέος λαός εξηπλώθη σε τρεις ημέρες και άρχισε να καταλαμβάνη σιωπηρώς όλα τα μεγαλοπρεπή κτίρια. Οι εντόπιοι δεν αντιστάθηκαν. Φαίνεται όμως ότι η Θεία Πρόνοια είχε στείλει τους φτερωτούς γάτους ως μίαν λύσιν: Μιά μέρα που οι Νέοι γιόρταζαν τη νίκη τους, δέχτηκαν επιδρομή από κοπάδια γάτων που πολλές μέρες πρωτύτερα γυμνάζονταν στα γύρω δάση. Αυτό εθεωρήθη προσβολή για το νέο λαό. Οι γάτοι χτυπούσαν στα μούτρα τους ανθρώπους αυτούς με τα πέτσινα φτερά τους, που πλατάγιζαν κάπως, και με τις μολυβένιες ουρές τους.

Κατά τη δύση του ηλίου που οι γιορτές έπαψαν, οι νεκροί ήταν πολλοί και οι ζωντανοί σύντροφοί τους έρεναν τις χαινούσες πληγές τους —που ακόμα ανάβρυζαν— με άνθη από τις ακακίες των κήπων.

Από την άλλη μεριά, με μια διαταγή, οι στρόφιγγες δεν έστελλαν πλέον στους δρόμους μεθυστικά αρώματα και τα καταστήματα κομποτεχνημάτων έκλεισαν για πάντα. Συγκίνηση και πένθος απλώθηκε στην πολιτεία που άρχιζε να όξη από τη δυσοσμία των βαρβάρων. Και μόνο οι γυναίκες κράτησαν ψηλά τη σημαία της αισιοδοξίας:

Κλεισμένες μέσα σε αρωματιζόμενες σάλλες καλλιεργούσαν τα λουλούδια του σώματός τους με μια κρυφή ελπίδα η καθεμιά τους για τη λευτεριά.

1946

* Με αυτό το ψευδώνυμο υπογράφει ο Νίκος Καχτίσης όσα κείμενα γράφει ο ίδιος στον Ρίψασσι.

Ο «ΕΞΩΣΤΗΣ» ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΑΧΤΙΤΣΗ

ΕΝΑ ΨΥΧΙΚΟ ΘΡΙΛΕΡ

«Δέν ξέρουμε ποιά θα είναι η τύχη του "Εξώστη" μου. Αυτό θα το δείξει ο πανδαμάτωρ χρόνος, που αναμοχλεύει και ισοπεδώνει τα πάντα, καλά και άσχημα, για να φέρει στην επιφάνεια, σαν το αλέτρι στη γλυκιά ελληνική γη, τότε έναν τενεκέ, τότε ένα θραύσμα αγγείου, και τότε ένα αγγείο άθικτο. Ούτε είμαι ο πιό κατάλληλος για να πω σε ποια κατηγορία θα κατατάξει ο χρόνος το δικό μου βιβλίο»¹.

Μ' αυτά τα λόγια ο Νίκος Καχτίτσης ξεκινά την Περιπέτεια ενός βιβλίου, δηλώνοντας από την αρχή τη δική του ανησυχία για το τι είναι το δημιούργημά του και ποια θα είναι η αντοχή του στο χρόνο. Για να φανερώσει σε άλλο σημείο του ίδιου βιβλίου την αγωνία και την ανασφάλειά του με τρόπο ακόμη πιο προσωπικό και εξομολογητικό:

«Γιατί η αδυναμία μου να σφυγμομετρήσω μόνος μου τον εαυτό μου δεν έχει όρια: στην αγωνία μου να ανακαλύψω τελικά τι είμαι και τι δεν είμαι, τότε βλέπω να στέκομαι στο ζενίθ και τότε στο ναδίρ. Ολέθρια και τα δύο, ιδίως αν αναλογιστούμε ότι το δεύτερο θριαμβεύει στη δική μου περίπτωση. (...) Γιατί ποιος ξέρει πότε θα δημοσιεύα κι εγώ αν εδημοσίευσά ποτέ, πολιορκούμενος όπως είμαι συνεχώς από το σαράκι της αμφιβολίας για την αξία ή μη των γραφών μου»².

Ο Εξώστης ως εμπειρία του συγγραφέα του παραπέμπει στη διατία της παραμονής του στο Καμερούν (1952-54)· ως συγγραφή, σύμφωνα με την ομολογία του ίδιου³, στην επόμενη δεκαετία. Παρέμεινε σχεδόν άγνωστος ως τις μέρες μας, που επαυκεδόθηκε.

Δεν ξέρω σε τι ανταποκρίνεται ο χαρακτηριζόμενος «ιδιόρρυθμος»⁴, που του απέδωσε ο Λίνος Πολίτης. Ίσως, όμως, στην ιδιαιτερότητα που χαρακτηρίζει το έργο του και η οποία στηρίζεται στην απουσία, σχεδόν, άμεσων επιδράσεων συγχρόνων του νεοελληνική παράδοση, η οποία ανιχνεύεται στα κείμενά του, προέρχεται από τον απόηχο τρόπων και νοοτροπιών του 18ου και 19ου αιώνα, ενώ συγχρόνως πραγματοποιείται το σχίσμα μέσω της παραπομπής του σε αντιλήψεις και κατηγορίες που καλλιεργούνται στη δύση. Εδώ θα ήθελα να σημειώσω ότι τα διαβάσματα ξένης λογοτεχνίας τον ωθούν από τον εσωτερικό μονόλογο σε μία πρωτότυπη αξιοποίηση της ψυχανάλυσης και του ονείρου, που συγγενεύει με τον υπερρεαλισμό.

Ως προς τον απόηχο προγενεστέρων εποχών ενδεικτική, θα έλεγα, είναι η στάση του συγγραφέα, ο οποίος παρουσιάζει τον εαυτό του ως εκδότη-μεταφραστή, μάλιστα αγνώστου συγγραφέα, του οποίου τα χειρόγραφα βρήκε «στο υπόγειο βιβλιοπωλείου»⁵. Είναι ένας απλός «ταξινομητής», που και για τη μετάφραση ακόμη βοηθήθηκε από «τον παλαιό νοσοκόμο, και ήδη αξιωματούχο του στρατού της σωτηρίας κάποιας ξένης χώρας, Κον Ρεάλον Δελωριέν»⁶. Μια σειρά παρατηρήσεις προκύπτουν από αυτόν και μόνο τον «Πρόλογο» όπου ο Νίκος Καχτίτσης αποσύρει τον εαυτό του στη σκιά του Εκδότη.

Καταρχήν, νομίζω πως επιλέγει μία ηθελμένη «ανωνυμία», αξιοποιώντας την τεχνική της απόκρυψης. Η άποψη που είχε εκφράσει σε επιστολή του προς τον Ν. Καχτίτση ο συγγραφέας Γ. Δέλιος, ένας από τους πρώτους αναγνώστες του χειρόγραφου ακόμη Εξώστη, ότι ζητά πάντα να φέρει στην επιφάνεια το αθέατο, το κρυφό και το ανυποψίαστο⁷, θα μπορούσε τότε μόνο να ισχύει, αν δηλαδή προηγουμένως είχε γίνει κατανοητό ότι ο

Καχτίτσης επιδίωξε, κατά την άποψή μου πάντα, να αποκρύψει ό,τι θα φανέρωνε ή θα οδηγούσε προς την πηγή εκπόρευσης των φαντασιώσεων. Είναι μήπως ο μεταφραστής Realon de L' Orient ένα ακόμη παιχνίδι από αυτά που συνήθιζε ο συγγραφέας, παιχνίδι ψευδωνυμίων και μικρών γρίφων; Είναι ίσως κάτι τι REAL (πραγματικό - βασιλικό;) εξ Ανατολής προερχόμενο, ένας υπαινιγμός δηλαδή για τη μέθοδο διεύρυνσης της φαντασίας, ίσως και με ψυχοτροπικά φάρμακα ή φυτά; Μένει ερώτημα, που και αν ακόμη απαντηθεί, θα διαλευκάνει αστυνομικές, περισσότερο, ζητήσεις και όχι ουσιαστικές. Γιατί αυτό που έχει καίρια σημασία είναι ότι ο Καχτίτσης οικοδομεί συνολικά τη νουβέλα του με τον τρόπο, θα τολμούσα να πω, του θρίλερ. Πραγματοποιεί, δηλαδή, τον απαιτούμενο ταχύτατο ρυθμό εξέλιξης της δράσης και της διαρκώς επιτεινόμενης αγωνίας, όχι μέσα από εξυφαινόμενα εγκλήματα και συνωμοσίες ρεαλιστικής προδιαγραφής, αλλά αξιοποιώντας στον έπακρο την ψυχωσικής υφής εγκληματικότητα και συνωμοσία προς εαυτόν, βεβαιώνοντας μάλιστα διαρκώς τον αναγνώστη ότι όλα αυτά είναι πραγματικά:

«Προσπαθώ να προσκολληθώ τώρα όσο μπορώ στα γεγονότα, για να τα καταγράψω με ακρίβεια, χωρίς να επέμβει πουθενά η φαντασία. Μόνο έτσι θα εξιχνιάσω τα μαρτύρια του πρωινού αυτού· αν και ξέρω ότι ματαιοπονώ. Η παραμικρή λεπτομέρεια μπορεί να έχει σημασία. Ο φακός του ματιού του μυαλού μου υποχωρεί, προχωρεί, σαν το τηλεσκόπιο που πάει να επιτύχει καθαρή την εικόνα, και τα γεγονότα τα βλέπω να είναι κάτω από τον απόλυτο έλεγχό μου, ακριβώς όπως γίνεται και στην πραγματικότητα κάτω από το όργανο αυτό»⁸.

Ο Καχτίτσης, επίσης, θεωρεί ότι... «ο συγγραφέας πρέπει να μένει όσο το δυνατόν πιο αφανής. Όχι μόνο ο αναγνώστης δεν πρέπει ν' αντικρύσει ποτέ στη ζωή του το συγγραφέα εκ του φυσικού ή σε φωτογραφία, αλλά ούτε και πρέπει ν' αφήνει ο συγγραφέας ν' αναφαίνεται το πρόσωπό του μέσα από τις σελίδες»⁹. Ένας συγγραφέας αφανής, ο οποίος όμως αναδεικνύει σε πρωταγωνιστικό ρόλο το βίωμά του, προσδίδοντας εγκυρότητα σε ένα είδος ετεροπροσωπίας.

«Ω, ας ήμουν συγγραφέας για να περιγράψω την κατάστασή μου... Ας υπήρχε τουλάχιστον κάποιος για να του τα εκμυστηρευτώ...»¹⁰

Η τεχνική της απόκρυψης στηρίζεται σε συνεχή επίταση της αληθοφάνειας. Δε χάνει ευκαιρία ο συγγραφέας να απευθυνθεί στους αναγνώστες, στο φιλόμουσο ελληνικό κοινό, όπως χαρακτηριστικά λέει στον «πρόλογό» του και να διαβεβαιώσει για την αλήθεια των περιγραφόμενων, όσο μάλιστα περισσότερο παράδοξα ηχούν. Η απόκρυψη ακολουθεί ομότροπα και τον ήρωα του Εξώστη. Είναι ο Σ.Π., πρώην αρχαιοπώλης και ιδιοκτήτης ξενοδοχείων, και πάλι ποτέ επιφανής κάτοικος της πόλεως Γάνδης¹¹. Για να συνδεθούμε άμεσα με τον Ήρωα της Γάνδης, ένα άλλο βιβλίο του Καχτίτση και την «κατασκευασμένη» πόλη της Γάνδης, φανταστικού τόπου έκδοσης του χειρόγραφου περιοδικού που ήδη παρουσιάσαμε, του Ρίψασι, καθώς και του Λωτού. Ο Καχτίτσης, όμως, φαίνεται πως δεν πήγε ποτέ στη Γάνδη. Η φανταστική σύλληψη του συγγραφέα μεταποιείται έτσι ώστε να δίνει μια νέα διάσταση στην πραγματικότητα, ίσως μάλιστα ισχυρότερη από τη χειροπιαστή. Με αυτόν τον τρόπο εισάγεται ο αναγνώστης στη δράση της αγωνίας και όχι μόνο στην παρατήρηση του ψυχικού δράματος

του ήρωα. Διαστέλλεται ο τόπος και ο χρόνος· γίνεται σύμπαν της αγωνίας, όπου μέσα δεν εγκλωβίζεται μόνο το εγώ του ήρωα, αλλά συμπαρασύρει, με την ταχυκαρδία της γραφής του, τον αναγνώστη. Η «κατασκευασμένη» πραγματικότητα μας οδηγεί, μέσα από αναγνωρίσιμους δρόμους, στα κεντρικά ζητήματα της υπαρξιακής αγωνίας.

Από τις πρώτες κιόλας σελίδες της νουβέλας δηλώνεται με επιμονή ο θάνατος. Επιθυμητός και την ίδια στιγμή αποτρόπαιος. Αλλά η φαντασίωση του θανάτου ξεδιπλώνει περισσότερο τις εκδοχές της ψυχικής βίας, που ενσωματώνει ο ήρωας, παρά κάποια επίλογό του. Δεν αντέχει άλλα μαρτύρια. Φαντάζεται, λοιπόν, όλες τις εκδοχές του θανάτου και τελικώς τον ξορκίζει. Αυτοκτονεί, δολοφονείται, σχεδιάζει το τέλος του, για να αναφωνήσει παρ' όλα αυτά: «Ω, *ας ήξερα ποιά θα είναι η κατάληξή μου. Πόσο θα διαρκέσει η κατάσταση μου; Ποιος θα βρεθεί να μ' απαλλάξει; Αλλοίμονο δεν ξέρω...*»¹²

Η σωματοποίηση όλων των ψυχικών βιωμάτων είναι, επίσης, κάτι που χαρακτηρίζει έντονα όλη τη νουβέλα. Ο ήρωας υποφέρει σωματικά και καθώς απολεπίζεται παρουσιάζει τον τρόπο της ψυχής του, ως το ακραίο όριο που οδηγεί στην απάθεια των αγαλμάτων: «*Όλα τα συναισθήματα πετρώνουν μέσα μου. Κοντεύω να καταντήσω άγαλμα*»¹³.

Μοτιβα όπως αυτό της πολιορκίας ή της στρόφιγγας, επανέρχονται με τη συσφικτική τους δράση και την ασφυξία που προκαλούν. Η πολιορκία, από πολιορκία της πόλης καταλήγει σε πολιορκία από τις ενοχές. Το υδραγωγείο, που το καταστρέφουν οι εχθροί κατά τη διάρκεια του πολέμου, η έλλειψη νερού, καταλήγει στον εγκληματικό θόρυβο μιάς σταλαγματιάς νερού που διαφεύγει απ' τη στρόφιγγα και τρελαίνει με την επιμονή της να πέφτει μονότονα. Ο βιολογικός κίνδυνος μετατρέπεται σε ψυχολογική απειλή και βασανισμό:

«*Θα τα πω, θα τα πω όλα. Δεν έχω τίποτα πλέον να κρύψω. Τι έχω να κερδίσω με τα κρυψίματα;*»¹⁴

Υπό συνεχή παρακολούθηση, κάτω από τη βίαιη ανακριτική διαδικασία, σπάει. Όλα χάνουν τη σημασία τους και η μόνη παρηγορία παρουσιάζεται πάλι με τη μορφή του νερού: καταρράκτης που του θυμίζει έναν καταρράκτη στην πατρίδα. Μεγάλη δυνατή ροή νερού, που όλα τα παρασέρνει, τα εξαγνίζει, τα φρεσκάρει. Ο έξω κόσμος, δηλαδή, δεν είναι παρά το ένδυμα του έσω. Το αναποδογύρισμα της τάξης των πραγμάτων. Και η τοποθέτηση του δράματος στον Εξώστη δεν είναι παρά η ίδια αντιστροφή.

Στον Εξώστη είναι που πρωτοεμφανίζεται αυτός ή αυτό: «*Κάτι σαν τσαχαλάκι, σαν τρίχα, ή σαν τα πόδια καμιάς αράχνης*»¹⁵, σαν λέει στην αρχή της περιγραφής. Για να αποκτήσει όλο και πρόσθετες ιδιότητες στη συνέχεια· ήχο, ανάσα, οντότητα, ως τη στιγμή που η απειλή μετατρέπεται σε υπόσταση, σχεδόν, ανθρώπινη. Όλα άρχισαν στον εξώστη, μας λέει, για να κυκλώσουν και να καταλάβουν ακόμη και τα κλειστά δωμάτια. Ο εξώστης, δηλαδή, από τη μία και ο «οίκος» από την άλλη. Η κατάσταση του, όμως, πριν ακόμη εμφανιστεί το τσαχαλάκι και πριν ακόμη ακούσουμε για πρώτη φορά τη λέξη εξώστης μέσα στη νουβέλα, έχει ήδη διαμορφωθεί. «*Έχω περιορισθεί στο γραφείο μου και στην κρεβατοκάμαρα, σα να μου έχουνε κάνει εξώση από τα άλλα δωμάτια*»¹⁶, για να συμπληρώσει παρακάτω:

«*Κι αν τα λέω αυτά, είναι για να δείξω πόσο έξω έπεσα στα σχέδιά μου*»¹⁷.

Ενώ η λέξη-κλειδί εξώστης εμφανίζεται για πρώτη φορά στη σ. 29, για να παρουσιαστεί συνολικά είκοσι φορές σε όλο το βιβλίο¹⁸.

Από την άλλη περιγράφει το σπίτι του, που παρά τις προσπάθειές του δεν κατάφερε να τον κρατήσει. Πρώτα νοίκιασε δωμάτιο στο ξενοδοχείο για να αντιμετωπίσει τη δυσφορία που του δημιουργούσε το σπίτι, το αίσθημα «εξώστης» που τον κα-

ταδίωκε εκεί και κατόπιν στον εξώστη του ξενοδοχείου τον βρήκε το τσαχαλάκι. Η κλιμάκωση του ψυχικού πάθους δεν διακόπτεται στιγμή. Η φύση είτε με τη μορφή της ζούγκλας είτε με τη μορφή του ευρωπαϊζόντος ύφους του κήπου του, είτε ακόμη ως δάσος που οδηγούσε στο αρωματοπωλείο της κυρίας Γκερέν, δεν παρηγορεί με την περιγραφή της.

Μιλά για απόκοσμες σκιές, για υγρασία, για σάπια φύλλα· ακόμη και ο κατασκευασμένος κήπος του σπιτιού, ειδικά φτιαγμένος για να θυμίζει δημόσιους κήπους της Ευρώπης, αντιμετωπίζεται με όρους στρατιωτικούς: είχε στρατολογήσει ειδικούς κηπουρούς, κατέβαινε και επιθεωρούσε τα φυτά του, κτλ.

Το εξάισιο αρωματοπωλείο της κυρίας Γκερέν, είναι ένας χώρος εσωτερικός, γεμάτος μαγεία και πολυτέλεια: ένας μικρός παράδεισος στην κόλαση της ζούγκλας, που εμπεριέχει όμως το δίδυμο ηδονή-αμαρτία. Γεμάτος ο χώρος λουλούδια κι αρώματα, για να του υπενθυμίζουν την ενοχή της εγκληματικής εγκατάλειψης της νεαρής ανθοπώλιδος, ακριβώς τη στιγμή του μεγάλου κινδύνου στην πατρίδα.

Είναι χαρακτηριστικές οι συμβολικές σχεδόν φιγούρες των γυναικών. Η νεαρή ανθοπώλις που του αφοσιώνεται, εγκαταλείπεται για να υπάρχει πάντα ως ενοχική μνήμη. Η Ευδώρα, γεμάτη αφέλεια και αμηχανία, φορτώνεται τα δώρα-αρώματα και φεύγει, για να μετατραπεί σε διωγμό του από μέρους του πατέρα της, η κυρία Γκερέν που κουβαλάει πάνω της τον αέρα του ύποπτου παρελθόντος της. Αφοσιωμένη στον άνδρα της η μία, αφοσιωμένη στον πατέρα της η άλλη και η «ελευθερη»: να πώς νοούνται οι γυναίκες για τον Καχτίση. Και ο φίλος του, ο μόνος στην Αφρική, ο συνταγματάρχης και πατέρας της Ευδώρας, τον απειλεί ότι θα αποκαλύψει λεπτομέρειες του βίου του, που ήθελε να τις κρύψει απ' όλους. Ο Πήτερ, ο μόνιμος επισκέπτης του, εξαφανίζεται την πιο κρίσιμη στιγμή και πλαγιάνει η υποψία της προδοσίας. Μένει πιστή και αφοσιωμένη μόνο η ενοχή. Για να ενσωματωθεί κι αυτή στο τέλος και να συνυπάρχει, σχεδόν ειρηνικά με αυτόν.

Όλη τη νουβέλα, πάντως, τη διαπερνά ο ειρωνικός και σχεδόν σαρκαστικός τόνος του συγγραφέα, που ακυρώνει κάθε στιγμή τον «δραματικό» τόνο. Το κείμενο δεν γλιστρά πουθενά σε περιττές δραματοποιήσεις, γιατί ο συγγραφέας βρίσκεται σε μια διαρκή ετοιμότητα αυτοαναιρέσεως. Η παράλληλη ανάγνωση της *Περιπέτειας ενός βιβλίου* αποσαφηνίζει, σε ένα άλλο επίπεδο, την τάση του αυτή, δίνοντας εκεί, με απολύτως ρεαλιστική περιγραφή, τον τρόπο με τον οποίο «φαντασιώνει» την πραγματικότητα. Κάθε περιστατικό φορτίζεται από την «ίντριγκα» και το ψυχικό θρίλερ του Καχτίση διεγείρει, πιστεύω, έναν αναγνώστη του καιρού μας. Κάτι πολύ σπάνιο στις μέρες μας.

Άντεια Φραντζή

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Νίκος Καχτίσης, *Η περιπέτεια ενός βιβλίου*, εκδ. «στιγμή», Αθήνα 1985, σ.9.
2. *Η περιπέτεια...*, ό.π., σσ. 16-17.
3. *Η περιπέτεια...*, ό.π., σ. 18.
4. Δίνος Πολίτης, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα 31980, σ. 361.
5. Νίκος Καχτίσης, *Ο Εξώστης*, εκδ. «στιγμή», Αθήνα 1985, σ. 9.
6. 'Ο.π., σ. 9.
7. *Η περιπέτεια...*, ό.π., σ. 12.
8. *Ο Εξώστης*, ό.π., σ. 33.
9. *Η περιπέτεια...*, ό.π., σ. 69.
10. *Ο Εξώστης*, ό.π., σ. 44.
11. 'Ο.π., σ. 11.
12. 'Ο.π., σσ. 23.
13. 'Ο.π., σ. 67-68.
14. 'Ο.π., σ. 64.
15. 'Ο.π., σ. 64.
16. 'Ο.π., σ. 24.
17. 'Ο.π., σ. 25.
18. Χαρακτηριστικός ο τρόπος κατανομής της έντασης στη χρήση της λ. εξώστης: σ. 82: 2 φορές, σ. 114: 3 φορές, σ. 115: 5 φορές.

Όσο ο Αύγουστος τελειώνει, τόσο η δυσάρεστη φόρμουλα «τέλος εποχής» γίνεται πιά χειροπιαστή, σαν ξεθωριασμένο κοστούμι που έβγαλε ρίζες στη βιτρίνα των αιώνων εκπτώσεων. Ή —κάτι ακόμη χειρότερο— πολλαπλασιάζει τὰ ἄλλοθι για α-πολογισμούς εμπειριών. Κι έτσι μια καλή αρχή θα μπορούσε να είναι: ήταν εξαιρετικά αυτό το καλοκαίρι που περνάει, αλλά για ποιά ξεχωριστά μουσικά γεγονότα θα το θυμόμαστε ακόμη τις κρύες μέρες που θάρθουν;

Το ροκ φέστιβαλ ήταν σίγουρα ένα απ' αυτά που έστειλαν τον υδράργυρο στις ψηλές περιοχές, σαν εκδήλωση χωρίς προηγούμενο στην ιστορία της τρεμάμενης ελληνικής σώου-μπίζνες. Μπερδεμένο με πολλούς τρόπους με την πολιτική και σαν μεγάλη επιχείρηση οργάνωσης του ελεύθερου χρόνου όσων απ' τους νέους έχουν μια κατά προσέγγιση ζωντανή σχέση με το ροκ, κινητοποιήσε τον περισσότερο κόσμο και σήμανε τα περισσότερα πράγματα για τις φαντασιώσεις του: «Οι Clash με γύρισαν εφτά χρόνια πίσω, μαλάκα...» άκουσα κάποιον να λέει μια βδομάδα μετά το κοντσέρτο. Και στο βλέμμα του μπορεί να μη φαινόταν το ανύπαρκτο «πού» τον γύρισαν, αλλά σίγουρα καθρεπτιζόταν το όνειρο της συναυλίας που περιμένα μια ζωή.

Μπροστά στον όγκο και την ασκήμια του ροκ φέστιβαλ, αναγκαστικά οι άλλες εκδηλώσεις είχαν λιγότερο κοσμοϊστορικές —ή δεν είχαν καθόλου— διαστάσεις, ιδιαίτερα όταν πήγαιναν προς πίο εναλλακτικές κατευθύνσεις. Κι αυτό δεν είναι τίποτα καινούργιο ή ανεξήγητο —αλλά η αντανάκλαση των μικρών δυνατοτήτων της αγοράς. Η αμερικάνικη κι ευρωπαϊκή πρωτοποριακή τζάζ (Liberation Music Orchestra και Vienna Art Orchestra) δε γέμισε το Λυκαβηττό όπως ο Miles Davis ή ο Herbie Hancock, αλλά —τί να κάνουμε;— υπάρχει και στη τζάζ ένα σταρ σύστημ. Κι όσο για τις ιστορικές πρωτιές των αφρικάνικων κοντσέρτων στην Ελλάδα (η Miriam Makeba και το συγκρότημα Jericho) η μοίρα τους ήταν απόλυτα αντίστοιχη της προώθησής τους: η Miriam Makeba «πήγε» σχετικά γιατί προωθήθηκε σωστά, κι ο Jericho δεν «πήγαν» γιατί το κοντσέρτο χαντακώθηκε επίσημα απ' όλες τις πλευρές και με κάθε δυνατό τρόπο.

Όμως όλα αυτά και το ενδιαφέρον που προκάλεσαν είναι πια παρελθόν και το τέλος της εποχής σημαίνει περισσότερο από οτιδήποτε άλλο ένα βίαιο πέρας από το σχετικό πλούτο στην απόλυτη φτώχεια. Είναι σαν η α-

Οι Τούρε Κούντα

Τέλος εποχής

νάγκη για ζωντανή μουσική, ιδιαίτερα νέα και ριψοκίνδυνη, να μην έχει αντίκρουσμα στις συνήθειες του χειμώνα. Όλα αναστέλλονται ως την επόμενη άνοιξη κι όταν ξανανοιγούν τα σύνορα τότε όλα πρέπει να ξαναεμφερευθούν από την αρχή: από τα αδέξια στοιχειώδη που θα γραφτούν για τον αντίστοιχο Miles Davis του χρόνου, ως τα άκομψα αρκουδίσματα όσων τολμούν να «τη βρουν» χορεύοντας στις συναυλίες, κι από τις απροσδόκητες κυβερνητικές χειραυσίες με την Nina Hagen ως τα άχρηστα ρεσιτάλ ευσυνειδησίας των οργάνων της τάξης που αστυνόμευσαν το πιο ήσυχο, ευφορικό και καθωσπρέπει κοντσέρτο του Herbie Hancock σαν να ήταν αναρχική διαδήλωση βροντοσαύρων. Με δυο λόγια δηλαδή, όλα όσα αποτελούν την προβληματική σχέση της ελληνικής κοινωνίας με τη ζωντανή καλλιτεχνική δημιουργία (εγχώρια και εισαγωγής).

Κι αυτό δεν εξαντλείται μόνο στην έλλειψη μέσων (χώρων για ζωντανή μουσική κι χρημάτων για την παραγωγή της) ούτε και καλλιεργεί αυτόματα με την —τουλάχιστον— αδέξια μεταμόρφωση του κράτους σε καλλιτεχνικό ατζέντη. Η στάση απέναντι στο εξωτικό γεγονός «κοντσέρτο» πρέπει να ξαναεμφερευθεί χωρίς συμπλέγματα κατωτερότητας, γκυντεμπορικές απωθήσεις και γραφειοκρατικές παραμορφώσεις. Οι μεγάλες ιδέες μπορεί να (ή να μην) κατεβαίνουν όταν πρόκειται για «πολιτιστικά» αλλά η ταμπέλα πολιτιστικά θυμίζει δημοσιογραφικές επιφανειακές δεοντολογίες ή καρτελ-

λάκι για τ' αποδυτήρια της Ιστορίας. Η ζωντανή σχέση με τις δυνάμεις και τα νήματα μιας παράστασης περνούν μέσα από την έννοια «διασκέδαση» και δε χρειάζεται κανένα κείμενο του André Gorz για να καταλάβει κανείς ότι όταν πρόκειται για «διασκέδαση», όλοι στην Ελλάδα είμαστε λίγο ως πολύ χαμένοι χωρίς λεξικό.

Όλες οι σημαντικές συναυλίες τζάζ για παράδειγμα του φετινού καλοκαιριού περνούσαν μέσα από τη «διασκέδαση» χωρίς αναγκαστικά να είναι μόνο προσκλησεις για χορό στην ορχήστρα του Λυκαβηττού, αλλά κάτι πολύ πιο περίπλοκο: ένα παιχνίδι με κάτι άγνωστο στη «σοβαρή» ελληνική τέχνη, το όραμα της «λαμπερής ζωής». Το ευτελές «φανκ» του δρόμου που στοιχειώσε τη μουσική του στυλίστα Miles Davis με μυσ και ιδρώτα εδώ και σχεδόν είκοσι χρόνια κι ύστερα παρέσυρε όλη τη τζάζ, είναι αυτό το όραμα στο πιο υλικό αρνητικό του, το ανέβασμα στα βάθη που κάνει την αίσθηση της μουσικής του τόσο ιλιγγιώδη σαν κυνηγητό σ' έναν άδειο, κάθετο λαβύρινθο. Ή η πανανθρώπινη ενότητα στο ξεπέρασμα της λατινοαμερικάνικης αντίστασης στην αφρικάνικη ελευθερία είναι μια άλλη, πιο αναγνωρίσιμη ιδέα, εκδοχή του ίδιου οράματος του Charlie Haden και της Liberation Music Orchestra στα ταξίδια της στο λατινοαμερικάνικο φολκλор, στο θρησκευτικό γκόσπελ ή απλά στην ιδιοσυγκρασία και την τρέλα του κάθε μουσικού. Και το όραμα του να κάνει ζεν μέσα σ' ένα χολυγουντιανό σκηνικό υλικής χάρης με τραγούδια

και δίσκους σου στο τοπ-τεν είναι η πεμπτουσία της λαμπερής ζωής, κάτι που ακτινοβολεί από τη μουσική του Herbie Hancock. Μπορεί να ακούγεται αντιπαθητικά, αλλά μεταβάλλεται σε καθαρή χαρά όταν το μοιράζεται μ' όλους κι όχι μόνο με τους θαυμάσιους μουσικούς που στο Λυκαβηττό έπαιξαν μαζί του μια συμπαγή επιστροφή στην αρχή της διαδρομής τους, την εποχή που η εταιρία Blue Note απλά έγραφε Ιστορία...

Κι εξακολουθεί ακόμη να την επηρεάζει. Κάθε μαζική επανέκδοση των κλασικών ηχογραφήσεων της Blue Note (διανύουμε τώρα τη δεύτερη μέσα στα τρία τελευταία χρόνια) συμπληρώνει ακόμη περισσότερο την εικόνα της λαμπερής ζωής, έτσι όπως την έπλαθε όλο σχεδόν το ταλέντο στην τζάζ ταυτίζοντας απόλυτα το στυλ με το νόημα. Να μια αληθινή εγκυκλοπαίδεια του στυλ, αν ποτέ έχει υπάρξει κάτι τέτοιο. Ένας κλασικισμός που στην καλή του εποχή ήταν αξεπέραστος σε ομορφιά, εφευρετικότητα και «ραδιοφωνικότητα» (ένα ενιαίο αισθητικό πνεύμα που τηρουμένων των αναλογιών κατ'εφερη η εταιρία Motown αργότερα για τη σόουλ). Θα μπορούσε κανείς, λοιπόν, να αγοράσει όλες τις επανεκδόσεις χωρίς να υποκύψει ούτε στη στείρα λογική του συλλέκτη ούτε σε καταναλωτική βουλμία για βινύλιο (και μάλιστα αρκετά ακριβό). Αλλά γιατί εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις, όλοι οι δίσκοι που θα επανεκδίδονται θ' ακούγονται ευχάριστα και θα μένουν μια προκλητική αισθητική πρόταση και μετά το 2000.

Κυκλοφορεί ο 21ος τόμος του ANTI που περιλαμβάνει τα τεύχη του Β' εξαμήνου 1984 (265-277)

Μια που μιλάμε για το μέλλον: συχνά η ανεξάρτητη, ευρωπαϊκή, τελείως διαφορετική από τη Blue Note, μικρή εταιρία Celluloid βρέθηκε μπροστά από τα αντανάκλαστικά και τις προσδοκίες του κοινού, προχωρώντας σε μια σύγκρουση ειδών μουσικής κι από τους τρεις κόσμους και σε μια αισθητική πρόταση που αφορά το μέλλον —θεωρητικά τουλάχιστον. Η Celluloid που τυχαία συνδυεύεται από τον ελληνικής καταγωγής Jean Karakos ξεκίνησε ηχογραφώντας γαλλικό νιού-γουέπ και γρήγορα έγινε τόσο κοσμοπολίτικη που προχώρησε στην πιο σοβαρή, αντιφολκλорική παρουσίαση καινούργιας αφρικάνικης μουσικής που έγινε ποτέ στην Ευρώπη. Συγκροτήματα όπως οι Ambassadeurs κι οι Touré Kunda και μουσικοί όπως ο Youssou N' Dour ή Ray Lema πέρασαν στην Ευρώπη μέσα από τη Celluloid κι ίσως το πιο τολμηρό της άνοιγμα ήταν να εμπιστευθεί στον Bill Laswell, τον πιο ανήσυχο μπασιότα της πρωτοποριακής αμερικάνικης σκηνής τζαζ την παραγωγή αφρικάνικης δίσκων —γεφυρώνοντας τα αγεφύρωτα. Δυό απ' αυτούς κυκλοφορούν κι εδώ κι ο τρίτος έχει ήδη αναγγελθεί. Με τη σειρά που κυκλοφόρησαν στην Ευρώπη είναι το Army Arrangement του Fela Kuti, το Natalia των Touré Kunda και το Electric Africa του Manu Dibango. Σε συνεργασία με την επίσης ανεξάρτητη αγγλική Street Sounds κυκλοφορεί στην Αγγλία μια συλλογή από τους δίσκους αυτής της τελευταίας προσπάθειας κυρίως της Celluloid με τον τίτλο New Africa, που σίγουρα είναι ο πιο ευχάριστος δίσκος που άκουσα τους τελευταίους μήνες. Αλλά ας γυρίσουμε σ' αυτούς που κυκλοφορούν στην Ελλάδα.

Η ιστορία της καινούργιας αφρικάνικης μουσικής μοιάζει σαν παραμύθι. Κάποια στιγμή η αφρικάνικη μουσική βρέθηκε γύρω μας, παράξενη και ταυτόχρονα οικεία, ταπεινή και ταυτόχρονα περήφανη με μια εκδοχή για τη λαμπερή ζωή που ήταν απαραίτητη σαν επιστροφή στο σώμα και στο φως. Ο Fela Kuti, βέβαια δε χρειάζεται παρουσίαση: με διεθνείς δίσκους από το 1971 ήταν από τους πρώτους επικεφαλής της αφρικάνικης μουσικής στην Ευρώπη. Μια συνεχής σύγκρουση της επαναστατικής του πρακτικής με τα νιγηριανά καθεστώτα που μπορεί να γεμίσει ένα δυό μυθιστορήματα, κατέληξε στη φυλάκισή του από τους στρατιωτικούς του Λάγκος με βάση κατασκευασμένες, όπως λέγεται, κατηγορίες για λαθραία εξαγωγή συναλλάγματος. Κι ενώ ο Fela εκτίει εδώ κι αρκετούς μήνες την ποινή του σε φυλακές που θα μπορούσαν να σοκάρουν τη συνείδηση ακόμη και των θεατών του *Εξπρές του Μεσονυκτίου* μπαίνει μέσα στην εικόνα ο Bill

Laswell. Οι ταινίες του τελευταίου δίσκου του Fela φτάνουν στα χέρια του στη Νέα Υόρκη κι ο Bill Laswell τις μιξάρει προσθέτοντας βετεράνους μουσικούς του φανκ και του ρέγκε. Κι έτσι αρχίζει και το τελευταίο πείραμα της Celluloid με την αφρικανική μουσική.

Αν η προσπάθεια των αφρικάνων να διεθνοποιηθούν τη μουσική τους, σήμαινε να οικειοποιηθούν τεχνάσματα και στυλ της εμπορικής μαύρης αμερικάνικης μουσικής, δηλαδή μια κακόγουστη εκδοχή της λαμπερής ζωής με αδιάφορη μουσική, ο Bill Laswell και για τους τρεις δίσκους που έκανε (κι ιδιαίτερα με τους Touré Kunda και τον Manu Dibango) προσπάθησε ν' αναποδογυρίσει τη διαδικασία. Δεν ήταν πια μόνο οι αφρικάνοι που διεκδικούσαν τυφλά τη «δυτικότητά» τους, ήταν οι «δυτικοί» που πρόσθεταν την «αφρικανικότητα» που, έτσι κι αλλιώς, ήταν η χαμένη αιτία της μουσικής τους. Έτσι ο Herbie Hancock παίζει μαζί με τον Manu Dibango σ' αυτό το γοητευτικό μανιφέστο τεταρτοκοσμικού στυλ που είναι το Electric Africa και οι Touré Kunda πλατύνουν τις μελωδίες και τους ακαταμάχητους ρυθμούς τους με λίγο κοσμοπολίτικο φανκ. Όσο για το δίσκο του Fela, η καταγγελία στο στρατιωτικό καθεστώς και γενικά στην καταπίεση, του Army Arrangement μ' αυτό τον ξερό, μοντέρνο ήχο ακούγεται σκληρότερη από ποτέ. Σαν σφουριά στη συνείδηση...

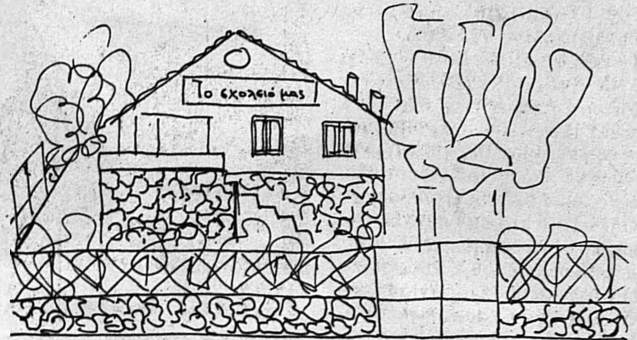
Και βέβαια η επανάσταση συνεχίζεται. Αν υπάρχει ένα αφρικάνικο στυλ που να μνηνεί τη λαμπερή ζωή περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο, αυτό είναι η μουσική χάιλαϊφ από τη Γκάνα. Και το Λονδίνο είναι πρόσφορο έδαφος για συγκροτήματα χάιλαϊφ. Οι Hi-Life International, ένα σεξτέτο από τα καλύτερα του είδους, μπορεί να μην έχουν ακόμη μεγαλώσει στις διαστάσεις των σεναγλεζών Touré Kunda που αυτή τη στιγμή είναι το μεγαλύτερο γαλλικό συγκρότημα και οι δίσκοι τους γίνονται χρυσοί, έχουν όμως ήδη δείξει με δυό δίσκους στην ανεξάρτητη λονδρέζικη εταιρία Sterns, ότι μπορούν να διεθνοποιησουν το στυλ προσεκτικά χωρίς να καταστρέφουν τη λεπτότητά του. Τυχαία (αλλά τίποτα δεν είναι τυχαίο) αυτά τα δυό αφρικάνικα συγκροτήματα που η βάση τους είναι σε ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, βρίσκονται στο πρόγραμμα των φετινών πολιτιστικών εκδηλώσεων της Ρόδου (5 Σεπτεμβρίου οι Hi-Life International και 9 Σεπτ. οι Touré Kunda). Κι είμαι σίγουρος ότι τα δυό αυτά κοντσέρτα θα είναι οι πιο ενδιαφέρουσες μουσικές βραδιές του μήνα. Ίσως και του χρόνου. Ποιός ξέρει; Άλλωστε είναι και τέλος εποχής.

Νίκος Σαββάτης

«το σχολειό μας»

ΠΑΙΔΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ
• ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

ΑΓ. ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ 21 • ΓΛΥΦΑΔΑ • τηλ. 89.49.031

● ανοιχτό σύστημα εκπαίδευσης: κέντρο του ενδιαφέροντός μας είναι το παιδί και οι ανάγκες του για ψυχική, σωματική και πνευματική ανάπτυξη

● αγγλικά, μουσική, πηλός

● σχολή γονιών

● και τα Σάββατα: «ελάτε να παίζουμε» συναγωνιστικά παιχνίδια για γονείς και παιδιά, εργαστήρια κλπ.

διεύθυνση: σόφη χατζηκοκόλη

Κυκλοφορούν δύο νέοι τόμοι του **ΑΝΤΙ**
20ος • Α' εξάμηνο 1984 • τεύχη 251-264
21ος • Β' εξάμηνο 1984 • τεύχη 265-277

Μαιρης Κουκουλέ Νεοελληνική 'Αθυροστομία

1ο Μέρος

Ή ωμή και χιουμοριστική ποίηση αυτού του θιβαίου, ή τραγουδιμένη μά και ή λογοκριμένη από όλους άποτελεί μία σημαντική ανθολόγηση της λαϊκής-ερωτικής ποίησης. Μιάς ποίησης-γέλιου, πρόκλησης, διακωμώδησης. Διακωμώδησης της έξουσας, του πατριωτισμού, της ιστορίας, της θρησκείας, της επίσημης αισθητικής, της ήθικας και της εύαισθησίας...

Έκδόσεις Νεφέλη
Μαυρομυχάλη 9 'Αθήνα 106 79
τηλ. 3639962 - 3607744

Βίντεο: όνειρα ηλεκτρονικά

του Θρασύβουλου Γιάτσιου

«... η τηλεοπτική οθόνη θ' αντι-καταστήσει στο μέλλον τον καμβά».
Nam June Paik 1973

Το πολιτιστικό φαινόμενο «φεστιβάλ» μ' ένα πλήθος ονομασίες και παραλλαγές — συνάντηση, μπιενάλε, εβδομάδα — αγκάλιασε και έναν άλλο τομέα της πιο σύγχρονης καλλιτεχνικής έκφρασης, το βίντεο. Ένα από τα παλαιότερα φεστιβάλ του είδους έγινε στο διάστημα από 3 έως 7 Αυγούστου στο Λοκάρνο της Ελβετίας. Ειδικοί και κοινό συγκεντρώθηκαν στο ελβετικό θέρετρο όπου και ενημερώθηκαν, ήρθαν σ' επαφή και συζητήσαν πάνω σ' ένα θέμα που παρ' όλη την 25χρονη ιστορία του παραμένει άγνωστο και απρόσιτο στη μεγάλη μάζα ενώ ταυτόχρονα θεωρείται ως η πιο ζωντανή έκφραση στις μέρες μας. Η τέχνη του βίντεο, η εξέλιξη της, οι παράλληλες εκφράσεις (Installation, Performance) και γενικότερα ο ρόλος της τεχνολογίας στη διαδικασία πραγμάτωσής τους, ήταν οι βασικοί άξονες γύρω από τους οποίους κινήθηκε η εκδήλωση αλλά και τα κύρια θέματα που απασχόλησαν τις καθημερινές συγκεντρώσεις — συζητήσεις καλεσμένων και κοινού. Φυσικά, θα ήταν άκαιρο ν' αναφερθώ σ' εξειδικευμένες συζητήσεις και απόψεις που εκφράστηκαν ενόσω στο χώρο μας η παρουσία του βίντεο περιορίζεται σε δυο τρεις οργανωμένες εκδηλώσεις που οφείλουν την παρουσία τους στις σποραδικές ενέργειες μερικών

ανθρώπων σχετικών με το είδος.

Η ιδέα της τέχνης του βίντεο δεν προήλθε από την εννοιολογική επανάσταση της τέχνης και πολύ περισσότερο, δεν οφείλει την εξάπλωσή της στους επίσημους μηχανισμούς διακίνησης όπως συλλέκτες, μουσεία, αίθουσες τέχνης, τεχνοκριτικούς ή ιστορικούς. Αντίθετα, οικειοποιούμενη τους μηχανισμούς της γενικά αποδεκτής — λαϊκής κουλτούρας έπαιξε το ρόλο αντιδότη στην χωρίς χιούμορ και γενικότερα εχθρική αντιμετώπιση μιας σειράς κινημάτων τα οποία προσπάθησαν να επανεκτιμήσουν και να δώσουν νέες κατευθύνσεις στον πολιτικό κυνισμό που χαρακτήριζε την τέχνη της δεκαετίας του '60. Μια ολοκληρωμένη καλλιτεχνών βασίστηκε στην ευκαιρία που της πρόσφερε η τεχνολογία για άμεση δράση με τη χρήση των εξελιγμένων πια μέσων μαζικής ενημέρωσης, χωρίς καμιά διάθεση διακωμώδησής τους ή ανάλωσης σε βαθύτερα νοήματα. Στη συνέχεια, οι καλλιτέχνες με τη βοήθεια περιοδικών τέχνης και γκαλερί που οφείλουν την εμφάνισή τους στις συντονισμένες ενέργειες των ιδιωμάτων με την εξέλιξη του ρόλου του μουσείου σε «μέσο» (medium) αλλά και με την παράλληλη συμπαράσταση της τεχνολογίας, ανέδειξαν το πιο δυνατό και πολυσύνθετο μέσο του καιρού μας, την τηλεόραση.

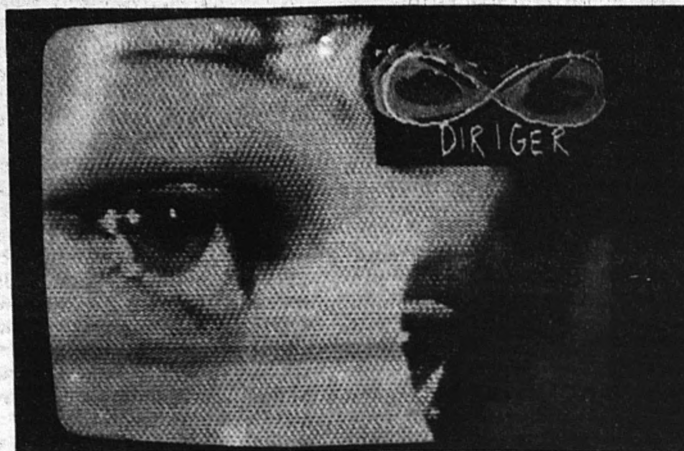
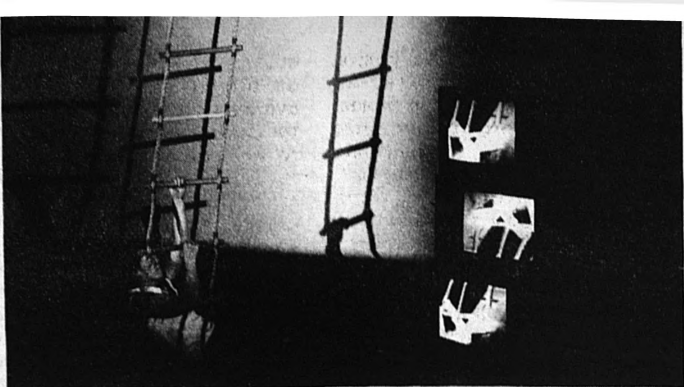
Ήδη, από το 1952, γίνονται οι πρώτες αναφορές στην τηλεόραση ως μέσο καλλιτεχνικής έκφρασης. Στο Manifesto del Mov-

imento Spaziale della Televisione μεταξύ άλλων συναντάμε την εξέξ διακήρυξη μιας ομάδας Ιταλών καλλιτεχνών: «... Εμείς οι διαστημικοί εκπέμπουμε, για πρώτη φορά στον κόσμο μέσω της τηλεόρασης, τις νέες μας μορφές έκφρασης, βασισμένες σε διαστημικές ιδέες και ειδικωμένες κάτω από μια διπλή προοπτική (...). Η δημιουργική μας έκφραση πολλαπλασιάζεται αγγιζοντας τα όρια του άπειρου, παίρνει απειρικές διαστάσεις, διαστάσεις ίσες μ' αυτές των γραμμών του ορίζοντα: η έκφρασή μας αναζητά μια αισθητική σύμφωνα με την οποία η ζωγραφική παύει να είναι ζωγραφική, η γλυπτική παύει να είναι γλυπτική, η τυπωμένη σελίδα αποδεσμεύεται από τα τυπογραφικά της όρια. Θεωρούμε τους εαυτούς μας καλλιτέχνες του σήμερα, μιας που η τεχνολογία βρίσκεται στην υπηρεσία της τέχνης που διακρύπτουμε...».

Τέτοιες αισιόδοξες διακηρύξεις σπάνια συναντά κανείς στην εποχή μας. Τώρα πια είναι τα αρνητικά στοιχεία του φαινομένου «τηλεόραση» που θα έπρεπε να μας απασχολούν. Όπως αυτό της τηλεόρασης σαν μαζικό μέσο που βασίζει τα προγράμματά της σε ποσοστά θεαματικότητας, της τηλεόρασης σαν ελκυστικό μέσο αναψυχής, της τηλεόρασης σαν αντικείμενο πολιτικής ισχύος, της τηλεόρασης σαν πομπό μονόπλευρης πληροφόρησης, της τηλεόρασης σαν μεταπλάστη δεδομένων απόψεων σχετικών με τους τρόπους του «ζην» και «θε-

ασού». Οι περισσότεροι η αποδεχονται ή απορρίπτουν αυτές τις ιδέες. Λίγοι είναι αυτοί που αντιδρούν. Ο Gene Youngblood έγραφε το 1983: «Η τέχνη σχετίζεται με μια αυτονομία που βασίζεται σ' ένα προσωπικό όραμα: στόχος της είναι να παράγει μη κοινότυπους παρατηρητές. Έτσι η ιδέα ότι η τέχνη του βίντεο «ανήκει στην τηλεόραση» δεν είναι παρά μια αντίφαση». Ακόμη και ο Nam June Paik που κατά τ' άλλα είναι ένας θετικός οραματιστής προβλέπει συσσώρευση κινδύνων: «Η δορυφορική ενίσχυση της ελευθερίας των ισχυρών, πρέπει να συνοδεύεται από την πρόθεση για προστασία της κουλτούρας των αδυνάμων ή να την απασχολεί ταυτόχρονα η δημιουργία ποικίλου υλικού που δεξιοτέχνα να φέρνει στην επιφάνεια της ποιοτικές διαφορές των διάφορων πολιτισμών».

Παρ' όλα αυτά η τηλεόραση — καθαρά εμπορικό μέσο και ίσως το μόνο με τη δυνατότητα ισοπέδωσης του κοινοτικού πολιτιστικού οράματος — λειτουργήσει σαν πρόσφορο έδαφος για τους καλλιτέχνες που σκοπό είχαν να προχωρήσουν (συνθέσουν) έργα που αφορούν τις αμέτρητες πιθανότητες αποφυγής της «γενίκευσης». Αυτά τα έργα ποτέ δεν έδειξαν οποιαδήποτε διάθεση προσκόλλησης σε κάποιο συγκαταβατικό περιεχόμενο και αυτό είναι ένα από τα σημαντικά χαρακτηριστικά για την προώθηση και εκτίμηση της τέχνης του βίντεο. Αυτό το σημείο, της αποφυγής δηλαδή της «γενί-

κευσης», ήταν και θα παραμείνει η βασική ενασχόληση των καλλιτεχνών για την επόμενη δεκαετία, ξεπερνώντας τις απανωτές —ενδεχόμενες— ισοπεδώσεις που θα επιβάλλει η τεχνολογία.

Πριν από δέκα χρόνια η τέχνη του βίντεο ήταν ταυτόσημη με μια ταινία - βίντεο, έργο εικαστικού καλλιτέχνη μιας και από αυτό το χώρο προήλθαν οι πρώτοι που πειραματίστηκαν με το μέσο. Τώρα πια τα πράγματα δεν είναι ακριβώς έτσι: ο καλλιτέχνης που δημιουργεί με το βίντεο δεν προέρχεται απαραίτητα από τον εικαστικό χώρο. Μπορεί η προηγούμενη απασχόλησή του να ήταν ο κινηματογράφος, η τηλεόραση, ή η μουσική. Και φυσικά να ασχολείται με αυτό χωρίς καν να έχει οποιαδήποτε σχέση με τις παραδοσιακά κοντινές του εκφράσεις. Διότι το βίντεο εξελίσσεται σαν μορφή τέχνης από μόνο του, με τη δική του γλώσσα, μ' ένα περιεχόμενο βασισμένο σε συγκεκριμένες φόρμες σχετικές με το ηλεκτρονικό μέσο, όπως η ζωγραφική σχετίζεται άμεσα με τον καμβά και τα χρώματα. Και λέγοντας μορφή τέχνης δεν εννοώ τα μορφικά - οπτικά στοιχεία του μέσου, όπως ο καταγισμός ηλεκτρονίων σε μια οθόνη, ο συνεχής σχηματισμός και αποσύνθεση των εικόνων, τα ηλεκτρονικά χρώματα, η εικαστική σύνθεση των εικόνων, το μέγεθος και είδος της οθόνης, η μετάπλαση του τρισδιάστατου χώρου σε διδιάστατη εικόνα ή η τεχνική επεξεργασία της τελευταίας, αφού ένας αριθμός απ' αυτά απαντάται στη ζωγραφική, στον κινηματογράφο ή στην τηλεόραση. Αναφέρομαι όμως σε κάποιες άλλες ιδιαίτερες ποιότητες και χαρακτηριστικά του μέσου, που περιληπτικά περιορίζονται στην σύγχρονη σύνθεση και επαφή και το αποτέλεσμα, στις σχέσεις ήχου-εικόνας, στον ρυθμό διαδοχής της, στο χειρισμό και εξέλιξη του χρόνου, στην αδιάκοπη αντιγραφή, στις δυνατότητες εκπομπής, στην σύνθεση εικόνων με τη βοήθεια κομπιούτερ..., χαρακτηριστικά που αποδίδουν στο βίντεο τη μοναδική του ταυτότητα. Ιδιότητες και αξίες που λειτούργησαν ως βασικά συστατικά στοιχεία για την επανάσταση που ακολούθησε στον τομέα της εικαστικής έκφρασης αλλά και αυτής της ίδιας της χρήσης και του ρόλου των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Επανάσταση που επέβαλλε ένα νέο status όσον αφορά το έργο τέχνης σαν οντότητα, σαν αξία, σαν μέσο πολιτιστικής ανταλλαγής και επιμόρφωσης.

Η απλή σχέση μεταξύ κάμερας και καλλιτέχνη (βασικό χαρακτηριστικό των έργων της δεκαετίας του '60 αλλά και μια ανάγκη για την εξερεύνηση του μέσου) τώρα πια θεωρείται ξεπερασμένη. Σήμερα, θέματα παραγωγής, τεχνικής αρτιότητας και χρόνου,

συζητούνται πολύ περισσότερο απ' ό,τι η αξία της σύλληψης ή η ανάλογη κοινωνική σκοπιμότητα του έργου. Σε μια περίοδο όπου το πολιτιστικό κλίμα επιβάλλει την αναγνώριση της ψυχαγωγίας και την πλατειά αποδοχή του κοινού ως περισσότερο σημαντικά από μια «ενοχλητική εικόνα» ή ένα «εκνευριστικό εικαστικό αντικείμενο», η γραπτή παρουσίαση ή συζήτηση σχετικά με την τέχνη του βίντεο είναι αρκετά πιο σημαντική ή και κρίσιμη. Γιατί αυτό που παραμένει σαν θέμα είναι ότι το βίντεο είναι άγνωστο στο πλατύ κοινό ή σωστότερα μη αποδεκτό απ' αυτό. Και το σημαντικότερο, ο σχετικός διχασμός ως προς την αποτελεσματικότητα του σαν μέσο έκφρασης ή μορφή τέχνης.

Και αυτά σε μια περίοδο που η συλλογική αφοσίωση των καλλιτεχνών για την καθιέρωση και εξέλιξη του οράματός τους βρίσκεται ανταπόκριση. Μουσεία και κρατικοί οργανισμοί αναλαμβάνοντας τις ευθύνες τους τους καθιερώνουν σαν πρωτοπόρους μιας επανάστασης στους κόλπους της τέχνης. Εξάλλου, όλοι όσοι αποφάσισαν να δουλέψουν προς αυτή την κατεύθυνση, θεώρησαν το έργο τους έργο τέχνης και όχι απλά μια νέα διάσταση στη χρήση των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Ως εκ τούτου πολιτιστικοί οργανισμοί και ιδρύματα θεώρησαν αυτούς υποχρεωμένους να συμπεριλάβουν στις δραστηριότητές τους το βίντεο έτσι όπως, μέχρι τώρα, συμπεριλάμβαναν τη ζωγραφική, τη γλυπτική ή τις άλλες σύγχρονες μορφές έκφρασης. Καθότι το βίντεο δεν είναι ούτε στυλ, ούτε μέθοδος, ούτε εργαλείο —αν και κάτω από συγκεκριμένες περιστάσεις μπορεί να περιγραφεί και σαν τέτοιο. Σαν τέχνη, είναι τρόπος έκφρασης που βασίζεται στη χρήση ενός προσωπικού/λαϊκού μέσου όπως η τηλεόραση, που μπορεί να πάρει οποιαδήποτε μορφή που όμως θα εξυπηρετεί τις ανάγκες και το σκοπό του άμεσα ενδιαφερομένου, του καλλιτέχνη.

Μουσεία, πολιτιστικοί οργανισμοί, καλλιτέχνες και κοινό οφείλουν να διατηρήσουν τις πηγές και πληροφορίες από το παρελθόν με σκοπό τη δημιουργία ιστορίας για μια μορφή τέχνης που ακόμα, παρά την 25χρονη παρουσία της, θεωρείται πως διανύει τα πρώτα χρόνια της ζωής της (σε σχέση πάντα με τις άλλες μορφές τέχνης που ήδη έχουν ιστορία αιώνων). Επιπλέον είναι ένα θέμα που αφορά και τον σχεδιασμό της κρατικής πολιτιστικής πολιτικής, θέμα σχετικό με την παρουσίαση των ιδεών των σημερινών καλλιτεχνών που όχι μόνο θα επιδράσει άμεσα και θετικά στο κοινό αλλά θα δημιουργήσει και τις προϋποθέσεις πίσω στην εξέλιξη των σύγχρονων καλλιτεχνικών ρευμάτων. □

ΔΕΛΗΒΟΠΟΥΛΟΥ

αγγλικά - γαλλικά

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Κέντρο: ΠΡ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ 14

ΤΗΛ: 27.55.66

Αμπελόκηποι: ΘΗΣΕΩΣ 9

ΤΗΛ: 74.36.24

- Ένα σωστό φροντιστήριο στη συμπρωτεύουσα, με πολύχρονη πειραματική προσπάθεια σε μεθόδους διδασκαλίας και παιδαγωγικής.
- ΟΛΑ τα τμήματα για ΟΛΕΣ τις ηλικίες
- Τμήματα ΠΑΙΔΙΚΑ, ΕΝΗΛΙΚΩΝ και ΕΙΔΙΚΑ για τραπεζικούς.
- ΕΓΓΡΑΦΕΣ: κάθε μέρα.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Η ΑΔΙΑΧΩΡΗΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΕΝΑΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ
ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ ΜΕ ΤΗ ΑΡΧΙΤΕΚΝΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ
ΑΘΗΝΑ 1985

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»,

Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. ΚΟΤΖΙΑ ΚΑΙ ΣΙΑ»,

Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720

ΘΕΑΤΡΟ

ΠΑΥΛΟΥ ΜΑΤΕΣΙ

«Λύκε, Λύκε»

Εκδ. Βιβλιοπωλείου της Εστίας, Αθήνα 1985, σελ. 101

Θα μπορούσαμε να πούμε, κάπως σχηματικά, ότι το έργο αυτό του Παύλου Μάτεσι έχει ως θεματικό πυρήνα του την αλαζονεία και την ηλιθιότητα της εξουσίας, όπου ουσιαστικά στηρίζονται οι τρεις —φαινομενικά διαφορετικές— πράξεις. Η πρώτη δραματίζεται στη Μόσχα του 1917, η δεύτερη στο παλάτι του Νέρωνα και η τρίτη σε κάποιο «Κέντρο υποδοχής εθελοντών», όπου υπηρετεί ο Μεγαλέξαντρος. Το σκηνικό είναι κοινό: «η σημερινή Ελλάδα, με την Αυστρο-Ουγγαρέζικη περί Ελλάδος αισθητική αντίληψη που μας έχει έρθει φορετή έξωθεν», όπως σημειώνει ο ίδιος ο συγγραφέας στον πρόλογό του. Ολόκληρο άλλωστε το έργο, παρά τις ιστορικές του αναφορές, παρωδεί με δικτατορία και τόλμη κάποιες πλευρές της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ/ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΧΑΛΙΛ ΓΚΙΜΠΡΑΝ

Η λιτανεία

Μτφ. Χρυσόστομου Παπασπύρου
Εκδ. Μορφολογική, Αθήνα 1985, σελ. 104

Ο γνωστός φιλόσοφος και ποιητής μάς δίνει εδώ με τη μορφή στοχασμών μια έμμεση πνευματική αυτοβιογραφία του. Τα θέματα που θίγει δεν είναι άλλα από τα μεταφυσικά προβλήματα του ανθρώπου και τις γενικές ανθρώπινες αξίες που αντέχουν στο πέρασμα του χρόνου. Πέρα όμως από την ποιητική του αξία, το βιβλίο είναι χρήσιμος οδηγός για όσους θέλουν να εμβαθύνουν πιο διεξοδικά στην πολυσύνθετη προσωπικότητα του Χαλίλ Γκιμπράν.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΡΟΖΑΝΗ

Λποσπάσματα από ένα τοπίο

Εκδ. Βιβλιοπωλείου της Εστίας, Αθήνα 1985, σελ. 46

Γνωστός κυρίως ως ποιητής και δοκιμιογράφος ο Στέφανος Ροζάνης μας δίνει με το βιβλίο αυτό ένα είδος εσωτερικού μονολόγου, μια αφήγηση που κυμαίνεται ανάμεσα στο παλιό χρονικό και στην εξιστόρηση βιωμάτων ενός σύγχρονου ανθρώπου. Η αποσπασματικότητα της γραφής, το ονειρικό-φανταστικό τοπίο, η εσωτερικευμένη δράση, είναι εδώ τα χαρακτηριστικά του πεζογραφημάτων του.

ΚΩΣΤΑ ΜΑΥΡΟΥ

Οδός Σόλωνος 1965

Εκδ. Οδυσσεύς, Αθήνα 1985, σελ. 173

Ο χώρος και ο χρόνος του μυθιστορήματος ορίζονται ήδη από τον τίτλο του. Πάνω στον καμβά μιας έντονης, νεανικής ερωτικής ιστορίας ο συγγραφέας, στήνει ξανά το σκηνικό μιας εποχής. Η ατμόσφαιρα της δεκαετίας του '60 δίνεται μέσα από τα μικρά επεισόδια και τα μεγάλα γεγονότα: το Πανεπιστήμιο, τα φοιτητικά στέκια, το ποδόσφαιρο, η πολιτική, η αποστασία και οι διαδηλώσεις, η μουσική, το νέο κύμα... Γραμμένο μ' ένα ποιητικό ρεαλισμό τρυφερό και μικρό μαζι, το βιβλίο αυτό, είναι θα λέγαμε χρονικό των εμπειριών, των προσδοκιών και των οραμάτων της γενιάς που η δικτατορία τραυμάτισε βαθύτατα και σκόρπισε, την Άνοιξη του 1967.

MAURICE LEBLANC

Αρσέν Λουπέν: Η κούφια βελόνα

Μτφ. Αλεξάνδρα Φραγκιά

Εκδ. Άγρα, Αθήνα 1985, σελ. 333

Στη σειρά της αστυνομικής φιλολογίας των εκδόσεων Άγρα ανήκει το βιβλίο αυτό, μία από τις συναρπαστικότερες και πιο περιπετειώδεις ιστορίες του Μωρίς Λεμπλάν. Εδώ ο Αρσέν Λουπέν, ένας από τους διασημότερους ήρωες-κακοποιούς, είναι κάτοχος του μυστικού της Κούφιας Βελόνας που επί είκοσι αιώνες χάρισε δύναμη και δύσασε όλους όσους το γνώριζαν, από τον Ιούλιο Καίσαρα έως τον Λουδοβίκο ΙΔ'. Μόνος άγιος αντίπαλος του μεγαλοφυούς κακοποιού, ο Ισίδωρος Μπώτρελ, φοιτητής της ρητορικής του κολεγίου Ζανσόν-ντε-Σαγί, ο οποίος μέσα από αλλεπάλληλες περιπέτειες παρακολουθεί την πορεία της δράσης και της σκέψης του Αρσέν Λουπέν και οδηγείται —παραμερίζοντας τις εκάστοτε παγίδες— στην ανακάλυψη της αλήθειας. Στο απολαυστικό αυτό βιβλίο εμφανίζονται, ως κακής ποιότητας κομπάρσοι, η αμήχανη γαλλική αστυνομία και ο Εγγλέζος Χέρλοκ Σόλμς (παρωδία του γνωστού ήρωα του Κόναν Ντόυλ). Η έκδοση πλαισιώνεται με συνέντευξη με το γιό του συγγραφέα, βιογραφικό σημείωμα και κείμενο του Frances Lakassin για τη «Πραγματική ζωή του Αρσέν Λουπέν».

ΔΟΚΙΜΙΑ/ΜΕΛΕΤΕΣ

ΛΑΜΠΡΟΥ

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΗ

Παραγωγή και διεύθυνση

παραγωγής στον κινηματογράφο και την τηλεόραση

Εκδ. Όμηρος, Αθήνα 1985, σελ. 128

Ο σκηνοθέτης και παραγωγός Λάμπρος Παπαδημητράκης, επιχειρεί με το βιβλίο αυτό να προσφέρει μια κάτοψη της ελληνικής κινηματογραφικής πραγματικότητας από τη σκοπιά της παραγωγής. Αναλυτικό και απλό το κείμενο αυτής της εργασίας, είναι χρήσιμο όχι μόνο στους σπουδαστές κινηματογραφικών σχολών, αλλά και σε όλους όσους ενδιαφέρονται να μάθουν τη διαδικασία παραγωγής μιάς ταινίας, από τη σύλληψη της ιδέας μέχρι τη διανομή της στις κινηματογραφικές αίθουσες.

ΙΑΚΩΒΟΥ Μ. ΒΟΥΡΤΣΗ

Βιβλιογραφία Ανδρέα Εμπειρίκου

(1935-1984)

Εκδ. Ε.Λ.Ι.Α., Αθήνα 1984, σελ. 136

Μια σημαντική έκδοση για τους ερευνητές αλλά και για τους απλούς εραστές του έργου του υπερρεαλιστή ποιητή είναι η βιβλιογραφία που συνέταξε ο Ιάκωβος Βούρτσης, γιατί διαγράφει ολόκληρη την πορεία αυτού του έργου. Το πρώτο μέρος του βιβλίου περιλαμβάνει την εργογραφία του Ανδρέα Εμπειρίκου: εκδόσεις των βιβλίων του, μελέτες του, μεταφράσεις, συζητήσεις και συνεντεύξεις. Το δεύτερο μέρος αναφέρεται στις κρίσεις και πληροφορίες γύρω από το έργο του ενώ στο τρίτο καταγράφονται οι αφιερώσεις, τα αυτόγραφα και οι δημοσιευμένες φωτογραφίες του ποιητή.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η αναδημοσίευση —σε παράρτημα του βιβλίου— της πρώτης συνέντευξης του Ανδρέα Εμπειρίκου, ένα χρόνο μετά την έκδοσή της «Υψικαμίνου» στην Καθημερινή (30 Μαρτίου 1936) με τον Κ. Μπαστιά.

Ο ΜΠΟΡΧΕΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Εκδ. Στιγμή, Αθήνα 1985, σελ. 68

Στις 12 Μαΐου του 1984, έγινε στο Ωδείο Ρεθύμνης η τελετή της αναγόρευσης του Χόρχε Λουίς Μπόρχες σε επίτιμο διδάκτορα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης. Τα κείμενα που διαβάστηκαν κατά τη διάρκεια αυτής της τελετής αποτελούν τα περιεχόμενα του βιβλίου αυτού: η Εισήγηση του καθηγητή Γ. Μ. Σηφάκη, η διάλεξη του καθηγητή Ν. Βαγενά με θέμα «Ο Μπόρχες και ο λαβύρινθος της ειρωνείας» το Ψήφισμα της Σχολής και η Αναγόρευση, ο λόγος του Μπόρχες και τέλος τρία κείμενά του μεταφρασμένα από τον Δ. Καλοκύρη. Το ένα από αυτά, το ποίημα «Spinoza» που απήγγειλε ισπανικά ο ίδιος ποιητής κατά τη διάρκεια της τελετής, δημοσιεύεται για πρώτη φορά.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

● Η ΥΔΡΙΑ το περιοδικό που εκδίδεται από τα Όστρακα στην Πάτρα στο τχ. 54, Ιούλιος 1985, περιλαμβάνει μεταξύ άλλων: Μια ενδιαφέρουσα ανθολόγηση κειμένων με θέμα τα παιδιά (επιμέλεια-μετάφραση: Σωκρ. Α. Σκαρτσής), Εικοσιτέσσερα ερωτικά επιγράμματα από την Παλατινή Ανθολογία (έμμετρη απόδοση: Ανδρέας Μπελεζινής), άρθρο του Επαμ. Γ. Μπαλούμη: «Ο ηθογραφικός χροχρόνος», ένα κείμενο από παλιό έπος των Σουμμεριών: «Το ταξίδι της Ινανά στον Άδη» (Μτφ. από τα αγγλικά Ξένη Σ. Σκαρτσής).

● Το αφιέρωμα «Θέατρο και λόγος» αποτελεί την κυρίως ύλη του περιοδικού Η ΛΕΞΗ αρ. 46 (διπλό τεύχος: Ιούλιος - Αύγουστος '85). Γράφουν άνθρωποι του θεάτρου, σκηνοθέτες, σκηνογράφοι, συγγραφείς και κριτικοί: Αλέξης Μινωτής, Μάριος Πλωρίτης, Γιάννης Τσαρούχης, Κώστας Γεωργουσόπουλος, Σπύρος Α. Ευαγγελάτος, Γιώργος Μηχαλίδης, Κώστας Μουραελάς, Ρούλα Πατεράκη, Σπύρος Βραχωρίτης, Γιάννης Βαρβέρης, Θανάσης Παπαγεωργίου, Γιώργος Μανιώτης, Πέτρος Μάρκαρης, Γιώργος Αρμένης, Εύα Κοταμανίδου, Μάκης Λαχανάς, Κάρολος Κουν, Τάσος Λιγνάδης, Τάσος Ρούσσος, Δημήτρης Ποταμίτης, Άννα Παναγιωτοπούλου, Φαίδων Πατρικαλάκης, Βαγγέλης Χατζηβασιλείου, Πάνος Κυπαρίσσης ... Ελπίζω να μην παρέλειψα κανένα.

● Κυκλοφόρησε το καλοκαιριακό τεύχος του περιοδικού ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ, αρ. 43-45, πάντα καλαίσθητο και με πλούσιο φωτογραφικό υλικό. Στις σελίδες του βρήκαμε ενδιαφέροντα άρθρα για τη διεθνή καλλιτεχνική έκφραση. Έτσι ο Χάρης Σαββόπουλος γράφει για την V Διεθνή Biennale Γλυπτικής, η Ευρυδίκη Trichon-Μιλσανή για την Biennale του Παρισιού και την έκθεση Les Immatériaux και ο Αντώνης Κωτίδης για την αναδρομική έκθεση Σαγκάλ στο Beaubourg. Η Μαρία Πετούνη γράφει για το «Τοπίο στην κινεζική αρχιτεκτονική» και η Ειρήνη Τσακίρογλου για την αρχιτεκτονική του Aldo Rossi. Ένα μεγάλο μέρος της ύλης είναι βεβαίως αφιερωμένη σε ελληνικά θέματα. Εκτός από τα κριτικά σχόλια για τις εκθέσεις υπάρχουν τα κείμενα: Μάνου Στεφανίδη Δυνατότητες και Ιδεολογία, Μπίας Παπαδοπούλου: «Εικαστικές φωτοεφαρμογές σύγχρονων Ελλήνων καλλιτεχνών», Νικ. Θ. Χολέβα «Ο γλύπτης Γιώργος Καλακαλλάς», Μελέτη-πρόταση αρχιτεκτόνων για το Μουσείο Αντίστασης στη Μάντρα Κοκκινιάς. κ.ά.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΚΛΗΣΕΩΝ

● Σχετικά με το άρθρο «Πρόσκληση σε γεύμα» που προηγουμένου τεύχους, φίλος αναγνώστης εκφράζει τις κριτικές απόψεις του, όχι για τον πυρήνα της προβληματικής του άρθρου (τις σχέσεις δηλαδή θεσμού - φορέα και δημόσιου - ιδιωτικού εν Δημοκρατία), αλλά για μία παράγραφο.

Φίλοι, Στο άρθρο του «ρεπόρτερ» τεύχος 296 θέλω να αναφερθώ, για να διατυπώσω κάποιες σκέψεις μου, όχι στο μέρος που αφορά στο απόπνημα του Προέδρου της Δημοκρατίας να ταυτίσει το πρόσωπό του με το θεσμό—στο ζήτημα αυτό δε θα μπορούσε εύκολα, νομίζω, ο κ. Σαρτζετάκης να βρει συνηγόνους· να διαμαρτυρηθώ, αντίθετα, σαν πολίτης σκέφτομαι κατακρίνοντας την άποψη του «ρεπόρτερ» ότι «... με τη λογική αυτή που, ακόμη και φέτος, θεωρεί ο Πρόεδρος "υπεράριθμη" την εκπροσώπηση του Τύπου—δικό σας το κεφαλαίο—...ίσως θα έπρεπε να καλούνται και ειρηνοδίκες, ταγματάρχες κτλ.» κι ακόμα, «Ένας μικρόκοσμος, εικόνα και ομοίωση ενός τιμιού νοικοκύρη, που αντιλαμβάνεται τον κόσμο της πολιτικής με τα μέτρα του σπιτιού και της γειτονιάς».

Σε δύο προτάσεις μπορεί να μεταγραφεί το χωρίο:

1η πρόταση: Οι δημοσιογράφοι θα έπρεπε να καλούνται στην τελετή για την αποκατάσταση της Δημοκρατίας και στα «γεύματα-δεξιώσεις» προς τιμήν των εκάστοτε επισήμων προσκεκλημένων μας, γιατί δεν είναι ταγματάρχες, ειρηνοδίκες, κτλ.

2η πρόταση: Οι δημοσιογράφοι είναι πολιτικοί, γιατί—ανάμεσα στα άλλα—δεν ανήκουν στο μικρόκοσμο των τιμιών νοικοκύρηδων και δεν αντιλαμβάνονται τον κόσμο της πολιτικής με τα μέτρα του σπιτιού και της γειτονιάς.

Οι παρατηρήσεις μου τώρα:

1. Γιατί, άραγε, θα έπρεπε να είναι απεριόριστη—ή, έστω, μεγάλη—η εκπροσώπηση των δημοσιογράφων στις τελετές και στα γεύματα-δεξιώσεις, αφού ο τελετουργικός-τυπικός τους χαρακτήρας δεν ευνοεί την παρουσίαση ειδήσεων, όταν, μάλιστα, σε γεγονότα, μεταδίδονται σε ελάχιστο χρόνο από την τηλεόραση...

Θα χαρακτήριζε πονηρή ο «ρεπόρτερ» την άρση της απορίας με τις έννοιες: ματαιοδοξία, θέληση για εξουσία ή πρόθεση για άρνηση της εξουσίας;

2. Πώς να νοηθεί, πάλι, αυτή η ελιτιστική θέση που «ανομπάρει»—συνοικιακά, πράγματι, εδώ—τους ειρηνοδίκες, ταγματάρχες κτλ.—ποιοι είναι, αλήθεια, αυτοί οι λοιποί, που «ευκόλως» εννοούνται...

Γιατί, κ. «ρεπόρτερ», παρασέρνοντας όλους τους δημοσιογράφους αυτοχρίεσαι τιμητής, που αξιολογείς τα επαγγέλματα και δημιουργείς στεγανά; Τι θα έλεγες, λ.χ., αν στην τελετή για την αποκατάσταση της Δημοκρατίας, «ακόμα και φέτος», καλούνταν 2 αγρότες και 2 δασκαλοί—τυχαίοι—στη θέση 4 δημοσιογράφων...

3. Ύστερα, ποιοι δημοσιογράφοι; Αυτοί που ανήκουν στην Ε-ΣΗΕΑ ή και οι άλλοι—ορισμένοι πανάξιοι—που είναι εκτός Ε-ΣΗΕΑ, για να μην έχουν τα προνόμια του κλειστού κυκλώματος, που ελέγχεται από τη δεξιά, ή, ακόμα, και οι δημοσιογράφοι της Θεσσαλονίκης και των επαρχιών, μερικοί απ' τους οποίους—ελάττωτοι, έστω—, μόλο που δεν ασκούν, κατά κύριο λόγο, το «λειτουργήμα σας», είναι αξιολογότατοι αγωνιστές και αναλυτές...

4. Από πού, κ. «ρεπόρτερ», πήρες τον τίτλο, όχι του μεταφορέα των ειδήσεων—που κι αυτές δεν τις μεταφέρετε πάντα αυτούσιες, εσείς οι μη Ειρηνοδίκες—, γιατί αυτό με τα σύγχρονα μέσα πολλοί μπορούν να το κάμουν, αλλά του αναλυτή, του σχολιαστή, που παρουσιάζεται σαν ο «από καθέδρας» μεταφραστής της αλήθειας;

Τελευταία, κοντεύει να γίνει συνείδηση πως κανένας δεν μπορεί να μιλάει, αναλύοντας και σχολιάζοντας γεγονότα ή διαγράφοντας την μελλοντική τους πορεία, εξ ονόματος της αλήθειας· μπορεί να μιλάει εξ ονόματος του εαυτού του, κι αυτό, βέβαια, όχι με τον ελιστικό δογματισμό, που σε διακρίνει—γιατί, αλήθεια, δεν υπογράφεις το άρθρο σου;

Ακόμα και η ρήση του Ηράκλειτου: «δε σας τα λέω εγώ αυτά, αλλά ο Λόγος» φαίνεται σαν άλλοθι, που επενδύει με αντικειμενικότητα τα όσα συγκλονιστικά υποκειμενικά είτε η πυρίνη αυτή προσωπικότητα.

Εξ ονόματος τίνος, λοιπόν, μιλάς αν όχι της κάστας σου ή των προσωπικών ημιδιαφανών στόχων, που τους επενδύεις, τάχα, με την «αγαθή» πρόθεση να παρουσιάσεις σα φορέας προβληματισμού και να βοηθήσεις τους αναγνώστες σου—χειραγωγός πολιτικός εσύ—να προσανατολιστούν πολιτικά, τη στιγμή που, στριμώχνοντάς τους όλους τους άλλους, πλην των πολιτικών, στο κτλ., τους «ανομπάρεις» και τους θεωρείς παθητικά δοχεία κι όχι αυτόνομα όντα...

5. Αυτοχρίεσαι, όμως, και πολιτικός και παρουσιάζεις έτσι χειραγωγός του πλήθους, καθώς αποκλείεις την ιδιότητα του πολιτικού απ' τους νοικοκύρηδες και καθώς αρνείσαι ότι χώρος της πολιτικής είναι και η γειτονιά...

Αν, ωστόσο, πολιτική δεν είναι χειραγωγήση—πολλά γνώρισε ο λαός αυτός απ' τους αυτόκλητους χειραγωγούς—, αν πολιτική, αντίθετα, είναι η αυτόνομη θέληση των εργαζομένων για το μετασχηματισμό της κοινωνίας που ζουν κι αν η πολιτική σκοπεύει στην ανάληψη, τελικά, της διοίκησης της παραγωγής απ' τους εργαζόμενους με δραστηριότητα κι αγώνες, απ' όπου ατλούν γνώση κι αλήθεια και αυτονομία μεγαλύτερη, πώς ασκείς αυτή την πολιτική, όταν αυτή την αυτονομία δεν την αναγνωρίζεις στους ειρηνοδίκες και τους ταγματάρχες και τους λοιπούς, δηλ. σ' όλους τους άλλους, πλην των πολιτικών δημοσιογράφων; Αυτά

Θεσσαλονίκη, 5.8.85

Γυμνασιάρχη Δημητριάδη 5
Γεώργιος Χ. Αντωνόπουλος

οχι ειρηνοδικής, όχι ταγματάρχη, ανήκει στους λοιπούς

ΥΓ: Ακόμα κι αν τα περί ταγματάρχων, ειρηνοδικών, νοικοκύρηδων και κατοίκων της συνοικίας είναι υπαινιγμοί—δεν ξέρω πόσο επιτρεπτοί—για συγκεκριμένες ενέργειες ή συμπεριφορές του Προέδρου της Δημοκρατίας, και τότε ακόμα θα 'πρεπε να μιλήσεις φανερά, κι έτσι να μη φανείς πως, από κουφότητα, προσεταιρίζεσαι αντιλήψεις και έθιμα ανώτερης—τι ανώτερης...—κοινωνικής τάξης και να μη συμβάλεις στην «οσημέραι» ογκώδη ανυποληψία του γένους των δημοσιογράφων.

IDEM

● Σ.Σ. Δεν θα σταθούμε στο ύψος του γράμματός του αναγνώστη μας. Ο καθένας εκφράζει τα όσα έχει να εκφράσει, μεταξύ άλλων και σύμφωνα με τα ερεθίσματα που παίρνει από όσα λέει κάποιος άλλος. Και φαίνεται ότι ο αναγνώστης μας πράγματι δέχτηκε ισχυρά ερεθίσματα από το άρθρο περί Προέδρου της Δημοκρατίας: αυτό είναι ένα κέρδος, τουλάχιστον για μας.

Επί της «ουσίας» τώρα:

Οι «μεταγραφές» που επιχειρεί ο κ. Αντωνόπουλος στο επίμαχο χωρίο ανήκουν στην τάξη της δικής του λογικής. Αυτό ισχύει για την «1η» και «2η πρότασή του», δεδομένου ότι εμείς δεν υποστηρίξαμε τίποτε από όσα, ως «προθέσεις» κρυφές του εδαφίου, μας αποδίδει, αλλά ούτε και «ευκόλως υπονοούνται»: οι δημοσιογράφοι λοιπόν θα έπρεπε να καλούνται στις «δεξιώσεις» όχι επειδή δεν είναι ταγματάρχες, ή ειρηνοδίκες, αλλά επειδή εκπροσωπούν ένα λειτουργήμα όχι απλώς θεμελιακό για τη δημοκρατία αλλά και ταυτισμένο με τη συγκρότηση της κοινωνίας (δηλαδή των ιδιωτών, των επαγγελματιών) σε πολιτικό θεσμό. Και αυτή η άποψή μας απαντά στην «2η πρόταση μεταγραφής» του χωρίου μας: φυσικό είναι όταν μιλάμε για πολιτική να μην εννοούμε το καφενείο, τη γειτονιά, την κουβέντα των «νοικοκύρηδων» (ιδιωτών, δηλαδή), τον «μικρόκοσμο» ακριβώς των μικρών ή μεγαλύτερων συναθροίσεων, αλλά τη θεσμοποιημένη και ιεραρχημένη μέσα στις βαθμίδες της πολιτειακής τάξης άσκηση και ύπαρξη της πολιτικής· και οι δημοσιογράφοι—κυρίως δε οι πολιτικοί συντάκτες που ειθίσαι να καλούνται σε «δεξιώσεις» παρόμοιου είδους—ασκούν θεσμοποιημένο πολιτικό λειτουργήμα. Και νομίζουμε πως δεν χρειάζεται να υπογραμμιστεί και αναλυθεί η συμβολική αξία που αποκτά η πολιτική και οι λειτουργοί της σε κάποιες «επετείες» που υπενθυμίζουν ακριβώς την συνύφανση της πολιτικής και της δημοκρατίας...

Ως προς τις «παρατηρήσεις» τώρα:

1. Νομίζουμε ότι ο κ. Αναγνωστόπουλος έχει μία ιδιότυπη άποψη για το «άχρηστο» των δημοσιογράφων σε «γεύματα» ακριβώς γιατί τα βλέπει ως «τελετές». Εξ ου και τα περί ματαιοδοξίας κτλ.

2. Δεν αξιολογήσαμε επαγγέλματα αλλά διαχωρίσαμε την πολιτική από τα επαγγέλματα, που αλ-

καλοκαίρι
συντροφιά με τον

ΕΤΡΟΥΣΚΟ

Σε όλα τα βιβλιοπωλεία.

Πολεμιστής και εραστής, σοφός και πειρατής, αφήγησε ανθρώπους και θεούς για να βρει τον εαυτό του...

λίμονο αν λειτουργούν πολιτικά: για σκεφτείτε τους δικαστές να λειτουργούν πολιτικά ή τους στρατιωτικούς να «επιβούν» και πάλι της πολιτικής. Προφανώς δεν είναι θέμα «σνομπισμού» κ. Αναγνωστόπουλε, ούτε ότι αναγνώσαστε σε θέση «τιμητή». Σίγουρα, θα θέλαμε να καλούνται αγρότες και δάσκαλοι σε επετείους, αλλά αυτοί, πρώτον δεν έχουν πλέον —και ευτυχώς— τον φολκλορισμό του «απλού» ανθρώπου, δεύτερο δε, εξ αντικείμενου, προκειμένου περί θέσμιας πολιτικής τάξης δηλαδή, δεν εξισούνται με δημοσιογράφους: 2+2 μπορεί μερικές φορές να μην είναι 4, αλλά 100, ή 2.

3. Τα περί ΕΣΗΕΑ στην ΕΣΗΕΑ, όσο για τα εισαγωγικά στο λειτουργήμα του δημοσιογράφου σάς χρεώνουν με επικίνδυνο, ίσως, ισοπεδωτικό σνομπισμό.

4. Τα περί Ηρακλείτου δεν τα κρίνουμε: ίσως να έχετε δικήν. Ο «ελιτίστικος δογματισμός», στη γενικότητα της διακίνησής του, αφορά και τον πυρήνα της προβληματικής του άρθρου, ή το άρθρο στο σύνολό του; Αν ναι, τότε πώς συμφωνείτε; Το άρθρο υπογράφεται από τον «ρεπόρτερ» ως άρθρο που εκφράζει το περιοδικό «εξ ονόματος αυτού «μιλάμε» λοιπόν. (Εδώ, πλέον, το ύφος του γράμματός σας θυμίζει ανακριτική διαδικασία).

5. Περί χειραγωγήσεως: όταν καταργηθεί κ. Αναγνωστόπουλε η διάκριση διευθυνόντων - διευθυνόμενων, τότε θα καταργηθεί και αυτή. Πιστεύουμε ότι με την κριτική που ασκήσαμε στη χειραγωγητική λογική του προεδρικού ανακοινωθέντος, βοηθήσαμε λίγο προς αυτή την κατεύθυνση. Όσο για την «πολιτική αυτονομία» του ταγματάρχη, αυτή κ. Αναγνωστόπουλε, αν την προσυπογράφετε, σίγουρα δεν οδηγεί στον μετασχηματισμό της κοινωνίας.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ «ΔΑΙΜΟΝΙΟ»...

● Από τη Θεσσαλονίκη ο αναγνώστης μας Δ. Λιβαδιώτης παρηρρεί μεταξύ άλλων τα παρακά-

τω για «ορισμένες ελληνικές αποκλειστικότητες» όπως τις αναφέρει ο ίδιος:

Από τότε που μπήκαμε στην ΕΟΚ έχει αρχίσει μία διαδικασία αυτογνωσίας. Κι όχι μόνο ανακαλύψαμε ότι υπάρχουν κι άλλοι πορτοκαλιές που κάνουν πορτοκάλια αλλά είναι και καλύτερα τα πορτοκάλια!

Κι αυτό το λέω αναφορικά με ορισμένες ελληνικές «αποκλειστικότητες» π.χ. η Ελληνική Φιλοξενία, η Ελληνική Φύσις, η Ελληνική Σπιρτάδα, η Ελληνική Γλώσσα, η Ελληνική Ευφράδεια, το Ελληνικό Δαιμόνιο. Όσο λοιπόν εξελίσσεται αυτή η διαδικασία Αυτογνωσίας τόσο περισσότερο ανακαλύπτουμε ότι είμαστε το Λέσσι του Κερατά και Σκάλες κάτω.

Ακριβώς αυτές οι διαπιστώσεις καθρεπτίζονται στην αναθεματισμένη ξενομανία που μας δέρνει. Καθετί ελληνικό έχει ταυτισθεί με το Σκάρτο. Καθετί ξένο έχει ταυτισθεί με το έγκυρο.

Δ. Λιβαδιώτης

ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

● Το τμήμα θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης μας έστειλε το ψήφισμα που δημοσιεύουμε στη συνέχεια. Αναφέρεται στο βιβλίο της Α' Λυκείου «Ιστορία του ανθρώπινου γένους». Να ποια είναι η θέση της Θεολογικής Σχολής:

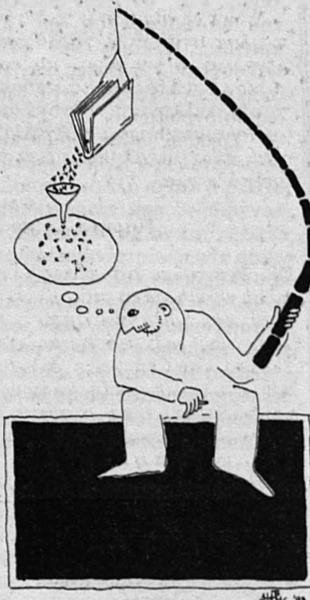
Το Τμήμα εκτιμά ότι το είδος και το ποιόν των συγκεκριμένων πρόσφατων εκδηλώσεων μαρτυρούν ελλιπή επίγνωση του πνεύματος της Βίβλου και του ορθόδοξου Χριστιανισμού, καθώς και πίστη αδιαφώτιστη και περιδεή, που γεννά εχθρότητα και περιφρόνηση προς τις αναζητήσεις και κατακτήσεις της σύγχρονης επιστημονικής γνώσης. Έτσι, τραυματίζουν, γελοιοποιούν και εκθέτουν στη συνείδηση της ευαίσθητης κοινής γνώμης την αλήθεια και τη σοβαρότητα της ορθόδοξης χριστιανικής πίστεως, καθώς και την αξιοπρέπεια και το κύρος της Εκκλησίας και της Θεολογίας της.

Στο μέτρο της αρμοδιότητας και ευθύνης του το Τμήμα Θεολογίας θέλει να εκφράσει δημόσια την αντίθεσή του προς τις υπερβολές και ασχημίες που παρατηρήθηκαν, καθώς και τη βαθιά λύπη και ανησυχία των μελών του, κάνοντας συγχρόνως και έκκληση για αυτοσυγκράτηση και σύνεση. Πιστεύει ότι μόνο η πλήρης και σωστή ενημέρωση και ο ελεύθερος διάλογος με τεκμηριωμένες θέσεις αποτελούν τον καλύτερο τρόπο και δρόμο για μian αληθινή μαρτυρία πίστεως κατά την αντιμετώπιση προβλημάτων. Το Τμήμα με τα παραπάνω κανέναν δεν θέλει να διδάξει. Απλώς επιθυμεί να επισημάνει το δυσάρε-

στο φαινόμενο και να δηλώσει και να διαχωρίσει τη θέση του απέναντι σ' αυτό.

Τέλος, το Τμήμα φρονεί ότι η πόλωση που σοβεί ακόμη ανάμεσα στους πολέμιους του επίμαχου βιβλίου και στους υποστηρικτές του θα μπορούσε να ξεπεραστεί δημιουργικά, αν συσταθεί από το Υπουργείο Παιδείας μια ευρύτερη ομάδα ειδικών και αρμοδίων για να ξανακοιτάξει το βιβλίο σε μερικά σημεία και να υποδείξει για βελτίωση αδυναμίες και ατέλειες που τυχόν θα επισημανθούν.

Νικόλαος Ματσούκας

ΠΕΡΙ ΦΟΥΡΙΕ ΚΑΙ ΣΙΜΟΝ

● Ο αναγνώστης μας Β. Σακκάτος μας έστειλε την ακόλουθη επιστολή σχετικά με την προεκλογική συνέντευξη του πρωθυπουργού Α. Παπανδρέου στους «Τάιμς της Ν. Υόρκης».

Αγαπητό «Αντί»,

Στο σχόλιό σας «Δεν βλέπει λίγη ιστορία» στη σελίδα 10 του τεύχους σας 292 από 7.6.85, αναφέρεσθε στα «καινούργια»... οράματα του κ. Παπανδρέου, που είναι «λίγος σοσιαλισμός, όχι όμως του Μαρξ αλλά της εποχής του Μαρξ, των ρομαντικών σοσιαλιστών», και στη συμφωνία του «με το γιο του το Νίκο, που κάνει τη διατριβή του στο Πρίνστον» και «του σύστησε σαν μοντέλο τον Σαιν Σιμόν και τον Φουριέ» (!), σύμφωνα με τη νέα συνέντευξη που έδωσε στις παραμονές των εκλογών στον κ. Καμ των «Τάιμς της Νέας Υόρκης».

Φυσικά ο κ. Παπανδρέου έχει ειδικότητα στις ασαφείς και σιβυλλικές ρήσεις, που είναι πάντα πολλαπλά ερμηνεύσιμες, έτσι που να καλύπτουν ανάλογα με την ερμηνεία τους και να ικανοποιούν ένα ολόκληρο φάσμα από γούστα, του κοινωνικά, πολιτικά και ταξικά πολυδιάστατου και ετερόκλητου κοινού του. Δεν

είναι άλλωστε μακριά ο καιρός, που απαντώντας στη Βουλή σε κατηγορίες «περί μαρξισμού» του κ. Αβέρωφ, τον καιρό που ήτανε αντιπολίτευση, δήλωνε πως «ο Μαρξ είναι φιλόσοφος του καπιταλισμού».

Τώρα, φιλόσοφος που έχει τον καπιταλισμό σαν αντικείμενο της έρευνάς του και της φιλοσοφίας του ή που είναι στην υπηρεσία του;

Αυτή η «λεπτομέρεια» ανήκει στα, πάντα εκ του πονηρού, μονίμως αδιευκρίνιστα του κ. Παπανδρέου.

Αλλά επειδή ο λόγος για τους ουτοπιστές σοσιαλιστές, και για να συντελέσω στην αποτροπή πολλαπλής παραπέρα κακοποίησης τους, παραθέτω εδώ τη γνώμη του Φρειδερίκου Ένγκελς γι' αυτούς, όπως αναφέρεται στις σελίδες 22 και 23 του από 1ης του Ιούλη 1874 προλόγου του στο μνημειώδες έργο του «Ο πόλεμος των χωρικών στη Γερμανία», μεταφράζοντάς την από το γερμανικό πρωτότυπο:

«Αυτό που ο γερμανικός θεωρητικός σοσιαλισμός δεν θα πρέπει να ξεχάσει, είναι ότι στηρίζεται πάνω στους ώμους των Σαιν Σιμόν, Φουριέ και Όουεν, τριών ανδρών που, παρόλες τις φαντασιοκοπίες και παρόλο τον ουτοπισμό τους, ανήκουν στα σημαντικότερα κεφάλαια όλων των εποχών και προειδεάσανε μεγαλοφύως πάνω σε απειράριθμα ζητήματα, που την ορθότητά τους διαπιστώνουμε εμείς εκ των υστέρων σήμερα επιστημονικά—, έτσι το γερμανικό πρακτικό εργατικό κίνημα, δεν μπορεί να ξεχάσει, πως αναπτύχθηκε πάνω στους ώμους του αγγλικού και του γαλλικού κινήματος, πως απλά χρησιμοποιεί την ακριβοπληρωμένη πείρα τους, που έκαμε δυνατή σήμερα την αποφυγή αναπόφευκτων λαθών του παρελθόντος».

(Dietz Verlag, Berlin 1982).

Σύμφωνα δε με τον Λένιν, η διασκαλία του Μαρξ είναι «η νόμιμη διάδοχος, ό,τι καλύτερου δημιούργησε η ανθρωπότητα στο 19ο αιώνα με τη μορφή της γερμανικής κλασικής φιλοσοφίας, της αγγλικής πολιτικής οικονομίας και του γαλλικού σοσιαλισμού», «τρεις πηγές που αποτελούνε ταυτόχρονα και τα τρία συστατικά μέρη της».

Τώρα ο κ. Παπανδρέου, που καλύτερα ήθελε να 'ναι «μαρξιστής» αλλά όχι και λενινιστής, δηλαδή δεχότανε ή σωστότερα έλεγε πως δεχότανε την ανάλυση του Μαρξ χωρίς όμως να δέχεται τα συμπεράσματά και τα ιστορικά - κοινωνικά και πολιτικά καθήκοντα που προκύπτουν απ' αυτήν, επιχειρεί να «διαλύσει» το μαρξισμό στα «εξ' ων συνετέθη», επιλέγοντας σα «μοντέλο» του το ένα από τα τρία συστατικά μέρη του. Τον ουτοπικό σοσιαλισμό, που παρά την ιστορική του συνεκτικότητα στη διαμόρφωση του

επιστημονικού σοσιαλισμού, συνώνυμου του μαρξισμού, σήμερα, πρακτικά, ισούται με το τίποτα.

Φυσικά μπορεί να μου πείτε, πως και πολλοί άλλοι έχουνε κάνει σ' αυτήν την κατεύθυνση το... κατά δύναμη. Δεν το αρνούμαι. Άλλωστε ο καθένας κάνει πάντα ό,τι μπορεί.

Κι ύστερα, κάποιοι «αφελής», παλιότερα, απαιτούσε από τους ανθρώπους θεωρητική συνείδηση.

Με τους φιλικούς μου
χαιρετισμούς
Βαγγέλης Σακκάτος

Η ΝΑΥΤΙΛΙΑ ΜΑΣ

● Από την οικονομολόγο Π. Στειακάκη πήραμε το γράμμα που ακολουθεί και αναφέρεται στο άρθρο του Β. Γιαχνή (τχ. 295):

Αγαπητό Αντί,
Η ανάλυση για την ελληνική ναυτιλία, αν και πολύ ενδιαφέρουσα, αγνοεί, πιστεύω, το βασικότερο χαρακτηριστικό της ιδιαιτερότητας της ελληνικής ναυτιλίας που είναι και το καθοριστικό για την οποιαδήποτε δυνατότητα της κυβέρνησης να καθορίσει κάποια ναυτιλιακή πολιτική, και τούτο είναι: Τι είδους γραμμές εξυπηρετεί η ελληνική ναυτιλία; Για να το πούμε απλά, χωρίς αγγλικούς ναυτιλιακούς όρους, τα φορτία που διαμετακομίζονται με ελληνικής σημαίας ή ιδιοκτησίας πλοία συνιστούν στο συντριπτικά μεγαλύτερό τους μέρος εμπόριο μεταξύ τρίτων χωρών για την Ελλάδα. Ούτε ξεκινάν δηλαδή ούτε καταλήγουν σε ελληνικά λιμάνια. Με άλλα λόγια, η ελληνική ναυτιλία δεν είναι ελληνικός μεταφορέας, κι ούτε μπορεί ποτέ να γίνει, με την έννοια αυτή. Δεν εξαρτάται από ελληνικές μεταφορές, συνεπώς, τι πίεση μπορεί να ασκήσει το ελληνικό Δημόσιο για διατήρηση ελληνικής σημαίας π.χ. Η ακόμα περισσότερη τι πολιτική να χαράζει όταν στην ουσία η «ελληνικότητα» της ελληνικής Ναυτιλίας είναι στην ουσία «ευκαιριακή» τη στιγμή που ούτε καθορίζεται, ούτε εξαρτάται από ελληνικό εμπόρευμα.

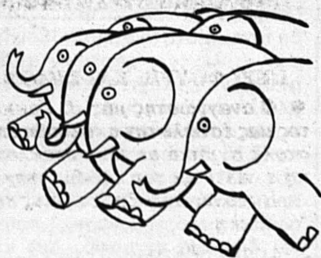
Αξιοσημείωτο είναι ότι τούτο είναι και το δυνατό σημείο της ελληνικής ναυτιλίας (των Ελλήνων εφοπλιστών μάλλον), η ιδιαιτερότητα δηλαδή που τους επέτρεψε να αναπτυχθούν όπως αναπτύχθηκαν μα και, σήμερα, το

αδύνατο σημείο γιατί σε εποχή κρίσης όπως είναι τώρα, ευάλωτοι σε ένα είδος προστατευτισμού όπου οι διάφορες χώρες διαφυλάσσουν το εμπόριο που διαμετακομίζεται μέσω των δικών τους λιμανιών για τα δικά τους πλοία οπότε η ελληνική ναυτιλία κινδυνεύει να βρεθεί αποκλεισμένη δίχως το προστατευτικό αντίβαρο ανάλογων αντιποίνων για ξένες σημαίες πλοία στα ελληνικά λιμάνια. Η καθαρά ελληνική εμπορευματική κίνηση είναι τελείως δυσανάλογη με το μέγεθος και τις διαστάσεις της «ελληνικής» ναυτιλίας που τελικά, καμία σχέση δεν έχει με την πρώτη.

Συνεπώς συμφωνώ απόλυτα ότι μέσα στην ΕΟΚ τουλάχιστον, μεγαλύτερο συμφέρον και μεγαλύτερη δυνατότητα να καθορίσει τα της «ελληνικής» ναυτιλίας έχει αναμφισβήτητα η Αγγλία. Κι αυτή είναι μια αλήθεια. Δεν είναι ευφυσολόγημα.

Φιλικά
Παρίνα Στειακάκη

ΣΣ. Θεωρούμε ότι η άποψη της φίλης είναι μερική γιατί βλέπει το θέμα της «ελληνικότητας» της Ναυτιλίας μας αποσπασματικά: Φυσικά και υπάρχει η διάσταση που προβάλλει αλλά πάντως το πρόβλημα είναι πιο σύνθετο. Ας παρακολουθήσουμε τι μέτρα πρόκειται να πάρει η κυβέρνηση, τώρα που οι μύθοι περί την ναυτιλία έχουν κάπως αποσπληνιστεί.

ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΓΙΑ ΤΟ ΣΟΥΛΙ

● Στον Β. Χαρίση απαντά ο Δ. Κωνσταντίνος για τη διαμόρφωση του Μεσοχωρίου Σουλίου. Υπενθυμίζουμε ότι το ΑΝΤΙ δημοσίευσε σχετικό άρθρο του επιστολογράφου μας στο τχ. 284. Ο Β. Χαρίσης απάντησε στο τχ. 293 και τώρα ανταπαντά ο Δ. Κωνσταντίνος:

Αγαπητό Αντί,

Διάβασα με προσοχή την απάντησή του κ. Βασ. Χαρίση, σε άρθρο μου που δημοσίευσε στο 284/85 τεύχος σου, με το οποίο ασκούσα κριτική στη θεωρία και τα έργα του κ. Β. Χαρίση, όσον αφορά τη διαμόρφωση στο Μεσοχώρι Σουλίου. Περιμένα την απάντησή, με την ελπίδα ότι θα υπάρξει διάλογος, πάνω σε ένα θέμα επίκαιρο, όπως είναι οι επεμβάσεις σε ιστορικούς και αρχαιολογικούς χώρους. Ο κ. Β. Χ.

προτίμησε να ακολουθήσει την παλιά συνταγή που αφορά όλους τους δρόμους. Αντί να απαντήσει επί της ουσίας, προτίμα την υπεκφυγή, τη διαστρέβλωση και τη συκοφαντία.

Για ενημέρωση των αναγνώστών σου ας μου επιτρέψεις να επισημάνω λίγα σημεία.

1. Κατά τον κ.Β.Χ. ο «καλοπροαίρετος» μελετητής με «σύνεση», «κόπο και αγωνία» βρίσκεται έξω από το πεδίο της κριτικής. Όποιος ασκεί δημόσια και ενυπόγραφα κριτική, στερείται ήθους. Αφήνουμε τα σχόλια στους αναγνώστες.

2. Η προμελέτη —και όχι η μελέτη— υλοποιήθηκε σε χρόνο ρεκόρ με ευθύνη και του Β.Χ. Τα αποτελέσματά της υλοποίησής της και η θεωρητική της επένδυση, μαρτυρούν το εργολαβικό της πνεύμα, την προχειρότητα και την έλλειψη επιστημονικής τεκμηρίωσης. Μόνη λύση για τον Β.Χ. ο λυρισμός, το συναισθημα και τα... ρητά, με τα οποία «ντύνει» το εγκεφαλικό θεωρητικό του κατασκευάσμα.

3. Οι απόψεις της Εφορείας Βυζαντινών Αρχ/των Ιωαννίνων ήταν γνωστές σε όλους τους ενδιαφερόμενους. Το θέμα είναι ότι δεν «εληφθσαν υπόψη».

4. Το άρθρο είχε γραφεί παλιότερα. Εξάλλου, στάλθηκε στο ΑΝΤΙ το φθινόπωρο του 1984. Ο κ. Β.Χ. έχοντας πιθανώς θητεύσει σε κάθε είδους «σκοπιμότητες», δεν μπορεί να απαλλαγεί από την αντίληψη να αποδίδει σε άλλους δικά του βιώματα.

5. Ο υπογραφόμενος δεν άσκησε κριτική ως εκπρόσωπος της Πολιτείας. Μόνο ως πολίτης με την όποια ευαισθησία. Είναι βέβαια δημόσιος υπάλληλος. Αυτό δεν του συγχωρεί ο κ.Β.Χ. Ο τέως γενικός διευθυντής του ΥΧΟΠ, δεν μπορεί να πιστέψει ακόμα ότι υπάρχουν δημόσιοι υπάλληλοι που γνωρίζουν το Σύνταγμα και δεν απαλλοτριώνουν τόσο εύκολα τα δικαιώματά τους. Τουλάζιστον εκείνο της κριτικής σε έργα που αποτελούν παραβίαση του άρθρου 24. Την αντίληψη περί άφωνου και άκριτου δημόσιου υπάλληλου μπορεί να την ασπάζεται ο Β.Χ. Οι καιροί όμως αλλάζουν. Η επώνυμη κριτική, είναι η ίδια απάντηση στη «λεβεντιά» του Β.Χ.

6. Συνήθως οι λέξεις σηματοδοτούν κάποιο νόημα. Φαίνεται ότι δεν ισχύει το ίδιο για τον κ. Β.Χ. Γράφει ολόκληρο κατεβυτό για να πείσει ότι «αναγκάστηκε» να περιτείχισι αυθαίρετα τμήμα του οικισμού. Και αφού δεν το κατορθώνει, βγάζει την αρχαιολογική υπηρεσία και τον υπογράφωντα υπεύθυνους, επειδή είχαν αντιρρήσεις στο να μπαίνουν τα γίδια στον αρχαιολογικό χώρο. Οπότε ο ίδιος έδωσε τη λύση. Τείχος. Και ο Κωνσταντίνος που δεν συμφωνεί με αυτή τη λύση κατηγορείται σαν «υπηρεσιακά ανενήμερος» και «λασπολόγος».

ΠΙΕΤΡΟ ΙΝΓΚΡΑΟ
**Η κρίση
και ο τρίτος δρόμος**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **ΠΟΛΥΤΥΠΟ**

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΤΙΝΙΔΗΣ
ΣΥΝΗΓΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ», Δεινοκράτους 131
τηλ. 72.29.237

2V

ΜΠΟΡΙΣ ΒΙΑΝ

‘Ο Κομπάρσος

Μετάφραση
ΡΕΛΑ ΚΟΥΛΙΤΗ

2V
ΝΕΦΕΛΗ

Έκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ
Μαυρομυιάλη 9 - Αθήνα 10679
Τηλ. 3639962 - 3607744

Η λοιπόν οι λέξεις έχασαν το νόημά τους ή μοιραίνει Κύριος... κτλ.

7. Επιστημονική μελέτη επέμβασης σε ιστορικό χώρο με τη μοναδικότητα του Σουλίου, προϋποθέτει έρευνα και συλλογή όλων των στοιχείων. Με σκίτσα, πατριωτικά λογόδια και τουριστικές επισκέψεις, το αποτέλεσμα είναι προδικασμένο. Για το λόγο αυτό και οι αρχιτέκτονες - πολεοδόμοι κ.Β.Χ., δεν έπρεπε να αγνοήσουν όλους τους μελετητές του Σουλίου.

8. Μήπως αγνοεί ο κ. Β.Χ. ότι ο χώρος του Σουλίου είναι γεμάτος συγκινησιακούς καταλύτες, που είναι τα κατάσπαρτα ορατά μνημεία, και δεν χρειάζονται νέος ξεχώνας, νέα εκκλησία (αλήθεια, γιατί δεν αναφέρει λέξη για τον αι—Γιώργη) νέο μνημείο, περίβολος κτλ. Ρίγος με διατρέχει όταν σκεφτώ ότι στη Νικόπολη π.χ., με γνωστή τη θρησκευτικότητα των Νικοπολιτών, ο Β.Χ. είναι πιθανό, με τη φώρα που έχει πάρει, να προτείνει «νέα μεγαλόπρεπη βασιλική» στη μέση του ερειπίων, σα νέο συγκινησιακό καταλύτη.

9. Υπερεκτιμά ο κ. Β.Χ. τη μελέτη του. Δύσεις του ποδαριού, και σκαριφήματα, επενδεδυμένα με συναισθηματική ωραιολογία, γίνονται αντιληπτά ακόμα κι από τους πρωτοετείς φοιτητές.

10. Δεν ξέρω αν «φυλάγω Θερμοπύλες» όπως λέει ο κ. Β.Χ. ή κάνω απλώς τη δουλειά μου, με όποια συνέπεια και ευαισθησία διαθέτω ο καθένας μας. Οι Γιαννιώτες και οι «επαίοντες», τουλάχιστον από όσο ξέρω, δεν ανησυχούν. Εγώ για άλλο ανησυχώ. Με τη φώρα που έχουν πάρει ορισμένοι οι «βάρβαροι» όλο πληθαίνουν και οι «Θερμοπύλες» λιγότερους απερίσπαστοι.

Δημήτρης Κωνσταντίας

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΣΤΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ

● Σχετικά με προηγούμενα γράμματα και δημοσιεύματα στο ANTI για την διαδικασία εκλογής πανεπιστημιακών στα Γιάννενα είναι το γράμμα που ακολουθεί:

Κύριε Διευθυντά,

Υστερα από την απόφαση του κ. Υπουργού Παιδείας να προχωρήσει στην ανάκληση του διορισμού μου ως Επίκουρου Καθηγητή της Κοινωνιολογίας μετά από τέσσερις μήνες από τη δημοσίευσή του στο ΦΕΚ, θα ήθελα να απαντήσω σχετικά με το θέμα της εκλογής μου και του μη νομότυπου του διορισμού μου.

Ζητώ την δημοσίευση της επιστολής μου αυτής όχι μόνο σύμφωνα με το Νόμο, επειδή επανειλημμένα δημοσιεύσατε κείμενα

που αναφερόταν στο άτομό μου, αλλά και για στοιχειώδη ενημέρωση των αναγνωστών σας και του ίδιου του Υπουργείου ώστε να γίνει τέλος πάντων γνωστό ποιός είναι ο κύριος Παναγιώτης Νούτσος που τόσο επιμένει σε «όσα οι Νόμοι κελεύουν». (ANTI 281/15.2.85, ΑΥΓΗ 21.3.85, ΗΠ. ΑΓΩΝ 19.2.85).

1. Με ποιό Νόμο προ τριών ετών διδάξε Κοινωνιολογία «ερασιτεχνικά» —όπως δήλωσε μέσα στη σχολή— ειδικευμένος ο ίδιος στη Φιλοσοφία υποχρεώνοντας εμένα να διδάξω Ψυχολογία ενώ η ειδικεισή μου ήταν Κοινωνιολογία; Μήπως το «κέλευαν οι νόμοι» ή το υπαγόρευαν οι «πατράνοι» του; Πως συμβαίνει και αυτή η περιβόητη «αυτοτέλεια» των ΑΕΙ να βολεύει πάντα ορισμένους —τους ίδιους— και να είναι εναντίον άλλων;

2. Με βάση ποιούς Νόμους έγινε επί δύο μήνες το «τρενάρισμα» της εκλογής μου (από τις 28.11.84 ως τις 23.1.85);

Αρκεί να παρακολουθήσει κανείς τις συνεχείς αναβολές της συζήτησης του θέματος της εκλογής μου, για να ιδεί πως «τηρεί» το γράμμα του Νόμου ο κ. Π. Νούτσος σε συνεργασία βέβαια με τον κύριο υπεύθυνο για το μη νομότυπο της εκλογής μου κ. Ε. Καψωμένο αφού:

α) Στην Ημερήσια Διάταξη της Σχολής της 28.11.84 αναγράφεται ως 16ο θέμα.

β) Στην Η.Δ. της 5.12.84 αναγράφεται ως 3ο θέμα.

γ) Στην Η.Δ. της 19.12.84 ως 5ο θέμα ενώ του ίδιου του κ. Π.Ν. ως 2ο θέμα το οποίο και συζητείται (εδώ εγώ ζήτησα την αναβολή συζήτησης).

δ) Στην Η.Δ. της 9.1.1985 αναγράφεται ως 15ο (!) θέμα, γεγονός που αναγκάζει πολλούς καθηγητές να διαμαρτυρηθούν.

ε) Στην Η.Δ. της 16.1.1985 μπαινει μεν ως 2ο θέμα, με την «επιστράτευση» όμως των φοιτητών κατορθώνεται (αφού ήρθαν σχεδόν «ενσώματι») να αναβληθεί για τις 23.1.85.

στ) Τέλος στις 23.1.85 μπαινει ως πρώτο θέμα για να τελειώσει στις 12.30 τα μεσάνυχτα (με απεραντολογίες και επαναλήψεις με σκοπό την καταπόνηση των συνέδρων, την απώλεια της απαρτίας ή την αναβολή).

Γιατί όμως αυτές οι αναβολές; Απλά: 1. Επειδή είχα ετοιμάσει αποστομωτική απάντηση στην εισήγηση και έπρεπε να ετοιμαστεί κάτι άλλο στη θέση της και ο όγκος του έργου μου (πάνω από 1500 σελίδες) απαιτούσε χρόνο, με τη διαφορά ότι στην εισήγηση ο υποψήφιος μπορεί να απαντήσει, ενώ στα διάφορα τέτοια σημειώματα αρκετών σελίδων το καθένα που καλύπτονται από το γράμμα του Νόμου, ότι είναι «προσωπικές σημειώσεις» ο υποψήφιος δεν μπορεί να απαντήσει, με στόχο την παραπλάνηση του

εκλεκτορικού σώματος και κατόπιν του αναγνωστικού κοινού μια και μερικές από αυτές δημοσιεύονται στον τύπο.

Αλλά επιπλέον 2. Επειδή επέκειτο η δημοσίευση του χωρισμού της Φιλοσοφικής Σχολής σε Τμήματα και η καθυστέρηση της εκλογής θα βόλευε διότι τότε θα ήμουν στην απόλυτη «διάθεση» του. Αλήθεια ποιοι Νόμοι «κελεύουν» την τακτική αυτή; 3. Ο κ. Π. Νούτσος γνώριζε ότι και η προηγούμενη συνεδρία της Σχολής (16.1.1985) ήταν μη νομότυπη. Γιατί δεν μίλησε; Γιατί σιώπησε; Γιατί απέκρυψε «όσα οι Νόμοι κελεύουν»;

4. Αφού λοιπόν γνώριζε ότι η σύνθεση του εκλεκτορικού σώματος κατά τη συζήτηση του δικού μου θέματος δεν ήταν νομότυπη —γεγονός για το οποίο φυσικά ευθύνη φέρει ο Πρόεδρος της Σχολής περισσότερη από τον κ. Π. Νούτσο— γιατί δεν διαμαρτυρήθηκε από την αρχή της συνεδρίας, παρά άφησε τη Σχολή να συνεδριάσει δεκατρείς ώρες; Μήπως το αποτέλεσμα της εκλογής (πέρα 18 ψήφους έναντι 10 αρνητικών) που ήταν σαφώς θετικό υπέρ εμού, παρά τις άοκνες και «φιλότιμες» προσπάθειές του για το αντίθετο, του θύμιζε ότι η σύνθεση του εκλεκτορικού σώματος δεν ήταν νομότυπη; Εάν δηλαδή το αποτέλεσμα ήταν αρνητικό για μένα τότε η συνεδρίαση θα ήταν καθόλα «νόμιμη»; Αυτό θα βόλευε, διότι δεν θα είχαν ανακινήσει παρατυπίες της προηγούμενης συνεδρίασης και ... ούτε συζήτηση περί νομιμότητας. Δηλαδή η νομιμότητα χρησιμοποιείται σαν «τελευταίο χαρτί» όταν δεν μπορεί να επιτύχει αυτό που θέλει με άλλους τρόπους;

5. Με ποιά νομικά ερείσματα ο κ. Π.Ν. δημοσιεύει (ANTI, τεύχος 281) μέρος αδημοσιευτών πρακτικών της Σχολής (τις προσωπικές του σημειώσεις) που είναι δημόσια έγγραφα; Δεν «κελεύουν οι Νόμοι» πειθαρχική δίωξη για τέτοιες πράξεις;

6. Γιατί να τιμωρούμαι εγώ με την ανάκληση του διορισμού μου και να μη λογοδοτήσει ο πρόεδρος της Σχολής κ. Καψωμένος στον οποίο οφείλονται τόσο οι αναβολές όσο και το μη νομότυπο της σύνθεσης του εκλεκτορικού σώματος; Δεν όφειλε να γνωρίζει ότι οι δύο με άδεια απόντες Καθηγητές λογίζονται ως παρόντες; Τί φταίω εγώ που ούτε παρών ήμουν ούτε είχα συμφέρον από την παρατυπία;

7. Ο κ. Π. Νούτσος γνώριζε την παρατυπία. Εύλογα λοιπόν διαρωτάται κανείς πως μπορεί πανεπιστημιακός δάσκαλος να ταιλακωρεί συναδέλφους του με δεκατρείς ώρες συνεδρίασης και να δημιουργεί διοικητικό χάος στις αρμόδιες Δημόσιες Υπηρεσίες; Αυτά δεν τα «κελεύουν» οι Νόμοι, τα «κελεύει» το ήθος.

Με τιμή
Παύλος Κυριακίδης

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημογράφους 60
115 21 Αθήνα

Τηλ. 72.32.713 — 72.32.819

- Εκδοτής:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
- Δημόσιες σχέσεις
Διαφημίσεις:
ΤΑΚΗΣ ΜΩΡΑΪΤΗΣ
- Υπεύθυνος τυπογραφείου:
ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ
Σπαρτάκου 9, Καλλιθέα
- Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
- Φωτοστοιχειοθεσία:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Ανάπαγωγή φιλμ:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Εκτύπωση:
«Εκδοτικοί επιχειρήσεις»
Ν. ΘΕΟΦΑΝΙΔΗΣ Α.Ε.
Πειραιώς 52, Μοσχάτο
Τηλ. 48.12.558 - 48.22.779

- Κάθε ενυπόγραφο άρθρο εκφράζει την προσωπική άποψη του συγγραφέα του.
- Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού

Εξάμ. 850 δρχ. - Ετήσια 1.700
Ετήσια Οργανισμών
Τραπεζών, κτλ.: 6.000 δρχ.
Φοιτητική έκπτωση 15%

Εξωτερικού

Ευρώπη - Μεσογ. χώρες:
εξάμηνη: δολ. 13
ετήσια: δολ. 26
Η.Π.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία -
Αυστραλία - Ωκεανία:
εξάμηνη: δολ. 15
ετήσια: δολ. 30

- Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημογράφους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ

- ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 70
- ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 100

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

- Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας:
Περιοδικό «ANTI»
Δημογράφους 60
τηλ.: 72.32.713 - 72.32.819

- Για τα βιβλιοπωλεία Β. Ελλάδας: Βιβλιοπωλείο Μ. Κοτζιά και Σια Ο.Ε.
Τοιμωκή 78, τηλ. 279.720
546 22 Θεσσαλονίκη

Το «Αστεράκι»

δεν είναι ένα συνηθισμένο νηπιαγωγείο:

- Στους πρόποδες του Λυκαβηττού βρίσκεται κοντά στο σπίτι σας και στο χώρο ζωής του παιδιού σας.
- Λειτουργεί με αυστηρά περιορισμένο αριθμό μαθητών, που επιτρέπει τη δημιουργία πραγματικών σχέσεων ανάμεσα στα παιδιά.
- Συνδυάζει παιχνίδι και μάθηση σε ένα χώρο οργανωμένο για να εμπνέει τις πολύπλευρες δραστηριότητες μιας παιδικής κοινότητας.

Στο «Αστεράκι» με την επίβλεψη έμπειρων παιδαγωγών το παιδί σας θα διδαχτεί, θα παίξει, θα συμμετάσχει, θα δημιουργήσει σε:

- Ομαδικά παιχνίδια
- Μουσική
- Θεατρικό παιχνίδι
- Αγγλικά, Γαλλικά
- Χειροτεχνία, κατασκευές
- Εισαγωγή στις βασικές έννοιες αριθμησης και γλώσσας.

Πέντε χρόνια τώρα το «Αστεράκι» διατήρησε τη φυσιογνωμία του σαν ένα σχολείο που λειτουργεί με φροντίδα και αγάπη για το παιδί και παιδαγωγική αποτελεσματικότητα.

**ΕΛΑΤΕ ΝΑ ΓΝΩΡΙΣΤΟΥΜΕ
ΚΑΙ ΝΑ ΣΥΖΗΤΗΣΟΥΜΕ
ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΑΣ**

ΓΚΟΛΦΩ ΤΖΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΥ - ΕΥΘΥΜΙΟΥ

Βαλσαμώνος 4 και Ασκληπιού, τηλ: 6447830 — 3635419

Τελευταίες εγγραφές μέχρι 10 Σεπτεμβρίου
Θέσεις περιορισμένες
Κάθε μέρα 11-1 το μεσημέρι και 6-8 το απόγευμα

«ΚΑΤΙ ΤΟ ΩΡΑΙΟΝ»!

Επιτέλους, ένα βιβλίο για την ελληνική κακογουστιά (κιτς), ένα βιβλίο «περιήγηση» στον κόσμο του φτηνού γούστου όπως διαμορφώνεται μέσα στην καθημερινή ζωή, την ελληνική ζωή, τη δική μας ζωή. Με κείμενα και φωτογραφίες που παρουσιάζουν ανάγλυφα το «κιτς», ένα φαινόμενο «γραφικό» αλλά και επικίνδυνο. **Ωραίο βιβλίο!**

«Κάτι το ωραϊόν»

Μέσα στις σελίδες του θα δείτε να παρελαύνουν... η Πατρίς, η Θρησκεία, η Οικογένεια, η Κοινωνία, η Επικοινωνία, η Πολιτική, η Τέχνη. Το κιτς υπάρχει γύρω μας, σ' όλη την Ελλάδα: από το Διδυμότειχο μέχρι τα Φιλιππιάδες και από τα Γιάννενα μέχρι τη Λάρισα και —φυσικά— την Αθήνα.

Ειδικά άρθρα και πάνω από 1.000 φωτογραφικά θέματα, αποκαλύπτουν, διακωμωδούν και καταγγέλλουν το κιτς δημιουργώντας ένα μοναδικό λεύκωμα επίκαιρο, ενδιαφέρον, απολαυστικό.
Ωραίο βιβλίο!

«Κάτι το ωραϊόν»

Η παρέλαση του κιτς συνεχίζεται. Ανακαλύψτε το κιτς σε κορνίζες, γκομπλέν, μπιμπλό, χαλκοτεχνήματα, χόμπι, τουριστικά σουβενίρ, εικονίτσες, προσκλητήρια, τάφους, πλαστικά λουλούδια, εκκλησίες, είδη για γάμους και βαφτίσια, φωτιστικά, τηλέφωνα, εξώφυλλα βιβλίων, αθλητικό και πολιτικό τύπο, παιδικά είδη, καρτ ποστάλ, ντίσκο, φαγάδικα, ταβέρνες, πιτσερίες, μόδα, αυτοκίνητα, μαγαζιά, σπίτια, έπιπλα... Αλλά κιτς υπάρχει και στο πορνό, στο αθλητικό ή πολιτικό πανηγύρι, στο τραγούδι, το σινεμά, το θέατρο, την τηλεόραση, τη διαφήμιση... Το κιτς υπάρχει παντού και παραμονεύει... **Ωραίο βιβλίο!**

«Κάτι το ωραϊόν»

Για το κιτς σε όλες του τις μορφές γράφουν οι: Χρ. Βακαλόπουλος, Χρ. Γιανναράς, Περ. Γιαννόπουλος, Μ. Γιουρσενάρ, Γ. Καλιόρης, Χ. Καμπουρίδης, Λ. Κηλαηδόνης, Α. Κολτσιδο-Μ. Μποστάντζογλου, Δ. Πικιώνης, Δ. Ραυτόπουλος, Π. Μαρτινίδης, Δ. Σκάλος και Ν. Χατζηκυριάκος - Γκίκας. Προλογίζει η υπουργός Πολιτισμού και Επιστημών Μελίνα Μερκούρη.
Ωραίο βιβλίο!

Τι είναι «ΚΙΤΣ»

Η λέξη kitsch έχει γερμανική προέλευση προέρχεται από την ιδιωματική φράση kitschen που σημαίνει «πασαλείβω». Το επίθετο kitsch στην τέχνη χρησιμοποιήθηκε για το χαρακτηρισμό του ευτελούς, του φτηνού, του κακόγουστου.

ΕΚΔΟΣΗ:

«ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΑΝΤΙ»

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ

Δεινοκράτους 131, Αθήνα 115 21
Τηλ. 72.29.237

«Κάτι το ωραϊόν»

Με φωτογραφικό υλικό που βασίζεται σε ρεπορτάζ των Χρ. Βλάχου, Τ. Βρεττού και Λ. Μιαούλη και εμπλουτίστηκε από αρχαικό υλικό πολλών επαγγελματιών και ερασιτεχνών φωτογράφων.
Ωραίο βιβλίο!

«Κάτι το ωραϊόν»

Ένα βιβλίο ντοκουμέντο!

Μια έκδοση των «Φίλων του περιοδικού ΑΝΤΙ»

- 360 σελίδες • 1059 έγχρωμες και μαυρόασπρες φωτογραφίες
- Σε σχήμα 21 x 28 πανόδετο

ΚΑΤΙ ΤΟ «ΩΡΑΙΟΝ»

ΜΙΑ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΚΟΓΟΥΣΤΙΑ

Ωραίο βιβλίο!

